VLADISLAV VANČURA

VÉGE A RÉGI IDŐKNEK

Fordította

ZIRCZ PÉTER

A védőborító, kötésterv

és az illusztrációk

RÉBER LÁSZLÓ

munkája

VLADISLAV VANČURA

VÉGE A RÉGI IDŐKNEK

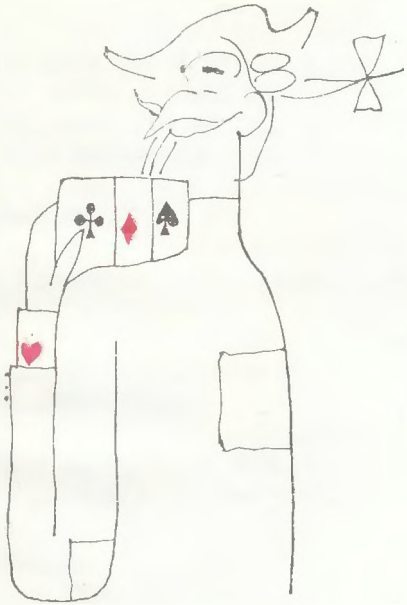

EURÓPA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1967

Vladislav Vančura

KONEC STARÝCH ČASŮ

Československý spisovatel, Praha, 1958.

BERNARD SPERA ELŐSZAVA

Nyikolajevics Megalrogov hercegről — akiről még meg kell majd tudniuk, hogy szőrszálak lógtak az orrából, és szívesen üldögélt közel a tűzhöz — annyi csudálatos történet hírlik, hogy bolond lennék, ha fel nem jegyezném őket. Mondandómat részint barátaimtól hallottam, részint az említett hercegtől. A többit pedig saját szememmel láttam. Ezekért kezeskedem is.

Vén vagyok s szegény, mint a templom egere. Ám emlékirataim még talpra állíthatnak. Akarják-e hallani, mi mindent várok tőlük?

Egy hordó burgundit, váratlan megtiszteltetést és szerelmet, lakodalmi meghívást, s végül pénzt, hogy a szabónak vagy a könyvárusnak adhassam.

S ha már szó esett járandóságomról: sürgős szükségem volna némi pénzre. Skót barátnőmnek kellene adnom, akit 1921-ben bocsátott el házából Josef Stoklasa úr egy vacak kávéscsésze-ügy miatt, s aki azóta se tudott elhelyezkedni. Isten a megmondhatója, hogy a csésze, amelyet eltörtünk, értéktelen volt. Nem kerülhetett többe, mint a csillámos kalamárisom. A csészét néhány palackkal együtt a skót lány ejtette a földre, éjfél után kettőkor, mégpedig abban a szobában, ahol én aludtam. Kissé jókedvű voltam akkor és hangos. Alig néhány nóta után

összeszaladtak az emberek, s velük jött a gazdám is. Közöltem vele, hogy a kár s az őt nyugtalanító körülmények egyaránt szóra sem érdemesek. Stoklasa azonban (aki világéletében faragatlan volt) inkább a kulcsárnő véleményére hajlott, és kidobta Ellent, a skótot, majd engem: Sperát.

A Kratochvíle-kastélyban könyvtároskodtam, és a fordulat idején — tizennyolc körül — a hercegségi uradalommal együtt kerültem a fent említett Stoklasa hatalmába. Ha jól megnézzük, Josef Stoklasa sem volt akármilyen, közkönyvtárból szalajtott tökfej. Nevezetes republikánusként tartották számon, aki háborús időkben lesz, ami lesz alapon csúnyán vélekedett az osztrák császárról. Dicsősége a kapott elismeréssel, az utóbbi pedig Kratochvíle árával mérhető.

Az uradalom megvásárlása két évig húzódott. Foglalkozott vele a parlament mindkét háza, s gazdámat az újságok is meghurcolták. A megaláztatás és sértés minden fajtájába belekóstolt. Jól emlékszem, hogyan gúnyolták s mondták el parvenütől a tolvajig mindennek. Szerencsére gazdám kitalálta, hogy szövetkezetet alapít családja tagjaival. Ettől kezdve minden jóra fordult. A hivatalok megkapták, ami megillette őket, s ment minden, mint a karikacsapás. Kratochvíle végül is gazdát cserélt fillérekért.

Rossz szolga módjára viselkednék, ha nyájasan és elfogulatlanul vélekednék gazdámról. Ezt el akarom kerülni, mint ahogyan egyéb hibáimtól is szabadulni szeretnék. Sok könyvet olvastam már, s tanultam is egyetmást a régi és új szerzőktől, de megírni csak azt fogom, amit a szívem diktál. Miért színleljek pártatlanságot, mit kezdjek az erénnyel, hisz — bár mindegyiket megkövetelik — egyiket se becsülik semmire. Törjem ma-

gam csak azért, hogy irkafirkámból pár oldalnyi az olvasókönyvekbe kerülhessen? Biz' isten, nagy kitüntetés ez, de a vénembert, aki tányérozó majomként kerülgeti Szent Bertalant, aligha érdekli ilyesmi. Hagyjanak békében! Odakint január van, bolond szél hordja a havat, s csupa rongy a köpenyem. Vagy azt hiszik, a rossz idő és rossz cipő türelemre int: várjak tíz évet, míg elismer az akadémia? Én lemondok róla! Inkább vennék gyorsan egy csirkét vacsorára, semhogy ilyen jótét léleknek tartsanak.

Egyébként is: nem hiszek a sava-borsa nincs elbeszélésben. Az álszentekkel és pállott ínyűekkel szemben azt tartom, hogy minden történetet szerelemmel és gyűlölettel kell fűszerezni. Kapjon zamatot a fazéktól, melyben főtt, úgy kell elmondani, hogy felismerjék a szakácsát, mint ahogy a borissza ráismer a szőlőkertre, ahonnan itala származik.

Gazdámat, Josef Stoklasa urat, már abban a pillanatban megutáltam, amikor pompás uradalmunkat átvette. Tizennyolc telén történt a dolog. Kratochvíle külső kapujában ácsorogtam erdészek, inasok, szakácsok és szolgálók között. A kis Marcel (a jövedéki küldönc) adott jelt, amikor Stoklasa kocsija begördült a bejáraton. Maradt még némi időnk, hogy rendezzük sorainkat. Összecsaptuk bokánkat, be a hasat, ki a mellet, fel a fejjel. Mellettem Cornélie kisasszony állt, a hegyes mellű kulcsárnő. Ez kibillentett egyensúlyomból. Cornélie keble — szemből nézve — szinte elbűvöl, oldalról viszont a legnevetségesebb a világon. Szavamra, nem tudtam türtőztetni magam, és megremegtem a röhögéstől, mint a bika, ha megrántják a kötőfékét.

Ilyen helytelenkedések között lépett be az új úr. Rám nézett, s máris megvolt a baj. Hogy miért? Csak azért,

mert ugrált az ádámcsutkám. Csak azért, mert vörös voltam, mint a rák.

Akkori viselkedésemmel aligha dicsekedhetek, bizonyára gyerekes voltam, no de szóljanak hozzá: ez a nebántsvirág, ez a fickó, aki egy darab kétes papírért szerezte kétes nevét, valóban begerjedt, és rángatózni kezdett a válla. Fogadni mernék, azt hitte, kigúnyolják, és zokon vette jókedvemet. Ilyen sértődős ember.

Szívesen megfizettem volna Stoklasa úrnak barátságtalan viselkedéséért, de a magamfajta ne engedjen haragjának. Csapjam be magam mögött a kaput? Á, inkább meggondoltam a dolgot. Ott akartam ragadni, s mert a munkán kívül egyéb lehetőségem nem volt, hogy a jószágkormányzóval megkedveltessem magam, hát elvállaltam a lányai tanítását.

Az egyik Stoklasa kisasszony neve Kitty, a másiké Michaela volt. Tizenhárom éves az első, húsz a második. Kiszámoltam ujjaimon, hogy meddig juthattak a nyelvek tanulásában, s tanáruknak ajánlkoztam. Úgy beszélek franciául, mint a vízfolyás, és tűrhetően olvasom Keatset.

— Nos, lássunk hát fürgén munkához — szóltam gazdámhoz. — Villonnal kezdjük, megvizsgálgatjuk Shakespeare-t, és a körmére nézünk a cseh irodalomnak.

Stoklasával lehetett beszélni, s ment minden, mint a karikacsapás. Úgy éreztem, megint biztonságban vagyok. De az ördög másként akarta! Alig csuktam be a könyvet az első angolóra után, Michaela kisasszony kijelentette, hogy kontár vagyok.

Visszavonultam hát a könyvtárba, régi (néhány nyomorult koronás) fizetésemmel.

Nem mondhatnám, hogy párizsi a kiejtésem, sőt Dublinben sem jártam soha életemben, de hogy azt se tud-

nám, mi fán terem a grammatika? Hű, ma is elönt a pír, ha eszembe jut, mint javítgatta igealakjaimat Michaela kisasszony.

Stoklasa úr műveletlen, és nincs önálló véleménye. Megkért, hogy inkább az irodalommal foglalkozzam, s avassam be Kittyt az irodalmi iskolák ismeretébe. A francia tanítására a Sequana partjáról Susanne kisasszonyt hívta meg. Az angol nyelv tanítását pedig egy Ellen nevű skót tanítónőre bízta.

Ettől kezdve bizonyos voltam, hogy Kratochvílében nem terem számomra babér. Kutatni kezdtem, hogyan szerezhetnék némi útiköltséget új egzisztenciám megalapozásához.

Mint mondottam, Kratochvíle eladása nem bonyolódott le olyan simán. Stoklasa úr jószágkormányzóként vonult be a kastélyba. Mindannyian tudtuk persze, hogy kéz kezet mos, és hogy Stoklasa úr előbb vagy utóbb, de megveszi, jogilag azonban ez mégiscsak afféle interregnum volt. A kelleténél többször hangoztattam ezt, s megkérdeztem, kié a tányér, amelyből eszem, a könyv, amelyet térdemen tartok.

Bonyolult dolgok ezek, mégis be kell vallanom — anélkül azonban, hogy nagyobb lármát csapnék vele, mint amennyire saját hibáink emlegetésénél óvatosságra intő természetes szégyenlősségünk engedi —, hogy mulasztást követtem el. Igaz, ugyanilyen joggal lopásról is beszélhetnék.

Kastélyunk hercegségi könyvtárában akadt néhány jeles könyv. S az ördög nem alszik. Sokáig rakosgattam őket egyik helyről a másikra, egyik kezemből a másikba. Vérzett a szívem a szép szövegekért, gyönyörű gondolatokért, pazar fordulatokért. Szívemből sajnáltam a pompás latin könyveket, de nem volt egy vasam se, és új

gazdám fenekedett rám. Éreztem, hogy egy szép napon kihajít, s nem volt mit tenni, gyorsan cselekednem kellett. A DE CAPITIBUS SERVORUM kötet mellett döntöttem. Ez a fércmunka hemzseg a sületlenségektől, szófűzése azonban páratlan, sőt, első fejezetének fordulatai úgy megszédítik az embert, hogy a szájában felejti az ujját ámulatában. Röviden: ettől a nem akármilyen könyvtől se bírtam megválni. Túl drága volt számomra a vér, mellyel szerzője teleírta oldalait, sőt, még hazug és bárdolatlan szelleme is. Úgy látszott, továbbra is szegény és vétlen maradok.

Közben beköszöntött az ősz, közelgett a hajtóvadászatok ideje. Ekkortájt érkezett uradalmunkba — hogy miként, azt most ne firtassuk — Alekszandr Nyikolajevics Megalrogov herceg, II. Miklós cár ezredese. Ez az ember feje tetejére állította Kratochvílét. Elbolondította Susanne-t, a kis Marcelt, Kittyt, Michaelát, sőt gazdámat, Josef Stoklasát is. E különös embernek köszönhetem Cornélie barátságának elvesztését, és Susanne kisasszony, amikor később közeledni próbáltam hozzá, őmiatta mutatott ajtót. Azt kell hinnem, hogy az ördög hozta nyakunkra ezt a fickót. Csúfolódásokkal gyötörte az embereket, lármás volt, történeteiben akadt szerelem, valóság és hazugság, mesélt a pénz kedvéért, s végül: akadtak különös elbeszélései, nem minden költőiség híjával. Az ezredest nálunk elkeresztelték, MÜNCHHAUSEN BÁRÓ lett belőle. Kalandor ez, a szédítés, a női szépség és női idomok rajongója; ezek engem is gyakran elbűvölnek, s nekik köszönhetem, hogy nincs se enni-, se innivalóm. A BÁRÓ ittlétekor megszorultam, annyira, hogy fel kellett elevenítenem régi ötletemet. Elhatároztam hát, hogy a könyvtár számlájára gazdagszom meg, mégis

úgy éreztem, ha eladom a költőt, az nem más, mint közönséges lopás.

Talán elrontom a történetet, ha elmondom a végét, de nem engedhetem meg, hogy hamis képet alkossanak becsületességemről. A dolog valahogy így történt: egy szép nap levelet kaptam Anděla nővéremtől, arra kért, küldjek 1000 koronát. Ez a semmi kis pénz megmenthetné lányát — unokahúgomat — a szégyentől. Nos, talán azt akarják mondani, helytelenül cselekedtem, amikor fel akartam hajtani a pénzt? Szó sincs róla! Nővérem hő kérését nem engedhettem el a fülem mellett, s visszatértem korábbi szándékomhoz: el kell adni egy könyvet. A legsilányabbat kerestem ki, de (mint már mondottam) minden szóban van egy csipetnyi az úristenből. Reszketett a kezem, s tanácstalan voltam. És ekkor fényes gondolatom támadt: leszakítottam a DÉLCSEH KRÓNIKA borítólapját, és egy hollandustól (éppen az ARANYKORONA körül tekergett akkortájt) pont annyit kaptam, amennyit a nővérem kért. Most már megnyugodhattam volna, ám jószívűségem újra bajba kevert. A pénz, amelyet lelkem mélyén boldogtalan nővéremnek szántam, egy másik leányzó zsebébe vándorolt. Szegényke! Hiszen ő még elesettebb volt, mint Eliška.

Jót cselekedtem tehát, s így nem is lett volna okom panaszra, csakhogy az ember nem ura önmagának. Kínozni kezdett a lelkiismeret. Akár az árnyék, úgy vonszoltam magam, bujkáltam mindenki elől, és nagyon tartottam a gazdámtól. Zsebemben a megmaradt aprópénzt csörgetve imigyen szólítottam meg: „Jól aludt, méltóságod?" vagy: „Hogy érzi magát, méltóságod?" Mindent megtettem, ami erőmből tellett, de a hátát mutató gondviselés egyre messzebb űzött rossz lelkiismeretem tövises bozótjába, újabb alkalmak sűrűjébe, addig a pillanatig,

amikor is észrevettem, hogy gazdám azt a borítófedelet forgatja ujjai között, amelyért éppen most zsebeltem be ocsmány aranyaimat. Nem a legjobban éreztem magam.

— Látom — mondtam legyűrve belső felindulásomat —, sikerült szert tennie egy csinos hamisítványra. Vajon mivel kezelték ezt a bőrdarabot, hogy egyetlen hónap alatt nyolcszáz évet öregedett? Hányszor kellett kis kalapáccsal végigmenni rajta, hogy a közönséges disznóbőrön tamariszkuszágak rajzolódjanak ki?

Gazdám válaszolatlan hagyta megjegyzésemet, s gyufát kért. Megrögzött szokása szerint kurta pipát szívott. Elnéztem őt, s amint a földgömb és az Artemisz-szobor között mászkálva hol a tarkóját, hol pedig szőrös képét fordította felém, lelki szemeim előtt az öreg herceg jelent meg.

Meglehetősen élénk a képzelőerőm, hiszen szobrászműteremben nőttem fel, ahol puszta agyagból és kőtömbökből pompás testek teremnek. Anyám egy szobrásznál szolgált, aki fejedelem volt művészetének mesterei között. Drága jó anyámmal minden áldott reggel vederrel és seprővel állítottunk be, s vígan takarítgattuk a szemetet valami szent lovának patái és világias VÉNUSZOK keblei között. És valahányszor anyámnak le kellett hajolnia egy-egy tócsához, lopva megérintettem a szobrokat, felső karjukat, csípőjüket és mellüket, melyek oly gyönyörűségesek voltak, hogy hüvelyk- és mutatóujjam hegye máig is érzéki maradt tőlük. Nemegyszer estem bódulatba ebben a műteremben, szellemem az OROSZLÁN, HŰSÉG, HIT alakjára áhítozott, mindenekelőtt pedig arra, amit kis szívünk zsenge ifjúságunkban oly hőn szeretne megkaparítani.

Ily módon csiszolódott lényemnek aligha nehéz felidéznie a herceget, akinek ásítozását és szitkozódását an-

nak idején untig hallhattam. Behunytam szemem, hogy újra felidézzem a hercegi cipőket, lábszárat, törzset és az örökkön ide-oda ingó fejet.

A průkazi herceg rosszul, falusiasan öltözött, nyomorúságos képét ráncok szabdalták. Orra vékony és hajlott, mint a török szablya, szerfelett nagy és sima füle koponyájához tapad, szeme, mint a tőr hegye, fogai, mint a farkasé, haja, mint a vademberé, s mindehhez maroknyi szakáll járult. Borotváltatta magát, de arcának sörtéi játékos kedvű szakácsnők humusszal teli fazekaira emlékeztettek, melyekben egész évben nő a metélőhagyma. Ábrázatát felülről lefelé és keresztirányban ráncok barázdálták. Úgy tetszett, a teremtő se volt elragadtatva saját művétől, és a latin iskolák írásbeli dolgozatainak mintájára keresztekkel jelölte meg rajta a szépség szabályai ellen ejtett feltűnőbb hibákat.

Én drága hercegem! Éreztem, moccan a szeretet bennem, amikor megláttam régi helyén állni — kastélyunk, rétjeink, tölgyeseink, rozsföldjeink új urának oldalán. A herceghez viszonyítva Stoklasának sok előnye volt. Kövér, vad, bajuszos, pocakos, tokás, kancsal — isten a megmondhatója, hogy két fejjel is magasabb volt a hercegnél.

Nincs érdekesebb játék, mint amit képzelőerőnk kínál. Az öreg herceg képét is azért idéztem fel ilyen erővel, hogy mindkét gazdámat egyszerre mustrálva összehasonlíthassam típusukat. Ha a DÉLCSEH KRÓNIKA kötéstábláit az öreg herceg idejében lopom el, nem úszom meg ép bőrrel. Régi gazdám kurtán intézte el az ilyen dolgokat. Amint valakire gyanakodni kezdett, hogy elcsört valamit, azon nyomban elkapta, s már hullottak is a pofonok. Én úgy véltem, ügyem erélyes elintézési módot igényel, s ezért valami hasonlót vártam Stoklasa

úrtól is. Tévedtem. Új gazdám a pipáját nézegette, s a keze se mozdult. Mikor végül megszólalt, lényegében akkor is csak annyit mondott, hogy szeretné a leltárkönyvet látni.

Gyanakvóan, bátortalanul beszélt. Éreztem, hogy gyanúsít, de nincs olyan bizonyítéka, amely feljogosítaná arra, hogy fülön csípjen.

Igen, igen! Nem, nem! Az istenért, beszéljünk határozottan és tárgyilagosan. Említettem már, hogy főméltóságú hercegem, jó szokása szerint, a fejünket püfölte. Számlálatlanul hullott az ütleg, fele jobbról, fele balról, és mégis egyetértés és kölcsönös bizalom uralkodott köztünk. Az a vén fecsegő nem nyelt le egyetlen szót se, sőt még ki is talált egyet s mást, hogy jobban lehordhasson szamárnak meg szamárfülűnek.

E kedves emlékek igézetében a mai állapotokkal és a Kratochvílét benépesítő bitorlókkal szemben nem tudtam jól leplezni megvetésemet.

És ekkor — talán, hogy megbizonyosodjam: mit sem ér az emberi akarat a gondviselés végzésével szemben — közeledni kezdtem (akaratom ellenére) Ellenhez, a kis skót lányhoz. Ez lett a büntetésem. Alekszandr herceg, akit a végzet mindig utamba sodort, az ottléte vége felé lejátszódott események során mégiscsak aratott némi sikert, én viszont teljesen tönkrementem. Cornélie odalett, Susanne mást szeretett, engem meg az a lány bolondított el, akire álmomban sem gondoltam.

Ma már, évek múltán, csak valamiféle terhes boldogságot nyújt e viszony, s nyugtomat csak akkor lelném, ha a skót lányok másként öltöznének, nyelvük nem volna oly hegyes és csípős, ha a talpuk nem lapos, hanem boltozatos, orruk pedig valamivel kisebb volna, és ha leg-

alább a fele megvalósulna annak, amire vágyakozom. Sajnos, beismerem, örök nyugtalanságra ítéltettem.

És mégis! Ha nincs Alekszandr herceg, ma is a kratochvíli kályháknál ülhetnék!

Elhiszik már, hogy gazember volt? Ármánykodott, s még ő gyanakodott mindenkire. Hamiskártyás volt, szélhámos, kalandor, s lehet, hogy még kémkedett is. Talán azért látott maga körül annyi besúgót és kémet. Tömérdek kellemetlenséget okozott ezzel nekem.

Ámbár alaposan leszerepelt, és sok gyötrelmet szerzett mindenkinek Alekszandr Nyikolajevics ezredes, a kis Marcel, Susanne, Kitty és tán Michaela is nagyon vonzódott hozzá. Már attól tartottam, valami ördöngösségről van szó. Nem becsülöm túl magam, de MÜNCHHAUSEN-hez mérve oly ártatlan vagyok, mint egy ma született csecsemő.

Susanne és a másik két fiatal igen megkedvelte Alekszej herceg történeteit, és annyira megszerették őt, oly hűségesen, hogy süketen és vakon követték. Talán még ma sem felejtették el, s annyi év után még most is álmatlan éjszakákat okoz nekik ez a páratlan szélhámos, pedig Susanne már nagy hölgy, és Kitty is kinőtte gyermekcipőit. Miattam csináljanak ma már, amit akarnak. Én nem érzek többé szorongást és veszélyt, nem érzem többé pirulásuk melegét, csalódásuk gyászát. Adjon az isten egészséget mindkettőjüknek és Marcelnek! A barátjuk vagyok. Én, a vén kéjenc, szurkoltam nekik, pártjukat fogtam. Isten tudja, hol vannak most, vajon nem szeretnének-e az én bőrömben lenni.

De félre ezzel! Ahogy tudom, minden jól végződött. Ha másképp volna, aligha határoztam volna el emlékeim megírását. Előbb azonban Susanne és a két nővér átesett minden rosszon, ami a szüzesség korszakában egy

lányt érhet. Makulátlanul léptek át azon a kapun, amelyet szűkebbnek tartanak a mennyek kapujánál. Hiszem, hogy jó feleség lett belőlük, s hogy Marcel is sokra vitte. Az ezredes csínytevései során megtanulták megkülönböztetni a hazugságot az igazságtól, s megismerték a valóságot, amely sokszor gyászos, de mindig a legszebb.

Miért haboznék hát? Miért mondanék le egy kereseti lehetőségről? Miért maradjon Ellen nyomorúságban? Megvizsgáltam minden érvet, amely emlékirataim kiadása ellen szólt, s valamennyi meddőnek bizonyult. Írni fogok!

Lehet, hogy ostobaságok is akadnak könyvemben, de Marcel és Kitty éppen ezek árán okosodtak! Kérem, legalább erre való tekintettel ne ítéljék meg történetemet túl szigorúan.

Amondó vagyok, hogy az egész történetből csakis a barátaim győzelme fontos. Pénz? Viszony, amelyet elvitt az ördög? Hagyjanak békét az ilyen hülyeségekkel! Hiszen mindez 15 évvel ezelőtt történt! Akkor 43 éves voltam, ma már közel járok a hatvanhoz. Akkor jó volt a cipőm, ma leszakad a lábamról. És mit feleljek, ha Ellen kérdez? Szegénynek még kesztyűje sincs.

Röviden: mivel máshoz nem értek, pénzhez csak úgy juthatok, ha megírom emlékeimet a gyerekek viszontagságairól és MÜNCHHAUSEN BÁRÓ kalandjairól.

Megeshet, hogy könyvem mégsem lesz jó semmire. Ámbár, hogy úgy mondjam, habzó szájjal írok majd, és megpiszkálom itt-ott Stoklasát meg mai erkölcseinket, de aki ért a szóból, megtudhatja majd azt is, hogy Michaela kisasszony gyönyörű, hogy az én szédelgő ezredesem bizonyos értelemben talpig férfi volt, s hogy mindegyik kölyökben volt valami az emberi gyarlóságból.

Ellen persze nincs egy véleményen velem. Azt tartja,

hogy egy könyvben minden történetet meg kell szépíteni. Ellen azonban ingatag jellem. Jól emlékezem, mily gyarlón viselkedett a kávéscsésze eltörésekor. Amikor rajtakaptak bennünket, főként azért sírt, mert kiderült, honnan hordom meghitt találkáinkhoz a palackokat.

— Én — jelentette ki fajának minden büszkeségével — soha egyetlen palackból sem ittam, és Bernardnak is mondtam, hogy rosszat tesz.

Ez nem volt igaz. Együtt iszogattunk. Ellent ez a hazugság se mentette meg. Mindketten kiléptünk, az éléskamra ajtaját pedig lakatra zárták.

Azt állítják, hogy mit se számít ez a jelentéktelen eset? Egyetértek, de támogassuk a hazugságot? Ismétlem, könnyebb igazat mondani. Különben is a torzítások és koholmányok kedvelői megkapják a magukét MÜNCHHAUSEN történeteit hallgatva. Abban a reményben adtam neki helyet elbeszélésemben, hogy ezzel a fecsegővel, oly sok siker szerzőjével, talán könyvem is elismerésre talál.

Ha ecsetelni akarom az életet a kratochvílei kastélyban, akkor vagy történész módjára Ádámnál kezdem, vagy pedig elmondok mindent, ami eszembe jut, ha kell, lóugrásszerűen. Az első módszert választottam.

Kratochvíle kastélyt a XII. században alapította valamiféle kosárfonó, aki Szent Mátyás napján Krumlov városába tartott, az országos vásárra. Koketáknak hívták. Mindkét kezében 10 kosarat cipelve megsüvegelni se tudta a vele találkozó embereket. Ez hozta meg a szerencséjét. Pontosan a mai kastély helyén összetalálkozott az ARANYKORONA apátjával. Az apátúr hintóban utazott. Koketák meghajolt előtte, és már a nyelvén volt a keresztényi üdvözlet, amikor azonban meghajolt, két kosara a sárba esett. A kosárfonó nem állta meg illetlen káromkodás nélkül. Az apát, akinek figyelmét az eset nem kerülte el, elkomorodott, kilépett a hintóból, s hogy megleckéztesse, ugrálni kezdett a kosarakon, s széttaposta mindet. Közben annyit hadonászott, lóbálta a kezét, hogy szépséges gyűrűje lepottyant ujjáról. Őrületesen nagy értéke volt. Az apát (dühöngés közben) mit se vett észre, de a minden hájjal megkent Koketák jól megjegyezte a helyet, ahová a gyűrű esett.

Amikor az apát megelégelte a leckéztetést, rákiáltott a kosárfonóra, hogy takarodjék a pokolba.

— Ha még egyszer találkozunk — szólt —, és nem üdvözölsz keresztényi módon, nem a kosaraidon ugrálok majd, hanem százszor fájdalmasabban büntetlek.

Koketák ettől megijedt, de azért volt annyi bátorsága, hogy megkérdezze az apáttól, valóban csak az ő kosarain ugrált-e? Az apát megerősítette.

— Nem szokta méltóságod — kérdezte újra Koketák — visszavonni adott szavát?

— Semmiképpen — válaszolta az apát, cihelődvén fel a hintajába.

— No akkor — szólalt meg ismét Koketák —, ha jól értettem, méltóságod csinos kis telket ajándékozott nekem, mert a kosarakon kívül jobbra is, balra is huszonöt lábnyi földet taposott lábbelijével.

Meghallván ezt, az apát hangos hahotára fakadt, és valóban adományozott Koketáknak egy darab földet. Tette ezt kezét tarkójára kulcsolva, e szavak kíséretében:

— Itt van, jóember, azért a mulatságért,* amelyben részesítettél.

Innen ered (mint ez könnyen kitalálható) kastélyunk neve. Koketák építette a TŘEBOŇI MESTER komor modorában (helyénvaló megjegyeznem, hogy nem a Nechánice környéki reneszánsz Kratochvíléről van szó). Az építkezéshez az apát gyűrűje szolgáltatta a pénzt. Utána a kosárfonó szerzett magának egy pompás kardot, s amikor már mindene megvolt, ami csak jogot adhat az embernek, lerótta háláját az apátnak is: egy lapockadöfés-

* Kratochvíle szórakozást, mulatságot, kellemes időtöltést jelent. (A ford.)

sel. Letudván ezt, elvette a kolostor birtokát, és haláláig megtartotta magának. Ez az ember alapította a Koketákok előkelő nemzetségét. Asszonyaik formás lábukkal, férfiaik a csatamezőn tűntek ki. Egyikük sem múlta azonban felül Utolsó Koketák dicsőségét, aki magára öltvén a keresztes palástot, egy csapással három szaracént nyakazott le. Ezért BÁRÁNYKA névre keresztelték. Ez az úr utód nélkül, Milánó alatt esett el. Utána Kratochvíle a Tchorikok hatalmába került. Őket a Burbulánok, majd a Markvarticok, a Vejřinerek, Kouřideřek követték, és így ment ez egészen a nevezetes PRŮKAZI HERCEGI házig, amelyik egy teljes évszázadon át, egészen 1918-ig birtokolta Kratochvílét. Az utolsó herceget Marcelnek hívták. Ő volt az én régi gazdám, az ő könyvtárát gondoztam én, Bernard Spera.

Mikor a cseh függetlenség újra helyreállt, gazdám (noha nem volt mitől tartania) Tirolba menekült. Kratochvíle árván maradt. Mozgalmas idők voltak akkortájt és mindenfelé az a hír járta, hogy a munkások kiütik az urakat a nyeregből. Nem szokásom az árral szemben uszni, átköltöztem hát a hercegi dolgozószobába, és Seneca helyett Marxot olvasgattam. Minálunk akkoriban a konyhában kokárdát varrtak a lányok, és ordítoztak, mint párizsi asszonyok a halpiacon. Egyszóval: kastély ide, kastély oda, Csehországban mindannyian abban bíztunk, hogy végre fellélegezhetünk, emberi módon élhetünk.

Kíváncsiak rá, hogyan képzeltem? Tüstént elmondom. Mikor a gazdám elinalt, szívemből szerettem volna elfoglalni a helyét, felcsapni hercegnek. Nincs ebben semmi különös. Ha megkérdezik a kisdiákot, mi akar lenni, gondolkodás nélkül rávágja: tanító. Ez a világ rendje. A sekrestyés plébános, a plébános püspök, a püspök bíboros

szeretne lenni. Mindenki egy fokkal magasabbra vágyik azon a létrán, amelyet megismert. Azt hiszem, ilyen kérdésre az öszvér is, ha beszélni tudna, ezt válaszolná: „Hajcsár akarok lenni!"

E szabályhoz igazodva, Kratochvílében én is hatalomátvételre készülődtem. Ebből különféle súrlódások és vagyonkárok keletkeztek. Ideje volt, hogy a nemzetgyűlés jószágkormányzót nevezzen ki hozzánk. Josef Stoklasa úr lett az.

Az említett Josef Stoklasa gazdag volt. Tisztességes áron megvehette volna Kratochvílét, de ezt nem engedték az új törvények. Hosszú huzavona keletkezett. Némely ügyvédek sorra írogatták a leveleket Tirolba, mások — a hercegéi — szaporán válaszolgattak Csehországba. Stoklasa úr az írószobájában emésztette magát, s valami kiúton töprengett. De az ügy mind szövevényesebb lett. A hatóságok tudatták vele, hogy néhány határerdőt leválasztanak a birtokáról, s a közbeékelt parcellák közül némelyeket kiosztanak a parasztoknak. Nem volt mentség, Stoklasa úr bánatosan belenyugodott, de tovább fente a fogát a kratochvílei uradalom érintetlenül hagyott magvára. Oly nyomatékosan, oly ádázan ismételgette kérelmeit, hogy félni kezdtünk jószágkormányzónktól. A rendszerváltozásig egyikünk se hallott róla, függetlenségünk megújulása után azonban egyre sűrűbben emlegették Stoklasa nevét. Megismertük érdemeit, és urunknak fogadtuk el. Meglehetősen kelletlenül, az igaz, de hát mit tehettünk volna? Mindannyian tudtuk, hogy előbb vagy utóbb teljesül szíve óhaja.

Ezzel nagyjából kimerítettem a kratochvílei kastély tulajdonoscseréinek valamennyi körülményét. Ideje már, hogy rátérjek történetem lényegére.

ELŐKÉSZÜLETEK A TÉLI VADÁSZATRA

Új urunk 1920 decemberének kezdetén fejébe vette, hogy oly nevezetes és fényes vadászatot rendez, amelyhez fogható még nem volt. A tervről kerülő úton értesültem, s azt mondtam magamban, íme, az emberek megint félreértették Stoklasa urat. Gyönyörű! Phi! semmit sem utál úgy, mint a hasonló kiadásokat. Helyére akartam billenteni tehát a dolgokat, s mert úgy véltem, Stoklasának sietős az ügy, sebtében előkerítettem néhány hajtót és puskát.

Kastélyunkhoz hatalmas erdők tartoztak. Őz és dámvad szaladgált bennük, a vadaskertekben bőven akadt őzbak, a földeken pedig rengeteg volt a nyúl. Szerettem meg-megállni a krumpliföldeken, nézegetve, hogyan menekülnek — fehérlő farukat mutogatva — a tapsifülesek. Igaz is, nincs szebb, mint a földeken kószálni, az erdőszélen szarvasünőre találni, és nem tudom, mi érne fel egy vadászházi ebéddel.

Nyomban, amint a vadászatról hallottam, megüzentem a főerdésznek, hogy másnap reggelre legényeivel együtt készüljön fel, és várjanak bennünket a kastélyudvaron.

Reggel, nyolc óra előtt, felkerestem Stoklasa urat, s így szóltam hozzá:

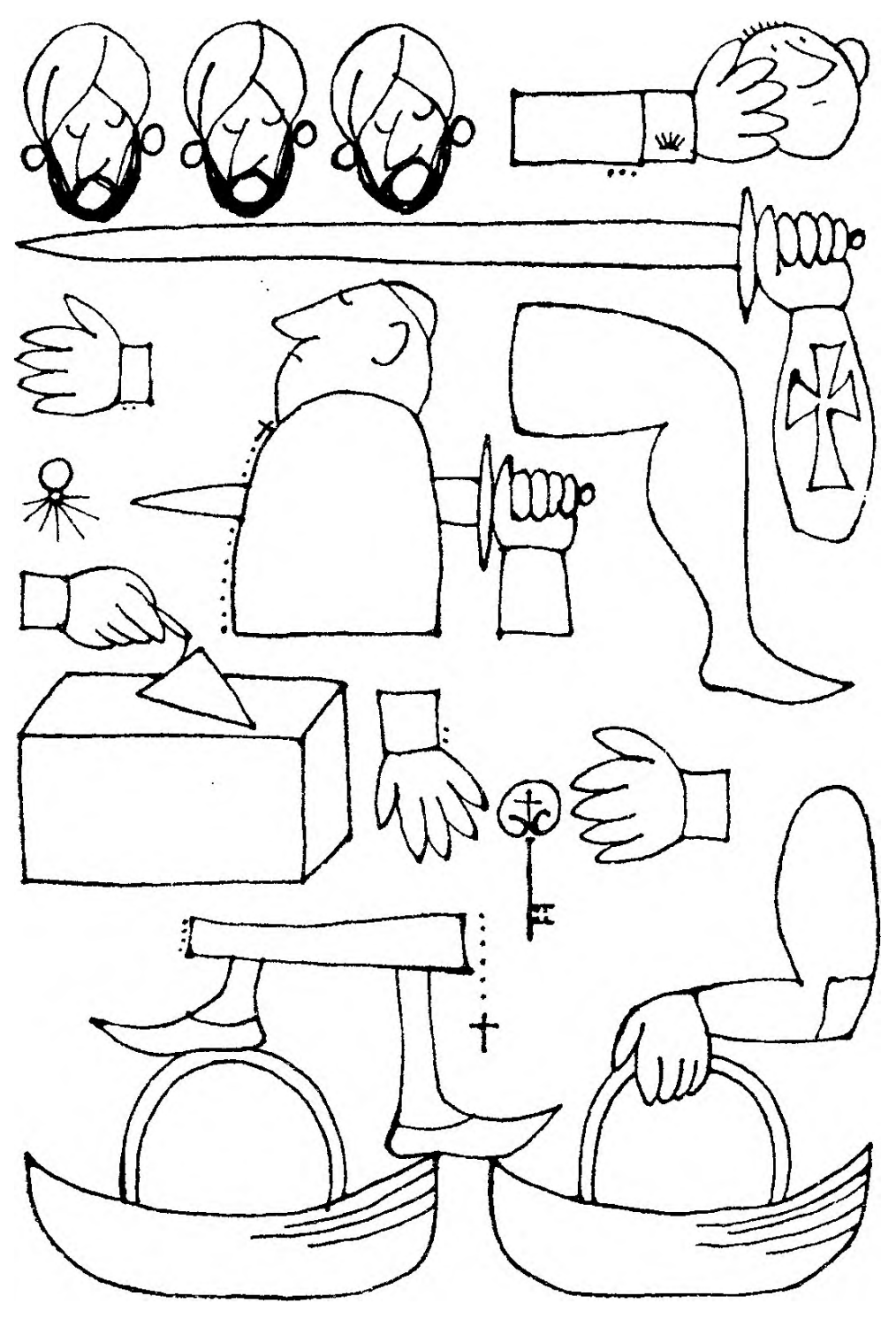

— Méltóságos uram, ha felkészült, szólnék a vadászoknak, fújják meg a kürtöt.

Gazdám felém fordult, majd azt mondta, menjek a pokolba, hagyjak már fel ezzel a megszólítással, végül kijelentette, nem érti, miről beszélek. Botomra és a vállamon csüngő bőrkabátjára mutattam, s kértem, ne mondja le a vadászatot. Jószágkormányzóm azonban dühbe gurult, és azt felelte, hogy szándékában van ugyan vadászatot rendezni, de semmi esetre se most, és nem olyat, amilyenre én gondolok.

— Jobb szeretném — fejezte be mondókáját —, ha nem bolondozna, és inkább a könyvei mellett maradna.

Közben az ablakon kinézve meglátta a hajtókat, a főerdészt és az erdőkerülők csoportját, akiket én gyűjtöttem össze. Kínos volt, amikor rájuk kiabált, hogy menjenek a dolgukra, és ne hagyják magukat ok nélkül összszecsődíteni.

Akadt néhány hitelezőm az emberek között, nem volt hát közömbös nekem, hogy fülük hallatára úgy beszél velem, mint egy csavargóval.

Túl keveset meséltem Stoklasáról, s néhány szóból aligha érti meg bárki is, miféle szerzet őurasága. Most élek egy kissé az alkalommal, és sietve összefoglalom jellemének legszembetűnőbb vonásait: arisztokrata nem volt; pénze viszont annyi, hogy nem fért a zsebébe, a lakájokat magázta, saját lányait tegezte, ritkán mérgelődött, választékosan beszélt, tömpe volt az orra, bajuszát angolosan vágatta, az istállóval nem törődött; különösebben semmihez se vonzódott, kényes volt a számlákra, bikanyaka volt, borokban ugyanazt szerette, mint én, inkább gazdálkodott, mint hercegeskedett, továbbá örökké

gondterhelt és tétova volt. Az erdőkerülők, jövedéki pocakosok és uradalmi intézők görbe szemmel nézték, én pedig kezdettől fogva torkig voltam vele.

Kratochvílében ritkaság volt az olyan jelenet, hogy Stoklasa úr kevéssé választékos módon az ablakból ordítozzon.

S éppen, mert szokatlan volt, fokozta fenyítésem hatását. Attól tartottam, sokat eshettem az erdőkerülők szemében; amint tehát gazdám kitette a lábát, futva a nyomukba eredtem. Szerettem volna a dolgot szebb színűre festeni. Beültünk az öreg Rychterához, vagyis a főerdészhez, akit így hívtak, s én — mint mondani szokás: összeszedvén sütnivalómat — megtaláltam a kibúvót, amivel kimászhatok a pácból. Gondoltam, ez a néhány erdészlegény azért csak felnéz Stoklasára, s valahogy így fogtam bele:

— Uraim, tudják, hogy jószágkormányzónk nem herceg, s hogy a hercegség bármiféle emlegetése felboszszantja. Micsoda baklövést követtek el?! Mennyire félreértettek bennünket! Mi csak néhány nyulat akartunk megugrasztani valahol az erdei tisztásokon, semmi többet. Baráti beszélgetésbe merülve sétálni akartunk, és csak itt-ott lőni egyet, amúgy mellékesen. A sport a fontos nekünk, meg az eszme, melyet a mezőn járva nyomon követünk. A maguk kísérete csak terhünkre lett volna. Sutba a régi szokásokkal, melyek a průkaziak idején virágzottak Kratochvílében, szívják magukba a polgári egyszerűséget. Félre a fényes külsőségekkel!

Még a felét se mondhattam el mindannak, amire készülődtem, amikor megcsendült a telefon. Gazdám kereste a főerdészt. Az öreg Rychtera felvette a kagylót,

s tenyerével befedte a bal fülét. Elhallgattam, és az arcát figyeltem. Nem volt nehéz kitalálnom, hogy a hang a telefonban valamire utasította. A főerdész arca megnyúlt, tekintete megpihent rajtam olyan kifejezéssel, amelyet a hozzátartozó taglejtés tett érthetőbbé. Ezt mondta: — Na várj csak, jómadár! — Attól féltem, újabb mellőzésről van szó, és valóban!

Új gazdám elrendelte, hogy a főerdész gondoskodjék a vadászbricska előkészítéséről, a nyergek zsírozásáról, a kengyelek, zablák, puskák, tarisznyák, fogolyszíjak, vadászkések tisztításáról, meg minden egyéb dolgokról, melyeket összevissza sorolt fel, úgy, ahogy azok nem is tartoznak egymáshoz.

Takarítsák ki a vadászkastélyt, söpörjék le a pókhálókat, mossák fel a padlót, rakjanak fát a kályhákba, vizet az edényekbe.

— Egyszóval — mondotta —, legyen minden előkészítve, előkelő vendégek jönnek.

Kiosontam a főerdész irodájából, nem érdekelt tovább a szóváltásuk, és a konyhába mentem. Régi helyemen a mészáros ült, vele szemben a legöregebb szakácsnő álldogált. Alig vettek észre, úgy belemelegedtek Stoklasáék ólügyeinek megbeszélésébe.

— Aztán a malacot és az ürüt szúrjuk le — mondta a mészáros, bal kezének két utolsó ujjára pillantva.

Ebből elegem volt, futó pillantást vetettem az edénymosóra és ételelőkészítőre (ezt a részt tolóajtó választja el a konyha többi részétől), és csak ekkor vettem észre, hogy az egész helyiség csak úgy hemzseg a szolgálóktól. Lányok ácsorogtak a konyhaszekrények előtt, az egyik palacsintasütőt, a másik hústűzdelőt, a harmadik habkeverőt szorongatott a kezében, és mind morgott, mint gyalogság a roham előtt.

Soha nem futok olyan kocsi után, amely nem vesz fel. Másutt volt most az én helyem. Otthagytam a konyhát, a kastélyunkat ért változásokon töprengtem, és szemrehányásokat tettem magamnak vakságomért. Ha tegnap és tegnapelőtt kinyitottam volna a szemem, a nagyszabású előkészületek nem kerülték volna el figyelmemet.

Gondolataimba merülve egyszer csak a Marcel fiúba ütköztem.

Beszédbe elegyedtem vele, s kikérdeztem, hogy s mint állnak a dolgok. Marcel egy nyaláb töltényhüvelyt cipelt, és a szemét meresztette. Egyetlen értelmes szót sem tudtam kiszedni belőle. Csak később, részint az istállókban, részint az inasokkal beszélgetve volt alkalmam urunk szándékait tüzetesebben megismerni. Valóban az ősi szokások felújítására készült. Oly átkozottul nagy és pompás vendégfogadást készített elő, amelyhez hasonlóra senki sem emlékezett.

Nem ment a fejembe a dolog. Sokáig kutattam, vajon mi rejlik mögötte, de csak azzal tudtam megmagyarázni magamnak, hogy a vadászat ürügy a vendégeskedésre, a vendégeskedés a fényűzésre, a fényűzés pedig arra való, hogy befogja a száját a gúnyolódóknak, akik hozzám hasonlóan hol az öreg herceget emlegetik, elhallgatva, hogy fukar volt, hol pedig Stoklasát, akinek nyakába varrják az újmódi világ okozta minden bajt. (Így esik meg, hogy azt magasztalják, aki idejében eltűnt, s az összehasonlításnál az húzza a rövidebbet, aki ittmaradt.)

Sejtettem, hogy Stoklasa a rágalmazók szemébe akar port hinteni. Nem is volt hát komolyabb ellenvetésem, csak attól tartottam, túlhajtja a gyógymódot. Mert ha egy tahó hercegi gatyába bújik, mindig kirepeszti azt.

Nem mintha visszasírnám az öreg PRŮKAZI URAT (vigye el az ördög! és vinné el holmiját is!), de a magamfajta

számára — aki ismeri a dörgést — kissé gyászos látvány, ha valaki a más komédiázását majmolja, és annyira igyekszik, hogy az erőlködéstől az állkapcsa is kiugrik.

Ártalmatlan vendégeskedéssel kezdődik és csőddel végződik az ilyesmi. Szerfölött utálom a végrehajtó pálcáját, és senkinek se kívánom, hogy megismerje.

Stoklasa buzgóságának is már messziről ilyen bűze volt számomra. Hallottam, hogy meghívta egyik szomszédunkat. Ez dörzsölt fickó volt, és pokolian dölyfös. Gróf Alfred Kodának hívták. Természetesen egy fillérje se volt. A rendszerváltozás megfosztotta néhány tanyájától, s azóta semmire se jutott. Féltem, kiszedi a pénzünket, és drágán fizetjük meg a barátságát. Isten tudja, mit képzelt ez az ember magáról! (Csak bárókkal és grófokkal volt hajlandó szóba állni.)

Végiggondolva, hogy kicsoda Stoklasa és kiféle ez a másik, végiggondolva, hogy a gróf a polgári szokások, gazdám pedig a nemesiek láttán fintorog, megéreztem a huncutságot, és így szóltam magamhoz: Spera, valami van emögött!

Közben odahaza elszabadult a pokol. Két komorna, aki örömest dörgölőzik az urakhoz, Koda gróf ágyát vetette. Mindegyik, ahogy tudta, a saját feje szerint. Persze hogy ricsaj lett belőle. Sajnos, a kisasszonyok se maradtak némák, sajnos, később már mindenki civakodott, és egész Kratochvíle rengett a lármától. Ma már csak azt mondjuk: a folyosón kiabáltak a kisasszonyok. Vagy pedig: zengett a konyha, a fészerben énekeltek, és Marcel az ajtókat csapkodta. Ma már csak ezt mondjuk, de hallották volna saját fülükkel, amikor kitört a zenebona! Az egyik asszony visít, a másik vihog. Frida meg bömböl. Hogy miért? Azt mondja, becsípte az ujját, de nem ez

az igazság. Szeretője van. Az, aki az előbb bejött a konyhába zsírért (a lovak patáit akarja megkenni), és ügyet se vetve barátnőjére, egy másik lány mellé szegődött. Annak fülébe súgott valamit, Frida észrevette, és most búslakodik. Úristen, micsoda hangja van!

Bezárkóztam a legtávolabbi szobába, de a zaj kuckómig hatolt.

Másnap kezdődött a hajtóvadászat. Már hatkor felkeltem. Ablakom alatt patkók csattogtak, és én vidám voltam. Decemberi napra virradtunk. Alacsonyan állt az ég, és a homály csak lassan takarodott. Vadőreink már megreggeliztek, és jósolgatással — lesz-e eső vagy sem — ütötték agyon az időt. Jó sokáig maradtam velük, mert nincs az a falánk szokásom, hogy amint megdörgölöm a szemem, nyomban eszem.

A vár Stoklasa lakta szárnyán az ablakok sorra kivilágosodtak. Kitaláltam, hogy Michaela kisasszony épp most kelhetett fel. Látván ezt, megparancsoltam, nyissák ki a keleti és déli kaput, mert kastélyunkhoz a világ e tájairól vezetnek az utak.

— Jegyezd meg — szóltam a kapushoz, hogy éhgyomorra végzett munkáját megédesítsem —, reteszre csukjad a kaput, amíg ágyban az urad, de amint elhagyja az ágyat, nem kell a zár, mert vendégre vár! Hogy tudjad, te hólyag, ez a mondás még a vízözön előtti időkből való!

Így vártuk csevegve a nyolc órát és az első látogatókat. Lassan áradni kezdtek a kastélyudvarra a hintók és gépkocsik, nyitottak és csukottak, pompásak és nyomorúságosak — ahány annyiféle. Mindegyik más gyártmányú, színű és szerkezetű. Kraťochvíle látott már páratlanul

szép időket, de a társaság, amely itt gyülekezett, bizony isten — nagyszerű volt. Széles vállú urak, lapos mellű hölgyek, puskás dámák, hermafroditák, vadászok, amazonok, s mind az utolsó divat szerint öltözve. És mind reggeli után! Michaela a lépcsőn állva fogadta városi ismerőseit. Elérkezett az ideje, hogy a vendégek nyomában az előkészített szobákba lépkedjek.

Köszöntöttem Stoklasát, és Koda gróf után kérdezősködtem. Nem szólt, nem felelt. Az urak és hölgyek kissé megütődve álltak, rólam senki sem vett tudomást. Régi ismerőseimhez fordultam. Susanne nem törődött velem, Ellen meg adós maradt a válasszal.

Meg kell mondanom, hogy Ellen Skóciának valami utolsó tóparti fészkéből származik. Ki tudja, mi mindenen ment már keresztül, de nálunk az angol hölgy szerepét osztották rá, és a jó Ellen (akarva, nem akarva) regényes, nagyvilági missnek adta ki magát.

A hölgyek nyájba verődtek, az urak a falak mentén helyezkedtek el. Az egyik a lábát rakta keresztbe, a másik az asztallapon dobolt, a harmadik ruhaujjgombját csavargatta.

Tetszik ez önöknek? Fesztelen mindez? Túlságosan is az! Ez a fesztelenség izzadságszagú volt, a jó modor igyekezetétől bűzlött. Ó, istenem, hercegi illemű emberek egy kis hebegést, holmi itt-ott elejtett badarságot észre se vesznek. Az ilyesmik fölött mindig szemet hunynak, de még soha nem hallottam dicsérni egy olyan embert, aki annyira vigyáz a csőrére, hogy ki se meri nyitni. Mit szólnának, ha a hajam tövéig vörösödve önök elé lépnék, és szüntelenül csak ökölbe zárnám meg kinyitnám a kezemet, mert nem tudom, melyik végén is kezdjem a mondókámat? Hogyan? Hallgatni egy ilyen válogatott úri tár-

ság előtt? A kisasszonyok előtt, akik lovaglónadrágot öltöttek, és vadászni jöttek?

A régi időkben ilyen alkalmakkor hemzsegett nálunk a sok csúf szipirtyó és vén csoroszlya. E grófnők egyike se méltó arra, hogy kitisztítsa a mai kisasszonyok cipőjét, de hallották volna csak, hogyan fogadtuk őket! És hallották volna csak, milyen életrevalók voltak! Egymás szavába vágtak, gágogtak, riszálták magukat, prüsszögtek, kötekedtek, túl akarták kiabálni egymást, és olyan lármát csaptak, hogy a tésztánál már szédült a fejem.

S hát az urak? Köhécselve jöttek, jól a pohár fenekére néztek, kezükkel combjukra támaszkodtak, és hazudtak, mintha olvasnák. Barátocskám, ezek bizony másféle legények voltak. Ezek nem ijednének meg a ti dadogásaitoktól, hogy: Szeretném megjegyezni... vagy: Legyen szabad megemlítenem... Ők nem ácsorognának nyakkendőjüket babrálva, tenyerüket szájuk elé tartva, testükhöz szorított könyökkel.

Stoklasa úr bemutatott vagy tíz úrnak, ez földbirtokos, az osztálytanácsos, amaz irodafőnök, a harmadik ügyvéd, a negyedik gyáros volt, és így ment ez vidáman egészen a titkárokig. Az urak megszorították ujjaimat, a hölgyek megengedték, hogy megcsókoljam kézfejüket. Szemügyre vettem őket. Némelyikük nagyon szép volt, leginkább azonban egy Eleonóra nevű szőkeség tetszett nekem. Amint eléje kerültem, egy történettel igyekeztem felvidítani, s hogy étvágyat csináljak hozzá, hahotázni kezdtem olyan hangon, mint a vászon, ha hasad.

Néhány úr rám nézett, tudomásomra kívánva adni megdöbbenését. Ettől elakadtam. de volt gazdám vendégei között egy jeles ember, Jakub Lhota nevezetű, aki hozzám lépett, s közölte, hogy tetszem neki.

— Mi a fenétől lett ilyen szégyenlős? — mondta, és

vállamra tette a kezét. — Csak nevessen torkaszakadtából. Rajta, csak vidáman! Ki vele, ha tud valami vicces történetet.

Szerettem volna az úr kedvébe járni, s hogy senki se hallja, elmeséltem neki Duval doktor ama esetét, melyben de Perien kisasszony elveszti a szüzességét.

Amikor a történet végére értem, Jakub Lhota úr odahívta a fiát, akit Jannak neveztek, és kijelentette, hogy elmés vagyok.

— Keresd — mondta neki — a művelt emberek társaságát.

Baráti jobbomat nyújtottam Jannak, mert — az igazat megvallva — apja a köztársaság leghatalmasabb embereinek egyike.

A férfiú, akivel az imént beszélgettem, vagyis Jakub úr, tekintélyes megjelenésű volt, fejedelmi arccal és tábornagyi testtartással. Ez az ember csak azért nem volt miniszter, és csak azért nem vállalt semmiféle hivatalt, mert mindent (bizonyára magasabb tisztségeket is) elérhet, amikor csak akarja. Nevét már jóval régebben hallottam, és tudtam, hogy hosszú a keze. „Bernard — mondtam magamnak —, ez a nyájas úr talán lendít a sorsodon. Igyekezz megkedveltetni magad. Ő a feje a legnagyobb politikai párt nagybirtokos szárnyának. Ő a mai idők hercege, s a hozzá hasonlatos jó vágású fickók előtt nincs akadály. Igyekezz bevágódni nála, igyekezz, Bernard, minden erődből."

Amikor később azon töprengtem, mit keres Jakub Lhota a gazdámnál, derengeni kezdett. „Itt van a kutya eltemetve — mondtam magamban —, ezért rendez Stoklasa úr ilyen nagy vadászatot, ezért hívtuk meg Koda grófot. Persze, persze! Hiszen ezek ketten (mármint Jakub úr és Koda) pereskednek egymással valami külföldi bíróságon,

és a mi tálaink és palackjaink társaságában szépen megegyezhetnének. A gróf meghívása csinos kis szívesség Jakub úrnak! Szavamra, ez szép összjáték volt, és az ügyvéd megpukkad majd mérgében.

Ügyvédünket Pustina doktornak hívták. Tudtam róla, hogy a háború után a kisbirtokosi szárny élére került ugyanabban a politikai pártban, amelynek Jakub Lhota úr volt a fővezére. A szóban forgó ügyvéd szegény ördögnek adta ki magát (pedig volt pénze). Mindenki tudta róla, hogy Michaela kisasszonyon jár az esze. Én kegyvesztett voltam nála. Begyében voltam, megfojtott volna egy kanál vízben. Miért? Uraim, magyarázható-e mással, ha nem eszik a sárgaborsót füstölt hússal, mint hogy nem állhatják ezt az ételt? Azt hiszem, soha nem léptem a doktor tyúkszemére. Egyszerűen azért nem állhatott ki, mert nem voltam az ínyére.

Azt hiszem, önök éppúgy meg tudják különböztetni a címeres gazembert a tisztességes embertől, mint én. Képzeljenek el tehát egy ovális arcú embert gubancos pofaszakállal és olyan arcpírral, amely az árapályhoz hasonlóan szüntelenül változik. Ügyvédünk 170 centiméter magas, római orrú, és denevérfoga van. Piperkőcnek tartották, de én rosszul voltam tőle, Michaela kisasszony pedig kutyába se vette. Josef volt a keresztneve. Gazdám jogtanácsosaként ott volt a kratochvílei birtok eladásánál, és bizonyos vagyok benne, hogy az orránál fogva vezette őt. Mindenekelőtt Michaelát szerette volna megkapni. Minden egyéb csak másodsorban érdekelte, pontosabban csak később, esetleg az esküvő után, amikor már a sajátjáról lenne szó. Az ügyvédféle kisbirtokosi szárnynak volt ugyan némi befolyása, de Jakub úr mögött elbújhattak! A mindenségit, ha úgy összemértem kettőjüket, bizony szánalomra méltónak bizonyult az ügy-

véd. Mire is ment volna ő a jogi fifikáival Jakub úr ellen! Mire is mehetett volna kisbirtokosi politikájával!

A mágnás jelenléte visszaadta bátorságomat. Hat helyett ittam, és szerettem volna kissé elhegedülni az ügyvéd nótáját. De a hozzá hasonló emberek jól ismerik a dörgést, én viszont (a szürke kis könyvtáros és jámbor ember) csak valamivel az inas fölött és valamivel a szakács alatt állottam. Pustinát nehéz volt sarokba szorítani. Csupa főosztályvezető vette körül, s kissé leereszkedően beszélt velük.

Közben Jakub úr kiitta teáját, és csészéjét az asztalra rakva köhint, majd az ügyvéd társasága felé tart. A hivatali kitűnőségek utat nyitnak neki, és a két politikai kakas szemtől szemben áll egymással.

— Mi újság, doktor? — kérdi Jakub úr.

— Erőnket megfeszítve dolgozunk, és eszménk mind több termékeny talajra talál.

— Ez szó szerint értendő?

— Nem babra megy! — feleli a jogtanácsos, de Jakub úr nem hagyja folytatni.

— Azt meghiszem — szól közbe, és nevetése sivítva visszhangzik a háttérben álló titkárok között. Aztán az öreg pénzeszsák a pohara után néz, és megropogtatja tagjait.

— Én — kezdi újra az ügyvéd — mindent latba vetek . . .

— Hűha, erre most nincs időnk — feleli Jakub úr. — De azt hallom, ön sokra vitte, mindenki úgy táncol, ahogy ön fütyül. Hány szervezete van már? Mennyi? Olyan sok!? Barátom, ön a fejünkre nő!

— A falu az állam támasza!

— És ebből azt következteti, hogy a nagybirtokosok viszont az ellenségei?

Jogtanácsosunk olyan mozdulattal válaszol, amely a szentképek vértanúit idézi, majd folytatja üdvözítő gazdaságtanának előadását. Utálja a mértéktelenül megnőtt nagybirtokokat, és büdösek neki a nagygazdaságok.

— Államgazdaság? — kérdi. — Micsoda? Hogyan? Állami felügyelet? Hát nem azonos ez az előbbivel? Vajon nem a szocializmus terméketlen eszméinek támogatása-e az ilyesmi? Nem tartják-e ujjaikat a régi vágású nagybirtokosok csakúgy, mint az idegenek és demagógok a gazdasági élet ütőerein? Adjunk földet az embereknek, ne túl sokat és ne túl keveset. Kapjon a nép annyi földet, amennyire szüksége van, és majd meglátják, hogyan erősödik a békés teremtő munka, majd meglátják, hogyan tűnik el a humanizmus tana és puhánysága, amely nem örökléssel plántálódik belénk!

— Szavamra, el is hiszem — válaszol Jakub úr. — De kíváncsi vagyok, barátom, hogyan oldja meg feladatát Stoklasa esetében? A ménkűbe is, hiszen ön az elveivel Kratochvíle helyett csak egy marék zabot ad neki. És nem fog fájni a szíve, ha felosztják ezt a gyönyörű birtokot, amely szétdarabolva legfeljebb 300 szavazatot jelent? Ejnye, barátom! Úgy látom, ön az elavult gazdasági rendet védelmezi!

Lhota úr felnevet, és az ügyvéd vállára teszi a kezét. Bókok következnek. Az urak a legfontosabb dolgokban persze hogy megegyeznek, s elindulnak az asztalokhoz, hogy egy kis bort hörpintsenek.

A mulatozók kezdenek belemelegedni.

A bor a fejekbe szállt, és megoldotta az urak nyelvét. Itt a pénzrendszer bonyodalmaira tesznek megjegyzést, amott a nagybirtokosok szárnyait nyesegető törvényeken viccelődnek. Úgy véltem, társalgásuk tartalma egyértelmű, és alig különbözik a bárókétól, akik ugyancsak ehe-

lyütt, ugyanezekből a poharakból iddogáltak. Engedelmükkel a sokféle hangot közös szólammá szerkesztettem a következő szabadversben:

Hazám, öreg erdők gazdája,
völgyeidben a tanyák akár tucatjával viruljanak,
légy hegyekben és haldús folyókban bármily gazdag,
mégis keveslünk. Mert nagy a mi éhségünk,
és százszor több pénzre van szükségünk.

Nagyon nagy ostobaságnak, nagyon nagy kapzsiságnak vélik ezt? Nos, ha csak a felfogást nézik, csak azt méricskélik, akkor azt tapasztalják majd, hogy az események csöppet sem rohannak. A világ mindig egyforma. Marcel herceg ugyanazt a nótát fújta, mint Stoklasa úr, az utóbbit pedig ugyanaz a vágy és igyekezet fűtötte, mint vendégeit.

Már tíz óra felé járt, s mindenki alaposan tűzbe jött. Megvillant az osztálytanácsos úr tarkója, megcsillant néhány dáma pupillája, itt a lóvásárról esett szó, amott a nyáron lecsapolandó mocsárról, s végül néhány dicséret a süteményeinkről.

— A lisztüggyel és búzaimporttal hamar végzünk — közölte szomszédom. Elámultam a gazdagodás vágyától és izgalmától, amely mind erősebben kerítette hatalmába őket. Az érdekvillámok keresztezték egymást, összecsaptak, majd engedelmeskedtek kártyaszabályokra emlékeztető törvényeiknek. Szomszédom balján egy mosodatulajdonos úr ült, s merőben másként vélekedett a vámokról, mint az előtte szóló, aki úgy ordítozott, mintha elment volna a sütnivalója. Az ördögbe is, az uraknak nekilódult a nyelvük. Most kezet ráztak, a következő pillanatban egymás kabátgombját markolászták, sütöget-

ték üzleti pecsenyéiket, és oly szókimondók voltak, hogy szinte megszántam az öreg herceget. Gyenge kezdő volt ezekhez képest, s ezennel visszaszívom minden róla mondott dicsérő szavamat.

Ebben a csődületben elsősorban Jakub urat figyeltem. Egy pillanatnyi csendre vártam, hogy elsüthessek egy viccet a dörzsölt ügyvédekről, és voltam olyan hülye, hogy történeteimben egészen Pustina nősüléséig elkalandoztam. Ó, én vén szamár! Ebben a pillanatban jutott csak eszembe, hogy Lhotának fia is van. Csak most jöttem rá, miért jött ide Jakub úr: háztűznézőről van szó. Akaratlanul is fején találtam a szöget, s úgy megdermedtem, mintha nyakon öntöttek volna.

És akkor — mintha szándékosan történt volna — odapillantottam, ahol Michaela beszélgetett Jannal (nem kétséges, hogy Lhota úr is látta). Legszívesebben elsüllyedtem volna, s átkoztam magam szókimondó természetemért.

— Azt hiszi — szólalt meg Jakub úr, míg én a mentegetőzésen töprengtem —, azt hiszi, hogy az ügyvédek nem házasság révén szaporodnak? Ez a világ sora. Különben is, nem érdemlik meg ezek a fiatal hölgyek, hogy csapják nekik a szelet?

Így szólván, előhúzta kopott szivartárcáját, és tűzzel is megkínált.

Láttam, nyert ügyem van. Láttam, Jakub úr a kínálással és mosolyával értésemre kívánja adni: kellőképpen értékeli az ügyvédre tett megjegyzésemet.

Elfogott erre a vidámság. Felhajtottam két-három pohárkával, és emelkedett hangulatomban Susanne után koslattam. Ez a kisasszony felettébb megnyerte tetszésemet, de nem mentem sokra nála. Nem maradt más hátra, mint hogy a vidám környezetben saját gondolataimmal

foglalkozzam. Előbb Koda gróf jutott eszembe. (Sehogy sem értettem, miért várja őt még mindig a gazdám.) A gróf után Pustina doktorra váltottam. Összehasonlítottam őt Jan úrral, és ebből rögtön nyilvánvaló lett, hogy melyikük marad alul Michaelánál. A fiatal Lhota számomra százszor rokonszenvesebb volt a másiknál. Úgy harminc körül járhatott. Orra egyenes volt, és szemüveg ült rajta. Szépen nevetett, nem beszélt éppen ostobán, kifogástalanok a fogai, erős a hangja, a bajusza pedig olyan, amilyen egy húszéves hölgy vőlegényéhez illő. Úgy látszott, kár volna elszalasztani. Kezemet dörzsölgetve örvendeztem tehát, hogy Pustina doktor dolgavégezetlenül kulloghat el, és Kratochvíle egészben marad. Hogy is lehetne másként? A napnál is világosabb, hogy Jakub úr mindent elintéz!

Ez volt az oka, hogy fél szemmel Michaela kisasszonyra sandítottam. Neki még sejtelme se volt apja szándékairól. Dehogyis gondol manapság egy húszéves kisasszony a férjhez menésre. Fogadni mernék, hogy ilyen dolgokat pedzegetve nem is jutna vele dűlőre senki. Michaela jót mulatott Jan valami sületlenségén, s álmában se gondolta volna, miért is jött ide Jan.

Fesztelen és mesterkéletlen viselkedésükből, egymás iránti kölcsönös érdeklődésükből happy endre lehetett következtetni. Most, hogy sikerült kihámoznom ünnepélyünk célját, fellélegeztem. Szeretem az irányított eseményeket. Főként, ha esküvőről van szó, mert az ilyen ünnepélyes alkalmak említésétől is pohárcsengést és boldog nevetést hallok.

Éreztem a kisasszony hajlandóságát, az pedig eszembe se ötlött, hogy gazdám esetleg nógatná Michaelát az esküvőre. Nem, az ilyen szokások már régen kimentek a divatból. Az ifjú hölgyek manapság a saját fejükkel gon-

dolkodnak, és Michaela derék lány volt, megvédte volna magát.

Mégis, visszagondolva viselkedésére, jól láttam, hogy hajlik a szerelemre. A tünetekből felismertem: abba a korba került, amikor a lányok szívesen kötnek szerelmi barátságot. Már csak arra volt szükség, hogy mielőbb megjelenjen az a bajszos férfiú, akit a kisasszony éppen elképzel magának. Egy férfi, pompás testtartással, kívánság szerint metszett szájjal, egy férfi, aki tud könyökölni, fel van vágva a nyelve, és hibátlan fogsorú.

Beismerem, szívemből szerettem volna, hogy Michaela választása rám essen, de ezt csak azért mondom, hogy ízlésemről tanúskodjam, s igazoljam: Michaelát éppúgy becsülöm, mint Susanne-t, vagy akár Cornélie-t.

Jan úr és Michaela szemrevalók voltak, és szeretett ügyvédünk nem tudta levenni róluk a szemét. Megértettem nyugtalankodását. Sürgős volt a dolog. Régi vágású gavallérként a lány apjával próbált szót érteni, és fáradhatatlanul beszélt neki. Gazdámnak azonban máson járt az esze. A grófot várta. Tűkön ült. Hol balra, hol jobbra nézett, és az ajtó minden nyikordulására odarohant.

Ezek a pofaszakállas lakájlegények szándékosan olyan zajt keltettek a folyosón, mintha tudj' isten ki érkezne. Hallván zajongásukat, mindannyian elcsendesedtünk. És ekkor, palackokat cipelve, beállított az öreg Kotera. Azt hiszem Lojzík főzte ki ezt Stoklasa számára. (Ez az ember szüntelenül az öreg herceg után sóhajtozik, és gazdánkra rá se bír nézni.)

Tíz óra volt, és Stoklasa, aki torkig volt már a tréfákkal, vonogatni kezdte a vállát, s a főerdészt hívatta.

— Itt az ideje, hogy induljunk — mondta végignézve vendégein. Szavaira az urak zöme az ajtóhoz tódult.

Odakint ezalatt eleredt az eső. Ömlött, mintha dézsából öntötték volna. Vadászni, ilyen időben? Hibbant dolognak tartottam, s el is ejtettem néhány szót erről. Hallották volna csak, mit mondtak erre a mi földbirtokosaink! Egymásra hivatkozva emlegették viharban és rossz időben esett kalandjaikat, s hamarosan elnémítottak velük. Futóbolondnak látszottam, aki megijed egy kis májusi harmattól. Pedig biz' isten nem vagyok ijedős, és akik nekem rontottak, éppúgy szívesen otthon maradtak volna, mint én. Könyörgöm, ötven körül járt valamennyi: hájas háztulajdonosok, köszvényes tanácsosok (alig fértek kabátjukba), továbbá néhány ügyvéd és telekkönyvi léhűtő, aki túzokot kerget, és verebet vesz feleségül.

Amikor gazdám kiadta az utasítást, hogy álljanak elő a kocsik, kint nagy volt a szitkozódás, de hiába; a kocsisok noszogatni kezdték hát lovaikat. Munkájukhoz láttak a lovászok, hajtók és a többi népség, akik eddig a cseléd-házban vagy az eresz alatt várták a jobb időt. Mint a kísértetek, úgy léptek ki a falak alól. Vendégeink felhörpintették poharukat, és köpenyük után néztek. Koda grófot már a kutya se említette. Szerintem hiba volt, mert nemtetszésünk akkor a legnyilvánvalóbb, ha hallgatunk arról, ami bánt.

Közben lesétáltunk, és a négyszögletes belső udvarra értünk. Innen már csak néhány lépés a nyitott udvar. A lépcső legalsó fokán megálltam, hogy begomboljam köpenyemet, s közben szétnézve, a régi hintóra esett pillantásom. Nagy zsivaj volt körülötte. Konyhalányok taposták egymás lábát, takarosan szalvétába tekert tálakat, serpenyőket, palackokat meg a jóisten tudja, miket tartottak fejük fölé. Frakkos ripőkök lábatlankodtak mellettük (a frakknak aligha vehették hasznát). Cérnakesztyűs kézzel, magasra tartott orral segítették Koterának felrakni az ennivalót. (Kotera a főkomornyik, és felelős az embereiért. Örökké nézeteltérésem van vele.) Hozzá fordultam, hogy emlékeztessem Stoklasa kedvenc borára, amelyet én is nagyon szeretek. De az ilyen emberekkel nem lehet beszélni. Hol itt, hol ott bukkan fel, néhány pillanatra eltűnik a kocsiban, a csomagok között, majd pedig az éléskamra felé fordulva hadonászik a feje fölött. A pecsenyével, ibrikekkel és evőeszközökkel bajlódva, étel-italon kívül nem volt hajlandó mással törődni. Magamba fojtottam, amit gondoltam róla.

Gazdám társasága ezalatt elhelyezkedett a kocsikban, felült a lovakra, én azonban kocsim mellett maradtam, most hozták ugyanis a befőtteket és a gyümölcsöskosarakat.

Ezeket minálunk az első emeleti kamrában tartják. Létrát állítottunk a falhoz, és sorba álltunk, mintha téglát adogatnánk az építkezésen. Jambikus sor volt: egy lány, egy férfi, egy lány, egy férfi. A létra alsó fokán foglaltam helyet, fejem a legfiatalabb cselédlányunk térdét súrolta. Éreztem, visszatér fiatalságom, és ahogy felszegett állal ácsorogtam ott, teli torokból rákezdtem:

Mit kell kötni pántlikára,
és mit tart a gomb meg?

Fejünk fölött edények és kosarak repkedtek. Egy kis ideig Františka esőtől csillogó könyökét néztem, egy kis ideig szoknyájának homályát, s ha lepillantottam, gazdámat láttam sárga lován távolodni. A fácános felé tartott társaságával.

Miután mindent szépen felrakodtunk, felpattantam a bakra, előzőleg azonban felhúztam a kocsi ponyvafedelét. A kis Marcel hátul, a tengelyre kapaszkodott, majd megbiztattuk a lovakat. A kanyarban visszanéztem, Kotera az öklével fenyegetett, de jobb híján gyalogszerrel jöhetett csak utánunk.

Csinos menet volt: Kotera dugóhúzót szorongatva, a piros fejű Lojzík szalvétával a karján, sorhajtóként pedig Fricek, akit Fairbanksnek hívunk, lévén hogy nyúlszájú, és szűk gatyát hord. Ő cipelte a mustárosüveget, amiről kis híján megfeledkeztem. Mindez kedves képet és jó szórakozást nyújtott. Az út persze szörnyűséges volt, csak az vigasztalt, hogy gazdám még nálam is kényelmetlenebbül üldögél.

Amennyire kivehettem (vadul hajszolták lovukat, s jócskán előttünk jártak), Stoklasa úgy ült a nyeregben, mintha koronázási menetben vonulna, s fogadni mernék, egyéb sem járt az eszében, mint az, hogy miként is kell mindezt hercegi módon csinálni.

Ráébredtem, hogy megváltozott: elhatározta, ezentúl a hercegek és bárók útjára lép. Mi késztette erre? Titokban valamennyien hajlamosak vagyunk átvenni ellenfeleink szokásait, úgy vélvén, hogy elnémítjuk őket, ha az ő nótájukat fújjuk, de egy terccel magasabban és hango-

sabban. Ezen elmélkedve, eszembe ötlöttek saját hibáim is.

Alig néhány napja Rychtera főerdésszel és a jövedéki elöljáróval kártyáztam. Csak azért mentem bele, hogy kimutassam, mennyire nem szenvedhetem a műveletlen emberek effajta időtöltését. Megvetem a kártyát. Sekélyes játék, nem szellemes embernek való. Bizonyos voltam fölényemben, s gondoltam, megtanítom őket kesztyűbe dudálni. Az eredmény: ötven koronát veszítettem.

Más hasonló ballépéseim alkalmával a nagyhangúaknak kiabálással, a verekedőknek ütéssel, a jogtudoroknak saját jogtudásommal válaszoltam, de isten a tanúm rá, hogy se ügyvéd, se veszekedős nem vagyok, sőt a birkózásban se jeleskedem.

Attól féltem, hogy a gazdám is elragadtatja magát. De egyelőre még tudta, hogy mi az illem. Pillanatnyi gondolkodás után a szigorú vadászszabályok szerint felosztotta a társaságot. A tekintélyes urak középre kerültek, az ifjúság a szárnyakra. Meg akartam nézni, mit tesz Michaelával, és mihez kezd a lovakkal, melyekről mindenki leszállt már. De útjaink szétváltak. Kocsim befordult egy irtásra, és a fák hirtelen eltakarták a kilátást, nem láttam hátra. Még hallottam Michaela kacagását, még eljutott fülembe a lárma és lónyerítés, de egy szempillantással később már csak a hollók rikoltoztak mögöttünk.

Kövessem lépésről lépésre mindazt, ami velünk megesett? Nem történt semmi említésre méltó. Lassan poroszkáltunk. Az út meredek volt, a kocsi haladt, ahogy a lovak akarták, én meg bóbiskoltam. A kocsitetőn kopogtak az esőcseppek, a köpenyemről dőlt a víz; unalmas és értelmetlen volt az egész. Féltem, hogy bohócnak néznek. Ilyen magasra kapaszkodni egy kocsirakomány en-

nivalóval! Mennyivel okosabb volna odalent a síkon, tágas teremben, vidáman pattogó tűz mellett ebédelni.

Néhány szót váltottam a kocsissal, de az egy durva alak, s így Marcellel kezdtem beszélgetni.

Szerettem volna két óra tájt a Větrník csúcsán álló kis kastélyhoz érni, gazdám társaságának pedig még a sötétedés előtt kellett utolérnie ott minket. Bőven volt hát még időnk. Az ördög azonban nem alszik. A cél előtt néhány lépéssel eltört a kerék. Csoda, hogy nem borult fel a kocsi, éppen csak megúsztam ép bőrrel. Káromkodni kezdtünk, közben az abroncs árkon-bokron át gurult a lejtőn. Az eltört kerék szilánkjai a földbe fúródtak, a kocsirúd égnek állt, az ostorhegyes szétterpesztette a lábát, a kanca pedig kecses ívben hajlította felénk a fejét.

Ilyenkor efféléket szokás mondani: „Amint elindultunk, tudtam ezt." — „Emlékszik, mit mondtam magának? Csak a bolond nem sejthette!" — „Ilyen ócska kocsival ilyen rossz útra!" — „Így megrakni egy rozzant tragacsot!" — „A fene egye meg, nem találhattak volna egy könnyű bricskát?"

Nem bírtam tovább hallgatni ezt, s ezért odébbálltam. Útban felfelé Marcel igen jól válaszolgatott, szerettem volna még beszélgetni vele, de a kocsi körüli munka elfoglalta. Le kellett raknia a holmit a fűbe. Nem maradt más hátra, mint hogy egyedül vágjak neki a hegytetőnek.

Szerencsémre elállt az eső. Rövid ideig még az erdőben vezetett utam. A hegyen — melynek csúcsára igyekeztünk — irtás választotta ketté a vörösfenyő-sorokat. Az északi oldalon azonban a fenyves ember magasságúra törpül, és a fasor cserjésbe vész. Tovább, még valamivel távolabb, a vörösfenyőkkel szegélyezett út kétszer megtörik. A vadászkastély az erdőszegélyen áll, s ezért, ha valaki

észak felől érkezik, és nem ismeri a Větrníket, még pár lépésnyire az épülettől sincs sejtelme annak létezéséről.

Azért mondom el mindezt, mert történetem fontos eseményének színhelyei ezek.

Én az épülethez a másik oldalról, azaz délről jutottam el. A kulcs a zsebemben volt. Mindjárt a küszöbön elfacsarodott az orrom. Dohos bűz fogadott, és a tűzhely sötét volt. Átmentem a konyhán, majd az agancsokkal díszített termen s végül a szobákon. Kinyitogattam az ablakokat, és szidtam a mihaszna erdőkerülőket. Az asztalon kancsó állt poshadt vízzel. Ez elrontotta a hangulatomat, s elmentem az erdőbe kószálni.

Északnak kanyarodtam. Távolról vadászkürt hangja harsant. Túl sok a hűhó, vélekedtem, s csak fél füllel figyeltem oda, de hirtelen új hang társult az előbbihez. Korbács csattogásának véltem, és az ütések hangja élénken emlékezetembe idézte gazdámat. A fenyvesben lopózva közeledtem az erdei úthoz.

A ménkűbe is, inkább az ördögre akadtam volna, mint arra a párra, melyet megpillantottam!

Háttal felém vadászköpenyes férfi állt. Szétvetette a lábát, és korbácsot suhogtatott. Tüstént rájöttem, hogy valami nagykutya. Vézna volt és hosszú, mint egy égimeszelő. Kalapjára tűzve madártoll, kezében korbács, oldalán vadásztarisznya, kezén szarvasbőr kesztyű, s természetesen lovaglónadrágot viselt. Iszonyatosan előkelőnek látszott. Ez előtt a fickó előtt térdelt a másik. Forduljak fel, ha egy percig is kétségeim voltak, hogy csak orosz lehet. A képe szőrös volt, s haja a vállát verte. Úgy láttam, dühöng, s első szempillantásra felismertem benne az elégedetlen szolgát. Ledobta köpenyét, batyuját, öklével verte a földet, és toporzékolt. Valóban oroszul beszélt, s ezt a nyelvet csak kevéssé értem, különben is

bőgött közben a vadászkürt. Mit is tehetnék, gondoltam, az úrnak joga van meginteni szolgáját, ha az nem akar menni, és lázadozik. Elhatároztam, megnézem közelebbről ezeket az embereket, és ha tévedek, vagyis ha nem szolgáról és uráról van szó, hanem erőszakoskodásról vagy éppen verekedésről, akkor köhintek, és nagyot füttyentek ujjaimmal. Kissé közelebb húzódtam, és hegyeztem a fülemet.

Itt volna az ideje, hogy elmeséljem, milyen arca volt a férfinak, aki az imént még háttal állott nekem. Láttam hatalmas bajszának ívét, bozontos szemöldökét és vékony, hosszú orrát. Az utóbbi kissé görbe, mint a kampó. kissé hegyes, mint a kés, kissé meg olyan, mint a testet öltött önfejűség. Bárhogy is álljon a dolog, biztosan tudtam, hogy ez a férfi nem az arany középszer híve. Amíg csak hátulról láthattam, azt hittem: haragos, és nem kíméli szolgája hátsó felit — de tévedtem! Emberem jóízűen kacagott! Mikor kinevette magát, galléron ragadta a még mindig előtte heverő embert, és szépen maga elé állította. Isten a tanúm, hogy nem lódítok: ez az orosz akkora volt, mint egy ágaskodó kan medve. Láttam, hogy az úr is és szolgája is hatalmas erejű, és elláthatják a bajomat. Nem voltam képes eligazodni rajtuk, s mert nem tudtam, hányadán állunk, korainak tartottam, hogy megszólítsam őket. Az első, az ösztövér és bajszos, most felszedte a málhát. A szolga külsejű második pedig a félig üres tarisznyát cipelte görnyedve, s oly szívet markolóan nyögve, hogy valóban megérdemelt volna egy pofont.

— Ne haragudjon rám, kegyelmes uram — mondta a szőrös pofájú oroszul —, én innen egy lépést sem mozdulok! Mit ér az ilyen szolgálat? Mire jó az örökös kóborgás? Miért nem tud már valahol megülni kegyelmességed? Mit keresünk ebben az erdőben, ezredes úr?

— Jó, jó — válaszolt a fennkölt címekkel illetett férfiú —, tudod-e, hogy máma szerda van?

De alighogy kimondta, a szőrmók újra földhöz csapta a tarisznyáját; erre azonban már megfordult az ezredes, és a málhával hátba vágta a szolgát.

Tenyeremmel a homlokomat törölgettem. Egy pillanatig azt hittem, vándorkomédiásokat látok, de meghallván a továbbiakat, kivertem ezt a fejemből.

— Ványa — szólt a kegyelmes úr olyan mosollyal, amely mosolyra indít mindenkit, aki látja —, Ványa, itt a közelben lakik valahol egy régi ismerősöm; fogadjunk, hogy vár bennünket.

— Miket beszél kegyelmességed. Már megint mit főzött ki?

E szóváltás közben egészen a vadászkastélyig jutottak. De csak akkor pillantották meg, amikor húszlépésnyire állottak tőle.

Azt vártam, hogy álmélkodva felkiáltanak, s megköszönik a gondviselésnek, hogy hirtelen tető alá juttatja őket. Nem így történt. Az úr az ajtóra mutatott, mintha övé volna a ház.

Beléptek, s én az ablakhoz futottam, hogy lássam a továbbiakat.

Míg befelé leskelődtem, megérkezett Kotera a legényeivel meg Marcellel. Megmutattam neki vándormadaramat. Az öreg lakáj az ablaküveghez szorította homlokát, és rögtön tudta, miről van szó.

— Maga vén bolond — szólt indulatosan legyintve —, hisz ez a gróf, legalább ezerszer láttam. Koda gróf! Hogy mondhatja róla, hogy betolakodó? Szégyellje magát! Miért nem üdvözölte?

Ez a beszéd zavarba ejtett, honnan tudhatnám, hogy ki, miféle szerzet?

— Már hogy volna ez Koda — tiltakoztam, de a vén lakáj nem engedett. Szerettünk volna a dolog végére járni, ezért nem maradt más hátra: ki kellett hallgatnunk, amit ezek ketten odabent beszélgettek.

— Hány éve csavargunk már a világban! — mondta a szakállas. — Jártunk Szibériában, Tifliszben, a Balkánon, és mit nyertünk vele? Néhány sebhelyet a pofánkra! Kegyelmességed mindenütt csak verekszik, s a vége mindig az, hogy útilaput kötnek a talpunkra. Isten a tudója, hogy azóta se laktam úgy jól, mint akkor, Konstantinápolyban.

— Hallgass — szólt rá az úr —, ha akarnád, itt is megebédelhetnél. Csak egy kis fantázia kell, s minden megváltozik. Egyet tapsolok, s lesz itt rögtön ennivaló, amí csak kedves a szívednek: borban főtt kolbász meg jókora szalonnák.

Amint meghallotta ezt az öreg Kotera, a tálakhoz taszigálta a fiút, ő maga pedig megmarkolta a palackokat. Felkapta az abroszt, kesztyűt húzott, és berontott az ajtón, a bolond. Csak néztem utána. Akkor már egyre ment, hogy látnak-e engem azok ketten vagy se.

Hívatlan vendégünk szétvetett lábbal állt, kezét hóna alá dugta, és fütyörészett. Szolgája az övét húzkodta, s valamilyen átkot motyogott.

Kotera merev arccal lépett be. Azt hittem, azok ketten a tálra vetik magukat, hálálkodni fognak Koterának, s kezet ráznak vele; de mit kellett látnom! Úgy megdermedtem, mintha éppen mellém csapott volna be a villám. Jövevényünk hanyag tisztelgéssel köszöntött minket, s azon nyomban rendelkezni kezdett. Egy szempillantás alatt valamennyi legény körülállta. Ez ugyan értette, hogyan kell megfuttatni a lakájokat! Meg a palackokra mutatni! És kiválasztani a pástétomot! Az imént még a fülem hallatára feleselő szolga most a megteste-

sült alázat volt. Kegyelmes úr így, kegyelmes úr úgy, kegyelmes ezredes úr, excellenciád. Forgott velem a világ.

Kisvártatva engem hívatott az ezredes úr. Lovaglóülésben ült a széken, és szótlanul a szemem közé nézett. Nem szólalt meg, és én is tartottam a számat, hogy felvehessem a versenyt. Néhány pillanatnyi hallgatás után megsuhogtatta előttem korbácsát, majd fogai közt szűrve a szót, megkérdezte:

— Miért bámészkodsz így? Miért ácsorogtál az ablak előtt?

Aztán tudatta velem, hogy csinos fickó vagyok, tudja rólam, hogy könyveket szoktam a polcokon törölgetni, hogy vesebajos vagyok, és nincs egy vasam sem. Továbbá vén cselszövőnek nevezett, aki olyan, mint egy sajtkukac, s aki idejében megfontolja, amit tesz. Ennek a fickónak ugyan jól felvágták a nyelvét. Fél óráig beszélt, majd így fejezte be:

— Figyelj csak ide, Bernard, te vén ingyenélő, voltaképpen hol is találkoztunk már? Nem voltál te írnok de Monfri úrnál?

Biz' isten, úgy elcsodálkoztam mindezen, mint az oktalan állat. Röviddel ezelőtt megesküdtem volna, hogy először látom ezt a nagyszájút, most pedig biztos voltam, hogy évek óta ismerem. Ez az ember vagy jobban találgatott, mint egy cigány, vagy valaki súgott neki. Akárhogy is állt a dolog, be kellett ismernem, majdnem a teljes igazságot mondta — a vesém kivételével, amit rögtön meg is említettem neki.

— Kegyelmes uram — szólaltam meg —, ami a belső szerveimet illeti, tudomásom szerint nincs okom panaszra.

— Eh — válaszolt foghegyről —, majd meglátjuk, ha iszol.

Így szólván javasolta, hogy töltsünk két pohárral.

Erre nekifogtunk az ivásnak. Az ezredes úr a combját csapkodta, hol csehül, hol pedig franciául beszélt, igen szépen, de szitkozódni csak oroszul szitkozódott, mondván, hogy csak egy nyelvet ismer, amely e tekintetben felveheti a versenyt az orosszal.

— Mi sem egyszerűbb — mondtam —, ez csak a török lehet.

Ebben megegyeztünk.

Hahotáztunk. Jócskán ittam, és őkegyelmessége is jókedvre derült. A vidám fecsegés és pohárcsengés közben néha eszembe jutott, hogy ezzel az ezredessel aligha lehet minden rendjén, de tüstént meg is feledkeztem erről. Végül így szóltam magamban: ha kérdezősködik, akkor csak egy szegény ördög, ha meg nem, akkor miért tartsam kalandornak? A kalandorféle faggatná az embert. Megkérdezné, miféle a gazdám, hogy van a nagyságos asszony, s máris meg volna fogva, hiszen Stoklasa úr régen megözvegyült.

Vígan iddogáltunk tovább. És akár lopva az ezredest figyelgettem, akár átadtam magam a gondtalan vigadozásnak, társam mindig egyformán barátságos, egyformán szilaj, egyformán nevetős volt. Nem kérdezett semmit, s láthatólag ízlett neki a bor.

Marcelünk ezalatt a konyhában összeismerkedett az ezredes szolgájával. Őkegyelmessége hátizsákja előtt térdeltek, és Ványa egy díszes övet, egy szőnyeget és egy régi pisztolyt mutogatott:

— Ez a Kaukázusból való, ez meg Szibériából.

A kacatokon nyomot hagyott az utazgatás és az idő. Egyetlen krajcárt sem adtam volna értük, de az elnyűtt,

régi hátizsákban kincsnek látszottak. Minden darab a világ más végéből származott. Az egyiken fennakadt az apró lámpa sugara, mert ezek a vén bujakóros ürgék (mármint a hajtók) nem világítottak rendesen, és már sötétedett, a másik tárgy a háború nyomait viselte, a harmadik pedig régimódi alakjával ragadhatta meg a fiatalság fantáziáját. A kis Marcel még a lélegzetét is visszafojtotta.

— A te urad — szólt Ványához — bizonyára nagyszerű ember, és bejárta a fél világot.

— Meghiszem azt — válaszolta a szolga. — Nagyszerű, nyájas, tisztességes; csak egy kicsit sértődékeny. Egy árva szóból szidalmazás, rögtön utána meg ütleg lesz.

Marcelünk térdepelt, a fölötte álló Ványa meg a kezében szorongatott mordály zárát csattintgatta (egyetlen csavaron lógott).

— Ha nem volna ilyen vad, Kijevet is elfoglalhattuk volna! A gazdám a Dnyepernél állt, és minden faluban kongatták a nagyharangot, mint húsvétkor. Várta mindenki, hogy visszajön a cár...

Ekkor Ványa hirtelen elhallgatott, pravoszláv módon keresztet vetett, a kis Marcel meg utánozta mozdulatát.

De itt az ideje, hogy többet is mondjak erről a fiókáról. Hol jutott ez a kölyök a nevéhez? Templomban, harangzúgás kíséretében, tizenhat évvel ezelőtt. A průkazi herceg tartotta a keresztvíz alá. A mi derék papunk, akit később elmartak innen, mindkettőjüket meghintette a keresztvízzel, s állítólag a herceg akkor mosolyogva megjegyezte, hogy immár másodszor részesült a keresztség szentségében.

— És ezt jól jegyezd meg magadnak, te füles — emlegetik máig is Marcelünknek a cselédlakásokban —, így mondta a herceg, és nem másképp.

Ez minden. A kis lókötő azóta a hercegi udvarban él, és legénnyé serdülve is tiszta és egyszerű gondolkodású maradt. Apja már régen nem él. Anyja jó néhány éve meghalt. Rokonai hallgatnak.

Hozzám és Kratochvíle egyéb köznépéhez hasonlóan Marcel előbb a herceg, majd Stoklasa kenyerét ette. Isten a tudója, hogy ez nem aranyélet. Tisztogatja az ezüstöt, ellátja a méhest, gyümölcséréskor felügyel a fasorokra, eljár a postáért; amolyan küldöncféle. Nem nagyon törődtem vele, de imitt-amott elővettem: hogy áll a helyesírással meg az egyszereggyel. A fiú dicséretére legyen mondva — mindig derekasan iparkodott.

Az ezredes vackai láttán a kedves Marcel valósággal tűzbe jött ezért az alakért. Láttam, hogy szobánkba kukucskál, és bámészkodik. Intettem neki, jöjjön közelebb. Nagy örömmel engedelmeskedett. Az ezredes kis kozáknak nevezte, s adott neki egy kevés bort.

Mindez persze csak úgy hangzik, mintha azt mondanám: odakint havazik. Saját fülükkel kellett volna hallaniuk, hogyan szólt hozzá! Hogyan nyúlt álla alá, és milyen mozdulattal simított a bajszán, amikor szemügyre vette! A fiúnak ragyogott a szeme, fejét ezredese felé fordította, és látnivaló volt, hogy nagyon boldog. Magam is mosolyogtam, annyira illett ez hozzá. Az ezredes kartávolságnyira eltolta magától, majd sarkantyúpengetés közepette körüljárta a fiút.

Hogyan, hát ennek a komédiásnak sarkantyúi is voltak? Röviddel ezelőtt megnéztem a cipőjét, de csak foltot meg lyukat láttam rajta, nem sarkantyút! Úgy tetszett, becsapnak az érzékeim. Most hajlani kezdtem arra a gondolatra, hogy szélhámos.

Mielőtt azonban megszólalhattam volna, kinyílt az ajtó, s belépett a főerdész. A rövidebb úton jött, hogy megnézze, előkészítettek-e mindent. A félig üres palackok mellett üldögélő herceget látva, egy pillanatra zavarba jött, de hiába: az úr az úr, a szolga meg csak szolga. Az öreg Rychtera egy mukkot se tudott kinyögni, és szépen a sarokban várakozott, míg az ezredes nem intett neki.

Mialatt beszélgettek, az előtérből léptek hallatszottak, majd elsötétült a terem az újonnan érkezőktől. Stoklasa az utolsók között jött. Ahogy az már történni szokott, amikor valaki kívülről egy szobába lép: senki sem látott semmit. Némelyek szemüket dörgölték, mások kabátjukat húzták, senki se törődött azzal, hogy ki az ördög ül az asztalnál. Végül az ezredes felállt, s magam is erre készülődtem. Üdvözölni akartam Jakub Lhotát, ám a derék úr, meglátva ezredes barátomat, kezet nyújtott neki. Ettől kezdve ment minden, mint a karikacsapás. A herceg jó estét kívánt az uraknak, meghajtotta magát Michaela kisasszony előtt.

A szobában zűrzavar volt, de az ezredes mégis érdeklődést keltett. Meghallottam, amint itt-ott valaki titokban szomszédja fülébe súgja:

— Nem a köpenicki kapitány ez? — Nem Epernay ez?

Nem Koda gróf ez? — Nem Aulenburg ez, a szent sír őre és a bordeaux-i kereszt parancsnoka?

Michaela kisasszonyt mulattatta a dolog, Stoklasát viszont nyugtalanította. Vendégének makulátlan modora és kifogástalan viselkedése láttán azonban végül is megnyugodott.

Újdonsült barátom magatartása választékos volt, nem beszélt sokat, készségesen meghallgatta az elejtett vicceket, és kacagott rajtuk. Nagyon szépen tudott nevetni. A többiek krákogtak, mint a holló, az ezredes hangjának aligha akadt párja. Csak Michaela kisasszony nevetése állta a sarat, a többieké mind elbújhatott a sarokba.

A bor apránként a fejembe szállt. Már-már szókimondóvá váltam, és ki akartam bökni az igazságot. Jelezni akartam, hogy ki az, aki valaki itt, és ki az, aki senki. Ekkor hirtelen egy rúgást kaptam, és az ezredesre pillantva észrevettem, jelt ad, hogy ne kezdjem el. Csakhogy az ezredes mozdulata túlságosan feltűnő volt, és új barátom nevetni kényszerült hozzá. Nevetése megbékített. Egy pillanattal később Michaela is csatlakozott a kacagókhoz, végül pedig egy új hangot fedeztem fel. Szintén gyönyörű volt. A harmadik hang felé fordultam — és tudják, kié volt? Tudják, ki kacag, mint a gerle? Marcel!

Úgy rémlik, a társaság cseppet sem törődött megbűvöltségemmel. Utálatos üzleti ügyekről beszélgettek az apácákon kezdve az állami költségvetésig. Tudja az ördög, mi mindent fecsegtek össze.

Gyorsan múlt az idő, és a kosár színültig telt kiürült palackokkal. Könnyű mámorom lassan kezdett elpárologni a vöröses fejek tömegében. Egyikről a másikra néztem, és megállapítottam, hogy emennek piros a füle, amannak gőzölög a tökfeje, a harmadiknak felborzolódott

a bajsza, a negyediknek kidagadnak a halántékán az erei. Így váltakoztak egészen a hölgyekig. Ők szépen egyenesen ültek, könyökből emelt kézzel igazgatták frizurájukat, vagy kezüket övükbe dugták, hiszen sok gyötrelmet okoznak a fűzők és szoknyák, amelyek hol feljebb, hol lejjebb csúsznak, mint ahol a helyük van. Szerettem csiripelésüket, mert találó megállapításaik voltak. Akadt köztük néhány formás arc: a már említett Eleonóra nevű vörösesszőke, továbbá egy mór típusú és egy különösképpen figyelemre méltó Boleyn Anna-frizurás.

Összehordtak hetet-havat, a legtöbbet persze a vadászatról és az erdőben történtekről. S ha egyszer szóhoz jutott valamelyikük, elbeszélése természetesen nem szűkölködött a kitalálásokban. Az urak fel-felálltak helyükről, és úgy tartották karjukat, mintha puskát markolnának. Bal karjukat előrenyújtották, ujjuk a ravaszon, fejük szépen félrebillen: piff, paff, puff! És most kezdődött csak az igazi haddelhadd! A nyulak hullottak, cikáztak, bukfenceztek, csomókban hullatták szőrüket, kergülten köröztek, forogtak, döglődtek és feléledtek, puska elé szaladtak, és elfutottak onnan, egyszóval: ahogy az a nagykönyvben meg van írva.

E társalgás hallatára új barátom felütötte a fejét. Mozgatni kezdte a bajuszát, és a térdkalácsát dörzsölgette. Láttam, arra készül, hogy bekapcsolódjon a beszélgetésbe. Először csak egyetlen szót dobott be, majd megjegyzésekkel folytatta, végül egyik lábát átvetve a másikon, szépen hátratámaszkodott, s kezét leejtve belekezdett:

— Látom, önök mind kiváló emberek, s hogy nem vesztegetve az időt, derekasan lövöldöztek, hol futtában, hol guggolva, terpeszállásból vagy térdeplésből. Isten mentsen a kételkedéstől, mindez bizonyára eredményes is volt, annyira, hogy a fülük csak úgy csenghetett bele.

Ha nem így volna, ha önök holmi kültelki madarak volnának, akkor úgy belezavarodnának a sok bizonygatásba, hogy messziről bűzlene. Hála istennek, hogy nem így van, mert nincs szégyenletesebb, mint a félig és dadogva, hentespírral kimondott igazság. Csak ne zavartassák magukat, csak vígan és jókedvűen tovább! A fenébe is, kit ne ragadna meg a világos és tömör beszéd? Hívják tanúkul a hölgyeket. Tessék? Hogyan? Tüzeljenek, beszéljenek, nyissák ki a szájukat, munkára hát!

Amíg a barátom beszélt, a társaság elcsendesedett. Szerettem volna viszonozni az ezredesnek a nekem tett szolgálatot, és mutogattam, hogy fogja be a száját, de a herceg, mit sem törődve velem, csak mondta a magáét. Néhány úr — úgy láttam — nem vette készpénznek a felszólítást, és könyökükkel lökdösve egymást jelezték, hogy az ezredesnek egy kerékkel többje van. Mások viszont nevettek, és a kisasszonyoknak is tetszett a beszéd. Volt benne talán némi gúny is, de az ezredes bókokkal tűzdelte: a moszkvai nőket emlegette, akik elbújhatnak mögöttük. Szólott az itteni kosztümkabátok kiváló szabásáról, a szép karokról és pompás szemöldökökről, s míg erről beszélt, mindig arrafelé nézett, ahol az éppen szóban forgó lány ült.

Kíváncsi voltam, mit szól ehhez Stoklasa. Fészkelődött, intett Rychterának, és súgott valamit a szomszédjának. Nem tetszett neki a dolog. De az én ezredesem úgy tett, mintha semmit se látna. Tovább beszélt az itteni nyúlós sárról, a krími vadászatokról, a gödröcskés arcú kisasszonyokról és a vörösgárdák elleni hadjáratokról.

És amint így beszélt, egyre erősödött a lárma. De nem a poharak koccanásától! Az urak felálltak, de nem azért, hogy az ezredes egészségére igyanak. Torkig lettek vele. A telekkönyvi hivatal rangos tisztviselője kurta pillan-

tást vetett rá, s kezét lóbálva elindult a terem hosszában. Néhány úr a követésére készülődött, taszigálni kezdték az asztalokat, fellöktek egy széket, amott pedig valaki kiöntötte a bort. A jelszó röviden így hangzott: haza!

Az öreg Rychtera az ezredes mellé állt. Tudtam, mit jelent ez, gazdám megbízásából ő mutatja majd meg a hercegnek, merre a kijárat.

Az ilyen dolgot könnyű megparancsolni, de nehéz teljesíteni. Rychtera képtelen volt elmozdulni a helyéről. Egy kis ideig a zsebkendőjébe trombitált, majd bajuszát húzkodta zavarában. Végre eszébe jutott valami okosabb.

— Ezredes úr — szólt közel hajolva barátom füléhez —, meg szeretném mutatni a legszebb sörétlövést, amit valaha láttam.

— Hol? — kérdezte a herceg.

— Odakint — felelte a főerdész.

— Jó — vetette oda erre az ezredes —, értettem, de várjon még egy pillanatig.

Így szólván, az urak felé fordult, s folytatta:

— Attól tartok, nem hallották jól a nevemet. Elnézésüket kérem, előfordul, hogy a bajuszomba motyogok. Alekszandr Megalrogov herceg vagyok, II. Miklós ezredese. Örvendek, hogy néhány órát önökkel tölthettem. Köszönöm. Jó napot.

Mindezt félvállról, orrhangon mondta, mint a jutalomjátékos színész, ha tömött a kassza. A francia szó, amelyet oroszos cseh beszédébe szőtt, hatásos volt. Azt vártam, emelt fővel az ajtóhoz indul, de megint rosszul találtam el: kézcsókra indult a hölgyekhez.

Nem tudom, mint járt velük, mert e percben az ezredes szolgája kötötte le figyelmemet. Késsel a kezében megjelent a teremben. Arca komor volt, haja a szemébe hullott, kalóz külseje volt, s balját a háta mögé rejtette. Ré-

mületes látványt nyújtott. Dermedten álltam, s a többiek se jutottak szóhoz. Stoklasa csak állt, orrát az égnek emelve, lángoló arccal. Az ügyvéd, a minisztériumi fickók, a szomszédok és a telekkönyvi emberek — mind elhalványodtak, és csoportba verődtek. Csak két-három bátor ember lépett közelebb. Köztük Pustina doktor is. A már említett ügyvéd nekibátorodott, és Ványára mutatva szólt az ezredesnek, hogy utasítsa ki.

Megtörtént. Alekszej herceg szolgája elvonult, s amikor az ajtóban megfordult, tisztán láthattuk, hogy bal kezében egy combdarabot tart. A kés a húsnak szólt! Michaela kisasszony velem figyelte a jelenetet. Elnevettük magunkat, s ettől kezdve pillantásokat váltottunk, amelyek ezt jelentették: Jó kis hecc! Avagy: Ezzel aztán jól bevásároltunk!

A mulatságos eseményeknek azonban még nincs vége. A szolga mellett ott állt a kis Marcel egy elejtett őzsutával a vállán. Szegényke meghallotta, amint Rychtera a legszebb lövés megtekintésére unszolta az ezredest. A maga módján értve a felszólítást, meg akarta kímélni az úttól az ezredest, és behozta az állatot a szobába. Intettem neki, hogy tegye a földre.

Gazdám az ezredesre sandított, a herceg azonban a vadászzsákmányt nézegette, mintha mi se történt volna. Fájdalom, ez az ügyvédi préda, ez az őzsuta botránykővé vált. Ettől a pillanattól fogva minden a visszájára fordul, és vidám kacagás helyett szóváltást, dühös kiáltozást kell hallanunk.

Nemes buzgalmában, hogy a legügyesebben elejtett állatot hozza, Marcel egy sutát hurcolt ide. A fiú vadászdolgokban teljesen járatlan, s ezt nem is róhattam fel neki. A dolog mégse maradt következmények nélkül. Ez-

redes barátom fejét csóválta az állat láttán, és összecsapta kezét.

— Ez hallatlan — mondta emelt hangon —, igazán szeretném tudni, ki vadászik így?

Csak a jóisten tudja, hogy Pustina jelentkezett-e, vagy a herceg csípte el. Vállon ragadta, és oly keserű szemrehányásokkal illette a suta miatt, mintha vesztett csatáról volna szó. Pustina azzal védekezett, hogy tervszerűen vadászik, túlságosan elszaporodtak ugyanis a vadak, s ezért most már a sutákra is sort kell keríteni.

— Eh, jó kifogás — felelte a herceg.

— Csak ne adja a nagyot, csak ne adja a nagyot! — szólt közbe a gazdám. — Inkább valami mást szeretnék megtudni: honnan került maga egyáltalán ide?

— Honnan, honnan nem — vágott vissza az ezredes —, én most a sutáról beszélek. Mikor Litvániában jártam, az egyik fickó vemhes szarvastehenet terített le. Tudják, mi történt vele? Porazsszkij gróf meghintette kacsasöréttel. Annyi került a hátsójába, hogy számolni se bírta őket.

— Kifelé, ki innen, maga kondás! — kiabált az ügyvéd, de Alekszandr herceg nem zavartatta magát, s tovább beszélt.

— Te persze, ahelyett, hogy elfogadnád megérdemelt büntetésed, és sajnálkoznál szégyenletes tetteden, azzal akarod mentegetni magad, hogy a nagyvad kárt okoz. Ugyan kérlek, miféle ember vagy te, mi a foglalkozásod, és miből vetted a puskát?

— Uram — szólt ismét gazdám —, maga azt állította, hogy nemesember, mégis olyan kifejezéseket használ, mint egy lócsiszár.

— Kérem, bocsássanak meg, de ha már egyszer benne vagyok, nem tudom abbahagyni. Ez az úgynevezett ku-

tuzovi taktika, melyet a gárdaezrednél sajátítottam el — mondta Megalrogov herceg, és néhány „ne vegyék rosszn-néven", „pardon", „elnézést, uraim" beiktatása után vígan folytatta mondókáját.

— Kitalálom hát, hogy ki és mi vagy; ha háromszor tévedek, vesztettem. Tehát mibe fogadunk? A puskába! Rendben?

Poharamat gyorsan megtöltöttem, és vártam, eltalálja-e a herceg, vagy sem. A jelenlévő urak azonban olyan lármát csaptak, hogy saját szavamat se hallottam. Nagy nehezen értettem csak meg néhány kiáltást:

— Hagyjon békét Porazsszkij gróf ügyeivel. — Tűnjön már el! — Pusztuljon a sutájával együtt! — Litvániában volt, utána meg a szultánnál! Na persze, biztosan börtönben! — De miként a zenekarban a dobok mellett a fuvolák is szóhoz jutnak, úgy váltak ki az együttesből kedves és dicsérő hangok is:

— Nekem tetszik! — Jópofa! — Jópofa! — Jópofa!

Jan úr határozottan a herceg mellé állt, és erős hangon kiáltotta:

— Kitűnő! Kitűnő, uram!

A hangzavarba újból az ezredes hangja vegyült:

— Lőttem tigriseket a turkesztáni sztyeppen, és Litvániában halálra hajszoltam egy szarvast, amely fehér volt, mint a hó.

Amikor a herceg idáig ért, az iméntinél még nagyobb vihar keletkezett. Féltem, hogy az urak hazugnak nevezik a herceget, mert fehér szarvasról hallani sem akart senki. De a herceg jobban bírta hanggal, mint a többiek.

— Eh, a maguk erdőcskéi — mondta szilárd hangon —, a maguk erdőcskéiben az ember megszámolhatja a fákat. Százszor inkább a haszonra, mint kalandokra sóvárognak maguk, pénzvadászok és nyugdíjlesők. Sutákat lőnek,

amikor őzeket kellene, és nyulakat hajkurásznak, melyekre én rá se nézek. Összekuporgatott pénzecskéjük hitbizományokat és tisztségeket hoz önöknek, amelyek nincsenek ínyemre. Te kontár, te öszvér, te esztelen bolond, vadászszenvedélyt színlelsz, de minek az neked? Az egy darab múlt! Minek járod az erdőt, te tintanyaló, te nyomorult ügyvéd, aki a saját árnyékodtól is megijedsz? Miben bízol, minek tollasodsz, te unalmas és fantáziátlan fickó? Mit akarsz? Mit beszélsz? Hogy hazugság minden, ami nincs az erszényben? Ostobaság minden, amit nem lehet megsütni és hagymástól felfalni? Persze, igazad van. Hisz miben se különbözik a fehér szarvas íze a bolti combtól. Kit érdekel a szín? Úgyis eltűnik a füsttel! Te szereted a füstölt húst!

Alighogy a füstölt húst említette, újabb zűrzavar támadt. Most Stoklasa avatkozott a dologba.

— Látom, jó csevegő, és kedélyesen elszórakoztatott bennünket, de a doktor, akivel ilyen indulatos szóváltásba keveredett, a barátom. Azt hiszem, bizonyos türelmetlenséggel viseli csak el az ön beszédmódját, s talán itt is az ideje, hogy befejezze.

Az ezredes szolgája, aki alighanem tudta, hányat ütött, behozta ura hátizsákját. Még mindig nagyon komor volt, és erőteljesen rágott valamit.

A herceg válaszolatlan hagyva Stoklasa mondatait, meghajolt, szolgája a vállára dobta köpenyét, és ajtót nyitott. Nem türtőztethettem magam, s barátom után kiáltottam. Köszöntésem egy pillanatra megállította. A nyitott ajtóból a csillagos égbolt nézett be. A herceg árnyéka kettészelte az eget. A jelenetet kissé ócska, de hatásos fogásnak találtam. Marcel valami hasonlót gondolhatott; úgy tett, mintha eddig még soha nem látott

volna csillagos eget és távozó vándort. Kissé tapasztalatlan volt.

A herceg búcsút intett nekem, s ekkor a kicsi — mintha neki szólt volna a köszöntés — utánaszaladt, és a köpenyébe kapaszkodott. Megbűvölte őt a vén róka. Miért is ne? A hercegnek szépen hullámzó szakálla volt, amelyet annyi csatából mentett ki. A régi időkhöz való hűségről beszélt, a honukért búsuló világcsavargók lobogóját hordozta, és fel volt vágva a nyelve. Gazdám valamennyi vendégével együtt néztem én is, amint megérintette a fiú fejét, mintha mondani akarna neki valamit. Már le is hajolt hozzá, de aztán meggondolta magát.

Michaela Marcel oldalára állt. Alighogy elment az ezredes, szemére vetette apjának, hogy ő űzte el a herceget. Jan is ezen a véleményen volt. Hozzá kell tennem, hogy nemcsak Michaela és Jan szólt Alekszandr herceg érdekében, hanem pártfogóinak a tábora egyre szaporodott. A kisasszonyok csatlakoztak legelőbb: először Eleonóra, majd a már említett Boleyn Anna, végül mindannyian.

A dolgot Jakub úr döntötte el.

— Ez — mondotta — valami Wrangel-tiszt, egy kis pihenésre volna szüksége, hogy kinyújtóztathassa tagjait. És hogy fecsegő? Hát ez már az obsitos katonák tulajdonsága.

Csodálkoztam Lhota úr engedékenységén, de pillanatnyi töprengés után rájöttem: azért szól a herceg érdekében, hogy ingerelje az ügyvédet. Egymás ellen akarta uszítani őket. Szerettem volna az ezredessel bogarat ültetni az ügyvéd fülébe.

Néhányan közben már felocsúdtak ijedtségükből, a többieknek pedig lehiggadt a felforrt vérük. Mire Jakub úr befejezte, már másként vélekedtek a hercegről. Mi-

chaela kisasszony szüntelenül kérlelte Stoklasát, hogy küldjön valakit az erdőkerülők közül az ezredes után. Hajlandó lett volna maga is utána futni, és kis híján meg is tette. Ki képes egy ilyen bájos lánytól valamit is megtagadni? Én is rögtön csatlakoztam kéréséhez, és a kisasszonyok kórusban kunyeráltak, bizonygatva, hogy a herceg semmi illetlent nem mondott. Úgymond, csak jó tréfa volt.

Mit tehetett Pustina doktor? Mivel az ügy így fordult, nem akart makacsul ragaszkodni igazához, csakhogy ilyen hirtelen nem változtathatott álláspontot sem.

— Alaposan megleckéztettem — mondta Michaelának —, de miért is törődnénk tovább egy ilyen szószátyárral? Különben is, megnevettetett mondókája közepén . . . Nem, nem, ennek a fickónak jól forgott a nyelve. És lehet, hogy valóban jobb időket is látott.

— Ami azt illeti — szólalt meg Rychtera —, én biztos vagyok benne, hogy herceg. Meglátszik az! Senki más ilyet nem tenne.

— Mit? — kérdezte Jakub úr.

— Szidalmazni és tízszeres borravalót adni — felelt a főerdész. Így szólván, odahívta az egyik szamár inast, aki egy átfúrt aranyat tartott a markában.

— Kitől kaptad ezt az aranyat? — kérdezte Rychtera, s mikor a szolga azt válaszolta, hogy Megalrogov hercegtől, úgy viselkedett, mint egy ügyvéd, aki megnyerte a pert.

Most már senki se ismerte ki magát. Néhány úr a herceg pártjára szegődött, néhányan ellene voltak, de az utóbbiak száma egyre fogyott.

Gazdám társaságában egy süket pasas is volt, az úgy ordított, mintha az erdőben volna. Azt hiszem, nem tudta, miről van szó, de amint az ezredes nevét hallotta,

üvöltve ismételgette és kiabálta, hogy hozzák vissza. Jakub úr vállon veregette, és basszus hangján csatlakozott hozzá. Gazdám ekkor így szólt:

— Legyen!

Alighogy bólintott, Marcel kifutott az épület elé, és teljes tüdejéből kiáltotta:

— Herceg! Ezredes úr!

Hallottuk, hogyan távolodik a hangja. Az inasok, akik cselédszokás szerint mindig arra fülelnek, amit előttük beszélnek, nyomban készek voltak szintén a herceg után rohanni (mindegyikük abban a reményben, hogy kap egy aranyat), de Marcelt nem tudták megelőzni. Teljes erejéből futott a fenyők mellett, és hívogatása mind messzebbről hallatszott.

Szétnéztem a jelenlévő urakon és kisasszonyokon, s majdnem annyit adtam volna egy szép mosolyért, mint amennyit az ezredes oktalanul elosztogatott. Úgy tetszett azonban, hogy túl messzire mentünk. A hölgyek hallgattak, az urak sóbálványként álltak. Nyoma veszett a régi falusi vidámságnak. Százat teszek egy ellen: gazdám fájlalta, hogy így kell pazarolnia drága idejét. Vendégeskedés után mindig a hideg rázta. A nyugalmat és a tiszta elszámolást szerette, de azt, ami itt ma ételben-italban fogyott, se a pincemester, se a szakács nem mérhette fel. (Gyanítom, hogy a szolgák az ezredes kontójára iddogáltak, és úgy belaktak, mint lakodalomban.)

Ismerik, hogyan savanyodik meg a lakomák levegője, amikor az emberek felkelnek az asztaltól? Még füledben zsong szomszéd urad nyelvének botladozása, még szomjas a torkod egy pohárnyi borra, még eszedbe ötlik egy kedves dal, de a többiek már legszívesebben a mosdónál látnák magukat fogkefével a kezükben. Te a térdedre ütnél, és teljes tüdőből rákezdenéd, hogy HÁROM LYUK...

vagy ROSSZUL TESZI, AKI A BORT NEM SZERETI, de a körülötted állók ábrázata kétszeresére nyúlik, és zavart vigyoruk elrontja nótádat.

Ilyen pillanatokban azt mondogatom, hogy hiába vesztegettem el a napomat. Ilyen cimborákkal az ember semmire se mehet. A pokolba velük! Verjék csak otthon a blattot, és ne ártsák magukat olyan játékba, amely csak nemes és jó vérű embereknek való. Égjen csak, aminek égnie kell! Nem gyászolom meg egyetlen palackkal se. De bánkódnék, ha nem láthatnám az utolsó szikra felröppenését. Vidámabban akarok hazatérni, mint ahogy elindultam, ez a célja a szakácsok minden tudományának, a pincék minden hordójának. Aki társaságban nem ezért eszik-iszik, falánk bugris, vagy pedig alamuszi, aki kétszer olyan rossz. Régi gazdám, a PRŮKAZI HERCEG, fösvény volt, de nyerített örömében, ha a vacsora úgy sikerült, ahogy én értelmezem. Csak semmi félmegoldás! Bárcsak én is mindig mindent olyan alaposan, maradéktalanul tennék, oly merészen és keményen, mint az öreg. Istenemre mondom, kételkedett az a világon mindenben, de önmagában aligha, és soha nem bánta meg tetteit. Megtanultam becsülni e jellemvonását. Valami főúri tükröződött benne.

Élénken emlékszem anyja barátnőire is, akiket a letnái piacon szedett fel. Ezek a hölgyek ugyanolyan tésztából gyúródtak, mint a herceg: bővérűek, hangosak és veszekedősek voltak, de mérget vehettél minden szavukra. Ami a szívükön, az a szájukon. Nem szakították félbe mondókájukat, nem jöttek zavarba, nem ácsingóztak féllábon, hanem szép egyenesen. Ettől kezdve megszerettem ezt az emberfajtát. Stoklasa úr semmi esetre sem hasonlított rájuk. Jó darabig nem tudta, mitévő legyen. Térjenek

haza? Várjanak a hercegre? Üljenek asztalhoz? Rosszul voltam tőle.

Közben visszaérkezett Marcel, dolgavégezetlenül.

— Egészen lementem — mondta szemrehányó tekintettel —, de az ezredes biztos más irányba mehetett. Nem jön az már vissza.

Látniuk kellett volna, milyen csalódott arcot vágtak, amikor befejezte. Odalett a jókedv. S akár beismerték ezt önmaguknak, akár nem, mindegyiket perzselte, bántotta a dolog, mintha feldöntötték volna a sótartót, vagy széttépték volna a tolldunyhát.

„Kedves barátom — mondtam magamban, a hercegre gondolva —, ha látná, mennyire gyászba borított mindent távozásával, ha látná, milyen bánatosak emiatt a hölgyek!"

Alighogy végére értem gondolataimnak, hirtelen felbukkant az ajtóban az ezredes szolgája. Egy angol pléd volt a vállára vetve, és nagyon álmosnak látszott. Láthatólag meglepte, hogy itt pillantott meg bennünket, s mi is bámultuk, mint egy jelenést. Ványa körülnézett, majd Rychtera felé indult. Bizonyára kérni akart tőle valamit. Alig tett azonban néhány lépést, záporozni kezdtek rá a kérdések:

— Hol az urad? — Hol van? — Hol az ezredes?

Majd kettészakították szegényt. És ekkor tapasztalnom kellett, hogy az orosz emberek mennyivel nyugodtabbak, megfontoltabbak. Az ezredes Ványája felvetette a fejét, és egyszerűen, de kissé csodálkozva megkérdezte:

— Hát hol volna? A kék szobában!

Elmondani is alig érdemes, ami ezután történt. Vagy mindenáron hallani akarják, mint találták meg az ezredest, mit mondtak neki, s mit felelt az ezredes? Meg hogy mennyire sietett, nehogy a kisasszonyok is betódul-

janak, mielőtt utolsó kabátgombját is begombolja? Vagy arról akarnak hallani, miként készült lefekvéshez az idegen házban?

Néhány jelenlévő — közöttük Michaela kisasszony is — arra gyanakodott, hogy az ezredes és én előre kieszeltük a Pustina doktorral való bonyodalmat, s hogy aztán az ezredes elvonulásával vetettünk véget neki. Én erről ugyan mit se tudok, de mert az ezredest jobb színbe festette, hát nem tiltakoztam ellene. Végül már a gazdám is úgy vélte, hogy komédiát játszottak vele, és mentegetőzni kezdett a herceg előtt: tíz csiszolt frázissal, kilenc pőre mondattal és egyetlen, állandóan ismételgetett szócskával. Ez pedig így hangzott: BOCSÁNAT!

Áldottam az istent, hogy barátom nem húzta le csizmáját, mielőtt megjelentünk. Ilyen megfontolások közepette ereszkedtünk le a Větrník csúcsáról.

Michaela Jannal tartott. Az ezredes — Marcellel a nyomában — Jakub oldalán ment, s én meg az a nyomorult ügyvéd pedig a gazdánk után futottunk. De még ilyen nyomorult helyzetben is észrevettem, hogy hazafelé menet néhány kisasszony oroszul beszélt, s hogy Boleyn Anna közeledni akart a herceghez. Barátom ügyet se vetett rá. Mondtam is magamban, hogy hétpróbás szoknyavadász lehet. És igazam is volt.

Míg telt az idő, és minden hétfőt kedd követett, és minden szombat a hét hatodik napjára esett, Alekszej Nyikolajevics otthonosan berendezkedett Kratochvílében. Reggel háziköntösben járkált, aztán megreggelizett. Miután pukkadásig ette magát, felöltötte pompás lovaglónadrágját, sarkantyús csizmát húzott, és körbejárt a házban. Hol Susanne-hoz, hol Ellenhez, hol Michaelához szólt néhány szót. Lovaglóostort tartott a kezében, élénkebben hadonászott vele, mint egy vívótőrrel, vagy pedig mordályként az arcához szorította, miközben mindig valami odaillőt mesélt a tábori vagy hadi életről.

Kilenckor kiment az udvarra friss levegőt szippantani, utána a lóistállókhoz tartott, hogy átadja magát a gyakorlás vagy lovaglás örömeinek. Kisasszonyaink gyakorta elkísérték. Az ezredes persze nem tudta, mikor kell abbahagyni. Ott láthattuk Ellent a francia Susanne mellett, amint (bundában vagy csak köpenyben, kezükkel védve torkukat) integettek tanítványuknak, hogy már elütötte a tízet, s itt az ideje megkezdeni a nyelvleckét. Hallhattam, milyen sokáig hívták, és mint válaszolt nekik az ezredes annak a nemzetnek a nyelvén, melyhez a lányok tartoztak:

— Nem kell elsietni azt.

Így válaszolván, a lovaglópályán kétszer körbe, kétszer pedig keresztbe vezette a lovat.

Michaela kisasszony gyakran alaposan kipirulva érkezett az ezredes kíséretében vissza. Susanne kisasszonytól kísérve haladtak — tréfálózva és sarkantyújukat pengetve — egészen Michaela szobájának ajtajáig, majd tovább, a küszöbön át a kandallóig.

A herceg helye a tűz mellett van. A kisasszony elfut átöltözni, s Alekszej tetszetős franciasággal cseveg Susanne kisasszonnyal:

— Mademoiselle, nincs már sok időm, hagyja meggyőzni magát.

— Miről? — kérdezi Susanne, és az ezredes kibök valamit, ami éppen a nyelvére jön: a lovaglásról, a ruhák színéről vagy éppen Puskinról.

Elemeztem mondatszerkesztési módszerét, s nyilvánvaló számomra, hogy miért kezdi mindig újra: csak azért, mert szép hangja van. Ördögöt törődik az értelmes összefüggéssel. Azúros hordólogikával folytatja és fejezi be, vagy pedig olyan módon, ahogy a bodros király korszakában volt divatos, amikor még a parasztok tányérjába is tyúk került.

Ebből még nem következik, hogy a herceg hülyeségeket és hiábavalóságokat beszélt. Sőt, szépséget és varázst lelhetett beszédében bárki, hiszen a herceg soha nem említette, hogy Susanne kisasszony nyűtt cipőket hord, s hogy bérért szolgál — akárcsak én. Soha nem szólt arról, hogy gazdámat az emberek parvenünek tartják, hogy meghurcolják az újságok, s hogy pereskedik Kratochvíle megvásárlási jogának elismeréséért. Soha senki egyetlen szavát nem hallhatta olyan dolgokról, amelyek bennünket a beszédszünetekben vagy álmatlan éjszakáinkon gyötörnek. A hercegi szokásokkal űzött rejtelmes szélhámos-

kodás valamennyiünket hölgyekké és urakká emelt. Úgy tett, mintha a pénz, a nehéz megélhetés egyikőnket se érdekelne. Mindannyiunkat arisztokratává avatott.

Akkoriban — ahogy illik — jól megvoltunk a herceggel. Michaela figyelmével tüntette ki, Marcel állandóan a nyomában volt, Kitty bolondult érte, Cornélie, a legszebb kulcsárnő, új pulóvert húzott, csak hogy észrevétesse magát, Susanne pedig az ő jelenlétében még többet kínzott engem, mint amikor kettesben voltunk. Kacagott, ha a herceg is nevetett, s amikor elhallgatott, ölbe ejtette a kezét.

A csend perceiben Alekszej bölcs filozófusnak látszott. Emlékeznek még arra, hogy az első napon kissé sokat beszélt önmagáról? Ez csakhamar megszűnt. Miután utalt arra, hogy kicsoda és honnan származik, tartózkodó lett. Mikor arra számítottak, hogy családjáról kezd beszélni, akkor valami egész másra terelte a szót. Előkelő származását csak szokásaival és kedvteléseivel jelezte.

Kratochvílében torony is van meg harang is, de isten tudja, mióta nem kongatták meg. Most visszatértek a régi idők és kapusunk kölykei mindennap a harangkötélre akaszkodtak. Tornyunk délben és vecsernyére újra zengett minden irányban. A herceg szívesen hallgatta a harangszót, arra figyelmeztette, hogy ideje az ebédlőbe indulni.

Kesztyűjével játszadozva érkezett meg, s két ujjával megérintette bajszának jobb felét. Alighogy belépett, s alighogy lerakta kalapját, máris egy mókás ötlet került a nyelvére, és vagy velem, vagy gazdámmal, vagy pedig a kisasszonyokkal tréfálkozott. De előbb még kezet csókolt nekik, és könnyedén meghajolt az urak felé, akik az ebédre velünk együtt alkalomadtán szintén hivatalosak

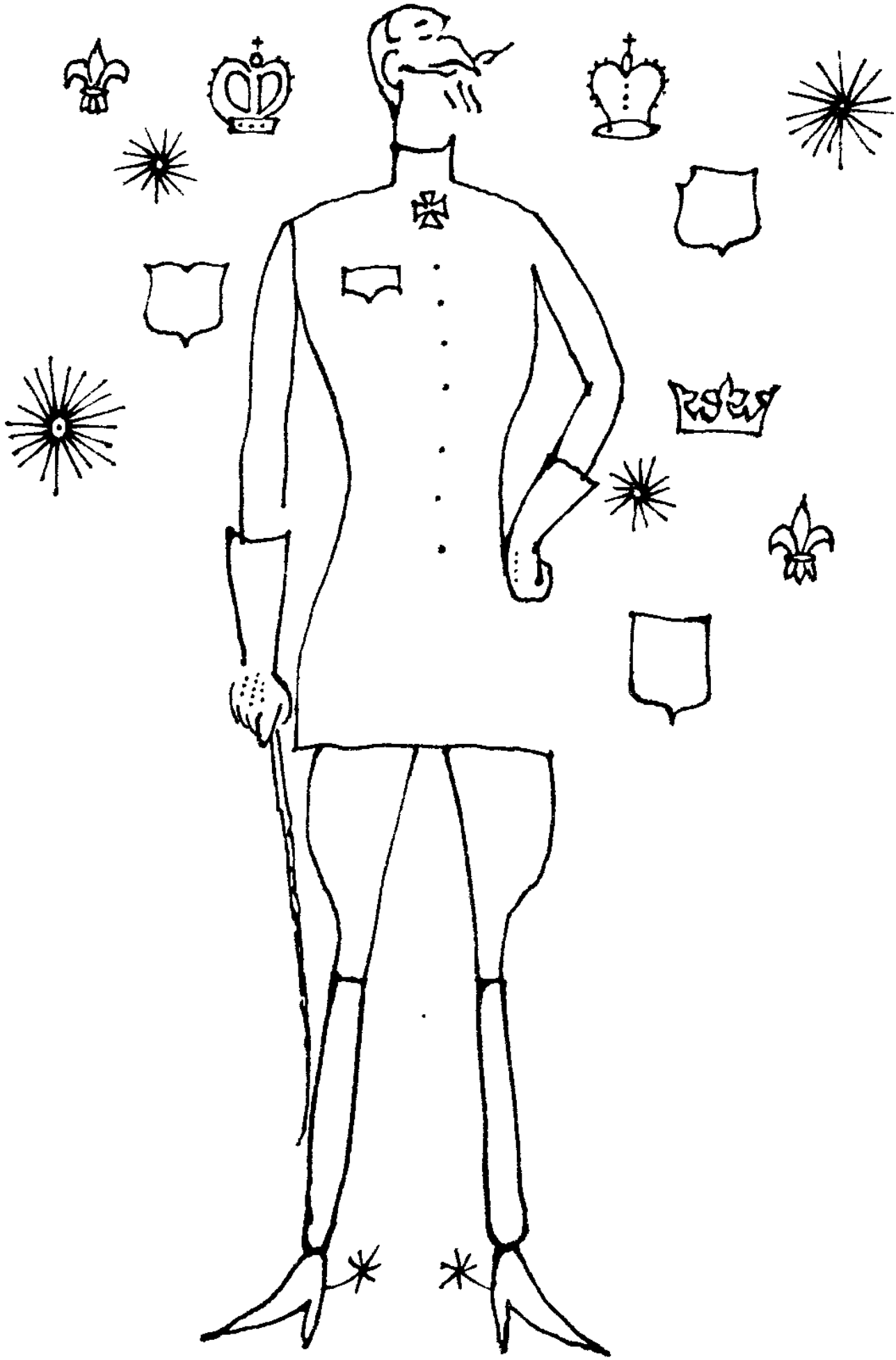

voltak. Ezután fenntartott helyére ült, hozzálátott az evéshez, és valahogy így beszélt:

— Uram, az ön Kratochvíléje nagyszerű birtok, nem is hiányzik itt semmi más, csak egy fedett lovarda és egy tisztességes kutyaól.

— Az én Kratochvílém? — kérdezte gazdám. — Hát nem említettem még önnek, herceg, hogy a birtok nem az enyém?

— Jó, jó — szólalt meg ismét az ezredes —, de a mai időkben a magunkénak tudni valamit kevesebb, mint birtokolni. Nem hívhatom meg önt azokra a birtokokra, melyek enyémek, viszont én az ön vendége vagyok. Térjünk azonban vissza beszélgetésünk eredeti tárgyára; kérem, fogadja el javaslatomat: építtessen az északi fasor és a játékpálya közé egy tágas lovardát, a tervét holnap átadom. Alul az istállókhoz kapcsolódik majd, az ablakai északra néznek, s így mentes lesz a legyektől és egyéb férgektől, amelyek nyugtalanítják az állatokat.

Százszámra akadt hasonló ötlete a hercegnek, s ez még nem minden. De még kettővel se hozakodhatok elő (bármennyire is szeretnék), mert mindenki befogná a fülét. Meg kell elégedniük azzal, amit elmondtam. Röviden: a herceg minden pillanatban valami újjal jött. Az ezredes társaságában nemegyszer valóságos farsangbúcsúztatót éltünk meg, és akkorákat nevettünk, hogy a hegyek is beleremegtek. E nevetések során nálam gyakran cigányútra szaladt a falat, s néhányszor — borivás közben — kénytelen voltam tenyeremet a szám elé tartva kifutni. Azt azonban én is, gazdám is láttuk, hogy a herceggel való beszélgetés üres szalmacséplés, és a ragyogó ötletekből semmi se lesz, ám az étel felszolgálására várva, az ember szívesen tölti az időt egy kis fecsegéssel, különösen, ha szórakoztató is. S főként, ha egy ilyen előkelő

úrról van szó. Azt mindenki beláthatja, hogy egy herceget megvendégelni az már valami! Jó tapasz arra a sebre, amelyet Koda gróf okozott azzal, hogy nem jött el a vadászatunkra!

A többi környékbeli földbirtokos egyformán irigyelte tőlünk Alekszej Nyikolajevicset. Mindenfelől özönlöttek hozzá a meghívások. A herceg három-négy birtok között is válogathatott, s egyiken se lett volna semmivel roszszabb dolga talán, mint nálunk. Bár azok szegénykék, akik annak idején hozzánk üzengettek, néhány szobánál többel nem rendelkeztek. Valamiféle kastélyról (bárminek is nevezték viskóikat) szó se lehetett. Hát még könyvtárról, ahol a herceg kandallónál melengetheti térdét? Kár a szóért! A hercegnek jó ízlése volt, és kitért a hívások elől. Stoklasa úr ezzel persze csak nőtt a kurtanemesek szemében.

Emellett gazdám hamar megtanulta, hogyan húzhat a hercegből hasznot. Az ő segítségével akarta Pustina ügyvédet kiszorítani, és megfogadta azokat a tanácsokat, amelyeket birtok- és erdőügyekben a hercegtől kapott. Az ügyvéd persze ellenséget sejtett az ezredesben, s megragadott minden alkalmat ócsárlására, mindegyre azt ismételgetve, hogy szélhámos.

— Megmondom őszintén, szívesen hallgatom a távoli tájakról szóló elbeszéléseket — válaszolt gazdám.

Az ügyvéd így védekezett:

— Minden második szava hazugság! Uram, engedje, hogy a javát akarjam, ez a fickó egy szökött altiszt, aki valahol hercegi okiratokat csent. Pfuj, nézni is rossz, hogyan áztatja ronda szakállát az ön poharába, hogyan pöffeszkedik, s hogyan locsog franciául!

— Miért? Rosszul beszéli?

E kérdésnél gazdám arcán súlyos nyugtalanság tükrö-

ződött. Mikor meghallotta, hogy az ügyvéd nem nagyon ért ehhez, odahívott, hogy számoljam meg, hány hibát vettem észre Alekszej beszédében. A valóságnak megfelelően azt válaszoltam, hogy a herceg jobban beszéli a nyelvet, mint én, ám soha sem tanulmányozta az ófranciát, és Villon nehézségeket okoz neki.

— Michaela — jegyezte meg a jószágkormányzó — folyékonyan beszél franciául, és egyetlen hibát se talált a mondataiban.

— Rendben van — felelte erre az ügyvéd —, tegye. amit jónak lát. De ha ez az alak nevetségessé tesz bennünket, ha majd a bírósági emberek valami fehérgárdista kreatúráknak tekintenek minket, akkor saját magát okolja annak a következményeiért, hogy kedvét lelte egy senkiben, a semmiben, a bohóckodásban!

Ez húsba vágott, de a gazdám ellenállt. Hogyisne, egy kis ártalmatlan hazudozás miatt lemondjon segítőjéről? Semmi mást nem kívánt forróbban, mint hogy az ügyvéd menjen a pokolba, és csak azért hallgatta a doktornak nem tetsző beszédeket, hogy dupla keserűséget okozzon neki.

Stoklasa úr ez idő tájt Jakub úr nagybirtokos-pártjához készült átnyergelni, és a kisbirtokosokkal meg az ügyvédjükkel már torkig volt. A lehető legrosszabbakat kívánta nekik, szerette volna megbosszulni azt a sok huzavonát, azokat a nehézségeket, amelyeket Kratochvíle eladásánál okoztak. Ehhez jött éppen kapóra a herceg.

De nemcsak erről volt szó; az ezredes értett a szolgák hajszolásához, és ráült az erdőkerülők nyakára. Említettem már, milyen megszeppent mindig a gazdám, s menynyire nem sikerült neki saját erdőkerülőit kordában tartani. (Ezek az emberek jó szimatúak, és rögtön felismerik: ki az, aki azért nyújt kezet nekik, mert kényelmet-

lenül érzi magát, és ki az, aki bánni tud velük.) Valahogy úgy sanyargatták a gazdámat, mint a városi szabók, ha egy parasztasszonnyal kerülnek szembe. Örökösen ezt hajtogatták:

— Bocsánat, uram, ezt nem így kell csinálni. Ez nem megy.

Alekszej herceg ottlétével ennek vége szakadt. Hogy miért? Azt hiszik talán, hogy az öreg Rychtera változott meg, vagy a gazdám javult meg, vagy éppen arra gondolnak, hogy a herceg állt Stoklasa mögött, és korbácsával adott nagyobb nyomatékot parancsainak? Szó sincs róla! A herceg az erdőben kószált, és amikor *sünre* bukkant (ami erdész nyelven olyan fát jelent, amit valaki elrejtett), az egész társaságot lehordta. Leteremtettézte őket, és rövid úton kártérítést rótt ki rájuk. Később aztán elengedte nekik. Mikor mindez lezajlott, kiengesztelésül így beszélt Stoklasa úrhoz:

— Addig van itt jó világ, uram, amíg kiabálhat egy-egy nyulacska miatt, amíg vadorzók és fatolvajok mérgesítik, hiszen az ilyesmik csak az őserdőben eshetnek meg. Ez a két dolog összefügg, nincs az egyik a másik nélkül.

Gazdám gyakorta hallhatott ilyenfajta beszédeket, s így lassan megszokta az ezredes erkölcseit, elsajátította őket, s végül jobban szemet hunyt a dolgok fölött, és jobban kinyitotta a száját. Ez a főúri módi az, amire Rychtera úgy sóvárgott. Egy ízben saját fülemmel hallottam a herceget, amint indulatosan szidta Rychterát, amiért közvetlenül az út mellől fuvarozza a fát.

— Hogy az ördög vinné el magát — mondta az ezredes —, miért nem vágatja ki a hegyoldalon, miért nem szállítja szánnal a fát, télen, amikor mindent hó borít?

Megegyezett talán a fűrésztelepi intézővel vagy a parasztokkal?

Sohasem hittem volna, hogy a főerdész eltűrje: így beleköpjenek a levesébe. Nem szólt egy árva szót se, s röviddel később ismét jóban volt a herceggel. Azt gondoltam, hogy a herceg mégiscsak ért valamit ahhoz, amibe beleártja magát, és úgy látszott, hogy Rychteránál valami titkos ügyletre bukkant. Ezért a nagy engedékenység, ezért a nagy barátság. A herceg járatos a tolvajlásokban, ajánlatosabb tehát jóban lenni vele.

De ezzel a megállapítással se mehettem sokra. A cselédek és a többiek, akiknek parancsolgatott, szintén ragaszkodtak hozzá, pedig nem nyomta semmi a lelkiismeretüket, nem is volt módjuk rá, hogy megrövidítsék gazdámat. Ez a körülmény sokat foglalkoztatott. Figyeltem a herceget, és nyomon követtem, bárhova ment is. Viselkedésében nem volt — egy árnyalatnyi bolondérián kívül — semmi feltűnő. Az udvaron és a folyosókon ődöngött, hol tréfálkozva, hol szidalmakat osztva. És volt a járásában, sarkantyúpengetésében, heves ajtónyitásában, korbácsa suhogtatásában valami valóban hercegi. A Kotera csemeték remegtek előtte, s ha megparancsolta volna, akár a tűzbe is ugranak érte. Ha valamit akart, úgy tudott rájuk nézni, és úgy tudta a kezét felemelni csak félig, csak egy picikét, de olyan türelmetlenséggel és méltósággal, mint egy tábornagy, aki a világért se mozdítaná el könyökét derekától, kezét, ujjait pedig pompás pózban felejtette. Arca eközben azt sugallta, hogy régi szokása a parancsolás. Amikor a herceg ebédelni ment, úgy tetszett, meghajlik előtte a folyosó is, s mindig akadt valaki, aki ajtót nyitott előtte. Tömören: amint Kratochvílébe érkezett, úrrá lett a régi szellem; s a szolgák azt hitték, hogy Marcel tért vissza, a průkazi herceg.

— Ne adjon ezekre az emberekre — mondta Stoklasa úrnak az ügyvéd —, hiszen boldogok, ha azt tehetik, amit megszoktak. Én azt mondom, hogy ez egy kalandor. Miért alacsonyítja le magát vele? Miért eteti? Mit vár ettől? Egy szép napon kineveti majd. Az ilyen fajta ember egyebet se tesz, mint hogy azt szaglássza, hol ehetné és ihatná tele magát ingyen. Herceg ide, herceg oda, én a pokolba küldeném.

De hiába. Én, Kitty, Susanne, Michaela és Ellen Alekszej Nyikolajevics oldalán álltunk. Rychtera egy követ fújt vele, és a konyhában (legalábbis kezdetben) nem engedték bántani. Hogy őszinte legyek: mindenki szerette a herceget. Az egyik a bajszát, a másik a szemét, a harmadik pompás, karcsú, szálegyenes és büszke termetét, a negyedik a beszédmódját, az ötödik a nevetését. Ahány kisasszony akadt ott, mind talált valami sajátos vonást az arcán, valami jelt, amiről felismerte: herceggel van dolga. Úgy vélték, titkot rejteget.

A konyhában az a szép, ami olyan, mint az elhajított szerencse. Mint a mese. Mint a király, mint Hamupipőke.

Ebben egyetértve dalolgattak a tűzhely körül. Mindegyik lány valami jeles eseményre várt, hiszen egyszer a rossz sorsnak is jóra kell fordulnia. Mindannyian hitték, hogy a véletlen ott bolyong a világban, s egyikőjük csak ráakad. Szerencseország légváraiban bíztak. De kinél a kulcs kapuikhoz? Vajon nem éppen Alekszejnél? Szegény is, gazdag is, nemes is, neve még sincs. Ma még olyan, akár te, vagy én, de holnapra már fordulhat sorsa.

Csakhogy a konyhákban is torzsalkodó szellemek uralkodnak. Veronika, az öreg kulcsárasszony, kurafinak nevezte a herceget, állítása szerint rajtakapta, amint próbálkozott: melyik zár nyílik kulcsra, s melyik ajtó csukható retesszel.

— Mondom, hogy kurafi, hiszen a lányszobáknál próbálkozott.

Mi kinevettük Veronikát, de Cornélie kisasszony fejét rázta, s farát riszálva elvonult.

Tudta vajon a herceg, hogy mint vélekedik róla az ügyvéd meg Stoklasa, s mit gondolnak róla a szakácsnők? Volt valami terve? Töprengett valamin, amikor bezárta maga mögött szobája ajtaját? Azt hiszem, csak hahotázott. Ha nem tévedek, megveregette szolgája vállát, s ezt mondta neki:

— Egyél és igyál, ami szívednek kedves. Ne sajnáld, tömjed magad, ügyeskedj, a bőség e korszakát úgyis zord idők követik. Vágj tehát csak a sajt közepébe, tömd a bendőd pástétommal, és szedd el a tepsit, ha buktával kínálnak. Tedd, ami jólesik, barátom, és igyál legjobb tudásod szerint. Tudom előre, elmúlnak e boldog pillanatok, s mert (ha a dolgot jól meggondoljuk) néhány évtizeden belül nem számíthatsz zsoldra, amivel a cár adósod, hát rövidesen koplalni fogsz. Ami pedig a nőket illeti, ne járj tilosba, Ványa, de ha elbájol egy gömbölyű kar, élj a szabadsággal, amit adok neked. Ámde bármily közelebbi kapcsolatba kerülsz barátnőddel, ne beszélj vele jelentéktelen és hitvány dolgokról, inkább azokat a fenséges és gyönyörű élményeket ecseteld, amelyeket átéltünk.

Gyerekjáték elképzelnem a szolga válaszát:

— Kegyelmes uram, teljesíteni fogom parancsait, aminthogy teljesítettem akkor is, midőn sátorlakók voltunk, de — csapjon belém a golyóbis — nem emlékszem én semmire abból, amit mond. Miféle nagy dolgok azok, amiket mi átéltünk? Rüh és fagyás! Éhesek voltunk, mint a farkasok. A többi elpárolgott az emlékezetemből.

— Így hát — szólalt meg ismét a herceg, és megtámasztotta fejét, mint amikor emlékeiben kutat az ember

—, így hát nem emlékezel, te tökfej, a csodálatos éjszakára, amikor Pemza előtt rohamra készülődtünk? Nem emlékezel az égbolt csillagaira, melyekből milliónyi esett egy katonára? Arra, hogyan vágtattunk a kengyelben állva a vasútig? Nem emlékszel a pazarul patakzó vérre, amely kereszttel és kokárdával, cárunk bennünk testesülő részecskéivel jelölte katonáinkat?!

— Csapjon belé a ménkű — felelte Ványa, füle tövét vakargatva —, erre emlékszem! Ez jól megmaradt a fejemben, csakhogy úgy rémlik, elvertek bennünket akkor, mint a kétfenekű dobot.

A fejemet tenném rá, hogy egy pillanat múlva Ványa együtt énekelt a gazdájával. A herceg varázsló volt, és jármában tudta tartani a (szolgájához hasonló) lelkeket. Ugyanezt művelte a gyerekekkel is. Azaz Kittyvel és Marcellel. Ezek ugyanis szinte fejüket vesztették. Láttuk, amint az istállók körül tekeregtek, és minden saroknál a hercegre vártak. S az ezredes magyarázott nekik Oroszországról, falvairól, Moszkváról, a Kaukázusról, a haldús folyókról meg az emberekről, akik (éppúgy, mint ő) a cár visszatérésére várnak. Az ilyen pillanatokban elkomolyodott, s kézen fogta a két gyereket, mondván, hogy a visszatérés napján megcsendülnek az aranykupolák harangjai, s egész Moszkvát bejárja örömtől elcsuklón a hír.

— Hűség, hűség a régi időkhöz — ismételgette, s arca szavainak hitelességét tükrözte.

Ha van ebben valami nevetséges, akkor alighanem az, hogy gyerekeknek beszélt ezekről a dolgokról, s hogy mindezt olyan dörzsölt fickó mondta, aki nem idegenkedik sem a kártyától, sem a füllentéstől. Ördög tudja, hogyan fér meg két ilyen távoli dolog (mint a hit és a szédelgés) egy koponyában.

Én és Ellen, mivel nem ijedünk meg egykönnyen az

üres bűbájtól, rossz szemmel néztük, mennyire csüng Kitty az ezredesen.

Csöpp kisasszonyunk — mint tudják — anyátlan volt, gazdám pedig nyakig merült Kratochvíle gondjaiba. Kifőztük tehát a skóttal, figyelmeztetjük Michaelát, hogy Kitty mennyire elhanyagolja leckéit. Az én feladatom volt Kittyt a cseh irodalomra tanítani, de még mindig csak az olvasókönyv első lapjainál tartottunk. Amióta a herceg hozzánk került, nem jutottunk előbbre. Kitty mindig talált valami kifogást, és örökösen a herceggel hozakodott elő. Úgy rémlett, hülyének tart. Az ilyesmit senki se szereti. Ellen hasonlóképpen vélekedett, s ezért felkerestük Kitty nővérkéjét. Elmondtuk neki, ami a szívünket nyomta. A kisasszony megkért bennünket, hogy vonuljunk félre, majd Kittyt hívta. Hallottam, hogyan árad szét a hangja a folyosókon, s hogyan fut az ördögfióka — hármasával ugrálva a lépcsőn — fölfelé. Vajon mit beszéltek? Attól tartok, nem sokat, mert amikor hónom alatt az irodalomtörténettel visszatértem, oly szorosan ölelték át egymást, mintha sziámi ikrek volnának. Beléptem köhécselve és tanítóbácsis hangokat hallatva: ahm, ehm. Azért tettem, hogy palástoljam mosolyomat, amely már arcomra készült. Éreztem: minden tudományos eredménynél többre tartom a szépséget, amely a nővérek arcán tündökölt. Becsültem ifjúságukat, amely a herceg felé hajtotta őket, s nekem csak hazug kapcsolatot juttatott. S ekkor így szóltam magamban:

„Kecskére bíztad a káposztát, Spera. Hallottál róla te is, hogy van a könyvek világán kívül valami jobb is, de a te szívedbe nem lehelt annyi életvágyat a teremtő, hogy önnön sorsodat szőhessed. Örökké a költők életrajzát fogod te fújni, csodálatos rimbaud-i tavaszokért és Manon Lescaut perzselő szerelmeiért lúdbőrözve. Milyen kár! És

micsoda rosszindulat, hogy bár jól tudod ezt, mégis kötöd magad, hogy Kitty a te ferde szellemed kedvteléseinek hódoljon, s míg odakint süt a nap, arról olvasson, miként keletkezett a romantika. Lám, a herceg lova nyakára hajolva vágtat a fasoron, s Marcel ott száguld a nyomában. Hallod, hogyan nevetnek? Látod, hogyan kapaszkodik a kisfiú a lobogó sörénybe, látod bőrének csíkját ócska cipője felett? Látod a herceget, aki nem átall tele torokból nevetni; s az örömében osztozó állatot alatta? És mert Kitty kevesebbre tartja a te fecsegésedet, ezért szereztél a két nővérnek ilyen gyötrelmes órát? Eredj, te rosszmájú, eredj, tűnj el ószláv betűiddel együtt. A herceg százszor jobb tanító nálad. A kisasszonyok, akiket háborgattál, látszólag igazat adnak neked, de ha szívükre tennéd a kezed, ha vérük hullámverését hallhatnád, megtudnád, hogy szamárnak tartanak, és szamárságok a tankönyveid is."

Mindazonáltal (így kívánja ezt a világ rendje), én és diákom a könyvhöz ültünk. Nem is ért az semmit.

„A hivatal teszi az embert" törvénye alapján a főlovászmester éppúgy panaszkodott Marcelre, mint én Kittyre. Szólt Stoklasának, hogy Marcel egy idő óta hanyag.

— Folytonosan a konyhában lábatlankodik — mondta —, folytonosan az idegen úr körül lebzsel, és amint teheti, kereket old. Összehord hetet-havat, tele van a feje mesékkel, és ha valamit csinálni kell, akkor csak bámul a nem törődöm kölyke, mint egy kuka.

— Nos — válaszolta gazdám —, hát ha semmire se jó, küldjék az istállókba, segítsen az etetőknek.

Így lopakodott a végzet a kedves Marcel felé. A küldöncből, aki hellyel-közzel mégiscsak megpihenhetett, és zsírosabb falatokhoz is juthatott, váratlanul tehénpásztor

lett. Mit tehetett volna? Amikor a kasznár megmondta neki, hogy mi vár rá, szeme se rebbent, összekötözte a holmiját (amúgy is csak néhány rongya volt), és ment, mintha mi se történt volna. Csak néztem utána, s nem akartam hinni a szememnek, hogy ilyen könnyen megválik tőlünk.

A következő napon elmentem megkérdezni, hogy megy a sora. Őt nem találtam az istállóban, de ráakadtam a motyójára. Vitorlavászonba volt csomagolva. Ez újdonság volt, mert tegnap még batyuban — egy ócska kendőben — volt a holmija. Megemelgettem vadonatúj útizsákját, és úgy találtam, hogy e jelentéktelen és egészen hétköznapi dolog valami célzatosságot rejteget.

Attól a naptól, hogy Marcel a majorba került, Kittynek még gyakrabban nyoma veszett, mint azelőtt. Minden áldott pillanatban a tehénistálló zugában találtuk. Marcel akkoriban nyakig volt munkával (az etetés még egy felnőttnek is elég munkát adott egész napra), s mégis maradt ideje. Rohangált, mintha a szél hordta volna, éppúgy, mint azelőtt. Már tízkor hozzánk futott, a herceget kereste, és megkérdezte, mit csinál Kitty. Kíváncsi voltam, mi ennek a titka, mert munkáját valóban elvégezte, és a tehenésznek, aki szigorúan kézben tartotta embereit, nem volt oka panaszra. A szecska össze volt vágva, a trágya kihordva, a tehenek alatt meg volt almozva.

— A mindenit — mondtam —, hogy a pokolba lehet ez?

És tudják, mire jöttem rá? Ványa segített Marcelnek! Talán az ezredes parancsolta neki, talán önszántából lódult segítségére ez az óriás, hiszen gyakran elfogta a sóvárgás az állatok után.

Elnéztem kettejüket, hogyan ég kezük alatt a munka.

De volt az istállói tartózkodásnak egy kellemetlen ol-

dala is: Marcel tehénszagtól bűzlött. A konyhában nyomok maradtak utána, és Františka siránkozott, hogy ezek a tehenészfiúk bemászkálnak a szobákba.

A herceget az ilyen ügyek nem zavarták. Éppúgy járkált Marcellel, mint Kittyvel, Michaelával vagy Susannenal. Sületlenségeire tanította őket, s éppoly szívesen ötölt ki történeteket a kis tehénpásztor, mint gazdám számára. De a legcsodálatosabb az volt, hogy Alekszej Nikolajevics maga is elhitte meséit. Zavaros ember volt. Szilárdan hitt saját hazugságaiban, színtiszta igazságnak tartotta őket. Ezredesnek érezte magát, és reszketett az irataiért. Okirat? Firkálmány. Persze aláírta valami generális, és a papiros vízjele is a cári sast ábrázolja, de honnan tudjam, miben hasonlít a valódi kinevezési okmányra és miben különbözik tőle? Aki ezt a herceg számára készítette, talán éppoly bolond, mint ő.

Azt kérdezik, mikor mutatta meg nekem a herceg ezt a papirost? Így történt: el akartam lesni tőle néhány ravasz fogást — akkor figyeltem fel rájuk, amikor a herceg gazdámmal kártyázott —, és reggel felkerestem barátomat a szobájában. Köszöntöttem és megszólítottam:

— Hercegem, megmutatná nekem, hogy megy az a huncut játék, tudja, két ásszal az ember hüvelykujja alatt?

De a herceg úgy nézett rám, mintha az egekből potytyantam volna alá, s tovább dolgozott. Egy felettébb koszos, maszatos könyvbe írt valamit. Annyira elmerülten és szertartásosan, hogy felébresztette kíváncsiságomat. Közelebb léptem hát, és a válla fölött belenéztem. Láttam, hogy szép, nagy és szabályos betűkkel rója tele az oldalt. Helyenkint kalligrafikus hullámvonallal cifrázta a kezdőbetűket, s időnként elgondolkodott, keresve a találó kifejezést.

— Mit csinál? — kérdeztem. A herceg nem felelt. Mialatt befejezte munkáját, elolvastam a cirillbetűs írást. Naplót írt — ezrednaplót!

„Alekszej Nyikolajevics herceg, ezredes és Ivan Iljics Zsoltarenko őrmester elvégezvén — mint minden nap — a reggeli imát..."

— Jóságos úristen — szóltam —, ha szemem és orosz tudásom nem téveszt meg, azt kell hinnem, herceg, hogy az ezrednaplója tökéletes rendben van, de nem merném ugyanezt állítani a fejéről is. Mire jó ez?

— Azt teszem — válaszolt a herceg —, ami a kötelességem. Azt hiszed talán, hogy ez a kis idő, amelyet egy szál katonával töltök, eltántorít katonai kötelességeimtől?

Homlokomra szorítottam a tenyerem, és nevettem, mintha valami silány szomorújátékot hallanék.

Mikor felocsúdtam, megkértem a herceget, kölcsönözze nekem könyvét. Nem zárkózott el. Oldalról oldalra végigböngésztem, és ámulva olvastam a hadijelentéseket az ezred maradványainak csapatmozdulatairól, a parancsnoki tervekről s a legénység fegyelméről szóló tudósításokat.

Azt gondoltam, őrülttel van dolgom.

— Kegyelmes uram — mondtam —, az ön legénysége ugyan egy kabátba is belefér, de így legalább nincs, aki megbontsa a sort.

A herceg azonban most nem volt kapható tréfára. Kiragadta kezemből a könyvet, amelyből eközben kihullott ezredesi kinevezése. Elolvashattam, de amikor közölni akartam, miként vélekedem róla, az ezredes kilökött az ajtón.

Ebből az esetből arra következtettem, hogy az ezredesnek hiányzik egy kereke. Meg szerettem volna gyógyítani, sikerült volna is, ha a karom oly erős lett volna,

mint az övé, s ha bolondériájával szemben egy másikat, nagyobbat, pompásabbat szegezhettem volna. Én azonban a higgadtság rabja vagyok, s fejemben csak a kecses értelemnek jut hely. Ez viszont túl gyenge és túl lassan ható ellenméreg, mert az értelem és a higgadtság gyengébb az őrültségnél, úgy hat, mint a szürke szín a bíborral szemben, mint honi tájaink esős időjárása a csikorgó faggyal és tikkasztó nappal szemben.

Az ezredes sajnálatraméltó volt, de a tébolynak, amely fűtötte, színe és perzselő ereje volt ahhoz, hogy elbolondítsa a kisgyerekeket és szakácsnékat, Michaelát, Susanne-t és mindenkit, akiről azt szoktuk mondani: eseménytelen az élete. Mindenkit, aki arra vár, hogy egy szép napon a mesebeli herceg hintója és felnyergelt lovai állnak az ablaka alá.

Mérlegre vetettem hibáit és erényeit. Az emberek rokonszenve a javára szólott. Irigyeltem is érte. De amikor felém fordította arcát, amelyen damaszkuszi kardra emlékeztető orr ékeskedett, s hullámzó bajsza alól kivillantotta fogait, elpárolgott a haragom. Nagyon sokban különböztünk egymástól. Igaz, két évvel fiatalabb vagyok, de hol van az én arcom az övétől? Én csúnya vagyok! Sörte a hajam, s szemem, mint a vakondoké. Beszélni is szégyellek róla! A herceg viszont jó termetű, jó mozgású, magas, finom, pallérozott, pökhendi és képmutató volt, magyarán: megannyi kiváló tulajdonság birtokosa, melyek annyira elütöttek az én faragatlanságomtól, piruló ábrázatomtól, hogy semmiképpen sem vehettem fel vele a versenyt. A herceg hivő hazug volt. A herceg életművész volt. Fenséges volt tákolt uniformisában, fenséges a nyomorában, fenséges az emlékeiben. Ki tudja, ma egy éve miféle istenverte golyóbis süvített el a füle mellett.

Említettem már néhány mulatságos tulajdonságát: haj-

lamát a könnyelműségre, vonzalmát az étel-ital iránt. Elmondtam már róla, hogy egy kicsit afféle szoknyavadász és élősdi hízelgő s tettem ezt abban a meggyőződésben, hogy mindazok, akik meghallgatásra érdemesnek tartják történetemet, idejekorán elhiszik: a herceg emellett fenemód előkelő és gőgös is volt. Remélem, önök nincsenek olyan firkászokkal kapcsolatban, akik csak hitvány vagy csak kiváló embereket ismernek? Rúgjanak félre minden gyatra szabályt, és képzeljék el Alekszej herceget olyannak, amilyen volt: előkelő és arcátlan, de árulkodást nem tűrő, fecsegő, gunyoros és tartózkodó, ingatag és hűséges, igazmondó hazudozó, hivatásos tarháló, zsaroló, kurvapecér, szédelgő, de ugyanakkor előkelő úr, herceg, amilyenről manapság már nem is álmodunk. Szent György szabású lovag, lobogót, vért, kardcsapást és fennkölt tekintetet istenítő. Herceg volt, hitt a cárban, hűséges volt a cárhoz. Hűséges, mint a halál.

NYÁRSON SÜLT CSIRKE

Képzeljenek el egy csinos konyhát takaros kemencével és két rőf széles tűzhellyel. A falakon húsakasztó kampók, polcok serpenyőkkel, rézüstök és tepsik, egyik szebb, mint a másik. A sarokban áll a kemence. Mint egy hegy, akkora. Jó kormos, jó huzatú, jó zsíros, jó kürtőkkel és jó piszkavassal. Van itt még két asztal, két állvány, halasfazekak, kolbászosfazekak, kis tojássütő-serpenyők és minden egyéb, ami megörvendezteti a szívet, egészen a késemig, villámig és tányéromig.

Ványa a kemence közvetlen közelében ütött tanyát. Két fejjel magasabb nálam, ujjai felgyűrve, derekán kötény, az egyik kuktától kapta kölcsön. Zsámolyon üldögél, jobb lábát a konyha közepéig nyújtva. És ilyen alacsonyan kuporogva a bal térde egészen az álláig ér. Könyökét a combjára támasztja, s fejét tenyerébe hajtva figyeli a sürgés-forgást ott, a tűzhely körül. Mögötte a tűz pattog, előtte kisasszonyok készítik a vacsorát.

Kívánhat-e valaki ennél jobbat?

— A pulyka — szól Františka — puha. Lányok, ne tüzeljetek annyira, nehogy odaégjen.

— Mi van? — kérdezi a legkisebb szolgáló. — Hát akkor most mit csináljak? Az egyik azt mondja, tegyek

rá, a másik, hogy ne. Meg kell itt bolondulni! Kire hallgassak?

— Mondja, miért telepedett éppen ide? — szólal meg egy másik lány. — Hogy van képe feltartani minket! Nyughasson, csak annyit mondok, és táguljon innen! Ha legalább levetné a bundáját! — Hogy van kedve ennek ilyen hőségben kabátban ülni! Hű, szavamra, még tüzet fog a kabátszárnya! Csupa izzadság vagyok, ha csak ránézek erre az alakra.

Ványa pedig hallgat, csak mosolyog, és csak húzkodja a bajuszát. Majd feláll, keresztülballag a konyhán, s megáll terpeszkedve, mint a gazdája. A kisasszonyok nevetnek, Františka törülközővel meglegyinti, és kiabál:

— Hess innen, hess, hess, hess! A medve menjen az óljába!

Nem utolsó látvány, amikor Ványa elkapván valamelyik kisasszonyt, meg akarja ölelni, és csókot cuppant rá, továbbá amikor erre a kisasszony leken egyet neki! Oly magasra kell nyújtóznia ilyenkor, biz' isten, mintha a kabátját akarná fogasra akasztani. Marcel szerint jobb volna ehhez zsámolyra állnia.

Ilyen tréfákkal meg isten segítségével elkészül a vacsora, s akkor aztán már vérre megy a dolog. Egy kis ideig fegyverszünet van. Ványának hallgatnia kell. A kisasszonyok komolyak. Jaj neki, ha ilyenkor megoldja a kötényüket.

Szerencsére Marcelnek ma nem sietős a dolga, és Ványa mellé telepedik. Tegnap a herceggel együtt a régi medencénél jártak, halásztak.

— Te fiú — szólal meg Ványa —, te ugyan hamar összeismerkedtél a herceggel. És hogy a fenébe jutott eszetekbe horgászni?

Aztán egy pillanatig csend van.

— Na, azt már látom, hogy az uram teljesen megbolondult — mérgelődik újra Ványa, majd a Marcel lábacskáit elnyelő cipőóriásokra bök —, hiszen ez az én saját tulajdonom!

Az már csak természetes, hogy a cipők láttán elfutja a méreg, és kedvenc cipőjét le akarja húzni Marcel lábáról. Marcel menekül, a másik üldözi, közbül pedig a kisasszonyok, pecsenyéstül. Kész bolondokháza!

Marcel, szegényke, a fertelmes, elnyűtt lábbeliben éppenséggel nem repdes madárként, máris elterül a földön.

— De hiszen ez leesik a lábáról — szól Františka, nevetésre fordítva bosszankodását. Ványa közben már mancsai közt szorongatja Marcelt. A kölyök vergődik, és ordít boldogságában. És Ványa? Pehelyként tartja!

Mikor elcsitul a pokoli lárma, és a lányok eltűnnek a tálalóban, Ványa valami harapnivaló után szimatol. Utána a meleg kemencének támaszkodik, és nótára gyújt. Sőt kíséri is magát.

Azt kérdik, milyen hangszerrel? Talán dudaszóra, a harcosok zenéjére gondolnak? Tévedés! Ócska, nyikorgó harmonikán játszik, és vonítva énekel hozzá, mint a kutya, ha sintért lát. De mégiscsak ének ez. És micsoda! Hogy zeng, visszhangzik a konyha keresztfolyosója alatt!

Magam is szeretném tudni, hogy Marcel meg én hányszor fogtuk karon, kérve, ne kurjantgasson akkorákat, ne nyomorgassa hangszerének légzsákját akkora erővel, de hiába.

Említettem már, hogy gazdámnak két lánya volt: a nagyobbik: Michaela, s a kisebbik: Kitty. Az utóbbi éppen tizennegyedik évébe került, de oly apró és sovány volt, hogy két évvel fiatalabbnak vélhették volna. Kittyt szerettem inkább, de gyakran okozott szomorúságot nekem. Még nem szakadt el a gyermekjátékoktól, és az istennek

se akart tanulni. Legszívesebben a konyhában kuporgott, és a lábasokat nyalogatta. Ördögöt törődött ő azzal, hogy mit szeret Susanne vagy Ellen kisasszony enni. Marcellel pajtáskodott, s amióta a herceg szolgástul befészkelte magát hozzánk, őket is a szívébe zárta.

Miért?

Mert nem olyanok voltak, mint a többiek. Mert lobogtak nyűtt köpenyeik, mert mesék pora-hava tapadt hozzájuk, mert Marcel is szerette őket, mert minden körülöttük forgott, mert nem féltek a lovaktól, mert a herceg mellén keresztet, homlokán sebhelyet viselt, mert mászkált a létrákon, és mert átlépte a nagy lépcsőház korlátját, s egyszer vidám kiáltással a fenekén csúszott végig rajta. Még egy óránál is tovább sorolhatnám a hasonló okokat, de beérem az elmondottakkal. Kitty ugyanis nem Michaela, és az ő kedvtelésein nem múlik oly sok. Röviden: szívből szerette a herceget, és keveseket kedvelt annyira, mint Ványát.

Alighogy a vacsora befejeztével Kitty letette a kanalát, máris valami ürügyet keresett, hogy kibújhasson a felügyelet alól. És hajrá, irány a konyha. Ami saját kedvteléseimet illeti, ízlésem megegyezett Kittyével. Kiittam a kávémat, s kimentettem magam Michaelánál, mondván, hogy lemegyek megnézni, mit művel Kitty. Így sikerült kijutnom.

Már az első lépcsőfordulónál dübörgést és eget rengető hangot hallottam, amely ezt énekelte:

— *s születnek majd bőven barikák* —

Kár, hogy nem elég hosszú a karom ahhoz, hogy széttárva mutathatnám vele, milyen terjedelmes ez a dal. E dalolgatás kíséretében értem a konyhába, és kedvenceim után néztem.

Szépen, egy csokorban ültek, csontot rágcsálva. Hall-

gattak, és ütemre dúdoltak. Bájos látvány volt. Ványához legközelebb Kitty ült, mellette Marcel. De a szamár úgy helyezkedett el, hogy az énekes szájába lásson, és úgy forgatta utána a fejét, mintha valami szentet nézne.

— No, Ivan Iljics — mondtam a magam furfangos oroszságával —, nem volna jobb, ha valami rövidebb, vidámabb és kevésbé hangos dalba kezdenél? Vagy nem volna kedved inkább rozsólist inni?

— Köszönöm — válaszolta Ványa, fogait villogtatva —, de a herceg megtiltotta, hogy tíz előtt igyak.

Františka kisasszonynak lett volna ehhez valami hozzáfűznivalója, de Ványa lerakta a harmonikát, s karját kitárva, magához húzta. Ezután rákezdte, hogy ERŐD ALATT VONUL AZ EZRED. Csatlakoztunk hozzá, majd amikor kiénekeltük magunkat, mindenféle mesékbe fogtunk: A SZÁJÁT TÁTÓ ANYÓKÁRÓL, A KERESZTELŐN JÁRT MESTEREKRŐL, A FEHÉR ÉJSZAKÁKRÓL, A VÁLLRÓZSÁJÁT VESZTETT GÁRDISTÁRÓL és sok egyébről.

Ványa egyik mesét darálta a másik után, de mert (jó szándéka ellenére is) akasztófára való volt, és inkább az asszonyokra ügyelt, mint a mesélésre, összekeverte olykor az ANYÓKÁT a GÁRDISTÁVAL, s végül hetet-havat összehordott.

Františka kisasszony rápaskolt a kezére, felszólítva, hogy ne őt csipkedje, inkább a nyelvére vigyázzon.

— Nem tudna valamit az életéről mesélni? Olyat, ami valóban megtörtént? Uramisten, minek mesél nekünk arról, hogy A SZEGÉNYEK HOGYAN VESZTETTÉK EL VAGYONUKAT. Mondjon inkább valamit az udvarról.

— Ezt már ismerem — válaszolta erre Ványa. — Elmondok egy s mást ezekről a dolgokról, valaki pedig szét-

kürtöli. Nem, nem Fedóra Nyikolajevna; vagy azt hiszi, Szibériába kívánkozom?

— Hallja maga, fatuskó — szólt Františka kisasszony —, maga csúfot űz velünk? Ha járt volna valahol, akkor megerőltetné a nyelvét, csakhogy maga a gebék mellett szolgált, úgy bizony!

Míg a kettő egymással perelt, Marcel csak fészkelődött, s nem is bírta ki ülve. A mi Kittynk a perpatvar közben a körmét rágta, csoda, hogy fel nem sebezte ujjacskáit. Felettébb kíváncsi volt, hogyan végződik a dolog. Ványa védekezett, és elsorolta, hol mindenütt járt. Közben a hercegre fordult a szó.

Hullottak a különböző kérdések, tréfák és kicsinylő megjegyzések. A társaság egyik fele a herceg mellett volt, másik fele ellene, de üres szavakkal senki sem érte be. Kitty kisasszony annyira híve volt barátainak, hogy hallani se bírta, hogyan vonják kétségbe a legkisebb érdemeiket is. Az ilyen beszéd sértette a fülecskéjét.

Mikor Ványa kimondta azt, hogy CÁR, a lányok nevetni kezdtek, amikor kimondta, hogy SZENT OROSZORSZÁG, mindig akadt valaki, aki közbeszólt:

— Nyughass barátocskám, hiszen az régen vörös már!

Egyszóval, mondhat a jó Ványa, amit akar, soha nem hiszi el azt mindenki. Két tábor van itt. Az egyik azt hajtogatja: háború, hadsereg, vér, zászlók! — míg a másik: fosztogatás, gyilkolás, zsákmány, vérontás, akasztófakorszak! Végül még azt is szemére vetik Ványának, hogy itt döglik, mint egy disznó, ahelyett, hogy Oroszországban fogná az eke szarvát.

Kitty mindennek csak a felét értette, de azért számára is nyilvánvaló volt, hogy Ványa elbeszélései jó néhány ellenvetést váltottak ki, s minden szavát hazugsággá bélyegezhetik. Rájött: az egész konyha és külön-külön is

mindenki jó bolondnak tartja Ványát, és árulással, hóbortossággal gyanúsítják.

Szegény Ványa nem tudta kivédeni ezt. Valóban nagyon együgyű volt. Itt állt tanácstalanul, bután, csalódottan és állati hittel. E pillanatban ocsmány, bordélyházi tréfának hatott a lányokkal elkövetett minden csínye. Nevetséges volt, és nem éppen bizalomgerjesztő, amint libacombbal a kezében itt ácsorgott, s nem tudta eldönteni, tovább rágja-e a csontot, vagy dühöngjön-e.

S mivel arca úgy tükrözte lelkitusáját, mint az óra számlapja az idő múlását, valamennyien láthattuk szorongásának verejtékét meg a tehetetlenségét és félelmét. Az ajtók felé fordult, segítségre várva, de az csak nem akart jönni. Azt hiszem, még a jólétét is odaadta volna érte, ha gazdája váratlanul megjelenik.

Mit is mondhatott volna Ványa? Mivel is bizonyíthatta volna szavainak igazát? Nem tudott egyebet, csak azt, hogy a cár minden oroszok ura, és hogy ez az úr hűséget parancsolt neki. Most szörnyű sírjában fekszik. Oszló arca, porló csontjai, iszonyú csontváz-fegyverzete kényszeríti térdre a szerencsétlen Ványát. Katedrálisok kórusai és szent harangok hangja, ezernyi kupola hangja, az összes boldogok és szentek hangja parancsolja, hogy lelke mélyéből kiáltsa: Él az én cárom! Hiszem! Hiszem! Hiszem! Uralkodik a cárom!

És együgyű száján ez a szó, falánk száján ez a szó, a dínomdánomért rajongó élő szobor szívében ez a gyenge és alélt szó faragott a békét annyira szerető szamárból gárdistát, aki lő és rohamoz, habzó szájjal kúszik a harcmezőn, és vértől piroslik.

És amint itt állott, tébolyult elragadtatással kiáltozva, az istenanyára hivatkozva, hitében annyi gyengéd hülye-

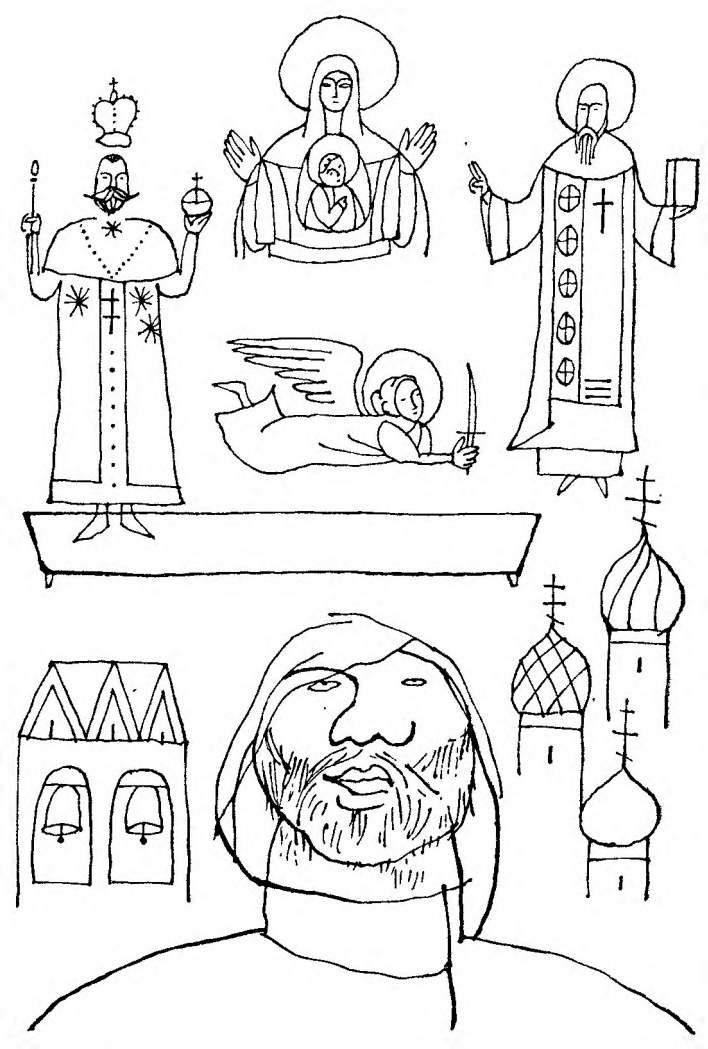

ség volt, hogy néhány vénlány (és éretlen gyerek) a pártjára kelt.

— Jól van, no — mondta Veronika —, ne veszekedjünk, higgy, amit akarsz, de szerintem mégiscsak túl zavaros, ami veled és uraddal történt.

— Én azt hiszem — mondta Kitty —, hogy szóról szóra minden úgy történt, ahogy Ványa elmondta.

— Mit mondott el? — szólt közbe Františka. — Egyebet se hallottam, mint hogy ez meg az a herceg, hercegnő, nagyhercegnő, s hogy egyre csak nevekkel dobálózik. Hallottatok valami tisztességes történetet is? Nem! Ez csak duma, duma néhány úrról és a maga ezredeséről, s ettől az ember nem lesz okosabb. Mondja már el, az ég szerelmére, kicsoda a maga ura? Hogy kerültek maguk ketten össze?

A többiek is csatlakoztak Františkához, s amikor lecsendesedtek, és megették vacsorájukat, ismét követelték, hogy Ványa meséljen.

— Na jó — válaszolt Ványa —, elmondom maguknak, hogyan találtam a hercegre, s hogyan kerültem a fehérekhez.

Amíg Ványa elrendezte fejében történetét, Marcel és Kitty megkönnyebbült pillantást váltott. S csak ekkor engedték el egymás kezét. Szegénykék egész idő alatt (amíg tartott a perlekedés, és Ványa veszélyben forgott) szorongatták egymás kezét, egymásnál keresve segítséget barátunknak.

— Az én uram — kezdte Ványa, újra elfoglalva szokott helyét a kemence mellett —, az én uram a gárdaezrednél szolgált, amelyet Jekatyerinoszlav mellett vetettek be. Bolotov gróffal együtt egy hadosztályt tettek ki, de katonáik — az igazat megvallva — őrjöngtek az éhségtől, és pokoli zűrzavar volt, mert Bolotov ivott, és

tömérdek pénzt költött a nőkre. Az én uram dél felé vonult, Bolotovnak pedig a folyó mentén kellett volna haladnia, hogy bekerítsék az errefelé — a Dnyeper és egyik mellékfolyója közötti szigeten — kószáló osztagot. Uram idejében útnak indult, de az a másik, aki züllött ember volt, megfeledkezett a dologról, és egy teljes hetet késett. A vörös osztagnak így nem volt oka a visszavonulásra, és az uram ezredére vetette magát. De mindez, meg kell maguknak mondanom, már nem volt olyan, mint a világháború idején. Az a hadosztály valójában már nem volt hadosztály. Hiányzott a hadtáp, nem voltak utászok, csak emberek voltak, azok is úgy vonultak, mint a marhacsorda. Az egyik sírt, a másik énekelt, mint egy bolondok csapata. Akkoriban az úristen olyan időkkel sújtotta Oroszországot, hogy senki se tudta, melyik kezével kell keresztet vetnie, és melyikkel a kanalat tartania. A fiúk a vörösökkel tartottak (mintha az ördög szállta volna meg őket), rálőttek még az apjukra is, és bűnt bűnre halmoztak. Amikor az a vörös osztag megütközött az uram ezredével, és szétszórta azt, úgy ötven embere ha maradt. A többi szétfutott, mentette a bőrét. S képzelhetik, hány esett el közben, s hány himbálózott — hurokkal a nyakán — a fákon. Az embernek azonban mégiscsak kell ennie, s amikor zúgni kezd a feje, s amikor félholtan vonszolja magát, akkor már minden mindegy neki. Az én uramnak se sok hiányzott akkor. A csetepatéban kapott egyet a tüdejébe, és piros vért köhögött fel. Összesen csak egy pár lovunk volt, s így nehéz a menekülés. Én akkoriban jöttem a kozákezredtől haza, s mondom: Dicsőség Jézus Krisztusnak, vége a háborúnak! De azt feleltek erre az emberek, hogy a vidék tele van katonákkal, s hogy megölték a húgocskámat. Ő még nagyon kicsi volt, olyan fehéres hajú. Kerestem a bácsikámat meg az

öcsémet, aki cséplésnél levágta a kezét, s ezért nem is vonult be. De senkit se találtam rokonaim közül. Az emberek azt mondták, manapság senki se tud a másikról semmit. S utána rögtön a háborúra fordították a szót, mindegyik azt kérdezte, kikkel tartok, meg hasonlókat. Én azt válaszoltam: mivel megölték a húgocskámat, s mivel senkim sincs, hát nem megyek én senkivel se. Nagy volt a szomorúságom, és folyvást éreztem, hogy könnyek hullanak mellemre. Nem is szóltam már senkinek, csak magamban mondtam, hogy meglövök én mindenkit, akinél puska van, s elátkoztam ezt a szörnyű világot. Egy raktárban azután sikerült egy Manlichert szereznem, és a többiekkel együtt vártam, mi lesz. Nem kellett sokáig várakoznunk. Még jól emlékszem az első emberre, akit megöltem. Bizonyos Nátán zsidó volt, névről ismertem. Azt mondták erről a zsidóról, hogy van pénze, pedig nem volt egy vasa sem. Ilyen egy csaló volt. Nátán után egy legény hátát vettem célba, s utána még sok éjszakán előttem volt, hogyan múlt ki ez a fiatal fiú, hogyan rángatózott a lába, hogyan vetette szét a kezét. Ezt a két embert ma is úgy látom, mintha élne, de hogy azután mi történt, azt már nem tudom, mert sok mindenen mentünk át, a sok baj közepette pedig az embernek nincsen még arra sem érkezése, hogy megkérdezze: hogy és mint is állunk? Ez a mi bandánk aztán éppen a Kolhánál összetalálkozott hercegünk katonáival. Én és egy őrmester, aki szintúgy nem hagyta magát a fehérek és vörösök ügyeibe beugratni, egy szétlőtt kunyhóban várakoztunk. Lestük a herceg vezette fehéreket, s ahogy így nézelődünk, hirtelen rájöttünk, mit kell tennünk. Ha csak úgy a levegőbe lövünk, szétfutnak, mint a nyulak. Őrmesterünknek azonban kabát kellett. És lám, mintha egyenesen valamelyik védőszent küldött volna egyet. Az én uram, aki,

mint már mondtam, akkoriban sebesült volt, olyan bundát viselt, mint a juhok, s alig vonszolta magát. Mutogattunk rá, és nevethetnékünk volt. Mi lesz, szóltam a pajtásomhoz, lelőjjük, vagy nem? Ő azonban a távolban egy szánra mutatott, és azt mondta: „Ember, várj, valaki látogatóba jön hozzánk." Amit láttunk, falusi szán volt. Kis idő múlva már közvetlenül elénk ért. Nem jutott messzire: A fehérek kiugráltak a sorból, és agyon akarták ütni a kasban ülő muzsikokat. Gondoltam, legyen isten akarata szerint, eggyel több vagy kevesebb, már nem számít. Az őrmester is ezt gondolhatta. A szánra mutatva így szólt: „Parasztok ezek, akik e bizonytalan időkben mindenütt féltik életüket, és egyik helyről a másikra futnak." A fehérek éhesek lehettek, és azt gyanították, hogy a szánon a muzsikok némi lisztet is cipelnek. Legfelül a szánon valami öregasszony ült. Összekulcsolt kézzel rimánkodott a katonáknak, de rá se hederítettek. Kifogták a lovakat, és földre taszították az asszonyt. Láttam, hogy arcra borulva fekszik a hóban. Még ketten utaztak vele, de a távolból nem tudtam kivenni, kik lehettek. Ha más világ lett volna, nekimegyek az embereknek, de háborúban mindenki csak a saját bőrével törődik, és ha nem muszáj, nem ártja magát semmibe. Bizony, az olyan fickó, mint én meg az őrmester, csak azt nézi, hol lóghat meg, az a tiszt viszont, aki a fehérekkel volt, a szánhoz futott, és korbácsot rántva megállította a katonákat. Csakhogy ezek többen voltak, és nem sokat teketóriáztak. Egyszeriben durrogás hallatszott, s egy pillanattal később már mindenki a földön fetrengett. A fehérek elvették, amit akartak, megölték a szán utasait és saját tisztjüket is. Mi úgy néztük mindezt végig, ahogy én most magukat nézem. Amikor elkészültek, továbbálltak. Az őrmester meglökte a könyökömet, mondván, itt

az ideje, hogy a bundáért menjen. Amikor már tiszta volt a levegő, odamentünk hát a feldöntött szánhoz. Nekem tűrhető volt ugyan a kabátom, de a pajtásom hívott: „Gyere velem." Gondoltam, ez nem árthat, s mentem vele. Odaérünk a szánhoz, a lovak eltűntek, s a hó körös-körül letaposva. Szanaszét hullák feküdtek. Nézem, mit fuvarozhattak a muzsikok, s egy helyen kukoricát látok kiöntve. Kezembe veszek néhány szemet, mikor egyszerre csak golyó süvít a fejem mellett. Ez meg így történt: mialatt a szánt vizsgálgattam, az őrmester le akarta húzni a tisztről a kabátot. Csakhogy az az ember még mozgott egy kicsit. Tudják, hogy van ez a háborúban. A jó őrmester el akarta tenni láb alól, s kihúzta a kését. De ebben a pillanatban a tiszt, erejét összeszedve, fölemelte revolverét, és mellbe lőtte az őrmestert. Mi csak úgy, könnyedén mentünk oda ezekhez a sebesültekhez. Puskáinkat a szánról leesett, széttört ládának támasztottuk. Ez volt az őrmester szerencsétlensége. Amikor mögöttem eldurrant a lövés, kővé meredtem. Lassan megfordultam, s láttam, hogy az őrmester a hóban fetreng, a tiszt pedig a fejemre céloz. Vagy három lépésre feküdt tőlem, és csöpögött belőle a vér. Mi mást tehettem? Égnek emeltem mindkét kezemet. Egy pillanatig így álltam, s akkor a tiszt keze leesett. Úgy dőlt el, ájultan, mint egy tuskó. Megörvendtem, hogy a jóisten megsegített szorultságomban. Elővettem a puskámat, hogy segítsek rajta. Mellének szegeztem a csövét. Ilyen pillanatokban az ember nem gondol semmire. Le akartam rázni a nyakamról. Nem néztem én sehová. Nem is tudom — lehet, hogy nem láttam semmit, lehet, hogy csak képzelődtem, lehet, hogy az úristen keze volt, és ő maga mutatta nekem azt a rongyot. Egyszeriben — amikor pedig már a ravaszon volt az ujjam, amikor már el akartam veszejteni ezt az embert — észre-

vettem egy darab csodálatos szövetet; olyan ismerős volt. Nem is tudom, hogyan tudtam ezt megjegyezni, még ma is örökösen a szemem előtt van, s mégsem tudom elmondani. Nézem a szövetet, és még mindig nem bírok gondolkozni, és még mindig a ravaszon az ujjam. S egyszerre könny fut a szemembe, de nem a sajnálkozástól, s nem mert zokogtam, hanem mintha álmodnék, mintha nem én, hanem más sírna, mintha a tiszt sírna. És abban a pillanatban valahonnan puskaropogás hallatszott, én meg elkezdtem reszketni, de nem a félelemtől. Láttam, hogy a tiszt kinyitja a szemét, s még van annyi ereje, hogy rám lőjjön, de én mégse féltem. Csak néztem. És ahogy így folyik szememből a könny, számolok: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, mintha elment volna az eszem. És mégis tudom, hogy én vagyok, aki számol; látom kezemet — puffadtan és feketén —, érzem a belső részeimet, és közben egyre hallom, hogy valaki lövöldöz. Ekkor elkezdtem egész testemben remegni, és se a remegést, se a sírást nem bírtam visszatartani. Kis híján rázuhantam a tisztre. Úgy tetszett, mintha rázna valaki, de nem gorombán. Úgy tetszett, mintha valaki szörnyen szánna engem. Miután magamhoz tértem ebből a boldog ájulatból, valamennyi hullát betemettem hóval. A tisztet elcipeltem onnan, és megitattam egy kis pálinkával. És ez a tiszt nem más, mint az én uram. Dicsőség az Úr Jézusnak! újra katona lettem. Az Úr megszabadított súlyos gondolataimtól, és újra olyan nyugodt voltam, mint valaha, megint úgy ment minden, mint régen; a terhet most már nem én, hanem a cár viselte, rólam meg a lelkemről az Istenhez közel álló szentek és boldogok gondoskodtak. Mert az én uram gondoskodott rólam, és a becsület szolgálatához vezetett. A pravoszláv lobogó szolgálatához. Az Istenanya képének és annak a földnek a szolgálatához, amelyen majd úgy

fogunk szántani, mint akkor, midőn az emberek még szerették egymást, tisztelték az Úristent és a legkegyelmesebb cárt, aki felel érettünk Isten trónja előtt.

Ez volt talán minden, amit Ványa elmondott. Verejtékcseppek borították szegényt, s arcát beragyogta a végtelen hit. Állt, és csak törölgette homlokát, amelyen a régi iszonyat és a régi jóság visszfénye tükröződött. Kitty kisasszony osztozott felindulásában, s kis híján elsírta magát.

De a sírás korszaka elmúlt már. Régi betegség ez, amelyből immár kigyógyultunk.

S hogy a történet igaz volt-e, vagy se? Ki tudja? Különben is, ezen nem múlik. Nem csoda ez, hanem hisztéria. Engem undorít. Ványa olyan férfi, hogy sziklákat görgethetne, s mégis ilyen nyámnyila. Elnéztem ezt a fickót, amint csirkecombot rágogat, és a lányok után sandít. Hogy fér ez össze? Megkérdeztem, s Ványa így válaszolt:

— Oroszország is más, meg Európa is más. Én, aki pedig ott születtem, én sem értem ezt, mégiscsak ebben vagyok otthon. Oroszország egész földje fölött az Isten békéje uralkodik. Amit elmeséltem, afféle megpróbáltatás volt. Feleszméltem belőle, mert a könyörületesség az úr mindannyiunk felett.

Legyintettem. Ilyen emberekkel nem lehet beszélni. Františkával kezdtem tréfálózni. hogy másra fordítsam a szót. Csakhogy a kisasszonyok nem tágítottak, és valamelyikük minduntalan visszatért a történetre.

— És mi lett a herceggel? Mit csináltak azután?

— Jövő karácsonyig tartana — felelte Ványa —, ha mindent elmondanék maguknak. Annyit hallgathatnának, hogy a fülük is zúgna. Hogy Sandomierznél Pál nagyherceg megölelte az uramat, hogy Turkesztánban kis

híján kalifa lett, hogy aláaknázta a főútvonalat, és elvágta teljesen Pemzát — meg ezer hasonló dolgot.

— Mindez még semmi — tette hozzá az egyik konyhalány kérdésére — ahhoz az átkozott szerencséhez képest, amelyben a nőknél van része az én uramnak.

Rászóltam a kérkedőre, hogy ne nagyzoljon már enynyire.

— Hiszen hallottalak ott a vadászkastélynál, és jól emlékszem, mi mindent vágtál a herceg fejéhez.

— Ez csak azért volt — felelte Ványa —, mert be voltam rúgva, és mert sohasem bírom a herceg gondolkodását követni. Én csak egy egyszerű ember vagyok, és igen sokszor nem tudom, hová vezet engem. Nem tudom felfogni.

Többet nem sikerült ebből a fickóból kihúznom. Meg volt győződve róla, hogy az ő hercege a legtökéletesebb úr a földkereksége n. Ebben maradtunk. A szakácsnő adott neki egy darab szalonnát, hogy kitörülje vele a fogát, s visszatért a konyhába a régi vidámság.

Az ilyen beszédek, bármennyire is megmosolyogják őket a felnőttek, s bármennyire is kételkednek bennük, a tizenöt év körüli gyerekeket mégiscsak elbolondíthatják. Marcel és Kitty a saját bőrén tapasztalta ezt. Hiszen ők, kérem, alig néztek még körül a világban. Se hal, se hús mindkettő, s azt se tudják, hol áll a fejük. Bűvöletben élnek. Ha fúj az északi szél, rögtön borzasztó viharról beszélnek, s ha valaki lopva letörli a könnyeit, együtt rínak vele, mint a gyerekek. De ugyanakkor hallottak már egy s mást az éjszakai randevúkról, s nem egészen olyan ártatlanok, mint amilyeneknek gondolnák. Tudják, milyennek képzelik a kedvesüket? Hosszú szempillájú királynőnek, aki szerelmét világgá kürtöli, és túláradó szerelmében kedvese mellére veti magát elfordított fej-

jel. E takarodó hatalmas hangja elhatol a gyermeki ágyakig, ez okozza, hogy az apróságok nem tudnak aludni, és csak forgolódnak ágyacskáikban. Mindez szó szerint így igaz. Bár a körmüket rágják még, de ujjukat szopogatva, összekarmolt arccal is (ami a vajas kenyér körüli csihi-puhi eredménye) a szerelemre gondolnak.

Amikor Ványa befejezte történetét ura hőstetteiről, és már valóban eljött az ideje, hogy Kitty aludni térjen, mindkét gyerek kiosont a konyhából. Ki tudhatná, hogy e pillanatban mit láttak a két oroszban, ki tudhatná, milyen gyönyörű fejet illesztettek a nyakukra, milyen szívet a mellükbe. Kitty szólni se bírt. Ám odakint a lépcsőfordulónál, ahol Marcellel megálltak, könnyített a lelkén. Egymás szavába vágva, ezer ötlettel magyarázták az igazság és hazugság e szövevényét. Marcel még Kittynél is együgyűbb volt, de a férfiak és fiúk jelleme szerint egy gondolattal tárgyilagosabb, mint kis barátnője. Mindenekelőtt kijelentette, megkéri az ezredest, hogy vigye magával. Hogy hová? Ahová a herceg jónak tartja, ahová akarja!

Látva látta Oroszország aranyló levegőjét, nyárfáit a síkságokon, melyeken harangszó közepette katonák vonulnak, fekete emberek áradatát látta, kik meghajolnak az ezredes előtt, s örömkönnyeket hullatnak, mert a herceggel visszatérnek a régi idők. Kitty feje úgy zúgott a bűvölettől, mint harangszó a hóviharon át.

Közben azonban Michaela kisasszony Susanne-nal az órát nézte. Tízet mutatott, vagyis azt az időt, amikor kis gyerekek számára véget ér a nap.

— Már kétszer mondtam Kittynek, hogy menjen ágyba, de túlságosan tetszenek neki az orosz történetek — szólt Ellen.

— Nagyon késő́re jár — tette hozzá Michaela kisasszony —, menjünk, nézzük meg őket.

Így szólván felállt, s indult az ajtó felé. Susanne és az ezredes csatlakozott hozzá, s így találtak párocskánkra, akik az éj és az álmodozás óceánjában áztatták ujjhegyecskéiket.

Két kis csacsira hasonlítottak, melyek lehiggadva már, lábhoz ejtett fejjel, a fű növését hallgatják.

Michaela számára Kitty gondolatai nem voltak idegenek, talán megértette, hogy húgocskája épp e pillanatban köt valami fogadalmat, és átölelte őt. Marcel közben ellépett a faltól, melyhez eddig támaszkodott (kezét annyira kifordítva, hogy tenyere a lépcsőház faburkolatára tapadt), és két-három habozó lépés után az ezredeshez simult. Majd megfogta kezét, úgy, mint amikor álmai urával először találkozott.

— Marcel — szólt az ezredes, végigsimítva a gyermek halántékán —, nem gondolod, hogy ideje van?

— Minek? — kérdezte a fiú.

— A hazamenésnek — felelte a herceg, jelezve, mint egy gyóntató, hogy a felzaklatott, apró léleknek nem felelhet másképp.

Dicsértessék az Úr! Dicsértessék az Úr! Dicsértessék az Úr!

Kétféle mezőgazdasági vetésforgó-rendszert különböztetünk meg: szabálytalan, vagyis szabad, valamint szabályos vetésforgót. Az elsőről akkor beszélünk, ha a gazda nem meghatározott szakaszossággal alkalmazza a vetésforgót... stb.

Dicsértessék a munka! Dicsértessék a munka!

Elmaradt országokban még ma is a kétszakaszos vetésforgó használatos... stb.

Az úristen kegyelme őrizze meg elménk épségét! Hosszú szobát látok, tele iratokkal. Gazdám, Josef Stoklasa, támlás székben ül, arca gondterhelt. Tanul. A *Gazdálkodási szótár* kötete, ceruza és papiros fekszik előtte. Fejét tenyerébe hajtja, szelleme az imént idézett szöveget követi. Csupa áhítat, csupa sóvárgás, hogy megtanuljon valami újat; nemes buzgósággal törekszik a tudásra. Éljen a tanulás! Éljen! Éljen! Éljen!

A 39. oldalnál abbahagyja. Nyugtalan, elvonja figyelmét a mai postával érkezett levél. Kezébe veszi, megnézi a görcsös írást, majd újra elhajítja. Valami betűgyilkos tudatja vele, hogy jó lesz, ha vigyáz magára, mert a leszámolás még nem ért véget.

„Hallja, maga telhetetlen alak — olvasható mindjárt

az első sorban —, nincs még elég hajcsára és fegyőre? Titokban kell utánunk szaglásztatnia? A száraz rőzsének nincs ára, a régi herceg idejében elhordtuk. Soha az életben senki egy árva szót se mert érte szólni, és most a köztársaságban a maga szolgája széttöri a targoncánkat, elszedi a fejszénket. De megfizetek én magának ezért, csak találkozzunk a gyűlésen..."

Stoklasa úr a levélíró nevét ismételgeti.

— Charousek, Charousek, Charousek — mondja néhányszor, és feláll. Meg akarja nézni, mi történik az udvaron, de alig tesz néhány lépést, kopogás hallatszik.

Jószágkormányzónk megfordul. Tollat ragad, és valamit firkál egy papírra.

— Jöjjön be — szól anélkül, hogy felemelné a fejét.

Az inas (Lojzíknak hívják) lenyomja a kilincset, és megáll az ajtóban. Vár, hogy kérdezzék.

— Mit akar? — kérdi pillanatnyi hallgatás után gazdám. Közben érzi, hogy Lojzík szeme az asztalt fürkészi, s nehezen gyűri le undorát.

— A kisasszony kéreti, hogy fáradjon az ebédlőbe.

Stoklasa úr válaszol, s közben tolla a papíron száguld, és magától írja: Charousek, Charousek.

Aztán a jószágkormányzó letörli homlokáról a verejtéket. Szégyelli, hogy munkát színlelt a már el is tűnt semmirekellő előtt. Fuldokolva a zavarodottságban, megmártja tollát, és mindenek ellenére harmadszor is leírja a fejében visszhangzó nevet.

Elkészült, felállhatna és indulhatna már, de nem siet. Pipájáért nyúl, s míg keze foglalatoskodik, lelki szemei előtt megjelenik az ellenszenves inas képe. Látja őt keresztbe vetett lábbal ücsörögni az előszobában, és elidőzik löttyedt combjánál. Elképzeli, hogyan pattan majd fel, amikor elhalad mellette, és hogyan nézi őt merev

siklószemével. E képek pergése közben Stoklasa tömény unalmat és gyötrelmet érez.

Mit akar? Mire vágyik? Mi hiányzik neki?

Minden! Semmi! — A Krisztusát, olykor szeretne hercegek módjára élni, de ugyanakkor az ilyen majomparádék a könyökén jönnek ki. Ha most a kedve szerint cselekedhetne, belekönyökölne egy tányérba, és megtámasztaná öklével a száját. Egészséges paraszti gyökerei vannak, de hasadt tudata, mint a mai filozófusoknak. Szelleme olyan, mint a gázláng, amely a SZALMAKALAP korában égett a kapualjakban. Kétkarú, kétszárnyú, kettős gerjedelmű. Történetem kezdetén azt mondtam róla, hogy takarékos, de meddig jutottam vele? Egyhamar lóvá tett: bolondul pazarolt, és ráadásul milyen bort!

Fiókja alján kötegnyi számlát őriz, melyeket szemrebbenés nélkül kifizetett, de közülük a legkisebb összegű álmatlan éjszakákat okoz neki. Tudom, hogy dühöngött, amikor belenézett. Egy kis köteg spárga 160 koronáért! Ki hallott már ilyet? Fogadnék, hogy bíróság elé viszi az ügyet... Szegény, azt hiszem, kutyául érzi magát, a szótár fölé hajol, és a semmibe bámul. Még egy pillanat, aztán a gyufaskatulya után nyúl, és töprengeni kezd. Talajmintákat vett földjeinkről, összeállította — úgy ahogy — a legutóbbi öt év vetésforgó-rendszereit, és most a váltógazdaságot próbálja. Vizsgál, tanulmányoz, számol.

Őszi vetés, kapásnövény; tavasz, lóhere; őszi vetés, takarmánynövény.

Hogy a fene enné meg, valaki jön.

Stoklasa úr leteszi a ceruzát, régi újságokért nyúl, hátradől támlás székében, és olvasást mímel. Az ügyvédet várja. Valóban ő az. Gazdám szétteregeti papírjait az asztalon, és vendégét figyeli. A beszélgetés akadozik.

Csöppet sem érdekes, és az ügyvéd a vetélytársára tereli a szót.

— Ön a tűzzel játszik — mondja. — Alighogy megjelent itt Jakub Lhota úr, máris sok a szóbeszéd...

— Mi van abban?

— Semmi? — szólal meg újra a jogtanácsos. — Lehet, hogy önnek igaza van, de Lhota régi kártyás. Számító vénember, és mindig a saját hasznát lesi.

— Eh — feleli gazdám —, minden politikával foglalkozó emberről hallottam már ilyet.

Az ügyvéd vállat von, és leül. Megjegyezhetné, hogy néha ajánlatos a közvéleményre hallgatni, de eltökélte: nem ellenkezik. Visszaemlékszik arra, hogy milyen szép dolgokat művelt Jakub úr, amíg az országgyűlési delegáció tagja volt, és boldog, hogy őszintén dicsérheti. Most azt a történetet mondja el, amely Pesten esett meg. Határozott hangja puhább, csendesebbé válik, és elismerő nevetésbe torkollik:

— Mégiscsak nagy kópé ez a Jakub úr! De istenemre, nagy örömömre szolgálna — kotkodácsolja vidáman —, ha tartózkodna a bárdolatlan megjegyzésektől. Ön tudja, hogy nem szenvedhetem a borsos kiszólásokat, és hogy nem szeretek hetvenkedni. Mégis, vissza kellett vágnom neki. Tudja, barátom, ha egyszer valaki a szaván fogná őt...! A kutyafáját, a nemjóját! Óvatosabban kellene viselkednie! Azt hiszem, nem egy kijelentése terjedt el...

— Magának fogalma sincs — válaszolja gazdám —, milyen szerencséje van ennek az embernek ló- és asszonyügyekben. De hogy el ne felejtsem, olvassa el ezt, doktor.

— Na, ezt megkaptuk — kiált fel az ügyvéd, és olvassa: „Maga telhetetlen alak..." Arca elkomolyodik. Az aláírást keresi, aztán végigolvassa a levelet. — Háát

— szól siránkozó hangon —, ez aztán a szép meglepetés. Tudja, ki ez a Charousek?

— Nagyon is jól — felel a jószágkormányzó —, a maga barátja.

Él nélkül, inkább szomorúan mondja. Közben eltör egy gyufaszálat, és magányosnak érzi magát. Az új sérelem összekeveredik a régivel, a két év előttivel. Valami gyöngédségfélét sugall neki, s gazdám most rádöbben, hogy ő voltaképpen barátságra és szeretetre termett.

— Úgy tudom — mondja elcsukló hangon —, maga teljesen befolyása alatt tartja ezt az embert, és meg tudná akadályozni, hogy...

— Engem — feleli a jogtanácsos — éppúgy meglepnek ezek a kifejezések, mint önt...

Ezer körülményre hivatkozik, arca lángol. Kizökken nyugalmából, kijavítja és ismétli magát, példálózik, védekezik, végül dühbe gurul. Mi szükség rá, hogy védekezzék? Felelős ő a pártszervezet elnökhelyetteséért? Dehogyis!

— Hányszor figyelmeztettem önt — mondja —, hogy ne menjen túl messzire. Védtem az érdekeinket, de alávethetem-e ennek közéleti tevékenységemet? Azt tanácsoltam önnek, hogy fogadja el a dolgokat úgy, ahogy vannak, és ne legyen túlságosan konok. Kértem önt erre. Persze, nem fogadhatott szót nekem, mert Jakub úrra hallgatott. Oly szembetűnően kedvez neki, hogy a többiek mind fel vannak háborodva. Pedig az ő ideje már régen lejárt! A gondolat...

A újabb kopogás éppen jókor szakítja félbe az ügyvéd mondókáját. Ismét Lojzik lép be. Stoklasa indulatosan az inashoz fordul:

— Jó, jó. Mondja meg, hogy már megyek a doktorral együtt. Itt marad, ugye? — kérdezi Pustinától.

Itt az ideje, hogy Lojzík eltűnjön, de nem akarózik kimennie, és Stoklasa meg van győződve róla: az inas mindenbe be van avatva, amiről itt szó esett. Észreveszi az inas sarok nélküli cipőjét, és hányinger kerülgeti tőle.

— Szörnyetegekkel vagyok körülvéve — sóhajt.

A téma most leszűkül. Pustina doktor egy iratkötegre támaszkodik, és a Charousek-ügyet próbálja körülhatárolni.

— A tényállás az — mondja kulcsával játszadozva, már újra nyugodtan —, hogy ön valóban túl szigorúan jár el jelentéktelen kihágásokkal szemben. Persze, én voltaképpen nem is önről beszélek! Hanem az erdőkerülőiről, leginkább pedig arról a madárijesztőről, akit Alekszej hercegnek szólítanak. Ki jogosította fel őt, hogy beavatkozzék az ön dolgaiba?

— Hogyan? — szól közbe Stoklasa úr. — Maga tehát tudja, hogy éppen az ezredes találkozott ezzel a Charousekkel? Említette is ezt nekem? Esküszöm, nem emlékszem!

— Én oly mértékben viselem szívemen az ügyeit, barátom, hogy még nyomoztam is — válaszolta az ügyvéd. — Mindent tudok a legapróbb részletekig — különben nem ítélhetném meg az esetet. A herceg volt az, aki Charousek targoncáját összetörte. Kedves barátom, újra csak azt tanácsolom önnek, küldje a pokolba ezt az ezredest. Akkor talán már nem lesz nehéz megbékítenem az elnökhelyettesünket.

Stoklasa úr vörösödik, úgy érzi, beugratták, visszaemlékezik, hogy a szóban forgó kisgazda valóságos jótét lélek, és levele mögött az ügyvéd árnyékát sejti. Mitévő legyen? Mondjon le Jakub úrról, és tartson ki a fondorkodó Pustina mellett, aki gyűlésekkel fenyegeti? Szó se

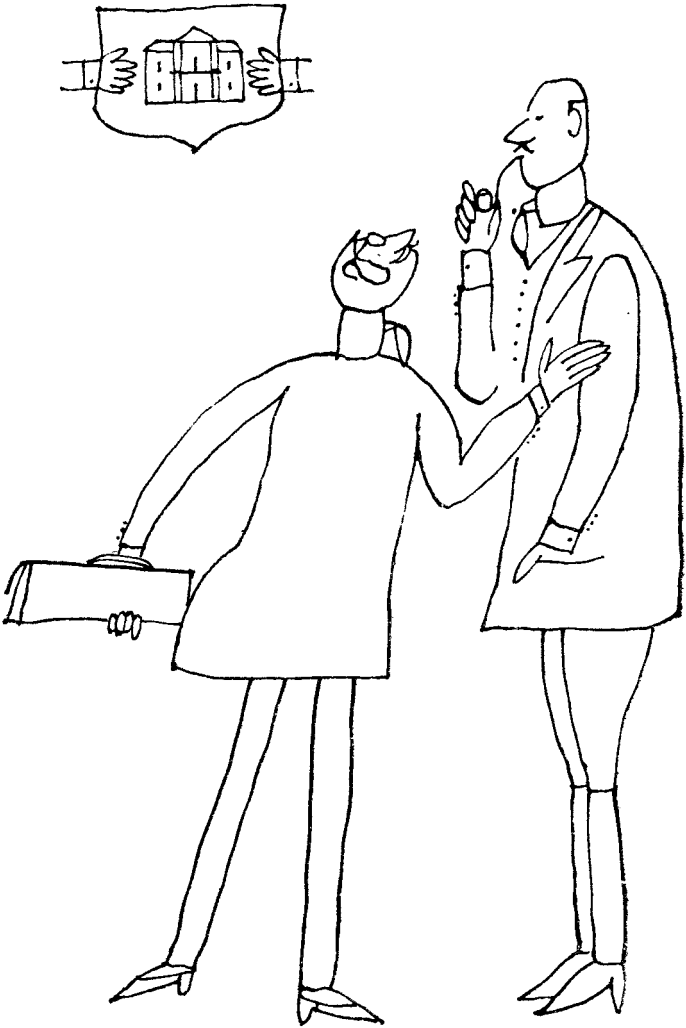
5

lehet róla! „Hála istennek, jó szemem van — mondja magában a jószágkormányzó —, és gyanítom, hogy ebben a huzavonában nem a hercegről van szó. Talán lókötő, de életemben nem volt még jobb szövetségesem. Védi a vagyonomat, s ha isten is úgy akarja, összeveszít engem Pustinával, anélkül, hogy ki kellene nyitnom a számat."

Hasztalan találgatnánk, mit mondott ki a gazdám hangosan, és mit válaszolt az ügyvéd. Fél órával később egymás oldalán láthatók, amint az ebédlőbe igyekeznek. Az ügyvéd a csapodár asszony történetét meséli, aki összeszűrte a levet egy autókereskedővel. Be szeretné fejezni, mielőtt belépnek az ajtón, és Stoklasa karjára teszi kezét, hogy visszafogja.

Pompás alkalom ez, hogy összevessük: mennyivel kisebb Pustina a gazdámnál. A combja az oka ennek, amely természettől fogva kurta, csapott és görbe, amilyen a lovasnemzetek fiainál fordul elő. E két cimborára pillantva, nem tagadhatom, hogy gyönyörű kettőst alkotnak. A festő urakra és arra a hořicei kőszobrászra hivatkozom, akiknek annak idején alkalmuk nyílt arcmásuk elkészítésére. Bár nem hasonlítanak egymásra, bár elütő a jellemük, mégis összetartoznak, mint Laokoón és a kígyó. Önök most csóválják a fejüket, értésemre adva, hogy e barátság a bukás csíráját rejti? Tökéletesen igazuk van! Gondolják meg azonban, hogy éppen ennek sejtése egyesíti őket, ez ad baráti szavakat a szájukba, ez készteti éberségre őket. Gondolják meg, hogy a kisgazdák csak addig férnek meg egy közös politikai szervezetben, amíg nyelvelhetnek egymással — hol igent, hol nemet mondva —, hogy véleményük sohase egyezzék. E szép gyakorlat nélkül — higgyék el — felfalnák egymást. Amíg azonban leng az inga, mozog a szerkezet is, és, bár kissé recsegve, de elüti az órákat.

Fél nyolc van. Istenem, istenem, mennyi hiábavaló szemrehányás lesz itt! De hát egy elfoglalt ember esze nem járhat csak az evésen, iváson!

A hűtlen asszony története a végéhez közeledik, az urak belépnek. Alekszej herceg hanyagul kezet nyújt a jogtanácsosnak, ám a jogtanácsos szeme csak Michaela kisasszonyt keresi. A politikai szalonokban ugyanis némi charme-ra tett szert, s most siet elsütni az újfajta bókokat. A kisasszony azonban csak félfüllel hallgatja, nyilvánvaló, hogy se Pustinát, se a jószágkormányzót nem várta túl türelmetlenül. Stoklasa úr kissé csalódott. Azt képzelte, Michaela nyugtalankodni fog késése miatt. Sértettnek érzi magát, sötét pillantást vet lányára. Szerencsére nagyon is szereti őt. Észreveszi, amikor a kisasszony az asztal fölé lógó csengőhöz nyúl, figyeli ujjai játékát, s a mennyekben érzi magát, elfullad a boldogságtól, amikor a következő pillanatban a kisasszony megnyomja a csengő gombját.

Majd a csepp Kittyhez fordul, s meginti:

— Megnéztem a füzetedet, helyesírásból mindig ugyanazokat a hibákat követed el, gyermekem. És a külalak! Mutasd csak a kezedet. Hányszor mondjam, hogy ilyen kézzel nem ül asztalhoz az ember!

Atyai érzelmeinek egyéb csatornákon is utat engedne, de a mondottakon kívül minden egyéb gyöngédséget túl hivalkodónak érez. Gazdám csak beszél, és nem veszi észre Kitty pirulását. S ekkor Alekszej herceg egy gyalázatosan vacak zsebkést meg gesztenyéket húz elő a zsebéből.

— A kisasszonnyal olyasmivel foglalatoskodtunk, amely munkánál az ember óhatatlanul bepiszkítja az ujjait.

Ekként szólva felkel, és nevetve a kis Kitty után iramodik.

Egyszer a könyvtárban találtam a hercegre. A létra utolsó fokán állt, és a képeket emelgette le a falról. Széttárt karral — csoda, hogy mellénye el nem repedt — vette le Gerrit Dou-t, olyan keretben, amely egymagában legalább fél mázsa. Megkérdeztem, hogy mit művel.

— Szeretném — felelte — rávenni Stoklasa urat meg téged, hogy egy kissé érdeklődjetek e remekművek iránt. A képeket rendezem iskolák és évszámok szerint.

Beszéd közben elvesztette egyensúlyát, s kénytelen volt leugrani. Rendkívül fürgén tette, de a súlyos keret mégis erősen a földhöz csapódott, és a fafaragás egy része kettétörött.

— Ha nem csalódom — vetette oda a herceg, miközben cipőjével félrerugdosta az eltört rozettákat —, ez a keret hamisítvány.

— Micsoda? — szóltam valóban dühösen — hiszen háromszáz éve lóg itt!

— No, no, no! — felelte az ezredes — azt hiszed, te tökfej, hogy háromszáz évvel ezelőtt nem voltak hazudozók? De még milyenek!

Ezután a herceg újra felkapaszkodott a létrán, és lenyújtotta nekem az Elsheimer-képet. Kezembe nyomta továbbá Platzert és Cranachot meg a Třeboňi mestert

és Bellinit meg hét németalföldit, s végül Chardint. Egy szép csendélet volt ez borosflaskóval és kaláccsal. Közöltem rosszallásomat a herceggel, és megmondtam neki, hogy ez az ocsmány rendetlenség nincs ínyemre.

— Eredj már — válaszolt a herceg —, hát nem te lökted meg a kezemet?

— Hercegem — szóltam most már nyersen —, ha nem jön le, ellököm a létrát, és ön lepottyan.

Erre a herceg leugrott, átölelt és kijelentette, hogy kezdek nagyszájú lenni.

Ezután egyik képtől a másikig mentünk, sorra mustrálgatva őket. Némelyik arc kifejezőereje megragadott és elbűvölt minket.

— A barnának ez az árnyalata — szólt a herceg, Cranachra mutatva — felborzolja a szőrzetemet, ha meg a kobaltra nézek, lúdbőrözik a hátam.

Én viszont (felidézve fiatalságomat) megemlítettem neki, hogy a szobrászatot kedvelem, és többre tartom a művészet többi ágánál.

— Hiába — folytattam —, a tér az tér. Hol az a festő, aki úgy tudja kigömbölyíteni Vénusz térdét vagy combját, amilyen az a valóságban?

Ezt azonban már nem kellett volna mondanom. E szavaim hallatára a herceg megfordult és rám támadt, mondván, hogy kontár vagyok, s hogy az én szobrászatom olyan e vásznak mellett, mint egy káposztafej La Fontaine-nek a kertészetről szóló sorai mellett.

Barátom üvöltözött, és akkora lármát csapott, hogy a lakott szárnyon is meghallották. Stoklasa éppen újságot olvasott. Egy szempillantás alatt az ajtóban termett. Végigrohant a folyosón, négyesével vette a lépcsőket, s márris a könyvtárban volt.

— Uram — mondta az ezredes, a földön álló képekre

mutatva —, nagyon örülök, hogy alkalmam van megmondani önnek, milyen siralmas állapotban van a gyűjteménye. Ha megengedi, felakasztom a képeit, de nem találomra, nem ötletszerűen.

— Mielőtt azonban hozzáfognék — fordult ismét hozzám —, Bernard majd letörli róluk a port és a piszkot. Van erre egy kitűnő szerem, egy tüzértől kaptam.

— Sajnálom — szakította félbe gazdám —, hogy gyűjteményem nem tetszik önnek, de jobb szeretném, ha nem ragaszkodnék a csodaszeréhez. Az idő nyomain — amelyeket lát rajtuk — aligha segíthetünk.

— Az idő nyomai? — ismételte a herceg, és felemelte a Chardin-csendéletet. — Úgy véli talán, hogy ez a bor megöregedett? Vagy, hogy ez a dinnye kiszáradt, kifakult? Nem, uram, olyan élénken érzem friss ízét, mintha most bontottam volna ki a palackot.

A herceg így szólván, újra a Chardin-képre pillantott, s ahogy így nézte, alighanem valódi palackokra és valódi ételekre gondolt. Eszembe jutott, mennyire lefitymálta a szobrok kézzelfoghatóságát, és nevethetnékem támadt, amiért most ilyen hanyatt-homlok kap a káposztafej után. Most, kérdem én, miért nem tartotta magát La Fontaine-hez?

A kedves herceg közben belekarolt Stoklasa úrba, és elcipelte a villásreggelire, mintha ő (mármint Alekszej) volna az éléskamrák ura. Miután a herceg gazdámmal az ebédlőbe ment, nem maradt más hátra, minthogy egyedül rakjam vissza a képeket régi helyükre. A dolog nem volt olyan egyszerű. Jóval kisebb termetű vagyok a hercegnél, és nem értem el a szögeket. Segítségül hívtam hát Cornélie kisasszonyt, s derekánál fogva tartottam, mikor felmászott a létrán. Balszerencsémre a herceg hamar visszatért. Alighogy visszajött, a kisasszony pipiskedni

kezdett, mint egy bakfis, és szüntelenül feléje fordult. A herceg nem sok ügyet vetett rá, de azért megkérdezte, hogy hívják. Lángoló pillantásokkal válaszolt neki, s a herceg — csak úgy mellékesen — megcsókolta. A teremburáját, Cornélie az én barátnőm volt! Csapkodni kezdtem a kezemben tartott kerettel, de a herceg már a könyveket nézegette. Még érezte nyelvén az itáliai bor ízét, s Bandello ötlött az eszébe. Megjegyeztem, hogy valahol a harmadik szekrényben őrizzük novelláinak szép kéziratát.

— Add kölcsön egy pillanatra — mondta a herceg, s a polchoz taszigált.

Eleget akartam tenni neki, mindketten felkapaszkodtunk tehát, és hajigáltuk, földre raktuk, forgattuk és dobáltuk a magasból a könyveket, csak úgy repültek belőlük a lapok.

Egy órakor Michaela kisasszony kéziratok és értékes nyomtatványok hegyei mögött talált ránk.

— Uraim — szólalt meg Michaela, összecsapva kezét a pusztítás láttán —, uraim, herceg úr, Bernard Spera úr!

Zavartan álltam előtte. Mosolyogni próbáltam, de homlokizmaim felrántották szemöldökömet, s ráncokba futottak.

A herceg — velem ellentétben — nem érzett bűntudatot. Magasra emelte Bandellóját, s messzire tartva a könyvet szemétől, harsogva olvasni kezdte A SZERELEM TUDOMÁNYA című történetet. Meg kell adni, úgy beszélt olaszul, mint a vízfolyás, úgy értette a szólásokat, érezte a ritmust, hogy cseh földön csak az a szürrealista költő vetekedhet vele, akire Vincentinben akadtam, jóval később.

Mikor a tizedik sor végére ért, a herceg átugrotta a könyvhegyet, és föl-alá kezdett járkálni a könyvtárban.

Majd belekarolt Michaelába, és kényszerítette, hogy vele sétáljon. Láttam, nem könnyű a hercegnek ellenállni. Olvasott, nevetéssel vagy rövid megjegyzésekkel szakítva félbe önmagát, majd újra Bandellójába merült, mintegy megelevenítve őt. Végül is sikerült Michaela kisasszonyt megmosolyogtatnia. Együtt szaladtak el, a kezembe nyomva a Bandello-kötetet.

Amíg én a könyvtárat igyekeztem rendbe rakni, és a képeket akasztgattam, a herceg valami kártyajátékra tanította meg a kisasszonyt. Valahányszor munkám közben rágondoltam, elfutott a méreg.

„Soha — mondtam magamban —, soha az életben enynyit még nem gürcöltél, Bernard, mint ma. És miért? Kiért? Egy hibbant bolondért. Egy züllött alakért, aki amellett, hogy robotolnod kell miatta, még Cornélie-t is szájon csókolja. A te Cornélie-det!"

Keserű szemrehányásokkal illettem magam, hogy nem büntettem meg a herceget. Miért is voltam ekkora szamár? Miért hajkurásztam még neki a Bandellót is? Mindez erősen gyötört, mert Cornélie kisasszony szép és vidám, síkföldi kislány volt.

Okom van hinni, hogy hajlandóságot mutatott irántam. Cornélie közvetlenül a lépcsőházból nyíló szobácskában lakott. Néha, amikor Kratochvíle fényei már kialudtak, hő vágyat éreztem, hogy néhány szót váltsak vele, s végisurrantam a hosszú folyosókon (a falak mentén tapogatózva) egészen a lépcsőházig. Innen tizenhat lépcsőfok vitt a kulcsárnők félemeletéig. Pontosabban nem is félemelet volt ez, hanem csak egy kiszögellés az udvar felé. Balról lakott Cornélie, jobbról pedig a Veronika névre hallgató vénasszony. E helyen visszafojtottam a lélegzetemet, mert ronda nyelve volt az átkozottnak. Oly csendben lopakodtam be Cornélie-hez, amennyire csak

tudtam, de odabent szabadjára engedhettem örömömet, mert kastélyunk falai minden képzeletet felülmúlón vastagok. Odabent tenyerembe zártam Cornélie kezét, s hol halkan, hol felemelt hangon beszéltem hozzá. Cornélie sörtehajamba fúrta ujjait, és válaszképpen ilyeneket mondott:

— Te kis buta, te csacsi, te széltoló, te mihaszna, te nyámnyila, te nyimnyám.

Csókkal pecsételtem le száját, mert ezeknek az édes szemrehányásoknak nem lett volna se vége, se hossza.

Miért beszélt így? Miért támadt rám e szavakkal? Mert a fejébe vette, hogy csak egy nyomorult élősdi vagyok, és nincs biztos kenyerem.

Ez a kifejezés a nép asszonyainak száján volt honos. Emlékszem, a képzőművészeti iskolák táján gyakran kiabáltak ilyesmit. Anyám is ezt mondogatta a nagy hajú szobrászoknak, ecsetelvén, hogy milyen ínséges élet vár rájuk. Én meg ezektől az ifjoncoktól eltanultam, hogy erre a véleményre büszkének kell lenni.

Cornélie kisasszony nem gondolt ugyan a férjhez menésre, de tetszett volna neki, ha felcsapok taxisofőrnek, vagy a fonalkereskedésnél kötök ki Krumlovban. Nem fogadtam szót neki, de most, öregkoromra megértem, hogy tanácsai sok okosat tartalmaztak.

Akkoriban persze (lévén ifjú és meggondolatlan) csak nevettem mindezen. Beszélgetéseink sóhajba fulladtak. Ilyenkor a hóna alá fúrtam az arcom, és a piheit csókolgattam, vagy kezemre támaszkodva — fogaim között a vállszalaggal — addig hajlítottam hátrafelé a fejem, amíg meg nem pillantottam Cornélie mellét. Ez volt a jel a cselekvésre.

E gyengéd emlékek tökéletesen elvették a kedvemet a munkától. Cornélie ágyában szerettem volna látni ma-

gam, s ezerféle dőreségről képzelegtem. Ekként töprengve, lecsüggedt fővel megállottam a széthajigált könyvek fölött. És itt hirtelen eszembe jutott, hogyan viselkedett Alekszej herceg Cornélie-vel szemben, és hogyan csillogott a kisasszony szeme, amikor megsímogatta az állát. Attól tartottam, ismét elveszíthetem barátnőmet.

Öt körül hirtelen Marcel toppant a könyvtárba. Az esti postámat hozta. Átvettem, és megköszöntem a levelet.

— Nem tetszik tudni, hol a herceg? — kérdezte a fiú.

Azt feleltem neki, hogy hagyjon ezzel a kalandorral békét. Marcel tátott szájjal állva maradt, s úgy bámult rám, mintha éppen valami súlyos vétket követtem volna el.

— Vigyázzon magára! — mondta ajka elé emelve ujját — ha a herceg megtudja, hogyan beszél róla...

Félbeszakítottam, és főúri mozdulattal az ajtóra mutattam, megjegyezve, hogy így bánok mindenkivel, aki tudós munkámban zavar.

Ezután erélyesen feltéptem a borítékot. Rossz hírek vártak rám. Anděla nővérem tudósított benne családi dolgokról.

Nővérem kitanulta a szabómesterséget, húszéves kora körül hozzáment egy pincérhez (az Albatrosz kávéházból), aki összeférhetetlenség ürügyén hamarosan elhagyta. E házasságból egy kislány született, Eliška. Édesanyja mesterségét folytatja, s ma már jóval túl jár a harmincon. Történetünk idején azonban fiatal és csábos volt, nagyvárosban élt, és (amint az már az ilyen lányokkal történni szokott) megismerkedett egy írnokkal. A fiatalok szerették egymást, de álmomban se jutott eszembe, hogy enyelgésük valakinek bánatot okoz.

A rossz hírek váratlanul érkeznek, s onnan, ahonnan a legkevésbé várjuk. A szóban forgó napon érkezett levél-

ben Eliška és Anděla nővérem meghagyta, hogy vegyem rá az írnokot a házasságkötésre. Fogalmam se volt, hogyan fogjak hozzá. Heves undort éreztem nővérem és a szerelmesek iránt, és gondolatban szégyenteleneknek neveztem őket. „Ez egy gyalázatos és neveletlen lány — mondtam magamban —, a szeretője pedig megérdemelné, hogy fülön csípjem."

Elvakított a családi érzés. Sajnos, nem jöttem rá, hogy én és az írnok ugyanazt a ballépést követtük el. A Cornélie-vel töltött boldog percekben soha nem jutott eszembe, hogy az én barátnőmre is ügyelhet egy nagybácsi, aki majd rám ír egyszer, hogy kisded játékaimat házassággal pecsételjem meg. Nem gondoltam én semmire, s nem láttam egyebet, csak a vánkoson hullámzó hajat, Cornélie rezgő cimpájú orrocskáját, s lehunyódó szemének pilláit. Elhiszem, hogy meg kellett volna gondolnom a dolgot, és az írnoknak szánt intelmek valamelyikéhez kellett volna tartanom magam. Oly nehéz azonban ócsárolnom önmagamat. Oly nehéz letépni szájamat a pompás ajkról, és a más fejével gondolkodó birkanyájjal azonosítani magam. A mennykőbe is, hiszen ez csak másokra vonatkozik, s nem rám, aki mindezt elmesélem.

Cornélie egyébként jó 35 éves volt, s e korban talán már nem illő oly nagy fontosságot tulajdonítani az ágyban töltött órácskáknak. Amíg ezen elmélkedtem, a herceg Michaelával és Susanne-nal szórakozott. Vacsoraidőben találtam mindhármójukra a fikuszos előszobában. Amint megjelentem, a kisasszonyok rádöbbentek, hogy már régen át akartak öltözni, és tüstént elillantak. Megkeseredett számban a szó, de az ember ne menjen fejjel a falnak. Nyeltem egyet, s mert el akartam hárítani a veszélyt, amely a herceg oldaláról fenyegette Cornélie-t,

Susanne-ra tereltem a szót, és az egekig magasztaltam őt a hercegnek. Szerettem volna meggyőzni arról, hogy Susanne érdeklődik iránta, és nem lenne kedve ellenére, ha kopogtatna ajtaján.

— Cornélie — mondtam — csinos kislány, de nem ér fel egy párizsi nővel.

— Nem így van az — felelte Alekszej herceg —, minden nő ugyanolyan elbűvölő, mint Manon Lescaut, ha úgy viselkedünk, mint Prévost abbé.

Majd újra én beszéltem, s a herceg csak félfüllel hallgatott, tudomásomra adva, hogy szerinte Susanne kisasszony kitüntető figyelme egyes-egyedül az orosz polgárháború hősének szól. Mégis, azt hiszem, jókora sülettlenséget adtam be neki. Most már csak azt kellett elérnem, hogy a herceg becsületes embernek tartson, aki nyílt szívű, és nincs titkolnivalója. Sajnos, az ember könnyen kerül tévútra. A levél, amely nem sokkal ezelőtt még oly tiszta érzéseket keltett bennem, most egy mocskos terv alapjául szolgált. Felnyitottam azon a helyen, ahol nővérem Eliška szeretőjéről írt, és tanácsot kértem a hercegtől.

— Ez aztán nem nehéz — válaszolta az ezredes —, szólítsa fel előbb szívélyes rábeszéléssel az írnokot, s ha ez nem elég, és ha vonakodik megtenni, amire ígéretei kötelezik, akkor provokálja, hogy kénytelen legyen fegyverhez nyúlni. Aztán — mondotta a herceg jelentőségteljesen rám nézve — már a markában van.

— Ez az ötlet nem sokat ér, de azt már látom, hogy ön Eliška pártján áll, s hogy ön is kész az írnokot és minden csábítót megverni, akárcsak én.

— A magunkfajta nem tűri — mondta erre Alekszej —, ha valaki nem állja a szavát.

Így szólván, felvetette fejét, és távozott. Ez a ráadás bohóckodásnak hatott.

Úgy ahogy túlestünk a vacsorán és minden egyében. A herceg locsogott. Gazdám és a kisasszonyok kacagtak sületlen tréfáin, Kitty annyira mulatott, hogy nem akart lefeküdni. Marcel pedig nem bírt egy helyben maradni. Hol a konyhában volt, ahol Ványa vitte a szót, hol pedig az ebédlőajtó mögött hallottam toporogni. Ványa locsogásából egyetlen hangot se akart elmulasztani, de azt se szerette volna, ha elkerüli a herceget, amikor az feláll az asztaltól. Veszettül rajongott a szolgáért, és boldog volt, ha a hercegéhez törleszkedhetett.

Nem bírtam kivárni a tizenegyet. Amikor elbúcsúztunk, amikor kialudtak a fények, s minden elcsitult, el akartam látogatni Cornélie-hez. Néhány vaskos kötetet vittem magammal. Azzal, hogy ha netán kíváncsiskodó akad az utamba, kivághassam magam, mondván, hogy a könyvtárba tartok. De nem volt egy lélek se a folyosókon, se a lépcsőházban. Már Veronika ajtajához közeledtem, s itt szokás szerint éberebben figyeltem. Úgy rémlett, mintha egy hosszú árnyék jönne fölfelé a lépcsőn. Az én utam lefelé vitt, a késői kóborlóé felfelé. Megértettem, hogy célunk azonos, s valahol a félúton van közöttünk. A lélegzetemet is visszafojtottam. A kiszögellés mögé rejtőzve megbizonyosodhattam, hogy Alekszej herceg az éji vendég. Ekkor derengeni kezdett bennem, hogy visszaéltek jóhiszeműségemmel. Ekkor döntöttem el, hogy Eliška írnoka nem dorgálást, hanem büntetést érdemel. Elfutott a düh. Talpamat nem kímélve, jó zajosan a könyvtárba vonultam, hadd ijedjenek meg azok ketten. Majd leültem könyveim közé, és fejem megtámasztva, töprengeni kezdtem.

A herceg befolyása és közvetlensége napról napra nőtt Kratochvílében. Gazdám szívesen meghallgatta, a szolgálók az égig magasztalták, Kittynek elcsavarta a fejét, Marcel pedig őrjöngött érte. Susanne és Michaela kisasszony nem értett teljesen egyet az ezredest istenítő cselédházi véleményekkel, mégsem hagyta hidegen őket a kókler bűbája. Talán Ellent is magával ragadta volna, ha tud csehül, de a hölgy anyanyelvén kívül egyéb nyelvet nem ismert, a herceg viszont csak ritkán szólalt meg angolul.

Azért hangsúlyozom ennyire a dolog nyelvi oldalát, mert a herceg varázsa főként beszédében rejlett. Azokban az apró nyelvi ferdítésekben, amelyeket nem akarok utánozni, hiszen nem vagyok orosz, és én a saját kifejezési formáimmal óhajtok élni, de amelyekben mégis megéreztem az orosz erdők színeit, a havas sztyeppek fehérjét, a lószerszámok csörgését, falkák ugatását és géppuskák ropogását.

Akkoriban, amikor az ezredes történeteit hallgattam, dühös voltam rá, de most, amikor leírom őket, már nincs bennem harag. Cornélie kisasszonyt ugyanis már elfelejtettem, s más, sokkal fontosabb dolgokat is megbocsátottam már a hercegnek is.

Hogyan került sor az orosz történetek elbeszélésére?

Váratlanul! Az ezredes a kisujjából rázta ki őket. Erről bővebben kell szólnom.

Két nappal a Cornélie-vel való találka után Stoklasa úr az ügyvédjével tanácskozott. Láttam, hogy a herceg is utánuk ment a dolgozószobába. Nem sokkal azután Pustina doktor hangoskodása hallatszott. Majd kisvártatva az ügyvéd kirohant az ajtón. Paprikavörös volt, nem titkolta, hogy dühös. A dolog szórakoztatott. Érdeklődtem, mi okozta ügyvédünk haragját, de az ezredes csak a vállát vonogatta. Bizonyosra vettem, hogy Stoklasa úr jelenlétében összeszólalkozott az ügyvéddel, de ő megőrizte nyugalmát. Egyenesen karosszékéhez tartott. Susanne, Kitty és Michaela a szobában pasziánszoztak. Stoklasa úr meg én ezalatt mindenféléről beszélgettünk, s gazdám közben elejtett egy megjegyzést a küszöbön álló karácsonyról. Régen elmúltak már azok az idők, amikor még különbség volt ünnepnap és hétköznap között, de az ezredes úgy válaszolt a kérdésre, mintha valóban a názáreti rétekhez közelednénk.

— Különös karácsonyt éltem meg egyszer — kezdett bele váratlanul történetébe.

Michaela kisasszony a valóságnál is többre becsülte az ezredes fecsegését, de az elbeszélés közben mégiscsak elcsíptem néhány áruló pillantását. Azt hiszem, nem tudta eldönteni, hogy költővel, szélhámossal vagy ütődöttel van-e dolga.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus — kezdte történetét a herceg nagy keresztvetéssel. Aztán lehajtotta a fejét, s kezét mozdulatlanul tartva, egy istenkáromló vagy szerfölött istenes szibériai mesébe fogott.

— A polgárháború idején — mondotta — egy csapat katona menetelt egy északnak tartó szibériai folyó táján. A világ e zugában porrá égtek a templomok, és nem

akadt ember, aki nyilvánosan is hitet tett volna Jézus Krisztus mellett. Lovasaimból az éhség meg a fagy gyalogosokat csinált. Kabátunk csücskei felgyűrődtek, és keményre fagytak, s ráncaikba hó rakódott. Hó a köpeny ráncaiban, hó a töltényhüvelyeken és táskákon, hó a szörnyű kötéseken. Vonszoltuk magunkat előre, ujjunk a ravaszon, s fejünk piszkos kendőkbe bugyolálva. Viharos szél cibálta a kendők sarkait. Viharos szél döntött térdre minket. Lábnyomaink mentén keskeny és végtelen nyomot hagytak azok ujjai, akik ájultan a lovak sörényébe kapaszkodtak jobbjukkal, baljuk pedig tehetetlenül csüngött. Ellenségeink már a közelben jártak. Hallottam, amint imádkoztak a katonák, de a szavakat nem tudtam kivenni, elvitte őket a rohanó szél. Ezredemben szolgált egy Anyiszim Grijics nevű paraszt a tulai kormányzóságból, s ez az ember tébolyodott volt. Úgy tetszett, az ő hangját hallom a viharban. Embereim előtt mentem, de estére már elfáradtam, s visszamaradtam. S ahogy így cammogok, Anyiszim közeledik felém, végül már csak három könyöknyire volt mögöttem. Most már jól értettem.

„Vegyél tiszta papirost, Ivan Ivanics — mondta Anyiszim —, és írd meg férjezett lányomnak, Akszinya Anyiszimovának: Dicsőség a mindenhatónak. Vezeklésem útja olyan, kislányom, hogy már nem látok, nem hallok, s a fájdalomtól már inkább állat, mint ember vagyok. Nem kell már az összelopott vagyon, sorsom intő példa legyen!" Emberem ezután felsorolta bűneit, és bocsánatért könyörgött. „Írd meg Ivan Ivanics — szólalt meg rövid hallgatás után —, hogy megjelölt fákat vágtam ki a dovzseli erdőből, és földet loptam, tíz lábbal arrébb téve a határkövet. Írd meg a lányomnak, hogy ássa vissza a régi helyére, és adjon meg két rubel hét kopejkát Marja Kir-

jakovnának." Csak mentünk, mentünk tovább. Anyiszim hallgatott. Mentünk, mentünk, és csak a csengő-bongó fagyot hallottuk, meg a förgeteget, amely zúgott, mint a zuhatag. Odakiáltottam Anyiszimnak: „Anyiszim Grijics, maradj a nyomomban!" De ő már elgyengülten, és már a halálát érezve, azt felelte: „Menjen csak isten hírével!" Majd arra lettem figyelmes, hogy Vászja kürtösnek kiabál, búcsúzkodik tőle. De hol volt már Vászja! Mi ketten voltunk a sereghajtók. Előremenni még csak hagyján, de visszafordulni? Jó kis munkámba került, amíg rátaláltam. Arccal feküdt a hóban. „Állj fel, állj fel!" — kiáltottam Anyiszimra, de a lélegzése olyan gyenge volt már, mint egy sóhaj. Végül mégiscsak sikerült felemelnem. Bal kezemmel erősen a föld felé húztam vállamon átvetett balját, úgyhogy félig a hátamon vonszoltam. És így mentünk tovább. Röviddel később már tudtam, hogy nem juthatunk messzire. Szorongás, reszketés, boldogsághoz hasonló aléltság fogott el. Elborított minket a hó. Félholtak voltunk. És ekkor hirtelen remélni kezdtem, hogy megmenekülünk, s iszonyú reménykedés és iszonyú düh között vergődtem. Lövöldözni kezdtem, minden töltényemet kilőttem, pisztolyom átüzesedett. Valamennyi ujjammal nyomtam a ravaszt, karomat rángatták a lövések. De hamarosan minden erőm elhagyott. A boldog álom kerülgetett. Aztán meg azt hallottam, hogy valaki szólongat: „Ej, ej, nincs jobb dolgod?" És miközben így szólt a hang, egy hatalmas, parasztosan öltözött ember állt meg fölöttünk. Posztócsizmát és madzaggal megkötött bundát viselt. Egy terhes asszony volt vele. Ott állt, áldott hasára tett kézzel, és Anyiszimmal veszekedett. Nem akart felkelni, és az asszony szüntelenül hajtogatta: „Ostoba vagy! Ostoba vagy!" Ezután talpra állítottak bennünket, és az asszony

néhány szem cukrot adott nekünk, amit jobb időkben az oroszok mindig hordtak a zsebükben. Miután megettük, a paraszt elindult, engem és Anyiszimot két oldalra véve. Övön fogott bennünket, és mentünk mi is. Az asszony a másik oldalról támogatta szegény Anyiszimot. Jó darabot haladtunk így. A paraszt hallgatott. Katonáim eközben megálltak, és hívogattak minket. Még mindig havazott, de a paraszttal és a katonákkal való találkozás lelket öntött belénk. Szerencsésen elértük a falut. Itt azonban újabb bajok vártak ránk. Akkortájt, tizennyolcban, nehéz idők jártak. Hadseregek vonultak át a falvakon. Az emberek menekültek. A paraszthházakat jórészt lerombolták vagy felgyújtották, és a seregeket éhező emberek csapatai követték. Vörösek, fehérek, vörösök, mint a csordák. A legtöbb falusi azonban fegyvert szerzett, és elrejtőzött az elhagyott épületekben. Ezek valóságos ördögök voltak. Nem érdekelte őket semmi, csak a gyomruk, és éppúgy lőttek reánk, mint a vörösökre. Ezekkel az emberekkel akadtunk most össze. Fedezékekbe bújtunk, és puskáinkat az ablakokra szegeztük. Ilyenkor az ember nem választhat, s mi készek voltunk elpusztítani a gazembereket, csakhogy aludhassunk. Eldördültek az első lövések. S ekkor váratlanul felemelkedett a paraszt, aki ide, a faluba vezetett bennünket. Egyenesen az udvarra tartott, és megdöngette az ajtót, kérve, hogy adjanak szállást neki. Megparancsoltam embereimnek, hogy folytassák a tüzelést, hiszen polgárháború volt. Amit pedig ez az ember tett, az őrültség volt. Fütyültek a golyók, mindkét oldalon elesett már néhány ember, de az én jó parasztom csak állt és könyörgött: „Engedjétek be a feleségemet! A feleségemnek szülési fájdalmai vannak. Engedjétek a szobába!" Goromba válaszokat kapott. Hozzávagdostak mindenfélét, ami a kezük ügyébe került, és

megsebesítették az arcát. Az asszonynak közben már közeledett az órája. Valamennyien láttuk, amint a férjéhez megy, és a hasára mutat. A paraszt átkarolta, s míg szünetelt a lövöldözés, elmentek a második, majd a harmadik, negyedik házhoz, mindenütt szállásért könyörögve. Anyiszim mellettem feküdt a fedezékben. Ránéztem, mintha valaki feléje fordította volna abban a pillanatban a fejemet. Nézem, és látom, hogy a parasztra céloz. Már éppen szólni akartam neki, hogy hagyja békén, amikor lecsapja a puskát, és elkiáltja magát: „Kuzma Kuzmics, Akszinya!" Azt hittem, lányára ismert. De idegen volt az asszony és a férfi is. Anyiszim soha nem látta őket. Kitört rajta a téboly. Rákiáltott a falusiakra, lánya és veje nevén szólítgatta őket, mint ahogy az orosz falvakban bácsinak szólítanak minden ismerőst. És miközben hangosan kiabál, miközben keresztülfut a csetepatén, mindkét oldalon elhallgatnak a fegyverek. Kibújtunk fedezékeinkből, és a kunyhókba rejtőzött gazfickók is kinyitották az ajtókat. Mindnyájan, ahogy voltunk, fáradtan, törődötten annak a párnak a nyomába eredtünk. Az udvar közepén, a juhhodály alatt találtunk rájuk. Anyiszim levette tarisznyáját, és odaadta a parasztnak: „Vedd el — mondta —, talán jó lesz neked." Amikor ezt kimondta, akadt, aki nevetni kezdett, némelyek levetették a kendőjüket, valaki pedig egy báránybőrt dobott a hóra. A parasztasszony felkiáltott, mert éppen elfogták a fájások, de mosolygott, és peregtek a könnyei. Mikor láttuk örömét, mi is vidámságot éreztünk, hangosabban beszélgettünk, nevetgéltünk, s azt mondogattuk, hogy fiú fog születni. Aztán jókora tüzet raktunk. A fegyvereket gúlába tettük. És a következő pillanatban már katlan katlan mellett zubog, víz forr a fazekakban, és egymás mellé kerülnek a félelmetes ar-

cok. A szobaszerzéssel már elkéstünk, s így az éjszaka kellős közepén, a hidegben és a juhhodályban született meg egy kislány. A katonák kissé távolabb ácsorogtak, az egyik fagycsípte orrát dörzsölgette, a másik kezét lóbálta, a harmadik karját csapkodta. Mindenki mondott valamit. A szakácsok az edényekkel zörögtek, és ez a zörgés dobszóra hasonlított. Itt-ott elhullott egy-egy szitok, itt-ott egy sebesült jajdult fel, s sziszegett a fájdalomtól. Itt-ott felhörgött egy póruljárt, golyóval a hasában, s e hangokból, e jajgatásokból egyszerre csak gyermekhang és gyermeksírás hallatszott ki. A gyerekhang egyre élesebb lett. Anyiszim lassan észre tért. Köpenyt vetettünk a vállára, de alighogy hozzáértünk, újra megzavarodott. Vad és összefüggéstelen szavakat kezdett kiabálni. Félhomály volt, a mögötte világító tűz hosszú, tetőig érő árnyékot vetett, s az árnyékban, a rossz világításban Anyiszim mind közelebb jött, s az asszony vacka előtt a hóra vetette magát. A paraszt, a szülőasszony férje, fölemelte, de elég gorombán beszélt vele. Megrázta, majd hogy ki nem szorította belőle lelkét. „Én vörös vagyok, te meg fehér — mondta —, és ki tudja, mi történik, ha még egyszer találkozunk." Ahogy ezt kimondta, elcsattant néhány pofon, s akadt, aki pisztolyához kapott. De még idejében abbahagytuk a dolgot. Szétszéledve elhelyezkedtünk a kunyhókban — már ahogy lehetett. Csupa féreg volt mindegyik odú, de pirkadatig aludtunk. A következő nap a gárdistára vadásztunk. De csak a jó isten a tudója, hogy mi történt vele. Elbújt vagy elfutott, és eltűnt vele Anyiszim is. Mihelyt kiderült ez, tüstént indulásra készülődtünk. A hófúvás reggelre elcsitult, de oly hideg volt, hogy majd elhagyott az eszünk. Éppen csak hogy meg tudtuk különböztetni keletet nyugattól. Épp csak hogy nem fagyott tenyerünk

a puska agyához, de esküszöm, nem sok hiányzott hozzá! Ha fémalkatrészhez érintettük az ujjunkat, felszisszentünk, úgy égette bőrünket a fagy. Így álltunk a rettenetes hidegben, kezünket szánk elé tartva, köpenyünket a földig eresztve, sapkánkat fülünkre húzva, s szakállunk merő jég, orrunk pedig akkora, mint egy cipó. Örömest adtam volna egy marék rubelt, ha parasztunkat a feleségével meg Anyiszimot valahol megtalálták volna. Katonáink azonban üres kézzel tértek vissza. Átkutattak minden zugot, minden lyukat, de a paraszt eltűnt, s vele a felesége és a gyermeke is. A gyerek után kiáltoztak az ólakból, csűrökből, a szétvert kunyhókból, mindenfelől csak ez a kiáltás hallatszott. Az emberek kiszaladtak a térre. Szökevények, bujkálók, gazfickók, katonák, asszonyok — mindenki kitódult. Persze összehordtak hetethavat. A zűrzavarban valaki gyilkosságot emlegetett. És az elejtett szót rögtön felkapták, és ordítoztak ránk, és szidtak bennünket: „Ti öltétek meg a gyereket, pedig ez a gyerek ugyanolyan körülmények között, ugyanazon az éjszakán született, mint a Megváltó!" S míg néhányan kutyáikat uszították ránk, mások ujjaikkal mutogatva átkoztak bennünket, ezt mondogatva: „Heródes katonái!" De akadt, aki azt állította, hogy elloptuk az újszülöttet, és külföldre akarunk szökni vele. Ez a szóbeszéd elterjedt, és követett bennünket mindenüvé, amerre csak jártunk...

Mialatt az ezredes úr locsogásainak hallgatásával fecséreltük az időt, lassan teltek a hetek, és fejünkben megértek a tettek indítékai.

Jan úr időközben még kétszer találkozott Michaela kisasszonnyal. Mi sem volt könnyebb ennél, hiszen apja, Jakub úr, és a mi jószágkormányzónk hathatósan segítették ebben. Ezek az öreg rókák jeles kovácsai a véletleneknek. Lám, hogy örvendeznek gyermekeik boldogságának, és dörzsölik kezüket, hogy Kratochvíle örökké az övék marad. Adnék egy aranyat érte, ha kihallgathatnám, hogyan egyezkednek.

„Ugyan, ugyan — figyelmeztetett egy belső hang —, Bernard úr, könyvtáros úr, sorbonne-i doktor uram, csak ne hamarkodja el a dolgot, csak ne dobálózzék az aranyakkal. Feltöröm én ezt a diót, ha mégoly kemény is, és lefestem önöknek az utolsó gerezdig."

Hány óra van? — Tíz? — Nos, éppen a Hybernská utcán ballagnak, Jakub úr a kövezeten húzza sétapálcáját, és a jószágkormányzónk már ötödször vált lépést. Megjegyzem, ma bal lábbal kelt, s arcán türelmetlenséget látok, amit kérdő arckifejezéssel leplez.

1-5-6-8-9... Ördög és pokol! az órák régi szokás

szerint újra ütnek, és Jakub úr lekéste találkozóját a parlamenti klubban.

Vajon mit tesz? Kocsiba vágja magát? Faképnél hagyja Stoklasa urat?

Jut is eszébe! Megy tovább, egyre tovább. Kalapok árnyékai dobolnak a hátán, autókürtök (a főváros dévaj baglyai) bőgnek a fülébe, de ez se billenti ki nyugalmából, megyeget szép lassan, csigalépésben. Jókedvű, mosolygós, és jól forog a nyelve. Legszívesebben pirossal szedetném a Kratochvíle szót, annyiszor ismételgeti.

Épp a legjobbkor leptük meg őket, Jakub úr elhallgat, hogy zsebkendőjével foglalatoskodjék.

Tessék? Hogyan?

Nyugalom, a vén politikus ismeri szavai értékét. Botját karjára akasztotta, s szétrázza a zsebkendőt. Még egy pillanat, és hatalmas légáram süvölt elő az orrlyukából, még egy pillanat, és a fejében keletkező zengés elnyomja benne az utcai lármát.

Jakub mesterrel ekkor kissé forogni kezd a világ. Ha nem csalódom, a szülői malom zúgását, vagy annak a harangnak a hangját hallja, amely szünet nélkül kongja: Jakub úr? Jakub úr?

Van fogalmuk arról, milyen fontossá és előkelővé teszi az embert egy kis mértéktartó késés? Fel tudják-e fogni, hogyan tölti be távollétével a szóban forgó államférfiú az egész országgyűlést? Felérik-e ésszel, mekkorákká nőnek jelentőségükben a szavak, melyeket a pályaudvar és a kereskedelmi ügynökök kávéháza között kiejt? Hitemre mondom, mindent jól meggondol és megfontol. Mégis, tudják, mi az, ami leginkább elkápráztat? Hogy olyan keresetlen Jakub úr előkelősége. Figyeljük csak meg, hogyan viselkedik, hogyan hajtja össze zsebkendőjét.

Ellátván egészségügyi teendőit, Jakub úr megkérdezi a jószágkormányzótól, hány percentet fizet a bankkölcsönökre, és milyen kötelékek fűzik a kisgazdákhoz.

— Semmilyenek! Már két éve kiszolgálom őket, két éve lesem kívánságaikat, és tudja, mivel hálálták meg? Bosszantással, irigykedéssel, szemtelenkedéssel! Lopkodják a fámat, és ha valamelyiküket figyelmeztetem, akkor fenyegető leveleket küldözgetnek. Nemrég azt írták rólam az újságban, hogy telhetetlen vagyok.

— Ej, ez a maga kitűnő ügyvédének a műve.

— Már beszéltem vele — mondta a jószágkormányzó —, és ha még egyszer beteszi a lábát a házamba...

— Csak ne olyan hevesen, barátocskám. Hagyja őt békében. Különben is, ő a maga jogtanácsosa.

— Sajnos.

— Nos, ez a dolog idővel megoldódik, de most ne feszítse a húrt. Nem tudná megnyerni magának Charouseket? Jó ember az...

A jószágkormányzó nyel egy nagyot, és kedvetlenül helyesel. Meg van sértve — miért is kell ilyen tanácsokat hallgatnia?

„Pfuj — gondolja —, hiszen ezek egy követ fújnak. Miért is kellett kikezdenem velük, miért nem intézem egyedül az ügyeimet?

Charousekre gondol, és melege lesz. „Én hülye, én hülye — ismételgeti, kulcsát szorongatva a zsebében —, hogyan szabadulok meg az ügyvédtől? Hogyan mondom meg neki, hogy végeztünk? Hiszen erre nem is szolgált rá."

Eközben Jakub úr visszatér az első kérdésre, és a pénz romlásán sóhajtozik.

— Nos — mondja pillanatnyi gondolkodás után —,

kezdetben talán segíthetek a két fiatalnak egy kicsit, de hát maga Kratochvílét úgysem kapja meg.

— Hogyan? — vág közbe gazdám, és határtalan szeretet önti el birtokunk iránt. — Hogyan? Hát miért ne kapnám meg? Hisz nem ingyen akarom, hisz meg akarom venni!

— Ilyen birtok csak egy módon kaparintható meg: szövetkezetet kell alapítani.

— Miféle szövetkezetet? Hogy gondolja? És ki lenne a tagja?

— Maga, én, Michaela, Jan, Charousek és még néhány rendes ember...

Gazdám még erősebben szorongatja a kulcsot, és egyetlen sóhajtásra sorolja fel az akadályokat. Ingerült, lázas, szívesen vitatkozna, ámbár érzi, hogy valóban ez a helyes út...

— Felajánlott Kratochvíléért valamit? — kérdezi Jakub úr, s a tagadó válaszra hozzáteszi: — Annál jobb; kérem, a világért se mutassa, hogy gazdag.

— Ó, istenem — válaszolja gazdám —, nem szokásom, s ha ön nem kérdezte volna...

— Meg kell mondanom, hogy a maga életmódja túl hivalkodó. Ha jól tudom, három inast tart.

— A végső döntésig olyan állapotban tartom Kratochvílét, ahogy átvettem — felelt a jószágkormányzó. — Ez megbízatásom feltétele, de talán mondanom se kell, menynyire nem egyezik elveimmel.

— Manapság — szólt újra Jakub úr — három dologra kell ügyelni: járjunk kitaposott cipőben, együnk virslit, és ne fogjuk be a szánkat.

Gazdám csak látszólag helyesel. Szórakozott, és önkéntelenül a pályaudvar felé fordul. Úgy érzi, lehengerelték, s hogy Jakub úr önbizalma kissé túlzott. Arany-

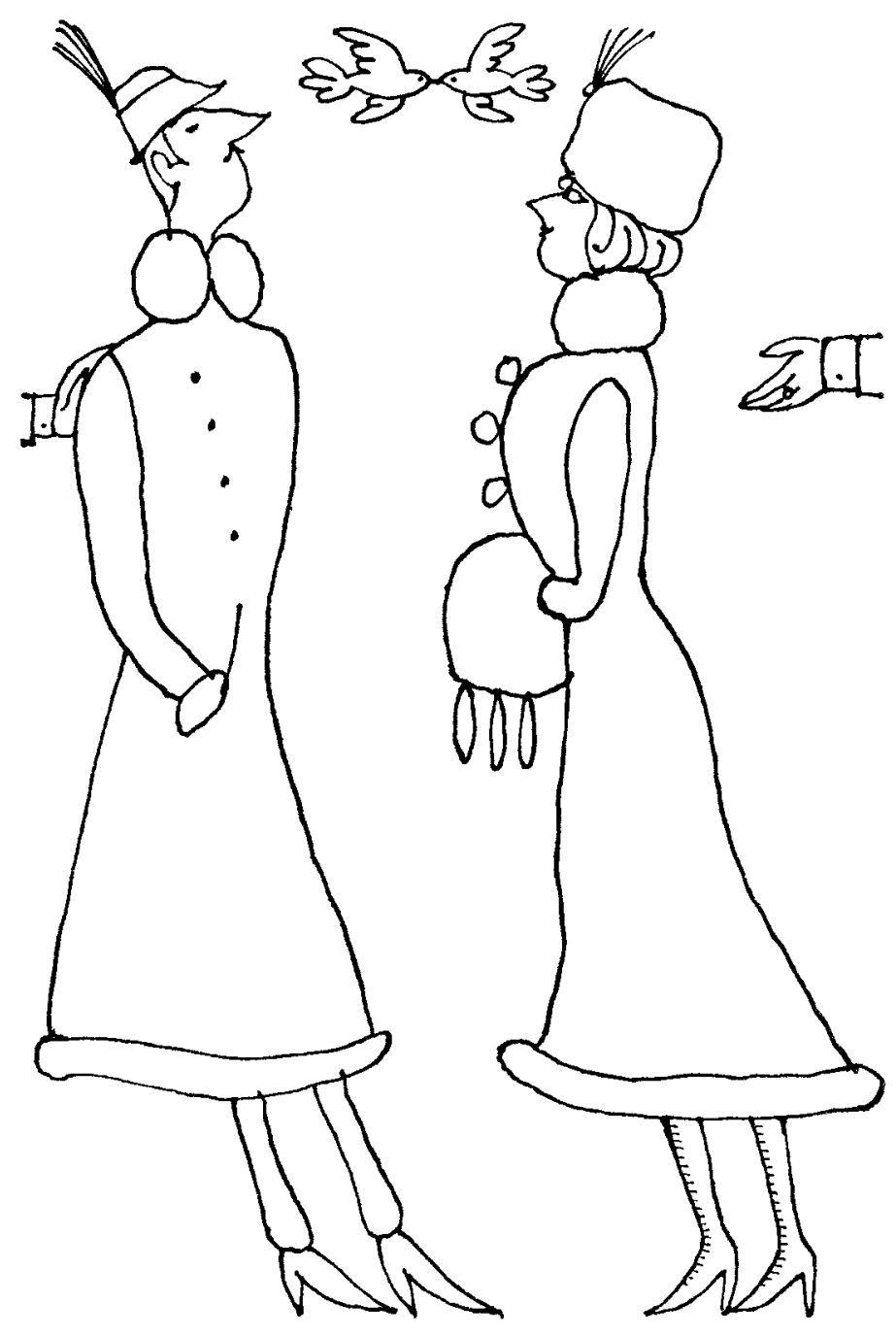

köpései nevetségesek, gondolja, és futó pillantást vet a sarki órára. Hál' istennek, van még ideje, több is, mint kellene. Visszanyeri önbizalmát, és szeretne nyíltan beszélni.

— Ami Jant illeti — szólal meg rövid habozás után —, bizonyosra veheti, hogy szívesen látjuk.

— Boldog lennék — feleli Jakub úr —, ha Michaela kisasszony is a maga véleményén volna, no de ne avatkozzunk a dolgokba...

Fél tizenegy van. A jószágkormányzó ígéretet kapott Jakub úrtól, hogy előzetes áldását adja az átkozott birtokvásárláshoz, és atyai szeretettől ellágyult szívvel öt hónapot irányoz elő, hogy a fiatalok kedvük szerint megismerhessék egymást. Az öt hónapot az öt érzékszerv jegyében választotta, s az apai érzés fennkölt és szárnyaló szavakat adott szájába. A sors rendelése folytán most éppúgy szorította a nadrágszíja, mint amikor Pustina doktorral beszélgetett hasonló körülmények között. Derék gazdámnak erre eszébe jutott egy tréfás eset, amelyet az ügyvéd mesélt neki, s bogozgatni kezdte az emlékezetében.

Hú, hú, hú — Pustina szellemét érzem, és árnyékának mélyén most egy új házassági szerződés szálait fedezem fel. Átkozott a helyzete szegénynek — olyan mint a költői iskoláé, amelynek már beharangoztak —, mégis számon tartják.

— Pustina, Pustina — ismételgette Jakub úr. — Remélem, nem hirtelenkedi el a dolgot.

— Hasznunkra lehet a szövetkezet alapításánál?

— Azt hiszem, nem használható semmire — felelt Jakub mester —, de majd meglátjuk, hírt adok, megüzenem Jannal, mi újság.

Hagyjuk elmélkedni a két urat, kövessük inkább a

szerelmesek gyöngéd érzelmeinek virágzását. Michaela elfelejti a francia szavakat, könyvvel a kezében járkál, pirulós, ijedős, néha túl sokáig öleli át húgát, néha menekül előle, egyszóval: mintha kicserélték volna.

És Jan? Heveskedik, mert a szerelem nehezen zabolázható, s nem tűri, hogy irányítsák. Jan a tiltott gyümölcsért sóvárog, s fütyül mindarra, amire nógatják az embert. Michaelával randevúzva, megismerte apjának szándékait, s bármennyire is szerelmes a kisasszonyba, mégiscsak lázadozott. Sejtette, hogy kalmárok kalkulációját váltja valóra, ha Michaelával érintkezik, s ezen fölöttébb megütközött szegény.

„Vinné el az ördög — mondogatta magában —, micsoda ocsmány komédia! Alighogy megmutatják a menyasszonyt, máris megkötik az üzletet. Bizony, apám nem is remélte, hogy ilyen könnyen rám tukmálja akaratát." S amikor ezt kimondta, undorodott saját magától meg a házasságtól, melyet tálcán hoznak elébe. Az engedelmességnek még a gondolatát is utálta.

Mégis, legalább egy-két szót szeretett volna apjával Michaeláról váltani. Védekezni akart, pocskondiázni akarta Jakub úr előtt Michaelát, és kereste az alkalmat, hogy megmutassa: milyen szemfüles ő. Felkészült az apjával való beszélgetésre, mondatokat tanult be, amelyek elevenbe vágtak volna. „Tudtára adom — mondta magában —, hogy átláttam a hálóján annak a fickónak, aki *szorult helyzetében felkínálja* a lányát, hogy kijátszhassa a törvényt. Ha apám is részese e tervnek, és a Michaelával való találkáink ügyében se tiszta a lelkiismerete, az isten se vesz rá, hogy még egyszer Kratochvílébe menjek."

Közben azonban már készülődött az útra, noha tagadta, reszketett, nehogy meghiúsuljon.

A dolgok nem úgy sülnek el, ahogy azt szeretnénk, ahogy kedvünkre lenne. Alighogy Jan kinyitotta a száját, az öreg Lhota állítólag tetőtől talpig végigmérte.

— Attól tartok, hogy Michaela kisasszonyhoz készülődsz — mondta az öreg, nem palástolva mosolyát. — Így van, vagy nem?

Jan dadogó válaszából nem volt nehéz kitalálni, hogy valóban ez az egyetlen vágya.

— Ördögfattya — folytatta Jakub úr —, csak azon jár az eszed, hogyan hozhatod hírbe őt!

Így szólván felállt, és fel-alá kezdett járkálni a szobában, másra fordítva a szót.

Hősünk csak nagy köntörfalazással tudott érdeklődésének tárgyára visszatérni; ismét Stoklasára fordította a szót.

— Elég a beszédből — jelentette ki erre Lhota úr —, a jószágkormányzót valamivel később bántod meg, mint Michaelát, de végül mind a kettő ajtót mutat neked.

Eszmefuttatása befejezéseként állítólag pénzt nyomott fia kezébe, és elküldte Szlovákiába.

Jan e beszélgetéstől tökéletesen megzavarodott, önök azonban könnyűszerrel kitalálják, hogy meglépett a fővárosból, és toronyiránt hozzánk igyekezett.

Michaela kisasszony eközben hasonló dolgokon töprengett, mint Jan, csak homályosabban. Gondolatai szétszóródtak, elkerülték a lényeget s nyugtalansága okát.

A szerelmi ügyek kiéleződnek, és szerfölött gyorsan tisztázódnak. Még fel sem ocsúdtál, fel se sóhajtottál, csókra se gondolhattál, máris fogva vagy. Csak egy óra, csak egy pillanat, amikor tán épp ujjad hegyét szemléled, avagy tán szalvétád rakosgatod, és elönt a zavaros boldogság hulláma.

Ismered a vágyat, amely mind jobban fűt és követel

nevet magának? Ismered a közmondásos fület pirító habozást? Ezzel kezdődik a szerelem. Talán épp egymagad vagy, és a kertre néző ablak üvegén dobolsz, amikor elér e pillanat. Talán egy kertész ballag a fák között, talán megremegtetett a zöld gyík sorsa, melyet felszedett, talán valami egyéb történt, de egy bizonyos tettedben, bizonyos fejfordulatodban mély értelem rejlett. Ilyen pillanatban írja a sors homlokodra a Jan, Michaela, Susanne vagy Alekszej nevet.

Az ifjú Lhota épp jókor érkezett. Michaela kisasszony a hiábavaló kérdésektől — szeret? nem szeret? — megkímélte őt. Elválik ez amúgy is. Örömmel várta Jant. Szerelemre készen várta, mint mondani szokták: tárt karokkal.

Susanne kisasszonnyal sakkoztam, amikor Lhota lovai megálltak ablakaink alatt. Michaela kibicelt nekem, a francia lány mögött Alekszej herceg ácsorgott. Az én világszép Susanne-om éppen egy bástyát tartott ujjai között. Tudtam, hogy vesztésre állok, mert a bástyával kitekeri a nyakam. Hogy kikerüljek a csávából, oly hevesen, és szerencsésen sikerült felugranom, hogy egyetlen báb se maradt a táblán.

— Bitang, csaló! — kiabálta Alekszej herceg, szándékossággal gyanúsítva. Nagy hangon védekeztem, de épp amikor a javánál tartottunk, Susanne kisasszony kocsizörgést hallott, és elkiáltotta magát, hogy megjött Lhota úr. Megmenekültem. Alekszej a hölgyekkel együtt az ablakhoz, onnan pedig az erkélyre rohant. Jan éppen akkor kászálódott kifelé a kocsiból.

Odakünt (január közepén jártunk) hó szállingózott, és belepte az erkélykorlátot. Michaela lesöpörte a kezével, és golyót gyúrt belőle. Elragadó látvány volt, amint ott állt felemelt kézzel. Szél lobogtatta a haját, s emelgette

kézelőit. Lhota úr megállt odalent, s majd kiesett a szeme, úgy bámulta.

A lehető legnagyobb szívélyességgel fogadtuk a fiatalurat.

— Már vártam magát! — mondta Michaela, és kis híján a nyakába borult.

Képzeljék el a két arcot. Az első csupa szerelem, boldogság és vágyakozás, a második csupa kimértség (a többiek miatt), csupa aggódás és rettegés (a csapda miatt).

Jan lenyelte a nyelvére toluló szavakat, s nem szólt, csak köszönt, meg átadta az üzenetet, ami senkit se érdekelt, és amit különben is ő talált ki. Ma is látom még, hogyan lankadnak el Michaela mozdulatai, amíg Jan beszélt. Ma is felötlik előttem, hogyan hervadt le Michaela mosolya, hogyan felelgetett mind lassabban.

Szívemből sajnáltam Michaelát. A herceg mentegetni próbálta Jant, és megjegyezte, hogy ma nem érzi jól magát.

— Kínáljátok meg teával — mondta —, fáradt.

A derék Jan azonban köszönettel visszautasította. Savanyú képet vágott, mintha citromba harapott volna, és Stoklasa úr felől érdeklődött.

— Ide hívom — kapott az ürügyön Michaela, hogy otthagyhassa. Futásnak eredt, s úgy rángatózott a válla, mintha sírna.

Hangulata rám ragadt, és egész nap nem találtam a helyemet Kratochvílében. Szorongatott a szerelem varázsa. Szívesen kivettem belőle a részem, mert így fiatalembernek érezhettem magam, akinek szerelem dobogtatja a szívét. Úgy intéztem, hogy Michaela keze ügyében legyek, és Susanne kisasszony figyelmét nem kerülhette el szomorúságom és komolyságom. Azt reméltem, hogy a

francia lány ezt nem utasítja vissza oly könnyen, mint az üres bókokat.

Gazdám, akinek sejtelme se volt, hogy mi történik Michaela és Jan között, esti szánkázásra hívta a fiatalokat.

Épp a könyvtárban voltam, amikor befogtak. A kémlelőablakot kinyitva kiordítottam, azt kérdezve, hogy merre tartanak. Megkerülik a vadaskertet, és a fasoron térnek vissza, felelte Jan úr. Örült a lelkem, amikor ezt hallottam, s kértem, várjanak meg. Nem állhattam meg, hogy velük ne menjek, hiszen Susanne kisasszony is ott tipegett a szán mellett.

„Rajta, Bernard — mondtam magamnak —, ütött az óra."

Azon a gondolaton kívül, amelyről később lesz szó, s amely azt súgta, hogy Susanne közelébe férkőzzek, Rychtera főerdésznél is szándékomban volt megállni, hogy kikunyeráljak tőle valami hitvány nyulat, amelyet elküldhetnék drágalátos nővéremnek lakodalmi ajándékul és válaszul az írnokról és Eliškáról szóló levelére. A főerdész közvetlenül a vadaskert mellett lakott, előre örültem hát, hogy egy csapással két legyet üthetek.

Kutyafuttában vállamra dobtam bundámat, s rohantam lefelé. A bejárati kapunál Pustina doktorba és a gazdámba ütköztem. Elmerülten beszélgettek, nyilvánvalóan Kratochvíle megvételéről volt szó. A hallottakból csak rossz hírekre következtethettem.

— Uram — mondta a jószágkormányzó —, ha a huzavona folytatódik, akkor már nem is érdekel az egész ügy.

— Miért? — kérdezte az ügyvéd.

— Mert addigra minden vagyonomat elveszítem — felelte gazdám.

Nem állhattam meg, hogy végig ne hallgassam beszélgetésüket, de szemmel látható volt, hogy Pustina alól kicsúszóban van nálunk a talaj.

A szán, amellyel útra készülődtünk, kicsi volt. Michaela kisasszony és Susanne ugyan kényelmesen ülhetett, de Jan úr és jómagam hoppon maradtunk.

— Tudja mit — szóltam Susanne kisasszonyhoz —, adja át a helyét Lhota úrnak (úgyse illik, hogy két hölgy kísérők nélkül menjen az erdőbe), és ha akarja, befogatok magának Marcel herceg szánjába, amelyiken hátul ül a hajtó.

Susanne bólintott.

Röviddel később tehát medveprémbe bújva ültünk egymás oldalán. Lovaink fürgén kifutottak a kapun, és úton a vadaskert felé már el is hagytuk Jestřabí falut.

Lassan alkonyult, s szél fütyült a fülünkbe. Fülünkbe fütyült a szél, és süvöltése — mint tudott — a világ minden dalát, balladáját idézi.

Susanne kisasszonyhoz fordultam, s míg kérdeztem tőle valamit, észrevettem, hogy észbontóan szép. Tágra nyílt a szeme, lobogtak a hajfürtjei. Mikor a lovak nekiiramodtak, a szél ereje megkétszereződött, és aranyművesként rózsákat varázsolt a kisasszony arcocskájára. Úgy tetszett, együttlétünknek több a méze, gyötrelmes kéje, mint amennyit halandó elviselhet. Szapora légáramot éreztem, szép útitársnőm félig kinyílt szájának párás lehelete csapott meg. Elmosolyodott, s ekkor felbátorodtam, és átöleltem derekát. A jó bolond Rimbaud egyik strófája jutott eszembe hirtelen:

Megejtő lelemény, szentképeken a mása:
ilyen az angyalok pufók, dicső-fehér
*arcán a nevető gödrök ikervarázsa.**

* Nagy László fordítása.

A kisasszony elmosolyodott. Kezemre tette kezét, és a soron következő strófával válaszolt. Az áldóját! mondhatom, a fejem búbjáig beleremegtem. Mondhatom, ujjainak érintése egyenesen a poklok mélyére vetett. Az öröm, amely elborított, oly tüzes, oly heves, oly emésztő volt, hogy inkább ijedtségre hasonlított. Elfúlt a lélegzetem, annyira megrendített az a mélységes boldogság, mely az örvény forgó falaként öleli körül az embert. S mert okosabb nem jutott eszembe, átöleltem a kisasszonyt. Csak ne állt volna a hátunk mögött a kocsis! Csak ne éreztem volna bundájának bűzét s a lovak kigőzölgését! Ah, még most is, évek múltán is tudnám, vén fejem mely része ért sötét hajú szépségem arcocskájához. Még ma is attól az érintéstől tüzelne halántékom. De nem tehettem mást, mint amit tettem. Nem csókolhattam meg a kisasszonyt. Ettől a nyomorúságtól és ebben a boldogságban a medveprémet szorongattam kezemben. A kisasszony elszótlanodott, én meg nyitott szájjal kapkodtam levegő után.

Pillanatokkal később vettem csak észre, hogy a vadaskertben járunk. Az első szán lemaradt, és kis híján Michaela fogata mellé kerültünk. A kisasszony integetett nekünk, és a kocsis — félreértve szándékomat — visszafogta a lovakat. Mielőtt felocsúdhattam volna, mérsékelt iramban szorosan a másik szán mellett haladtunk. Michaelára néztem, s úgy tetszett, mintha Susanne-t látnám újra. Ugyanaz a pupilla a szem tükrében, ugyanaz a mosoly, ugyanaz a balga és tündöklő szerelemre tökéltség.

Michaela kisasszony csak azért adta beleegyezését a szánkázáshoz, mert Jannal való *félreértését* akarta tisztázni. Nem tudta elhinni, hogy Jannak nincs mondanivalója a számára. Remélte, szívből remélte, hogy elhangzik a hőn áhított szó.

De Jan csak hallgatott eddig, csak közhelyeket mondott

eddig. „Talán nincs mersze — gondolta Michaela —, talán szemérmes, talán megembereli magát. Öt perc, míg az útkanyarig érünk, s fél óra, míg haza." Fél óra. Egész örökkévalóság. Egyetlen pillanat.

Azt hiszem, jól sejtettem akkor, hogy Michaela milyen szívesen kezdene bele már maga, csakhogy a szerelemről nagyon nehéz beszélni.

Életemben sok lányt láttam, akik különleges módon keresték kenyerüket, de nem undorodtam tőlük. Térdemre ültek, és én — szakadt köpenyem zsebébe rejtve kezem — számolgattam aprópénzemet. Isten bizony, elérzékenyítettek a fekete harisnyás ringyócskák. Isten bizony, nem taszítottak hangocskáik. Az ilyen lánykák mind ugyanazt mondják. Gyalázatos nagyzolással keverik a hazugságot, de a vásári színek alatt forró a szerelem lehelete, és vörös a ragyogása. Lányokról szólva, ne feledjék, hogy őnáluk a szerelem a kezdete és vége mindennek. Ne feledjék, hogy számukra ez a dolgok egyetlen tartalma. Hogy a szerelemért megalázkodnak, s hogy királynőkké lesznek általa. Mindkét szélsőség kéznyújtásnyira van, mert széles az út a káprázatos álmoktól a piros lámpás bordélyokig.

Önök talán megszokták, hogy jókra és gonoszakra, dolgosakra és lustákra osszák az embereket, én azonban azt mondom, hogy én csak nemes jellemű embereket ismerek, olyanokat, akiknek forró vér kering ereiben, szenvedélyesek és nyugtalanok, emberek, akik úgy rontanak a világra, mint egy medvére, s tévelyegve, vérző fejjel is tevékenykednek, büszkén, alázattal, zokogva, vagy a világ boldog összhangjától kísérve.

S kik állnak szemben ezekkel az emberekkel? Kik átkozzák őket? Kik törnek pálcát fölöttük s fecsegnek vesztükről? Nyárspolgárok, hálósapkás fickók, meddő nők,

nebántsvirágok, akik sebet kapnak, ha a tévedésekkel és szépségekkel teli világba néznek. Akiknek bátorságából semmire se futja, akik félnek a jövőtől, akik az élet páriái, s akik bűzhödt tisztességüket félelem árán vásárolják, parancsolatok árán, melyektől rettegnek, és amelyeket prostituált gondolataikban megszegnek.

Susanne kisasszonyról azt tartottam, hogy azok közül való, akik emelt fővel mennek előre. Azt hittem, hogy csupa érzékiség, s hogy forró a vére. Megállapítottam, hogy kis barátnőimre hasonlít, s hogy az ő nővérkéjük, éppúgy, mint Michaela. Kedvtelve nézegettem mindkét kisasszonyt, és arra gondoltam, hogy én — akinek megadatott, hogy értsem ezeket a leánykákat — becsessé válhatok, s hogy az alkalmas pillanat majd csinossá is tesz engem. Arra gondoltam, hogy egyszer még elvegyül állati leheletem a kisasszony által suttogott névvel, és szépséges keblére hajtva halántékomat, meghallom a világ halk ritmusát.

Abbahagyva Michaela fürkészését, Susanne arcába néztem. Mosolygott, mint az imént, de figyelmét Michaelára fordította. Úgy tetszett, barátságot kötött a két lány, és az egyszerre érzett szerelem kapcsolja őket össze. Michaela egy árnyalattal szórakozottabb volt. Mikor Susanne-nak válaszolt, muffját arcához emelte, mintha pirulását szeretné leplezni.

Jan dacoskodott. Talán még most is a fejében kísértett Jakub és Stoklasa úr kerítői szándéka, talán Michaelát is ludasnak vélte, vagy ki akarta vonni talán a kisasszonyt a mi társaságunkból? Egyszóval, kijelentette, hogy kiszáll a szánból, és gyalog megy tovább.

— Jöjjön, kisasszony — hívta Michaelát —, átmegyünk az erdőn, és majd a vadaskert másik oldalán rátalálunk a szánokra.

— Nem, én inkább itt maradnék — felelt Michaela. — Hívja Spera urat.

— Hogyhogy — szóltam —, ilyen cipőben lépjek a hóba? Soha! Soha! Soha!

Ezt hajtogatva, kiszabadítottam kezemet a medveprémből, majd kinyitottam a tenyerem, s belefújtam a kezemben maradt szőrcsomóba.

Szánjaink eközben megálltak, és Jan úr leugrott. Az út szélén állt, s magas termete izmos vállal és karcsú csípővel rajzolódott ki. Láttam, Michaela még mindig nem hisz Jan elhatározásában, mosolygott. Kerestem ugyanezt a ragyogást a fiatalúr ábrázatán. Sajnos, elkomorodott, és arcán tűnődés hullámai futottak át, szája körül a fáradtság és a rosszkedv nyomait hagyva maguk után.

— Nos — szólt Michaela —, hol akar megvárni bennünket?

— Nem tudom, talán a nyárfásnál — válaszolta, kinyilvánítva ezzel, hogy édeskeveset érdekli a viszontlátás.

Ez a játék megnevettetett. „No — mondtam magamban —, a fiatalúr ama gőgösek közül való, akik örökké azt vigyázzák, hogy mit gondolnak róluk. Ezek aztán az igaziak! A világért se vallanák be, hogy szerelmesek, és szorulnak, ha szívük hölgyének ajkára kell hajolniuk." Ismertem Jant erről az oldaláról, s bármennyire is sajnáltam, nem álltam meg mosoly nélkül. Oly bájos, oly kedves, oly üde ez a zavar. Az a konok pillantás, amelyet egy ilyen szerelmes vet a kedvesére, az a szemöldök, az a ránc a száj körül, az a hang! Hiszen tudjuk, hogy e kakaskodás valami egészen mást takargat! A szavak mögül izzó hang csap fel, mely hosszan hajtogatja: Ostoba vagyok! Ostoba vagyok!

Jan úr reszketett a félelemtől, hogy kénytelen lesz lemondani Michaela társaságáról, de az ördög nem hagyta

békén, és ő, szegény, akinek a szerelemtől a nyelve is alig forog, képtelen volt érdekeivel egybehangzón szólni. Képtelen volt maradni. Búcsút intett nekünk, és zavart mosolya csalódott arckifejezéssé változott.

A szánok újra elindultak. Láttuk, hogy Jan bekapcsolja bundája gallérját, és elindul bal felé, hogy odaérjen, még mielőtt kerülővel az országútra jutnánk.

Csendes ügetéssel haladtunk, s a két szán lépést tartott. Lassan már öt felé járt, s amint ez sötétedéskor gyakran megesik, havazni kezdett. Útitársnőm bundájába rejtette arcát, még orrocskáját is alig láttam. Beszélgetni kezdtem, de Susanne szűkszavúan válaszolgatott:

— Igen. — Nem. — Kérem.

Rövid időre hallgatást parancsoltam hát magamra, és Michaela se szólt. Úgy véltem, ideje hazatérnünk, és lélekben nehezteltem arra a hólyagra, Jan úrra, aki elrontotta jó hangulatunkat. Nem maradt számomra más, mint hogy a menetirányba nézve, a lovak hátát bámuljam, izmos farukat, pompás formájú patáikat, melyeket finom mozdulattal fordítanak patkóikkal felfelé. Elnéztem felmeredő fülüket, az orrukból kilövellt légáramot, és ahogy így nézdegélek, epekedésemet szomszédnőm kezének újabb megszorításával enyhítve, egyszerre csak az útkanyarban egy suhanó alakot pillantok meg: elsiklik a lovak mellett, és a szánra veti magát. Michaela kisasszony kiabálni kezdett, Susanne pedig a karomba kapaszkodva felpattant.

Az ember csuklyát és hosszú köpenyt viselt. Arcát nem láttam, s bízvást mondhatom, hogy inamba szállt a bátorság.

Alekszej herceg volt! Felismertem, amikor lerázta csuklyáját.

— Hajts! Hajts! — kiáltott a kocsisra, aki meg akarta állítani a lovakat. — Hajts!

A szán felhágóján állt, megkapaszkodva abban a csőrben, melyben a felhajlított szántalp végződött, majd egy ugrással Michaela oldalán termett. Röviddel később láttam, hogy feláll, s átveszi a gyeplőt. Láttam, hogy Michaela lovai felkapják fejüket, és hajtójuk szenvedélyét, indulatos akaratát átvéve, nekiiramodnak. Egy szempillantás múlva eltűntek a fordulóban, az erdőben, ahol bizony nem találkoznak Jan úrral.

Kirándulásunk története itt kétfelé ágazik.

Én meg Susanne arra tartottunk, ahol Jan úr várakozott. Azt hittem, most majd könnyen szót értek Susanne kisasszonnyal, s a takaró alatt a kezét keresve, kesztyűjének sima bőréhez értem. Susanne egy pillanatra egész arcával felém fordult. Pillantása lángra lobbantott, nyelvem oly bensőségesen, oly erővel ontotta a szavakat, hogy valóban figyelmet érdemelt. Hol csehül, hol franciául beszélve vallottam szerelmet neki.

Susanne nem húzta el a kezét, de láttam rajta, hogy nem figyel.

— Susanne — szóltam hozzá egy pillanatnyi csend után, melyben csupán a patkók dobogása, a lovak prüszkölése és a szán surrogása hallatszott —, Susanne, most, amikor már tudja, hogy szeretem, most, hogy ennyire kitártam szívemet, bizonyára megbocsátja nekem, hogy megszólítottam.

Ezzel a megjegyzéssel korábbi találkozásunkra utaltam, amely oly csúfosan végződött.

Susanne csak most fedezte fel, hogy az, aki beszél hozzá, én vagyok, a szerencsétlen Spera, és a szemembe nézett. Nem ellenszenvvel, hanem csodálkozva, nem gyűlölettel, amely arcodba kergetheti a vért, de amely mégis tudtodra

adja, hogy a figyelem középpontjába kerültél. Úgy nézett rám, mintha a holdból pottyantam volna ide. Be kellett ismernem kegyetlen vereségemet. Susanne nyilván vallomásom végét se hallotta. Egy szót se értett abból, amit mondtam, én meg valami csúfondáros ördög jóvoltából kitártam előtte szívemet. Felém fordította tágra nyílt pupilláját, amelyben kétszeresen tükröződött az éj, és megszólalt olyan hangon, amelynek csörömpöl a csendje, s amelynek ereje hajókat űz a szerelem tengerén:

— Az ezredest szeretem.

Megcsókoltam a kezét, érezve, hogy ezt a lányt százszor jobban tudnám szeretni, mint mindazokat, akikkel eddig összeakadtam. Hiába itt minden; aki rendes férfiakat és nőket ismer, tudja, hogyan intéződnek el az ilyen dolgok, aki pedig nem, az úgyis azt gondolja, hogy pofára estem, és negyedévig félholtként vonszoltam magam a világban. Azt hiszik, hogy most ócsárolni fogom a kisasszonyt? Dehogyis! Azt mondtam, hogy Susanne bájos teremtés. Ez áll. Ugyanolyan okkal ismételhetem ezt meg most, mint kevéssel ezelőtt. Susanne gyönyörű. Nagy gyémánt a szeme, és a szépség fényeiben tündököl. Királynői a tartása, fejbólintása, válla és karja csodálatos. Szóljam le mindazt, ami szerelmet ébresztett bennem, mindazt, ami fejébe, hangjába van zárva, s a mozdulatait, melyek megrészegítenek? Nevessek mindezen, és mondjam azt, hogy e sok kellem Cornélie kisasszony kisujjával sem ér fel?

Elég öreg vagyok, sokféle könyv fordult meg a kezemben, s ezek lapjairól emeltem szemem a világra. Itt-ott azért talán mégis sikerült megpillantanom a királynő uszályának csücskét. Bizony tudom én, hogy ki a világ úrnője.

Szűkében lévén most a szavaknak, a könyvek könyvé-

hez utasítom önöket. Olvassák el a korinthusiakhoz írott fejezetet!

És a szentírás! Olvassák el, s tekintsenek feleségükre meg a szőrszálhasogatók ellenséges táborára, akik azt mondják önöknek: „Nevetséges vagy, öregem! Görbe az orrod, és a szeretett nő helyett egy mogorva csúfság az asszonyod."

Amikor azonban összecsukják a könyvet, válaszoljanak nekik így: És mégis én vagyok a nyertes! Nem éreztem talán, hogyan kovácsol szárnyakat a szerelem? Aludtam tán, ahelyett, hogy szálat loptam volna köntöséből? Tramplik és bugrisok vagytok valamennyien a szerelem királynője előtt! Fölvágtok, mert orrotok egyenesebb valamivel, mint az enyém? Mert hitvesetek bőre mentes a szeplőtől, amelyből oly bőven kijutott Ellen kisasszonynak? Ugyan, hagyjatok ezzel békét! Tudjátok ti, hogy mi a szerelem? Nem! Bajosan! Fogalmatok sincs! Nem perzselődhet meg, aki nem rak tüzet, én azonban száz finom szépséget szerettem, akiket isten vezérelt az utamba. Gyakran kaptam kosarat, gyakran kerültek hölgyek helyett ringyócskák utamba — mi van abban? Csak ne ócsároljátok e bájos teremtményeket. Istenemre, néha a szerelem szikráit csiholják edényeikből. És ez nekem elég.

Hallani se akarok ilyesmikről, s jól tudom, hányadán állnak a dolgok. Susanne a legszebb kisasszony, és Michaela, mint mondottam már, semmiben nem marad mögötte. Az első Alekszej herceget szereti, s a másik se rólam álmodozik. Nos, ez minden. És ezért ugorjak a kútba? Hát Cornélie, hát Ellen?

Ostobaság! Jobb suszter vagyok annál, semhogy eldobjam öreg kaptafám. A többi majd csak kialakul. S ha mégis bánt valami, akkor csak az, hogy — hülye fejjel — én lettem a herceg kerítője.

Ideje azonban, hogy folytassam Alekszej herceg és Michaela kisasszony szerelmi kalandjait.

Nem nehéz kitalálni, hogy nem véletlenül találkozott szánunkkal. Bizonyára meghallotta, amikor kikiabáltam az ablakon, hogy Michaela vigyen el engem is, s autóba ült, hogy megelőzzön bennünket; aznap a szerencse kegyeltje volt.

Ha akad Alekszej viselkedésének bírálója, akkor aligha szabadul meg a gondolattól, hogy a herceg elmebajos volt. Valóban: bohócként viselkedett. Nem kis látványosság lehetett, amint úttalan utakon robogott gépkocsijával. Jól állhatott neki ehhez a hosszú szárú kesztyű és a csuklyás köpeny.

Úgy vélem (másokkal együtt), hogy derék hercegünknek egy kerékkel többje volt. Be kell azonban vallanom, hogy hibbant tréfáival sikert aratott. A szemernyi nevetségességtől eltekintve, el kell ismernünk, hogy meglehetősen szép dolog, ha egy hozzá hasonló öregedő férfi így viselkedik. Úgy tetszik azonban, hogy Michaela ezen nem gondolkozott.

A herceg, alighogy felpattant a szánra, rögtön arról kezdett beszélni, hogy mire emlékezteti a Čermná vadaskert környéke, milyen orosz folyó kanyarog hasonló erdőcskék mentén, és a gárda melyik osztagára mikor várt az a feladat, hogy egy hajszálnyira olyan dombot rohamozzon meg, mint amilyen Rychteráék háza előtt magasodik. Michaela itt-ott egy-egy kérdéssel buzdította, és nevetett, amikor a herceg füllentésekre ragadtatta magát, amikor hihetetlen történeteket mesélt kutyájáról, amelyiknek olyan orra volt, hogy meg tudta különböztetni a szerelmes leveleket a számláktól, s a fészkelő récét a remeterucától.

— De — folytatta a herceg — ez még mind semmi egy

bizonyos kapitány szukájához képest, amelyiknek olyan esze volt, hogy szinte ember módjára szolgálta gazdáját. Az említett kapitány édeskevéssé értett ahhoz, hogy beérje a pénzével, s egyszer megtörtént, hogy kétszer annyit költött, mint amennyit ki tudott fizetni. Nagy szorultságában és pénzszűkében kártyázni kezdett. Nem a szórakozásért, amint illene, hanem hogy mindenáron nyerjen. Amikor jó lapjárása volt, és szép summa gyűlt össze előtte az asztalon, mindent egy lapra tett fel. Alighogy így cselekedett, a szuka felugrott az asztal alól, és addig tartotta szemmel a kezét, amíg csak gazdája megkönnyebbülten be nem seperte a pénzt. Nyerés után természetesen nem lehet elfutni. A kapitányt a becsület arra kötelezte, hogy addig kártyázzon, amíg mindent újra elveszít, de Stella nevű szukája a zsebére vetette magát, s oly élesen ugatta, oly hevesen rohamozta őt, hogy botjával, később pedig kardjával kellett védekeznie. Valamennyien felugrottak, összevissza hajkurászták az állatot, célba vették pisztolyukkal, végül is csak úgy tudtak volna rendet teremteni, ha elpusztítják a szukát. Ezt azonban a kapitány nem engedte. Nem maradt más hátra, mint hogy engedelmeskedjék a szuka követelésének, és elmenjen. Ettől kezdve minden nyertes játék után a szuka pórázon vitte haza a kapitányt, és jelentős vagyont gyűjtött neki.

Michaela csak szórakozottan hallgatta, de hálás volt a hercegnek, hogy érte jött, hogy nem említette Lhota urat, hogy más útra terelte a lovakat, s hogy jóvoltából ma már nem lehet egyedül Jannal, akit e pillanatban majdnem gyűlölt.

A herceg nyeregben volt. Rá gondoltam, amióta csak Susanne kiejtette a nevét, s találgattam, hogy mit csinálhat most. Alighanem üti a vasat, amíg meleg, és cse-

lekszik. Nem töpreng semmiről, és mégis az emberi szívek ismerőjeként viselkedik. Tudtam, hogy ördögi mulattató.

Képzeljék el a szomorú Michaelát és oldalán a bagariaszagú férfiút kacsafark-tinccsel a halántékán, fakuló vérfoltokkal a zubbonyán. Képzeljék el a nyomorát (amely koldussebként borzongatná önöket) palástoló nagyurat abban a pillanatban, amikor éppen képtelenségeit ötli Michaela rózsás fülecskéje számára.

Túl rikító a kép? Nem tesz semmit, de szeretném hozzátenni, hogy e jeles emberismerő mellett a kisasszony hölgynek érezte magát, és belement a játékba, amelyben még kisebbé, szeretetreméltóbbá, megbántottabbá vált, olyanná, akinek védelemre van szüksége a Jan-féle urak bárdolatlanságával szemben. S ámbár bánatos volt, egyidejűleg a diáklányok boldogságához hasonló örömet érzett. Az életöröm pairje, az önkényuralom bikája, akinek kezéhez a hihetetlen háborúskodás és a hihetetlen hűség vére tapad, a mesék országát idézte. A pojáca! Kesztyűs kezén, a kis híján könyökig érő karmantyúval! Most elengedte a gyeplőt. A sűrűsödő sötétség eltakarta keze véznaságát, és egy hadonászó művészkézhez tette hasonlóvá. A herceg hallgatása a sűrűsödő éj hangjait olyan allegóriává változtatja, amelyet nem szükséges megérteni. Örökké nyugtalan és komoly arcán most váratlanul őszinte boldogság nevet, csak azért, mert Michaela elmosolyodott.

Nyoma se volt annak a gunyoros fickónak, aki Pustina doktort felingerelte, és gúnyt űzött Kratochvílében mindenkiből. A herceg most merőben más húron játszott. Őszinte volt. Nem csókolta meg Michaelát, magához sem ölelte, csak hallgatott azokban a pillanatokban, amikor a csend hanggá tömörül, s ezt mondja: „Pityeregni ké-

szülsz? Szedd össze magad. Támaszkodj rám. Én vagyok az élet fejedelme."

E beszédes hallgatástól kísérve suhantak végig az árnyékokat vető fák mellett, a szerelmesek holdja alatt, elkerülve a mámor kínálta szakadékokat.

Én és Susanne eközben Jan úr után igyekeztünk. A francia lányt most már más szemmel néztem, a szán meg egyáltalában nem érdekelt. Szóltam a kocsisnak, hogy biztassa meg a lovakat, s röviddel később meg is pillantottuk Jant. Szegény, azt hitte, isten tudja, milyen okos dolgot főzött ki. Azt hitte, hogy Michaela tart feléje, hogy visszajön, hogy csodálni fogja az éjszakai csavargás szeszélyéért — közben pedig én szálltam ki a szánból. Legalább háromszor megkérdezte, hol van Michaela, de nekem nem volt beszélhetnékem. Valamennyi kérdésére azt feleltem:

— Beülni! Beülni, vagy megfagyunk.

Már csak menet közben jegyeztem meg, hogy a kisasszony elment a herceggel. Meg akartam kínozni egy kicsit Jant (hogy rossz hangulatomban elszórakoztassam magam), s ezért még azt is hozzátettem, hogy ez a fickó szinte megszöktette a kisasszonyt.

A nyárfástól Rychterához tartottunk.

A főerdész megígérte, hogy küld másnapra nekem két nyuszit.

Utána hazatértünk. Jan úrnak és Susanne-nak nem volt mondanivalója, és én is hallgattam. Mindketten a sarokba húzódtak, mintha elvesztették volna testsúlyuk felét. Annyi helyem lett tehát, mint egy kiskirálynak, s bizony nem értem, miért nem fértem el induláskor ugyanebben a szánban.

Lépésben mentek a lovak. Szunyókáltam kicsit, koro-

mon morfondíroztam, s most nyomasztottak első ízben az éveim. Aztán Eliška húgom jutott az eszembe.

Így értünk a kapuhoz. Jan úr kiugrott a szánból, és elindult az ezredes keresésére. Azt mondták nekünk, hogy még nem jött vissza. Susanne kisasszony eltűnt az ajtóban, majd amikor Jan elment, újra előjött.

— Spera úr — emelte rám a szemét —, nem fog kigúnyolni?

Azt feleltem, hogy szeretném szívből megszolgálni bizalmát. Susanne kisasszony megértett, és kezét nyújtotta.

Nem akarózott Jan nélkül elmennem, együtt vártuk hát, hogy a herceg visszatérjen. A kapu alatt álldogáltunk. Jan úr bajuszát csavargatta, én bámészkodtam.

— A maga barátja — szólalt meg később Jan —, a maga ezredes barátja egy fecsegő bohóc és szélhámos. Amikor ma Stoklasa úrral kártyázott, olyan királyt húzott elő, amelyet előre eldugott magának!

— Úgy!? — mondtam. — És biztos ebben, nem lehet, hogy rosszul látta? Alekszej herceg komédiázik; csak nagyokat mond.

— Csak nagyokat mond? — ismételte Jan dühösen.

Még egy darabig cserélgettük nézeteinket, még egy darabig szellemeskedtünk, míg a dolog — amint ez már férfiak között történni szokott — civakodásszerűvé nem vált. Ekkor csengettyűszó hallatszott, és berobogott Alekszej.

Visszarántotta a lovakat (csoda, hogy farukra nem estek), odavetette a gyeplőt Marcelnek, és segített kiszállni a kisasszonynak. Észrevettem, hogy Michaelának piros az arca. Egyetlen gesztussal intett Jannak és nekem, és kijelentette, hogy a herceg a legjobb hajtó a világon.

— Tudják-e — folytatta egyre szélesebb mosollyal —,

hogy túlmentünk a vadaskerten, és a halastavat megkerülve tértünk vissza?

Elcsodálkoztam, hogy milyen gyorsan tették meg ezt a hosszú utat, Jan úr azonban nem szólt egy szót se.

Michaela kisasszony felszaladt a lépcsőn, és mi lassan követtük. Valami vidám történetbe akartam kezdeni, hogy felvidítsam Jant, de nem sikerült. Kereste az alkalmat, hogy összetűzzön a herceggel, de az ezredes sokáig békésen felelgetett neki.

— Pustina doktor — mondta Jan, a lépcső utolsó fokán megállva — ma úgy beszélt magáról, hogy valamennyien nevettünk.

— Úgy — felelt a herceg —, az ügyvéd mókás ember, mi mást lehetne hát tenni, mint nevetni, ha beszél?

— Rendben van — szólalt meg ismét Jan —, ezt mondja meg majd neki is, ami viszont a szán megtámadását illeti, azt hiszem, túlozott. Azt hallottam, hogy ön fordította a lovakat a halastavak felé.

— Uram — mondta a herceg alig észrevehetően elmosolyodva —, rossz helyen kereskedik, ha belém akar kötni. Mit akar? Olyan útirányon vitatkozni, amely már mögöttünk van? Higgye el, senki se figyelmeztetett, hogy arra menjek, ahol ön várakozott. Ha akarja, fogadja el ezt a magyarázatot, ha nem, keressen magának más okot a veszekedésre. Kevésbé nagyképűt, kevésbé átlátszót! És az istenre kérem, ne játssza meg a szerelmest, aki azért akarja büntetni szíve hölgyét, mert az fütyül epés természetére. És ne keverje őt a mi vitánkba, melynek egyedüli oka különben is csak az, hogy ön túlságosan magasan hordja az orrát, arca pedig olyan, mint egy faszenté.

— Kegyelmes uram — avatkoztam a beszélgetésbe —, kegyelmes uram, ha ön volna a keresztapám, és madza-

gon hordanám az öntől kapott emlékpénzt, higgye el, akkor is Jan úrral értenék egyet. Miért is ne célozhatna a kisasszonyra, amikor éppen őérte aggódik? Miért habozna őróla beszélni? Amondó vagyok, hogy addig nincs semmi baj, amíg csak szavakról van szó, a többitől pedig okosabb, ha elmegy a kedvük.

— Már megbocsásson — szakított félbe Jan —, megbocsásson, a maga segítségére nem vagyok rászorulva.

— Annál rosszabb — feleltem —, annál rosszabb a tavaszi vetésnek, a gyertyángyökérbe botlott nyúlnak.

Ezzel karon fogtam a herceget, és egymásra támaszkodva elmentünk. Jan ott maradt, s ha nem csalódom, úgy változtatta a színét, mint az évszakok.

A folyosó végéről visszanézve láttam, hogy Pustina doktor közeledik feléje.

Ó, az ügyvéd! Szem elől vesztettük, amikor kirándulni mentünk. Vajon hogy mulatott, amíg mi az erdőt jártuk?

Gazdám, Josef Stoklasa, le akart számolni vele, és magával cipelte az irodájába. Vihar volt kitörőben közöttük. Komor volt mindkettő, és hosszú idő után úgy beszéltek egymással, ahogy már a kezdet kezdetén kellett volna.

A jószágkormányzó szemrehányásokat tett jogtanácsosának, mondván, hogy nem veszi be a gyomra azokat a bonyodalmakat és fortélyokat, amelyeket az ügyvéd olyannyira kedvel.

— Ügyünk — mondta — egyre rosszabbul áll. Fél évvel ezelőtt már majdnem célba értünk. És most? Becslés becslés után, bizottság bizottság után. Minisztérium. Telekkönyvi hivatal, huzavonák! Az ördög tudja, kinek hull végül is ölébe ez a birtok.

— Hat hónappal ezelőtt — válaszolt az ügyvéd — szabad kezem volt. Lhota akkor még nem avatkozott be! — S pápaszeme alól gazdámra sandított.

— Szükség volt erre — felelte a jószágkormányzó —, kénytelen voltam Jakub úr segítségét kérni, hiszen csávában voltunk.

Mind a két úr hallgatott, Stoklasa kissé szégyenkezett.

hazugsága miatt, és zavarában gyufaszálakat tördelt ujjai között.

— Azt hiszem, rosszul választott szószólót — folytatta az ügyvéd. — Lhotának mások az érdekei, mint önnek. És még ha akarná is, mit tehetne? Nyomja a vállát a cukorgyárosokkal kötött szerződés, a cukorrépa-termelők pedig úgy lesik, mint az ördög a kárhozott lelket. Le kell magát tagadnia előttük, és egészségügyi szabadságokra utazgat.

— Maga téved — vetette ellen a jószágkormányzó —, Lhota befolyásos ember, s nekem régi barátom. De mit várhatok a kisgazdáktól? Elfelejtette már, hogy milyen nehézségeim vannak Charousekkel? Pedig, látja, én együtt akartam dolgozni ezzel az emberrel, amikor a szövetkezetre gondoltam...

— Csak nem? — vágott közbe az ügyvéd. — Ön belemenne abba, hogy Kratochvíle szövetkezeti birtok legyen?

— Charousek már szóba se jöhet.

— Ellenkezőleg! Ellenkezőleg! — kiált az ügyvéd, s homlokán verejték gyöngyözik. — Charousek azt teszi, amire kérem. Megbízom benne.

— Késő! — válaszol gazdám a gyenge emberek makacsságával.

Doktorunk feláll, nyelve felmondja a szolgálatot. Érzi, hogy minden kockán forog, érzi, hogy szerelmes Michaelába, s hogy az ő helye Stoklasa oldalán van. Szeretne megszólalni, de fejében kavarognak a gondolatok a hatalomról a pártban, Kratochvíléről, esküvőről és egyetlen hibájáról, amelyet Charousek követett el. Ó, istenem! Hát ezért kell mindennek füstbe mennie? Ezért kell élete fogytáig tyúkpörökkel foglalkoznia a krumlovi bíróságon? Nem, inkább beszélni kezd, és elmondja, miért írta Cha-

rousek azt az átkozott levelet, és miért szól a gyűléseken Stoklasa ellen.

— Tekintse ezt csak figyelmeztetésnek — mondja —, figyelmeztetésnek, hogy cserbe ne hagyja régi szövetségeseit. Mindannyian nyugtalankodunk Jakub Lhota miatt...

Alighogy e nevet kiejtette, az ügyvéd hirtelen megérti, hogy Lhota minden baj okozója, megérti, miért jött Jan vissza Kratochvílébe, s lelkében már búcsúzik is Michaelától meg a birtoktól. „Beleköptek a levesembe. Megloptak!" — gondolja, de még nem adja fel a harcot. Beszél és beszél, s minél tovább, annál jobban. Lhotát áztatta: sejteni engedte, hogy esetleg már holnap tönkremehet, s hogy semmirekellő. Elhatározta, közvetlenül Jakub ellen indít támadást, összeméri vele erejét, alkalmas pillanatban pedig megkéri Michaela kezét.

Sejtem, sőt világosan magam elé tudom képzelni, hogyan higgad le e szónoklat közben ügyvédünk, hogyan ül le ismét, hogyan hajtja kezére fejét, s hogyan törölgeti szemüvegét. Olyan, mint egy ma született bárány.

Gazdám vonakodva válaszolt a Lhota urat ért ócsárlásokra és szidalmazásokra. Vállat vont, és csak egy bágyadt megjegyzésre tellett erejéből, amikor komolyra fordult a dolog:

— Azt mondja, hogy a legapróbb szívességre sem hajlandó? De hiszen soha se kértem tőle semmit, és egyébként is: annak van befolyása, aki okosan gazdálkodik vele.

Egész védekezésének ez a leggyengébb pontja. Az ügyvéd szivarja hamuját nézi, és arra gondol, hogy itt az ideje Michaelára terelni a szót. Előkészíti tehát a talajt, és nadrágja redőit igazgatja. Egyszer csak kitör, és miközben arcát vérhullám önti el, tompa hangon így szól:

— Szeretem Michaelát!

Forduljak fel, ne legyen soha tudományos fokozatom (pedig csak a disszertációt kell beadnom, és minden el van intézve), némuljak meg, ha Stoklasa valaha is gondolt arra, amiről az ügyvéd most beszél. Sejtelme se volt róla, a leghalványabb sejtelme se!

Siralmas látványt nyújtott Stoklasa e pillanatban. Csak állt, mintha ájult volna, s Michaela nevét ismételgette. Örömest néztem volna szégyene és pirulása mélyére, örömest követtem volna a fejében kavargó gondolatokat. Azokon a trágár vicceken mélázott, melyeken a pihenés pillanataiban korábban az ügyvéddel együtt csámcsogott? Az ügyvédi tiszteletdíj összege jutott eszébe? Vagy ama kisebb dévajságokra gondolt, amelyeket az érett férfiak engednek meg maguknak? Miért nem mutatott ajtót Pustinának, miért hallgatott? Talán közös titok béklyózta nyelvét?

Bizonyos vagyok ebben, mert ez az ember — isten bizony — a lehető legrosszabbul vélekedett Pustináról, és túlságosan is dörzsölt fickónak tartotta. Ha saját vétkei nem fékezik, egészen másként bánik a doktorral. Megkéri, hogy többé ne kerüljön a szeme elé, és gorombán becsapja az orra előtt az ajtót. Szavamra, nagyon is jól el tudom képzelni, hogyan utasítaná ki őt, de ezt nem érem meg, mert az én gazdám nyakig belebonyolódott a különböző kötelezettségekbe, és soha nem fog a saját feje szerint cselekedni...

Az az érzésem, olvasóim arra intenek, hogy hagyjam már abba. Tán valami kérdés nyomja a lelküket? Rendben van, fülelek.

„Szerette Stoklasa Michaelát?"

„Hozzá akarta adni az ifjú Lhotához?"

Igen, minden erejéből erre törekedett.

„Mit válaszolt tehát Pustinának?"

Semmi határozottat. Úgyis mondhatnám: nem adott nemleges választ.

„Akkor pedig, maga fecsegő, térjen a lényegre!"

Jóemberek, nem szívlelem az effajta megjegyzéseket. De hát vinné el az ördög! — nem tudok a feketéből fehéret, a semmiből pedig valamit csinálni. Stoklasa úr ilyen volt, egy hajszállal se jobb. Mindig egyszerre két vasat tartott a tűzben. Én meg — akár tetszik, akár nem — a kotta szerint énekelek, és tartom magam a hangnemhez. Röviden és velősen: Stoklasa megtagadta az ifjabb Lhotát, és szikrányit se törődött lánya szerelmével.

— Én — mondta az ügyvédnek, kizökkenve saját beszédmodorából — nem szólok Michaelának a maga szándékairól. Kérdezze meg őt maga. Se rábeszélni, se gátolni nem fogom őt. Ha beleegyezik, rajtam nem múlik majd a dolog.

— Jól van — felelte erre Pustina doktor —, ennél többet nem is kívántam. Ami pedig azt a megjegyzését illeti, hogy keressek alkalmas pillanatot a beszélgetésre, azt úgy értelmezem, mintha arra utalt volna, hogy most nincs itt az ideje az effajta beszélgetéseknek.

Gazdám, aki, mint minden apa, lánya nevében is gondolkozik, válaszában aggodalmának adott kifejezést, hogy a kisasszony esetleg meglepődik a doktor ajánlatán.

— Valóban — mondotta —, semmi se lenne kellemetlenebb, mintha meggondolatlanul válaszolna magának, márpedig az ő korában lévő lányoktól, akik mindenféle tréfás csínyre hajlandók, nem várható, hogy e váratlan kérdésre méltó komolysággal válaszoljanak.

— Figyelje meg — tette hozzá —, milyen szívesen beszélget ez a lány a herceggel. Bizonyára azért, mert ez az

ember kislányként kezeli, s mert olyan nagy a korkülönbség közöttük.

Mihelyt szó esett a hercegről, újra belebújt az ördög a doktorba, és — bár közben gazdám már felállt — Pustina doktor nem szalasztotta el az alkalmat, hogy ne szidja az ezredest.

— Azt hiszem — jelentette ki jelentőségteljes pillantással —, egyszerűen visszaél a kisasszony barátságával. Az ő szembekötősdijének és gyermekmeséinek tudható be, hogy a kisasszony elvesztette minden érdeklődését olyan dolgok iránt, amelyeket azelőtt kedvelt. A herceg jelenléte nekem *cseppet sincs ínyemre!*

Minő szerencse, hogy ez a mondat ilyen gorombán hangzott; még mielőtt elhangzott volna, gazdám megfogadta, hogy ebben a kérdésben nem enged az ügyvédnek. Ahhoz nem volt bátorsága, hogy nyílt ellenségeskedésbe bocsátkozzék Pustinával, s ezért visszafojtotta megjegyzését, amikor az ügyvéd kis híján beismerte, hogy köze volt a Charousek-féle levélhez; amikor azonban nem kellett közvetlenül cselekednie, olyan volt, mint az acél. Kihúzta magát boldogan, hogy rátalált arra az ügyre, amelynek kapcsán kellőképpen kifejezheti ellenszenvét a doktorral szemben, s eltökélte, hogy Alekszej Nyikolajevicshez foggal-körömmel ragaszkodni fog.

Az urak pontosan abban a pillanatban fejezték be beszélgetésüket, amikor Alekszej szánja befutott az udvarra. Mint már elmeséltem, ezután Jan összetűzött a herceggel, és nagy szorultságában az ügyvédet próbálta megkörnyékezni.

Az események mélyén talán mindig bujkál valami nevetséges is. Abban a pillanatban, amikor Susanne megvallotta Alekszej iránti szerelmét, a herceg esze Michaelán járt, nekem pedig — aki oly hőn vágytam a francia

lány ölelésére — végig kellett hallgatnom a hercegnek szóló vallomást.

Abban a pillanatban, amikor Michaela Janhoz közeledett, ez a balga megmakacsolta magát, és ezzel megzavarta a kisasszony kezdő lépéseit. Ki tudja, mi lesz ebből?

Nevetséges bonyodalmak gyászos színészei vagyunk valamennyien. Lábujjhegyen járunk, körbe-körbe, vargabetűkkel, és cselekedeteink fele önmagunk ellen fordul.

Jan akkor tette fel a koronát erre az ostoba viselkedésre, amikor a balul sikerült kirándulás után összeakadt az ügyvéddel, és felkínálta barátságát. Pustina doktornak ugyan semmiféle oka nem volt, hogy Jannal szövetkezzen, mégis elfogadta az ajánlatot.

Vizsgáljuk meg az esetet ügyvédi észjárással. Ravasz fickó volt a mi jogtanácsosunk, és kiszámolhatta az ujjain a várható előnyöket: Megismeri Lhota szándékait. Kiszedi Janból az egész tervet, hálássá teszi, és annyi ostoba tettre ösztönzi, amennyi csak kell, hogy kompromittálódjék. Ami pedig Alekszandr Nyikolajevicset illeti, az ügyvéd érdekei azonosak Janéval, oly mértékben, hogy a két úr együttesen léphet fel. Miért habozna hát Pustina?

Ügyvédünk már az első mondatok után észrevette Jan felindultságát, és megállapította magában, hogy Janból csak úgy árad a boldogtalan szerelem. Mosolyát elfojtva hallgatta végig. Mikor cselszövőnk röviddel ezelőtt Stoklasával beszélgetett, úgy rémlett neki, hogy minden elveszett, most azonban ismét reményt merített. Jan majdnem agresszív volt.

— Csak azt szeretném tudni — mondotta Alekszej hercegre gondolva —, hogy mit akar itt ez a kalandor?

— Mit akar? — válaszolta Pustina. — Valaki pénzt dugott a zsebébe, hogy akadályozza meg Kratochvíle eladását. Szégyen erről még beszélni is! Ez az ember min-

den mozdulatunkról tud, mindenben benne van a keze, sülve-főve együtt van Stoklasával, és elolvassa az egész postát. Sejtheti, hogy nem jó szívből vagy szórakozásból teszi. Ez a kalandor Tirolba, az öreg hercegnek küldi értesüléseit.

Jan úr kedvetlenül hallgatja a vádaskodást. Nem biztos abban, hogy az ügyvéd e megjegyzésével nem apját vette-e célba, s magában majdhogy el nem ismeri: Jakub úrnak bizony lehetnek az öreg herceggel kapcsolatai. „Ki tudja, nem apám embere-e a herceg — gondolja Jan —, s ki tudja, hol érintkeznek az új és a régi nagybirtokosok érdekei." Ez a gondolat nem ment ki Jan fejéből. Jó darabig ingadozott, ne hagyja-e ott az ügyvédet, de akkor Michaelára gondolt, boldog arcára és a hercegre, aki a kirándulás után oly pökhendin beszélt vele. Ez döntött. Jakub úr árnyéka szétfoszlott, és a fiatalúr megszorította az ügyvéd karját.

— Beszélt már Stoklasának a hercegről? — kérdezte.

— Százszor is! — válaszolt a doktor. — De úgy tesz, mintha süket és vak volna!

Vacsoraidőre járt már, ám az urak mégse bírtak elválni egymástól. Az ügyvéd hallgatott, Jan meg túl sokat beszélt. Végül minden alakoskodást félretéve kiöntötte, ami a szívét nyomta:

— Nem hiszem, hogy a herceg valakinek a szolgálatában állna — közölte a szerelmesek őszinteségével, akiknek éppen akkor oldódik meg a nyelvük, amikor féket kellene tenniük rá —, nem hiszem, hogy egyéb is idekötné a saját érdekén kívül.

— És az mi?

— Szerelmes Michaelába! — felelt Jan úr.

E szavakra elakadt az urak lélegzete. Süllyedjek el, ha nem rángatózott Jan felső ajka, és ha az ügyvéd nem hu-

nyorgott. Ott álltak, szépen szemben egymással, félig tátva maradt szájjal, felborzolt tollakkal, kimeresztett karmokkal.

De a mi századunkban már nem használatosak a régi módszerek. Romlott már a mi erkölcsünk. Ahelyett, hogy ezek ketten derékon kapnák egymást, s elintéznék egymással — fiatalemberekhez illően — közös dolgaikat, ehelyett mindegyik visszanyeli a dühét, s tovább egyezkedik ellenfelével a harmadik kakas ellen.

Hagyjuk ott őket, hadd béküljenek össze! Hagyjuk ott őket, a papucshősök erkölcse se tanulsággal, se szórakozással nem szolgál.

De hol a herceg? Elő az ezredessel, hadd vezessen újabb szóváltásokhoz, veszekedésekhez.

Emlékszem, ekkortájt épp a bundáját vetette le, és kezét dörzsölte a kályha mellett. Marcelt kívánta látni. Néhány szót szeretett volna váltani vele. Kiment tehát az épületből, s a szecskavágóban kereste barátját, végül elvetődött az istállóba.

Majorságunkban dolgozott egy tehenész. Természetesem nem akármilyen hegyi bugris, hanem egy čáslavai, aki ugyancsak értett az állattenyésztéshez. Nyakas ember volt, önálló észjárású, és helyén a feje. Szenvedélyes nyúltenyésztő volt, és az istálló zugaiban, a vályúk alatt számlálatlanul sok nyulat nevelt. Természetesen urasági takarmánnyal, de nem csinált belőle titkot (annyi baj legyen, ha belemarkolt néha a zaboszsákokba).

E sorsdöntő napon a herceg az istállóban ődöngött. Egyik zugból a másikba mászkált, s egyszerre csak észrevette, hogy az egyik tehén alól egy nyúl ugrik ki. Szépen fülön fogta, s kedvtelve nézegette.

— A tied ez az állat? — kérdezte a tehenésztől, mi-

közben a nyúl fara alá tartotta tenyerét, nehogy kitépje magát a kezéből.

— Enyém — válaszolta a tehenész, és végezte tovább a dolgát.

— Jól van — mondta erre Alekszej —, belga nyúl, látom, hogy értesz hozzá.

— Mit rázza itt a rongyot — vágott vissza a tehenész. — Én, ahogy mondta, értek hozzá, de maga most lát először ilyen fajtát. Tudja, mi ez? Angora! Hát ez az! Erről van szó! Másodszor: ha akarsz tőlem valamit, akkor, drága barátom, engem te ne tegezz!

A herceg elmosolyodott, mintha mi sem történt volna. Arcán egyetlen izom se rezdült. Nagyon meglepődtem, és már fintorogni kezdtem rá, amiért olyan jól megkapta a magáét a tehenésztől. De a herceg meg se mukkant. Bankjegyet húzott elő a zsebéből, és a tehenésznek nyújtotta.

Szavamra, ez volt aztán a ravasz fogás tőled! Az hiányzott csak, hogy még adogálj is neki valamit!

De a herceg, félig lehunyt szemmel, úgy nyújtotta a pénzt a tehenésznek, mintha a világon minden megvásárolható volna. Ezzel azonban alaposan leégett! A kedves tehenész ugyanis nem akart semmit elfogadni, és így szólt:

— Eredj ezzel a fenébe, és többé be ne tedd ide a lábad, mert eldöngetlek a villámmal.

A herceg elengedte a bankjegyet, és várt. Tudják, én ismerem az embereket, szerintem a tehenésznek igaza volt, de azért eltúlozta a dolgot.

Amikor a bankó leesett a földre, és a herceg még mindig nem szólt egy szó sem, a másik azt hitte — csakúgy mint én —, hogy a derék ezredes megijedt. Fogta a villáját, és csak úgy viccből, afeletti örömében, hogy jól sült el a dolog, Alekszejre emelte.

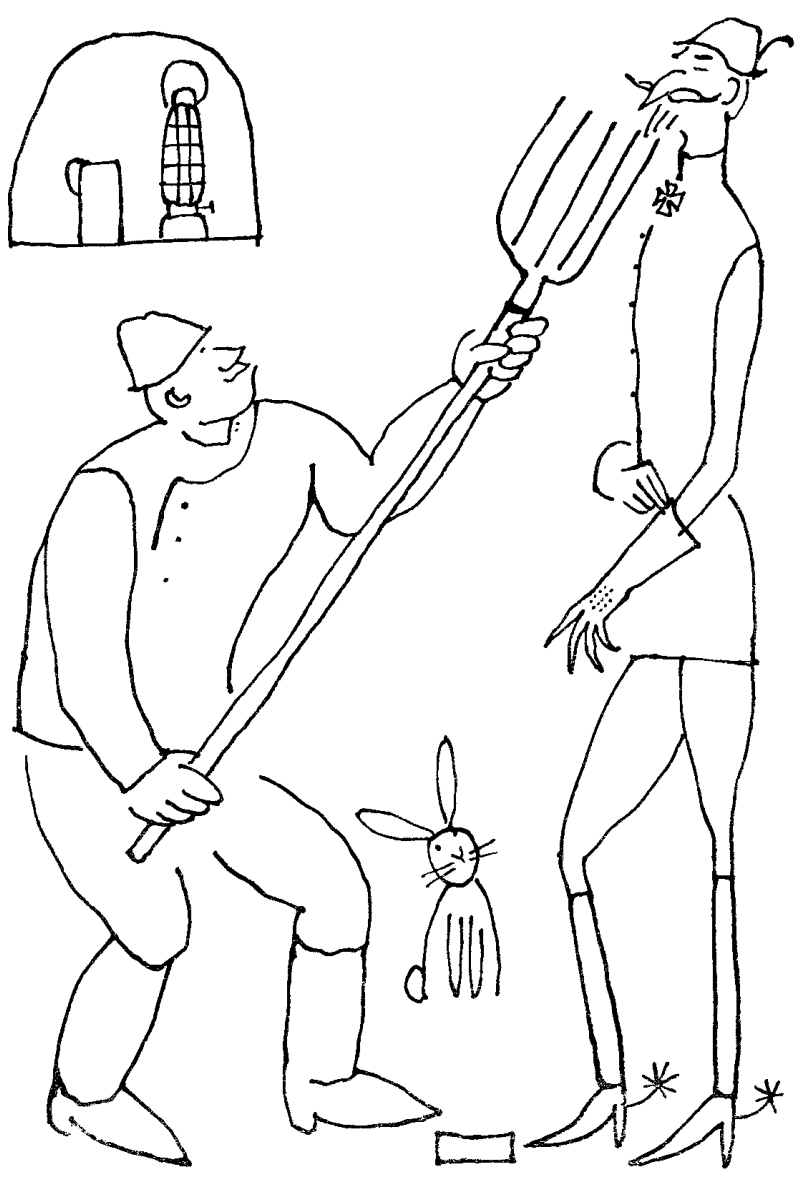

Alighogy megtette, a herceg ököllel tört rá, és a tehenész a fapalánkig repült (van az jó három méter).

Még ma is hallom, mekkorát koppant a feje a gerendán.

Az állatok körül és az istállókban sok az olyan ember, aki nehéz robotjában fütyül akár a mai, akár a régi hercegekre, és torkig van az ilyenfajta perpatvarokkal. Megtanultam különbséget tenni a munkások és az urak körül sürgölődő csőcselék között, amely utánozza csínyjeiket, és beéri borravalóval bér helyett. Úgy különbözik az első a másiktól, mint tűz a víztől. Más dolog szolgának lenni, és megint más bérért dolgozni. Míg Ványa és Kotera legényei excellenciás úrnak, kegyelmes úrnak szólítják Alekszej Nyikolajevicset, addig tehenészbarátaink ingyenélőnek becézik. Egyéni varázs? Előkelőség? Hűség a régi időkhöz? Rájuk mindez nem hat!

Az effajta emberekből öt vagy hat futott össze, és olyan veszekedés támadt, hogy a fülem is belecsendült. Közbevetettem magam, a tehenészhez és a herceghez fűződő barátságomra hivatkoztam, de azt mondták, fogjam be a pofám.

A herceg nem válaszolt. Szálegyenesen elvonult, én meg vállam közé húzott nyakkal követtem. Minden lépésnél visszalestem, hogy mit művelnek az emberek a hátam mögött, vártam, hogy a fejemhez repül valami. Becsuktam az ajtót, de még akkor is behallatszott a düh mély és recsegő hangja. Úgy terjedt ez a hang, mint a futótűz. Egyre messzebb és messzebb hullámzott, háromszoros erővel zengett az udvaron, és behatolt a szobákba. Hol fütyült, hol csúfolódott, hol huhogott és nevetett.

Egy szempillantás múltán a herceg kötekedéséről beszélt egész Kratochvíle. Szakácsnők, kulcsárnők, takarító-

lányok súgták egymás fülébe, hogyan járt pórul a herceg, és miért.

— A tehenészünk nekiment ennek az embernek, csoda, hogy ki nem rázta a lelkét.

— Mondd, kérlek, hol hallottad ezt? Véletlenül éppen fordítva történt.

— No, de a pisztollyal nem kellett volna dicsekednie, nem nagy dicsőség az ilyen dicsekvés.

— Ha nem tudnád, korbáccsal páholta el.

— Ki?

— Kit?

— A herceg a tehenészt!

— Dehogy, én azt hallottam, hogy a herceget verték meg. Most odafönt fekszik, és azt mondják, csupa vér.

— A herceg?

— Nem, Bernard Spera!

E beszédek hallatára Cornélie kisasszony kis híján eszméletét vesztette, kiabált, pörölt, és semmiért a világon nem akarta elhinni, hogy a herceget elfenekelték. A szerencsétlen kulcsárnő viselkedését szerelme és félelme magyarázta, amely azt súgta neki, hogy valóban megtörtént, amitől tart. Gyötrődve az aggodalomtól, hogy a herceget elnáspángolták, s forró buzgalmában, hogy elterelje a veszélyt a feje fölül, egész lelkét beleadta kiáltozásába egyre ismételgetve:

— Nem! Nem! Nem!! Én ismerem őt. Tudom, milyen ember. Ő soha nem tűrné el.

Támolygott társnői között, mint a hős neje, ha rossz hírt hall, kezét mellére szorította, nem törődve sem a szétbomló hajával, sem a bal lábikráján ráncot vető harisnyával.

— Azt szeretném én látni, hogy valaki kezet merjen

emelni a hercegre! — mondotta, s a végén leeresztette a hangját, jelezvén, hogy egy pohár vizet szeretne.

Meggondolatlan szerelmével — amelyben még most, évekkel később is felismerem azt a kielégítetlen és magamutogató vágyat, hogy sorsát nyilvánosan is összekösse a hercegével — ez a szerencsétlen valamennyiünket hírbe hozott, végül pedig bajba döntött.

Kiabálásából, fenyegetőzéséből és átkozódásából társnői könnyen kitalálhatták a herceghez fűződő kapcsolatát. Nem habozom kimondani, valóban ki is találták, s tudták, hányadán állnak. Sarkon fordultak, csípőre tették kezüket, vagy mellükre fonták karjukat, de együttérző részvét helyett egytől egyig csak nevettek Alekszejen.

Némelyik konyhalány talán eddig a pillanatig azt hitte, hogy Alekszej herceg kizárólag őmiatta marad Kratochvílében. Némelyik talán arra vágyakozott, hogy vele történjék meg mindaz, amire Cornélie utalt. Ki tudja? Talán a kulcsárnő fecsegéséből rájöttek, mennyire alpáriak a herceg igényei. Talán féltékenyek voltak, talán egyszeriben megokosodtak, mint a pünkösdisták, de bárhogy is legyen, a herceg szövetségesek nélkül maradt.

Szétfoszlott a varázs. Kinevették.

Cornélie kisasszony őszinteségével, szemérmetlen önzésével, önuralmának elvesztésével Alekszej Nyikolajevicset Kratochvíle valamennyi nőnemű lényének és inasának szájára adta.

És mit nyert Cornélie ügyecskéjének kiteregetésével? A lenézésen kívül semmit. Vigasztalanul magára maradt, s közben a konyhában azt tárgyalgatták, hány szeretője volt eddig.

Cornélie ugyan maga is rájött, hogy túl messzire ment, de az ember természetében rejlik, hogy hibát hibára

halmozzon. Nem ment aludni, nem fogott tollat, hogy rokonainak írjon, nem rendezgette a holmiját, miként azt szorongatott helyzetben a megfontolt lelkek teszik, hanem kendőt vetett a vállára, és 9 órától kezdve szobájának nyitott ajtajában várta a herceget. Sejtette-e szegényke, hogy figyelik? Viselkedésével buzdítani akarta-e barátnőit, hogy győződjenek meg saját maguk is: a herceg valóban meg szokta látogatni őt, avagy tán olyan együgyű volt, hogy azt hitte: e minden lében kanál népségből senki se mer kémkedni utána?

Én, a herceg, Jan, Susanne, Ellen, Stoklasáék és az ügyvéd eközben vacsoránál ültünk. Nem voltunk valami kitűnő hangulatban. Az ezredes Michaelával foglalkozott, Stoklasa úr pedig azon volt, hogy Jant is bevonja a társalgásba. De a fiatalúr olyan volt, mintha ecetet ivott volna. Hallgatott, és ezt Michaela azzal viszonozta, hogy kétszeres élénkséggel fordult az ezredes felé.

Tíz felé járt már, Ellen kisasszony elnyomta ásítását, és én is takargattam a számat. Ó, nem tudtam még akkor, hogy az unalom is boldogságot jelenthet. Nem tudtam még akkor, hogy mi történt a konyhában, és álmomban se gondoltam volna, hogy milyen ostobaságokra ragadtatja magát Cornélie. A ránk várakozó szerencsétlenséget még egyetlen jel sem árulta el. A tehenészügy? Ugyan, ebben teljesen ártatlan voltam. Különben is, a herceg hallgatni fog, az istállók népe pedig nem mer panaszt tenni. Ez a gondolat, amúgy mellékesen, a skót Ellen két története közben ötlött fel bennem, amint szivarom füstjét nézegettem. Nem ügyeltem, sajnos, eléggé arra, ami körülöttem történik, ezért Lojzik csak nagyon későn talált alkalmat arra, hogy néhány szóban elmondja a konyhai híreket. Mosolyogtam magamban, amikor

meghallottam, micsoda zűrzavar támadt az ezredes körül, s kíváncsi voltam, mit beszélhet erről Františka Veronikával.

— Azt hallani kellett volna! — felelte Lojzík. — És hogy Cornélie miket művel, jóságos istenem!

— Micsoda szerencse — mondtam Lojzíknak, markába nyomva egy csomót Stoklasa trabukóiból —, hogy az ezredes nem tud erről.

Alekszandr Nyikolajevics előtt eltitkoltam a hallottakat, ugyanis oktalannak tartom a beavatkozást olyan vitákba, amelyek cselekedeteink következményei. Én soha semmit nem cáfolok, soha nem mentegetőzöm, mert szerintem ez feltétlenül helyesebb, mintha elkenem a dolgot.

A hercegnek ekkor még sejtelme se volt semmiről. Csevegett. Hajlongott Susanne kisasszony előtt, együtt nevetett Michaelával, szorongatta a saját térdét, és simogatta a saját bokáját.

Tíz óra tájt felkeltünk az asztaltól, és aludni tértünk. Egy darabig egyfelé vezetett utunk, s ekkor már nem tudtam féken tartani a nyelvemet, és elmondtam neki, mi történt.

Látszólag jól mulatott a dolgon, és szívélyesen búcsúzott el tőlem.

— Vigyázzon, vigyázzon! — kiáltottam oda, amikor elváltunk, de Alekszej csak legyintett.

Kissé csalódottan kapaszkodtam fel a második emeletre, a herceg pedig a földszint felé tartott. El kellett haladnia Cornélie ajtaja mellett, találkozott tehát barátnőjével.

Képzelem, milyen gyönyörű könnyek ragyogtak Cornélie szemében, hogyan ugrott a herceg nyakába, s húzta magával szobájába.

Szobámba érve levetkőztem, és lefekvéshez készülődtem. Cornélie járt az eszemben. Könyökömre támaszkodtam, s fejemben régi randevúink emlékei kavarogtak. Fel voltam dúlva, s valamilyen rossz szellem azt súgta, nézzem meg, mit csinál barátnőm, s mi történt a herceggel.

Alszanak?

Elváltak egymástól?

Ez a gondolat az ajtóhoz hajtott. Magamra dobtam ócska köpenyem, és a sötétben a kulcsárnők emeletéig lopóztam.

Cornélie-nél csönd volt. Nagyon jól tudtam azonban, hogy szobájának kettős az ajtaja, és egyetlen hangot sem ereszt át. Megnéztem, zárva van-e. Nem volt. Kinyitottam, és a két ajtó közé csúsztam.

Vagyok már annyira öreg, hogy ismerjem a világ rendjét, mégis dobogni kezdett a szívem. Alekszej hangját hallottam, árnyalati unottsággal kedvese szemére vetette rossz neveléséf.

— Elmegyek innen — fejezte be végül mondókáját.

Cornélie zokogással válaszolt. Elképzeltem, hogyan borul arccal a párnájára, s két nyöszörgés között meghallottam rimánkodását:

— Vigyél magaddal!

— Erre még sose gondoltam — szólalt meg ismét a herceg. — De késő́re jár. Aludjon. Isten vele, kisasszony!

Megértettem, hogy ideje eltűnnöm, s kiszaladtam a folyosóra.

Istenem! Mit tettem! Kratochvíle minden zuga fényárban úszott, és tele volt asszonyokkal! Vissza akartam menni; be akartam csapni az ajtót, szerettem volna el-

tűnni, de nem maradt más hátra, mint marokra fogni köpenyemet és futni.

Becsaptam az ajtót, ki a fenét érdekelt már, hogy mit szól ehhez Cornélie és a herceg.

A folyosó olyan volt, mint nappal, a konyhalányok sorfala között rohantam, akik itt álltak őrséget! Megátkoztam őket ezért, kerüljenek a pokol fenekére, megátkozom őket meg azt az ostoba kémkedésüket is. Találjanak minden reggel egeret a papucsukban. Torkukszakadtából nevettek, ujjal mutogatva rám, aki kölyökként futottam a tompa hangzavarban, miközben a röhögéstől düledező lányok ezt ismételgették:

— Bernard! A kis Bernard!

— De hiszen megmondtam én nektek, hogy nincs semmi a herceg és Cornélie között! Ugyan! Ugyan! Ugyan!

A hirtelen lárma visszatartotta a herceget. És megmentette. Ott maradt a szeretőjénél a szemérmetlen, s én bűnhődtem gyalázatos csínyjéért.

— Üdvösségemre mondom — szólt Františka —, saját szememmel láttam a herceget. Ő volt odakint, amikor titeket hívtalak, s nem Bernard!

— Hát akkor talán hülyék vagyunk? — kérdezték barátnői.

De ezt már nem aznap hallottam. Fejemre húztam a takarót, s szégyenemben azon elmélkedtem, hogy milyen nehéz megvédeni az igazságot. Biztosra vettem, hogy szoknyahősnek fognak nevezni, a herceg pedig visszanyeri becsületét. Csak félig lett azonban igazam.

Tudják, mennyire ingatag az ember rokonszenve. Tudják, mily könnyen elbolondíthatók az emberek, s milyen semmiségek miatt válhat ellenségeddé korábbi magasztalód.

Tegnap a konyhában még tisztelettel beszéltek a hercegről, tegnap az udvaron jártamkor itt-ott még levette valaki a sapkáját — de ma? A szakácsnő elállja az éléskamra bejáratát, és a zár tisztogatását mímelve, addig védelmezi a bejáratot, amíg el nem kotródom. Pfuj! Veronika gúnyosan vigyorog, a dézsatündérek pedig lenéznek.

Elmegyek Marcel mellett — szegényke zavarba jön, s nem tudja, mit szóljon.

Utána Františkával találkozom — kipukkad belőle a nevetés, és menekül előlem.

Röviden: kegyvesztett lettem... Sőt, már az öreg Kotera is jelezte, hogy torkig van a herceggel való ivászataimmal, s hogy kedve volna megszámolni a burgundiskosarakat.

Mit mondjak erre? Hogyan védekezzem? Elég sokáig hallgattam — csontom velejéig jó ember vagyok —, de ha a ember mindig ugyanazt a nótát hallja! Ha minden mulya rólad pletykál, s rólad pofázik kijelentvén, hogy kalandor és kéjenc vagy, aki éjszakáról éjszakára Cor-

nélie-vel alszik — hát akkor honnan vegyek ehhez türelmet?

Vigye el az ördög! Én lakolok mindenért!

Ilyen gondokkal a fejemben haladtam el Veronika ajtaja előtt.

Mondtam már, hogy dühös voltam? Igen? Nos, hozzá kell még tennem: bőszült voltam, és köptem egyet.

Alighogy erre az illetlenségre vetemedtem, Veronika robbant ki a szobájából, és szidni kezdett, mondván, hogy csibész vagyok, és az utolsó porcikámig romlott. Ezután a herceget magasztalta, s utánozhatatlan kiáltások kíséretében efféléket mondott nekem:

— Rerere! Csak vigyázz magadra, te vén, koszos, romlott szoknyavadász, saját szememmel láttalak, amikor ahhoz a paráznához lopakodtál. Mi? Még ő akarja a herceget bemártani! Hát persze, persze, te semmiről se tehetsz, te kis ártatlan, te szent!

Miután végighallgattam mindezt, s még sok hasonlót, elhallgattattam a banyát, és a herceghez loholtam. Meg akartam kérdezni tőle, hányadán is állunk, le akartam hordani, vallomásra akartam bírni.

A folyosókanyarban Marcellel találkoztam, s ráförmedtem: mondja meg, hol lapít Alekszandr Nyikolajevics. A könyvtárra mutatott, hozzáfűzve, hogy az imént ment be oda a herceg Susanne-nal.

— Susanne-nal? — ismételtem, s elborított a düh. — Susanne-nal! — Majd öklömmel fenyegetve a könyvtártermet, ekként szóltam a láthatatlan csábítóhoz:

— Te álnok, nem elég neked, hogy elrontottad a jó híremet? Nem elég neked Cornélie, Susanne-t is akarod meg Michaelát, sőt talán Ellent is? Nem szégyelled magad, te, akinek ötven év nyomja a vállát? Hogyan? Arra akarsz kényszeríteni bennünket, hogy kicsapongásaid

bűntársai legyünk? Arra nem gondoltál, hogy tőlem és gazdámtól olyan büntetést kapsz, amilyet megérdemelsz?

Ma, amikor szóról szóra visszaidézem fenyegetéseimet. amelyeket akkor Megalrogov herceg fejére szórtam, ma, amikor már higgadtan végiggondolhatom a történteket, ma már világosan látom, hogy ez a vádaskodás éppoly joggal szólt saját legbensőbb énemnek, mint a hercegnek. Azok a szavak engem is vezeklésre szólítottak, de én fittyet hánytam rájuk, túlságosan is megátalkodott voltam, erényesnek hittem magam, mert megakadályoztak alantas és becstelen szándékaim megvalósításában. Bizton hittem, hogy más dolog sóvárogni valami után, és megint más megtenni azt.

Befejezve átkozódásaimat, a könyvtár előtt ácsorogtam, nem tudván, mihez fogjak. Éreztem, új nevet érdemel az a harag, amely e pillanatban a herceg ellen tüzel: a féltékenység nevét. Miután elveszítettem — pontosabban, nem sikerült megkaparintanom Susanne-t, most legalább a herceg elől szerettem volna megmenteni. Sajnos, alighanem elkéstem vele.

E gondolatra szívembe tódult a vér, fúriaként rontottam a könyvtárba, és eszeveszetten ráordítottam a hercegre:

— Engem vádolnak holmi Cornélie-nél tett látogatásokkal! Remélem, megmondja az igazat!

Ordítottam, ahogy a torkomból kifért, hadd leplezzem le a herceget, de Susanne alig tud csehül, és szavaimból csak néhányat értett meg.

Amikor benyitottam, Susanne egy könyvben lapozgatott, és alig fordította meg a fejét. Attól tartottam, hogy a herceggel csókolózik, és megkönnyebbültem, hogy nem így volt, de éppen haragom elillanása következtében szónokoltam a szokottnál rosszabbul.

A herceg észre se vett. Nem hökkent meg, s habár jól tudta, mit akarok, megőrizte nyugalmát.

A homályból léptem be, s mert szembenéztem az ablakkal, szememet erőltetve, nehogy valami is elkerülje figyelmemet, erősen hunyorogni kezdtem.

— Tűnj el — mondta Alekszej mosolyogva, mintha ülőhellyel kínálna a kályha mellett. Úgy festett, valóban nem marad más választásom, de akkor a francia lány (aki eddig a könyv lapjai között tartotta ujját) hozzám fordult, megkérdezve, hogy hol van Michaela.

Válaszoltam.

A kisasszony hamar befejezte a beszélgetést, és indulni készült. Követni akartam, de a herceg (amilyen szeszélyes volt) visszatartott. Majd, komolyságát fitogtatva (mintha bácsikája volna a párizsi kislánynak), kezet csókolt a kisasszonynak.

Azonban alig csukódott be mögötte az ajtó, bőszülten kezdett föl-alá járni a szobában.

Hallgatott.

Mintha saját lépteinek zaját figyelné.

„Ez bizony rossz jel" — mondtam magamban, felismervén, hogy kissé eltúloztam a gyógymódot.

Elismerem, hogy váratlanul betörni a szobába, ahol egy hölggyel beszélgetünk, mégiscsak arcátlanság. Féltem, hogy elpüföl a herceg, s elhatározva, hogy (ha verekedésre kerül a sor) csak szellemem fegyvereit használom, kizárólag nyelvemre hagyatkoztam. Kisdiákként ültem az ezredes előtt, s ahogy elnéztem tábornagyi fejtartását és a homlokát ferdén kettészelő gőgös barázdát, úgy tetszett, mégiscsak többet takar a bőre egy közönséges hazudozónál.

— Spera! — szólított meg a herceg, megállva előttem. — Bernard Spera!

— Kegyelmes uram — feleltem —, csillapítsa haragját, inkább igyék, ha kedve tartja. Elszaladok valami jó borért.

Feleletem után rövid csend következett. Újra megszólaltam tehát:

— Mit teketóriázik itt, van valami mondanivalója? Jó, hallgatom, de beszéljen, mert fogytán a türelmem.

Erre a herceg a fülemhez hajolt oly fenyegetőn, hogy törpének éreztem magam.

— Párizsban feleségül veszem — mondta — Susanne kisasszonyt! — S ezzel bajuszába bújtatta farkasagyarait, és hallgatásba merült.

Nesze neked! Akkor se nevettem volna jobb ízűt, ha valaki azt mondja, hogy a VÍZKERESZT szerzője vagyok, vagy hogy egy millió aranyat örököltem tíz éve a szegényházban kimúlt nagybácsikámtól. Ebben a pillanatban — bizony isten — újra örültem az életnek, s Alekszej nagylelkűsége éppen kapóra jött. Hogyisne, ütleg helyett viccel traktálni az embert — hát nem hercegi dolog ez?

— Uram — mondtam, jeles ezredesem arcába nézve —, gyakran gondoltam arra, hogy ön túl sokat futkos a lányok után, s ezért szoknyabolondnak tartottam. El akartam rontani enyelgését Susanne-nal, de hogy ön ilyen tisztes mentséget talált, leteszek róla... Illetlenséget követtem el, hogy betörtem önökhöz... De látom, palackot tart a kezében. Helyes, nagy szellemek így hozzák helyre barátaik ballépéseit. Ezért átadom önnek Susanne-t. Vigye! Hiszen voltaképpen én voltam, aki megmutattam önnek. Nagyon jól tudom, hogy a kisasszony fülecskéje gyönyörű, s észrevettem, hogy maga fülbevalót aggatott bele, amelyet korábban a hátizsákjában láttam. Le-

het, hogy csak olcsó lom; erről mindenesetre éppúgy hallgatok, mint ön.

Miután mindezt elmondtam, kinyújtottam a kezemet, hogy töltsek a borból.

— Ostobaság! — felelt a herceg. — A színigazat mondom! Susanne be van avatva a titokba...

— A macska rúgja meg! Tudom, milyen titokra céloz, s meg is mondom: a francia nőknek káprázatos a bőre, s minél közelebb van a derekukhoz, annál fehérebb. Mellük pedig, gondolom, kettő van — viszont káprázatos.

— Paraszt vagy — mondta a herceg —, orvul le foglak lövetni.

— Arra akar kényszeríteni, hogy visszaszívjam önre tékozolt dicséretemet? — kérdeztem a hercegtől. — Azt akarja, hogy elmenjek, vagy meghallgat?

— Érzem — válaszolta erre a herceg —, hogy fogytán a türelmem. Három percet adok neked.

Erre a körülöttünk szállongó pletykákról kezdtem beszélni.

— Azt tapasztalom — mondtam —, hogy önt s az ön viselkedése miatt engem is nőcsábásznak tartanak. Nem hallgathatom el, hogy az ön Cornélie kisasszonynál tett éji látogatásai nem maradtak titokban. Most olvasta a fejemre Veronika. Tudja, ki az? Az a vénasszony, aki meglátta önt, amikor Cornélie ajtaja mögött álldogált.

— Semmi közöm hozzá — felelte a herceg.

Erre már felforrt az epém. Csípőre vágtam a kezem, s rátámadtam a derék ezredesre, elmondtam hazugnak, nőbolondnak, ravasz rókának, bordélyházi portásnak és kapcarongynak. Mindehhez még harminc egyéb névvel is illettem.

— Miért akar hazudni, amikor kis híján megfogtam a kezét? Azt hiszi, nem hallottam magát?

— Bernard — felelte az ezredes, s egy pénzdarabot húzott elő a zsebéből —, látod ezt a pénzt?

— Igen — válaszoltam —, ez egy Lajos-arany, amit ötven évvel ezelőtt bevontak. Mi van vele?

— Hogy mi van vele? Te okos! Az, hogy a Lajos-arany hamis! Rézből van! Fogadni mernék, hogy Veronika se lát semmivel jobban. Nem maga volt az, akivel találkozott?

Mialatt ilyeténképpen csiszolgattuk álláspontjainkat, a folyosóról lárma hallatszott. Hogy jobban halljuk, kinyitottam az ajtót, de ekkor elállt a lélegzetem: Františka torkaszakadtából üvöltötte a nevemet. Házsártos szopránján kívül a vén Veronika hangját vettem ki. Mit lefetyel? Édes istenem, ez kevesli, ami tegnap történt, mindennap az én életemet teregeti ki.

Ismerik azt a pocsék érzést, amely elfogja a hajszolt embert, ha bírák és ügyvédek gyűrűjében ezernyi ilyenfajta kérdésre kell felelnie: Na, apukám, mit csináltál tegnap, és mit két hónappal ezelőtt, kakaskukorékoláskor? És mit csináltál hat hete, amikor varjak keringtek a környéken, és litániára harangoztak? Mennyi halat ettél a közbülső ünnepen, és hová lett Anička, aki valaha a gatyáidat foltozta, ma pedig teherben van?

Elképzeltem magam, amint válaszolgatok, és ettől pánikba estem. Reszkettem, hogy kirúgnak, és megragadtam az ezredes kezét.

Valami értelmes szót, tanácsot szerettem volna, de a szerencsétlen úgy válaszolt, mintha az egész ügy csak engem érintene. Felhúzott térdét átkarolva dülöngélt a nevetéstől és a jókedvtől.

Élénk ellenszenvet éreztem az ezredessel szemben, és felszólítottam, hogy beszéljen egy pillanatig komolyan.

— Önnek — mondtam, hogy érzékeltessem kettőnk

helyzetének különbségét —, önnek édesmindegy, hogy mit gondolnak önről az emberek. Tudom jól, közömbös az is, ha a cókmókját kidobják az ablakon, magát pedig felszólítják, hogy kotródjék. Az isten sebezhetetlen szellemet adott magának, amely kakastollként leng, s amely minél nagyobb a baj, annál erősebben lobog. Jól fogja érezni magát az országút hajnali fagyában, vagy az erdő közepén is, ha háta mögött tudhatja a pletykázókat meg az ellenség sorait. Fázni fog, éhség dobol a bendőjében, s mégis boldog lesz, mert nem kell tartania gránátok robbanásától, srapnelltől, puskagolyótól, de még a szuronytól se. Azt mondja, eljön a maga ideje, ha visszatér a cár, mert akkor dicsőség és gazdagság jut osztályrészéül. Kiszámítani sem tudom, hány kecsegét, borjúsültet, zamatos marhahúst szolgál majd fel a legkisebb hercegkisasszony egyenesen az ágyába. Látom önt tetőtől talpig érdemrendekkel borítva, mindegyik aranyból van, és egy tonnánál is többet nyom. Ez vár önre, csakugyan fütyülhet hát a gazdámra és véleményére. De vizsgálja csak meg az én helyzetemet. Ha fúj a szél, hasogat a fülem, és kicsordulnak a könnyeim; csúcsok meredekén szédülök, völgyben pedig olyan szorongásom van, hogy fabatkát se érek. Megszoktam továbbá, hogy ebédeljek és ágyban aludjam. Magával valószínűleg megesik, hogy az erdőben egy lánykára talál, aki hajlandó lesz valahol jegyet váltani önnel. És viszont csendőrrel találkozom, s bár mindent megteszek, hogy szót értsek vele, mégis összerúgjuk a patkót, és a fogházban végzem. De ha el is tekintenénk mindettől, akkor is, kegyelmes uram, nagy a különbség a nemesember és a hozzám hasonló származású fickó között. Önnek elegendő, hogy hű legyen a cárjához. Úr akkor is, ha nincs egy árva vasa se. Van címere és van pisztolya. De ne-

kem? Én csak a könyveimre vagyok utalva. Mit is kezdenék nélkülük? Csak az ő szellemük árnyékában érzem magam biztonságban. Csak ők adnak szárnyat gondolataimnak. Én csak egy szürke szamár vagyok, és lovas kell a hátamra. Ilyen a gyengém, hogy nagy költők sarkantyúzzanak. Csak ez jelenti nekem a világot. A könyvtárak pora, amely látható oszlopokban emelkedik az ég felé, ha tíz és tizenkettő között egy pillanatra besüt ablakunkon a nap, ez a por, amely megköhögteti önt, s amely a könyvoldalakra lepkeként leszálló testecskék örvénye: ez az én csillagrendszerem. A sorok sötétlő betűi a dzsungelem, a fehér foltok közöttük — amelyeket a nyomdászok és a szedőtermi népség spáciumnak hív — a folyóim. Szó szerint így van ez. Hová jutnék csodálatos köteteim nélkül. Becsületemre mondom, csak azon a tájon ismerem ki magam, amelyet a költő mutat nekem. Akár a halastavakhoz, akár a Větrníkre megyek, Horatius tájain csatangolok. A fák magának virágzanak, magának legelnek s iramlanak horkanva a lejtőn a lovak, magáé a fegyvercsattogás, a maga kedvéért állnak a lányok a patakparton. (A legszebbiknek egyik tenyere a derekán, a másik homloka előtt. Magát nézi, és mosolyog, mihelyt megszólítja.) Esküszöm, én még sohasem hoztam tűzbe egy olyan lányfélét, aki bár beleval volt, de mégsem volt hivatásos. Maga, öreg kalandor, csak összeakad valahol a gáton mestersége kontár művelőnőjével, s pillanatok alatt szépen megegyeznek. Én, kegyelmes uram, megmaradok a kis kurvák mellett. Valaha másfajta kisasszonyok mellé is szegődtem, de mindig megcsúfoltak. Én csak fuser vagyok abban az életben, melyben ön oly jól boldogul. De mindaz, ami szabott rendű, amit fűző fog össze, ami forog, mint a malomkerék, ami — szokásos torzulással — azokban az élményeimben való-

sul meg, amelyeket butuska szellemem a dolgok mélyére hatolva szerzett: a műhely erős levegője, a csöppnyi emberség mégis módot ad nekem, hogy részt kérjek e tündérvilágból.

— Elég, elég, barátom — szakított félbe az ezredes —, ne gyalázd magad, ne játsszad a nyomorékot. A fenét se érdekli, amit mondani akarsz. Légy egészséges, s teljesüljön minden kívánságod — de nincs véletlenül három százasod?

Ezt a kérdést váratlanul és olyan nyomatékosan tette fel, hogy nem is védekeztem. A valóságnak megfelelően válaszoltam, és odaadtam neki utolsó pénzemet.

Ebben a pillanatban Stoklasa úr kopogott Alekszej szobájának ajtaján. Alig ocsúdtam első meglepetésemből, máris újabb ért: a csodálkozástól tátva maradt a szám.

Mit akarhat nálunk a jószágkormányzó? Mire lehet szüksége?

Attól tartottam, hogy megtudott valamit a Cornélie körüli pletykákról, és szerfölött megijedtem.

Gazdám eközben inge gallérjába dugta két ujját, és olyan ember módjára igazgatta zakóját, aki nem tudja, hol is kezdje. Habozása visszaadta nyugalmamat. „Ej — mondtam magamban —, ha tud is valamit, nem biztos benne." Befejezvén Stoklasa úr megfigyelését, a hercegre tekintettem. Arca változatlan önbizalomról és előkelőségről árulkodott. Ekkor eszembe ötlött, vajon hová lett a pénz, amit a herceg az imént még a markában szorongatott, de egyidejűleg megértettem, hogy hercegünk a pénzt igazán játszi könnyedséggel tünteti el a kabátujjában.

— Uram — szólt Stoklasa, kurta pillantást vetve abba a sarokba, ahol én álltam —, ön néhány nappal ezelőtt egy Charousek nevű paraszttal találkozott az erdőben.

Emlékezik rá? Nos, ez az ember itt van, és bocsánatát kéri...

— Nincs beszélnivalóm vele — felelte a herceg.

Önök, akik soha nem találkoztak Alekszandr Nyikolajeviccsel, nehezen hiszik el, milyen nehéz rávenni, hogy olyasmit tegyen, amihez nem fűlik a foga. Ilyenkor nem lehet beszélni vele. Mosolyog, bólogat, végül pedig azt teszi, amit a fejébe vett. Nem magyarázhatsz neki, nem győzöd meg semmiféle érvvel; kitér előled, mégpedig olyan makacssággal, amely elveszi bátorságodat, hogy még egyszer megszólalj.

Stoklasa úr tehetetlenül állt a herceg előtt, ismételgetve, hogy kéri: Alekszandr Nyikolajevics váltson néhány szót Charousekkel.

— Ön tréfál, uram — felelte az ezredes —, ön tréfál. Ha jól értettem, előbb azt mondta nekem, hogy hallgassam végig Charousek bocsánatkérését, most meg azt kívánja tőlem, hogy én kérjek bocsánatot...

— Igen — erősködött a jószágkormányzó —, Charousek régi ismerőse Jakub úrnak. Rá vagyok utalva, nem szeretnék kellemetlen nézeteltéréseket a környékbeliekkel.

— Sajnálom — válaszolta ismét az ezredes —, hogy ilyen hangon kell beszélnem olyan emberről, akivel ön szeretne jóban lenni, de higgye el nekem: ez egy pimasz ember!

— Uram, csak egy pillanatig beszéljen vele!

— Már megbocsásson!

— Nagyon fontos nekem — kezdte elölről a jószágkormányzó —, kérem önt, akarom, hogy...

— Elég! — horkant fel a herceg. — Szót se többet!

Láttam, hogy baj van, s közbe kell avatkoznom. Ki tudja, mi történt volna, ha nem teszem.

— Ezt jól megmondta, Alekszej Nyikolajevics! — szóltam közbe.

— Mit mondtam meg jól? — kérdezte a herceg.

— Mindent, mindent, amit mondott! Szavamra, ilyen fordulatot még nem éltem meg azóta, hogy három öltéssel vagdalkoztak a kocsmákban jobbra-balra...

A herceg meghökkent a hirtelen feltálalt sületlenségeimen, végigsimított a homlokán, megpattogtatta ujjait, és újra szelíd volt, mint a ma született bárány. Azzal hízelgek magamnak, hogy szólásmondásommal észre térítettem.

Amikor azonban a dolog így fordult, akkor meg az én gazdám komorodott el. Viharfelhős homloka tudatta, hogy a herceg elvetette a sulykot. „Hogy beszél ez velem? — kérdezte magában. — Így szokás teljesíteni kívánságaimat? Így viselkedik egy ember, akit én tartok el? Hát már egy csepp tekintélyem sincs?" A jószágkormányzó ilyen és ehhez hasonló kérdéseket téve fel magának, ki akart vonulni a szobából, de sorsa újabb megpróbáltatásra ítélte: ajtónk előtt Charousekbe botlott.

A paraszt, akiről szó van, maga volt a megtestesült jámborság: alig említette neki Pustina, hogy urunk jóvá akarja tenni sérelmét, félbehagyta a munkáját, és rohant Kratochvílébe. Kezet ráztak a jószágkormányzóval, és félretéve minden elmélkedést a kétoldali igazságtalanságokról és sérelmekről, munkához láttak: a villásreggelihez. Szomszédokhoz illőn kölcsönösen udvariaskodtak, egymás térdét csapkodták, s paposan felebarátomnak szólították egymást. S miközben ügyvédünk az asztalkendővel babrált, bekebeleztek néhány sóskiflit és számlálatlan falat szalonnát. Amikor már teljes volt az egyetértés, gazdám belevágott, valahogy ilyesféleképpen:

— Maga meg én, barátom, lelkemre mondom, egyazon

bajban vagyunk. Hej, majd mondtam valamit, a parasztot mindig csak ütik.

Ezzel letette a villát, s kedélyeskedésre kényszerítve magát, megtörölte a száját kézfejével.

— Ha rólam beszél, alighanem igaza van — szólt Charousek. — Takaros kék foltokat tudnék mutatni magának a hátsómon.

— Na, na, na — szólalt meg újra gazdám —, helyrehozzuk! Idehívom Alekszandr Nyikolajevicset, hogy kérjen magától bocsánatot.

— Ezt már szeretem! — kiáltott fel a paraszt. — Csípje csak fülön, és én majd megfizetek neki kamatostul.

— Vagyis — vetette közbe ismét Stoklasa úr — maga, amint elvárom, megbocsát neki. De igen, de igen, istenkém, ez már így szokás, hogy is lenne másként! Csak nem fogja bepiszkítani vele a kezét, hiszen amúgy is bocsánatot kér magától!

— A szentségit! Igaza van, kérjen csak bocsánatot, a verést majd később adom vissza.

Gazdám látta, hogy Charousek még mindig túlságosan dühös a hercegre, hozatott hát még egy üveg bort. Mikor meghozták, szüntelen töltögetett (az ügyvéd közreműködésével), Charousek meg isten nevében ivott.

— Úgy — mondta jószágkormányzónk az utolsó pohárnál —, itt volna tehát az ideje, hogy elszaladjak a herceg úrért. Egyen és igyon csak, barátom, menten visszajövök.

— No, isten neki — mondta erre Charousek —, magával megyek, mi bajom lehet attól!

Gazdám kapálózott.

— Lárifári, csak nem fog elébe szaladni? Még csak ez hiányzik, jöjjön ő magához.

S ezzel gyorsan eltűnt az ajtó mögött...

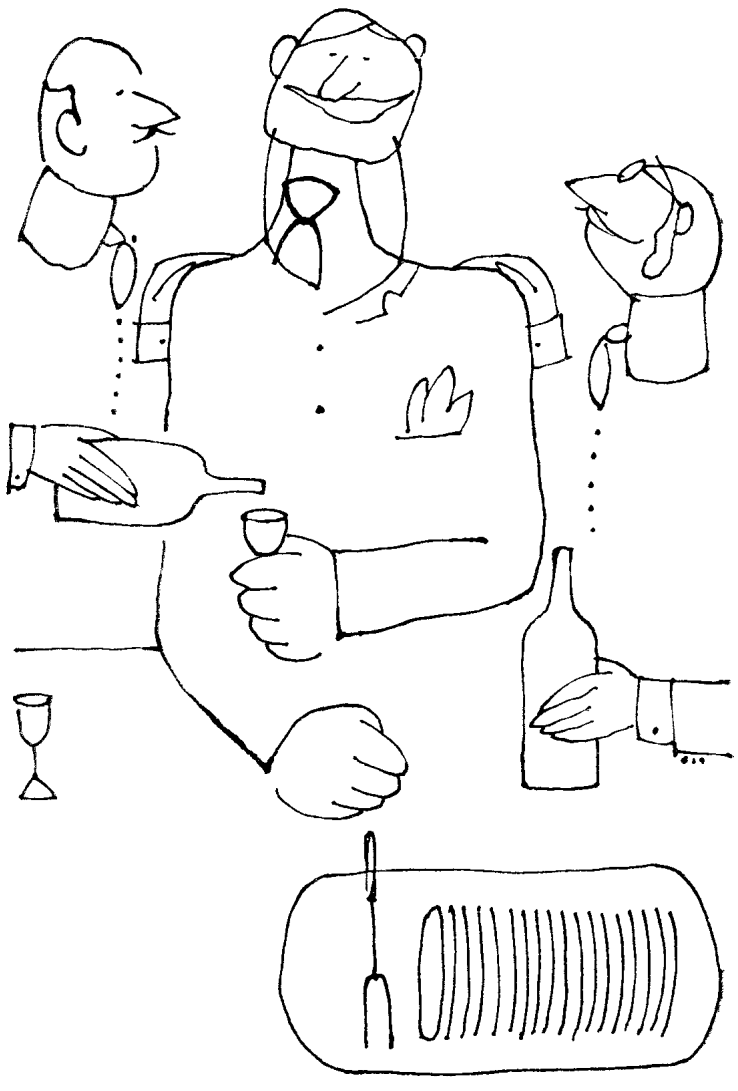

Mi történt ezután?

De hiszen erről már hallottunk: Stoklasa hajba kapott a herceggel. Jelenetük a végéhez ért, s épp most lép be az ajtón Charousek.

Köszön és rögtön rákezdi:

— A verés, amit kaptam, a maga ütései és szidalmai túlságosan sajognak. Túl-sss-á-go-sss-an! Beszélgessünk erről, jó? Előbb meghányjuk-vetjük egy kissé, aztán megfordítjuk. Szavamra, előre örülök a dolognak.

— Drága barátom — szólt a jószágkormányzó —, Megalrogov úr most éppen nem ér rá. Majd később jövünk...

— Hát hozott isten — szólt közbe a herceg, megsuhogtatva korbácsát —, te vagy a Charousek, és te akarsz velem beszélni? Nosza, rajta. Melyikünk kezdi?

— Dögöljön meg! — kiáltott fel Charousek. — Ezt már nem tűröm, tegye le azt a korbácsot!

A herceg erre elmosolyodott, és közölte, hogy ha beszéd közben nem csapkodja a bokáját, elveszíti ékesszólásának harmadát. Majd, hogy példával szemléltesse, menynyire kötődik a szó a mozdulathoz, bizonyos Jefrim nevezetű hitszónokra hivatkozott, aki — mert jobbjával megfogta bal kezét — megakadt a prédikációban, és elvesztette a fonalat.

Stoklasa úr meg jómagam szerfölött türelmetlenül hallgattuk az ezredest. Nem szeretjük az effajta locsogást, különösen, ha rosszul választják meg időpontját. Más érdekelt bennünket: azért imádkoztunk, hogy jól süljön el a dolog. Hogyan állítsuk meg a két fecsegő szóáradatát? Az első már elkezdte, most már a második folytatja.

— Hitvány volt az a rőzse, de ne higgye, hogy el akartam lopni.

— Ellenkezőleg! Elloptad, de nem hiszem, hogy rőzse lett volna. Szép, egészséges, hatalmas borókafenyő volt.

— Ha-ha-ha! Lopásról beszél?! Lopásról, olyan erdőben, amely majdnem az enyém! A mi ügyvéd urunk azt mondaná erre, hogy túloz egy kissé.

— Szavamra: ilyen öreg ember, s ilyen könnyen hagyja megfogni magát! Nem szégyelled magad? Csakugyan azt hitted, hogy beülsz a kastélyba az asztalhoz, és az urakkal fogsz osztozkodni a földeken? Na, te jól beugrottál! Beülni a hatalomba, zsebre vágni a parlamentet, a pénzt, minden előnyével egyetemben, s úgy gondoskodni a parasztok jussáról! Próbáljuk csak megfordítani a dolgot: Mit szólnál, pajtikám, ha, mondjuk, én lennék nincstelen, és én követelném földjeid felét? Látod, te nagyokos, most már vakarod a füled tövét. Te kis ravasz, te bugris, ha saját magadról van szó, ismered a dörgést. Valóban azt hiszed, hogy Stoklasa úr annyira ostoba, hogy kifosszthatod? Így értelmezed azt a nyájas engedékenységet, amellyel a poharadat töltögette? Ezt le nem tagadhatod nekem, ma teleszívtad itt magad, de várj, érjen csak véget ez a sok huzavona, legyen csak miénk a birtok, lógó orral kullogsz majd el. Próbálj meg gondolkodni azzal az elbolondított fejeddel, és felelj: mit tennél te, ha Stoklasa úr helyében ülnél? Száz üveg borban fogadok, köpnél a földosztásra éppúgy, mint az öreg herceg s mint a jószágkormányzód!

Jobb, ha nem hallották azt a vihart, amely a herceg szavai után kitört!

Soha nem hallottam még olyan férfias beszédet, mint amilyen Charousek szitkozódása volt, és soha sem tudnék olyan maró választ adni, mint amilyet Alekszej herceg adott. Szép kis csetepaté volt. Urunk közben foggalkörömmel védelmezte a kisgazdák jogait, s időnként je-

lentőségteljes pillantásokat vetett Alekszandr Nyikolajevicsre. Sajnos, az ezredes nem hederített rá, s jámbor képet vágott. A pokolravaló!

Leírhatatlan szorongással és arcomat elsötétítő szégyenkezéssel emlékezem ezekre a pillanatokra. Milyen szívesen tenném jóvá őket! Milyen szívesen hajtanám történetem lovait az értelem és nemeslelkűség útjain! De hiába minden, hazugok és képmutatók burnuszába bújva tekint rám az igazság a papírlapról, melyet apró és tetszetős betűimmel rovok tele.

— Ó, én vén hülye — fejezte be Charousek a kínos jelenetet —, én vén szamár, ahelyett, hogy a folyató tehenem vinném a bikához, a várba járok, és az orromnál fogva vezettetem magam! Maga pedig, maga madárijesztő — folytatta a herceghez fordulva —, maga jól megmondta nekem! Ha egy csepp sütnivalóm volna, magam is rájöhettem volna. Édes istenem, hát persze hogy persze, hiszen gazdag ember barátságát szegény ember bánja . . .

Így szólván, megkötötte nyakán a kendőt, és kiment, de előtte még megjegyezte, hogy azt a csalást a szövetkezettel majd kiteregeti az újságokban. Aztán jól bevágta maga mögött az ajtót.

Charousek távozása után Pustina doktor szólalt meg, s mentegetni kezdte barátja gorombaságát. De alig ejtett néhány szót, újra nyílik az ajtó, és a paraszt bedugva a kobakját, sorolni kezdi, hány aranypénzt vásárolt Stoklasa úr tizenötben, s hogyan vette ki részét a talpfaszállításokból . . .

— Ki innen! — ordította a herceg, és korbácsával az ajtó felé indult. E szavakra Charousek eltűnt, mi pedig dermedten hallgattuk súlyos lépteinek és üvöltözésének távolodó hangját.

— Uram — szólította meg Alekszandr Nyikolajevics a jószágkormányzót —, idehívom az őrmestert, hogy kísérje ki ezt az embert.

— Köszönöm — mondta leplezetlen türelmetlenséggel Stoklasa —, köszönöm! Meg vagyok győződve róla, hogy hasznosabb számomra, ha nem avatkozik az ügyeimbe.

— Ó, talán félreértettem a szándékát? Nem azt mondtam ennek a parasztnak, amit ön is gondolt? Én az ön türelmes szavai mögött háborgó büszkeséget véltem.

— Azt hiszem — szólt ismét a gazdám —, világosan beszéltem: arra kértem, hogy békítse meg Charouseket!

Ez a párbeszéd erősen megdobogtatta szívemet. Hittem, hogy a hercegnek nincs semmi hátsó gondolata, de mégsem tudtam szabadulni attól az érzéstől, hogy valami célzatosságról van szó.

Gazdám elment az ügyvéddel, Alekszandr Nyikolajevics megjegyzéseit már válaszolatlanul hagyta.

— Á — mondta a herceg, korbácsával az ajtóra mutatva —, Stoklasa úr csak olyan dolgokhoz ért, amelyek tüstént egy kis hasznot hajtanak. Attól tartok, lemond Kratochvíléről, csakhogy egy darab szántóföldhöz jusson.

Eközben a herceg úgy fordult, hogy tekintetünk találkozott. Mosolygott. Nem tudtam, mit gondoljak róla, s úgy éreztem, hogy egy eszelős titokba merülök. Néhány pillanat csendben telt el, ezalatt az Alekszejt velem összekapcsoló kínos eseményekre emlékeztem, s baljós sejtelem szorította össze torkomat.

A jószágkormányzó és az ügyvéd ekkor már a dolgozószobában ült.

— Szerintem — mondta a doktor — a herceg tudato-

san árt nekünk. Szerintem Marcel herceg lepénzelte, s neki kémkedik.

— Képtelenség — felelte gazdám —, a herceg csak egy hibbant arisztokrata, aki nem tud a parasztok nyelvén beszélni.

A jogtanácsos egy kis ideig hallgatott. Arcát dörzsölgetve és oldalszakállát fodrozva gyengeségén elmélkedett, amely főként abból eredt, hogy neki nagyobb szüksége volt Stoklasára, mint Stoklasának őreá. A világ éppúgy összeesküdött a jóember, akárcsak én ellenem vagy a herceg ellen; pácban volt, és nem talált egyetlen terhelő bizonyítékot sem a herceg ellen.

Mielőtt az ügyvéd morfondírozását befejezte volna, Stoklasa szólalt meg újra, s azt kérdezte, emlékszik-e, mit mondott Charousek.

— Hát persze — felelt a jogtanácsos.

— Nos, magán és rajtam kívül ki tudott arról, amivel Charousek itt elhencegett? Vajon ki pattantotta ki ezt?

— Uram! — kiáltott fel az ügyvéd — úgy látom, engem gyanúsít, úgy látom, inkább hajlandó hinni gazembereknek és kalandoroknak, mint egy olyan embernek, akivel öt éve együtt dolgozik. Nem győztem-e meg önt arról, hogy a jogi képviseleten túl is mennyire közösek az érdekeink? Nem kértem-e meg öntől Michaela kisasszony kezét? Valóban, az ön tárgyalásmódja már túlságosan fáraszt.

— Bocsásson meg... — szólalt meg a jószágkormányzó.

— Jó, jó — vágott a szavába újra az ügyvéd —, csak kérdezze meg, mi a véleménye Jan Lhotának a hercegről, s akkor talán rájön, miért óvtam önt a hercegtől.

Kibéküljön-e gazdám a doktorral, vagy hagyja, hogy szétváljanak útjaik? Mindkettő mellett szóltak érvek,

olyannyira, hogy zavarba jött. Egyik mellett se döntött, úgy tett, mintha a fickó adós maradt volna a válasszal, s nem akadályozta meg, amikor az ügyvéd behívta a dolgozószobájába Jan urat. „Lám, lám — mondta magában a gazdám —, kár, hogy az öreg Jakub nem üzente meg Jannal, ragaszkodjam-e még Pustinához."

Amikor Jan bejött a szobába, az ügyvéd Megalrogov hercegről kezdte kérdezgetni:

— Hazudozó? Csaló? Gazember?

— Feltétlenül! Feltétlenül! Feltétlenül! — sietett a válasszal Jan, és úgy bólogatott hozzá, mint a hamis tanúk. — Minden kétséget kizáróan megállapítottam ezt!

Így szólván, mosolyogva gazdám mellé ült, és a tegnapi pletykákat kezdte neki mesélni.

A hercegnek kezdett beborulni. Jan és Pustina egyre hajtogatta, hogy szélhámos, de a gazdám még ingadozott.

— Csúnya és szégyenletes, amit hallok — mondta —, de ki tudja, mi igaz belőle?

— Cáfolhatatlan bizonyítékot akar? — kérdezte az ügyvéd. — Hát figyelje az ujjait, amikor kártyázik. Tegnap — folytatta a doktor — üres zsebbel mentem haza Kratochvíléből. Az ön hercege az utolsó filléremet is elnyerte tőlem. Nézte már, hogyan játszik? Figyelte, hogyan röpködtek az ászok, mennyi figurája volt? Minden játszmát megnyer! Még akkor is, ha eleinte vesztésre áll. Ez egy hamiskártyás, szélhámos, az öreg herceg bérence, aki mindezen felül még meg is lop bennünket. Kilenc százast vesztettem tegnap csak én...

Jan, aki háromszázat vesztett, hozzátette, hogy ez az ember az ő pénzükkel tömi meg a zsebeit.

— De uraim — szólt erre Stoklasa —, hiszen ez összesen tizenkét darab százas! Ez már nem kicsiség!

— Figyelje meg, az ezredes napról napra emeli a tétet,

s mindig annyival, amennyit előzőleg nyert. Tíz koronával kezdte, most pedig százasokba játszik.

— Én már annyi szépet hallottam róla, hogy semmin se csodálkozom — mondta Jan.

Csevegés közben az urak elhagyták a dolgozószobát, és átmentek abba a szobába, amelyben Michaela tartózkodott Susanne-nal. A jószágkormányzó az ablakhoz ült, és a homlokát simogatta. Izgatott volt. Fülébe csengett Alekszej szóváltása Charousekkel, meg a herceg ellen felhozott sok vád. „Igen — nem — igen" — mondogatta magában, de már hajlott Pustina doktor véleményére. „Ki fognak nevetni — gondolta —, amiért egy köpenicki kapitányt tartottam a házamban. Jóságos isten, hisz kezdettől fogva mondom, hogy nem az, akinek kiadja magát. Miért is nem dobtam ki a vadászkastélyból? Bár kitartottam volna véleményem mellett!"

Pustina egy darabig Michaela körül lábatlankodott, majd egyenesen a kártyára vetette magát.

— Hívják ide az ezredest — szólt a jószágkormányzó —, majd figyelni fogom!

Ügyvédünk felvonta szemöldökét, bólintott, s megjegyezte:

— Majd meglátja, milyen könnyen nyer.

— Azt akarja ezzel mondani — szólalt meg Michaela, miközben ujjai hegyével kecsesen megtámasztotta a halántékát —, hogy az ezredes nem játszik szabályosan?

A doktor nevetésre fakadt, de úgy viselkedett, mint egy lovag, aki inkább hallgat, semhogy egyetlen rossz szót is szóljon a távollevőről. Nevetése azonban olyan vádlón hangzott, hogy bizony rosszabb volt, mintha hamisjátékosnak nevezte volna a herceget.

Gazdám közben legyezőszerűen szétteregette a kártyákat, majd ismét összecsapta őket. Ezt legalább ötször meg-

ismételte, s Michaela, aki valamennyiünk közül a legjobban ismerte őt, arra következtetett ebből, hogy mondani akar valamit.

— Figyelemmel kísérte tegnap az utolsó partit? — kérdezte Jantól.

— Igen — felelte a fiatalúr —, szép kis látvány volt.

— És tudja, mennyi volt a tét?

— Uram — állt fel a helyéről Michaela —, ön és Pustina doktor egyáltalában nem érti a tréfát!

— Tréfát? — ismételte a szót Pustina. — Az ilyen dolgot másnak is nevezhetnénk!

— Minek?

— Szélhámosságnak!

— Beszéljen világosan!

— Állítom és kijelentem — felelt Pustina —, hogy nem csalásról, hanem ügyes bűvészkedésről van szó, amely fogást egyébként SZENDVICS-TRÜKK-nek hívják.

— A herceg — vágott közbe Jan — a nyereségért játszik. Tegnap ezerkétszázat szedett össze. Meglátja, hogy egy fillérrel se tesz majd többet. Nincs is neki! Honnan venné? Hiszen a kártyából él!

Michaela kisasszony határozottan az ezredes pártjára állt, s ez a diskurzus (bár tartanom kell tőle, hogy a szín-igazat mondták a hercegről) nagyon felingerelte.

— Nem hiszem! Nem hiszem! Nem hiszem! — válaszolta az ügyvédnek, és szövetséges után kutatva, franciára fordította a szót.

Istenem, Párizs igazán nem a gyűlölet városa, és Susanne kisasszony a legkisebb hajlandóságot se mutatta, hogy hercege ellenségeihez csatlakozzék. Látniuk kellett volna, látniuk a két lányt, hogyan állták meg helyüket, hogyan védekeztek, hogyan támadtak!

Mialatt ez a vidám veszekedés folyt, mialatt gazdám

tágra meresztette a szemét (mert, az igazat megvallva, most fedezte fel, hogy Michaelának önálló véleménye van), mialatt mindez lejátszódott, besétált a herceg. Már a küszöbön tudta, hogy valami szokatlan várja őt. Susanne kisasszony félbeszakította önmagát, s gazdám a kávéskanalával kezdett piszmogni, holott erre semmi oka se volt. Csend lett egy pillanatra. Jan úr Susanne mellett állt, és egy árnyalattal sápadtabb volt, mint máskor.

El akartam tűnni, de (ahogy az már az emberrel zavarában történni szokott) nem jutott eszembe semmi ürügy.

— Tudja, miről beszélgettünk éppen? — szólalt meg kisvártatva Jan, s meg sem várva az ezredes válaszát, folytatta: — A maga tegnapi tétjéről.

— Melyik játszmára gondolt? — vetette oda a herceg, s egy alacsony karosszékbe telepedett.

— A legutolsóra. Arra, amelyiket olyan ügyesen megnyert.

Észrevettem, hogy Michaela kisasszony haja tövéig elpirul. Nem érezte magát talán kellő biztonságban, szemtől szembe ezzel a herceggel, akinek Bourbon-orra talán valóban nemes emberé volt? Akinek nyugalma büszkeséget sugárzott, keze uralkodásra termett, de aki — ahogy itt ült a maga hosszú termetével komolyan és nevetségesen, ahogy itt ült, minden szégyenérzés nélkül, pedig kis híján szélhámossággal vádoltan, ahogy a szeme körüli szarkalábak enyhén remegtek, ahogy a tüzet nézte, ahogy lassan egyikről a másikra pillantott — mégis kissé különös benyomást keltett. Hazugságszaga volt.

— Az utolsó tét — közölte, a fahasábokat tologatva a piszkavassal —, az utolsó tét, ha jól emlékszem, a kártyaasztal fiókjában van.

Szavaira önkéntelen mozdulatot tettem a herceg által megjelölt irányba. Mondanom se kell, hogy sebesebben

vert a szívem. Féltem, és arra gondoltam, hogy a herceg bolond, ha ilyen tréfákra vetemedik. „Hogyan? — kérdeztem magamtól. — Az egyik zsebed üres, a másikat kiürítetted (az imént ismerted be), s most mégis el akarod hitetni velünk, hogy megfeledkeztél a pénzről? Te bolond, hát nem tudod, hogy úgyis minden kiderül? Hát azt hiszed, hogy nem nyitják ki azt a fiókot? Akkor pedig majd hülyének teszed magad? Vagy valamelyik felszolgáló szegény ördögöt akarod bemártani?"

— Spera — vezényelt a herceg, mintha őrmesterhez szólna —, Spera, számold meg a pénzt.

Felötlött bennem, hogy a herceg azt kívánja: saját pénzemet szurkoljam le, s rádöbbentem, hogy nincs egyetlen fillérem se. Ez az ember uralkodott rajtam! Ó, a szegény embernek mindenki parancsolhat, s én akkor újra hajlandó voltam engedelmeskedni ennek a hóbortos alaknak.

Nagyon lassan álltam fel, s hogy időt nyerjek, beszélni kezdtem valahogy így:

— Kegyelmes uram, ha ön olyan szórakozott, hogy megfeledkezett a pénzről, akkor könnyen lehet, hogy elfeledte a pénz helyét is, s csak a jó Isten a tudója, hol hever az.

Közben jelentőségteljesen a hercegre néztem, de ő úgy tett, mintha nem látna. Ahogy mondják: gondtalan volt. Amennyire maradt időm körültekinteni, láttam, hogy Michaela és Susanne szintén biztos a dolgában. A doktor és Jan úr viszont úgy mosolyogtak, mintha azt mondanák: Lám, lám, mindenki megjárja egyszer! Lépre ment a jómadár.

Ezalatt odaértem az asztalhoz, és hátammal fedezve kezemet, megfogtam a fiókot. Ám alighogy kihúztam, elsötétedett előttem a világ. Uramisten! Annyi pénz volt

abban, mint a szemét! Ezüstök, százasok, fillérek — s mindez hegyén-hátán. Akadt a bankjegyek között gyűrött, akadt ropogós, akadt szemétpapírhoz hasonló, s akadt vadonatúj. Félreugrottam, mintha kígyóra lépnék, s annyira meglepődtem, hogy elszóltam magam:

— Az istenért, kegyelmes uram, mi lett volna, ha ezt valaki ellopja magától?

Szavaimra Michaela kisasszony nevetni kezdett, de ki tudja, talán nem is rajtam, hanem inkább Jan úron.

A tökéletes ember, akin nincs semmi kivetnivaló, s aki méltó tiszteletünkre és szeretetünkre, általában igen kevéssé szórakoztató. A becsületesség, egyenes gondolkodás és tisztaság simára esztergálja a lélek minden mélyedését és kiemelkedését, s művük végül annyira csiszolt, szabályos és arányos, hogy csak vállunkat vonogatjuk láttán.

Tudod-e az ilyen embert szeretni?

Nem. Meg se rezdül a lelked. Általános egyetértés közepette helyeselsz az effajta eminenseknek, s közben a szemed se rebben (legfeljebb hő vágyat érzel, hogy valami csípős szót firkálj az élő márványszobrok bőrére).

És mi az, ami ezzel szemben fellelkesít?

A feszültség, a vita és a bukás közelsége. A szépség egyetlenegy jele, mely kiemelkedik a tévedések és hibák halmazából. Az a pillanat, amelyben egyaránt mondhatsz igent és nemet, amelyben állíthatsz és tagadhatsz. Az a pillanat, amelyben legmélyebb valódig átjár a rémület, hogy legyűrnek, és amelyben felkiáltasz: ÉS MÉGIS! És mégis kiváló ember az, akit látok. És mégis úgy találom, hogy Alekszej méltó a szerelemre.

Susanne és Michaela kisasszonyoknak bőségesen volt alkalmuk, hogy a vélemények és ellenvélemények kereszttüzében edződjenek. A többség úgy határozott, hogy

a herceg szélhámos, de a két fiatal hölgy szerelmére éppen ennek erősítgetése adott okot. Michaela még határozatlan volt. Árnyak lengték be gondolatvilágát. Az ezredes és Jan úr árnyéka. Nem volt nevük, se testük, sőt reszelős hangjuk se. Vértelen álomképek voltak, nem volt tér, amely körülhatárolta volna őket, nem volt szájuk, amely mondogatta volna: Jöjj! Jöjj velem, és azon nyomban és habozás nélkül add át magad szerelmednek.

Susanne viszont határozottabb volt. Míg Michaela csak hajlott a szerelemre, ő szerelmes volt. Ő már döntött, vagy még inkább: nem volt választása. Elragadta a szíve.

Az ezredes fiókban felejtett pénzének esete után Stoklasa úr ismét megváltoztatta véleményét Alekszejről.

„A szélhámos — gondolta — felmarkolta volna a pénzt, a hóbortos, aki azért dobta oda a pénzt, hogy elszédítsen bennünket a lángész szórakozottságával, magyarázgatná a dolgot, a harácsoló a saját javára használta volna ezt a trükköt — de mit tesz ezzel szemben a mi hercegünk? Megjegyzés nélkül hagyja az egészet, s arca közömbösséget sugároz. Látom: három új százast tart a kezében, becsületesen viselkedik, veszít, s egyáltalán nem veszi a szívére. Hogy ez a fickó, akinek fogalma sincs a pénz értékéről, ez ne volna igazi herceg? De mennyire, hogy az! Charousekkel alighanem azért beszélt olyan gőgösen, mert nem szívleli a parasztszagot. Ami a gáláns kalandokat illeti, az már más lapra tartozik. Lehet, hogy az ügyvédnek ebben igaza van, s az ezredes valóban szoknyabolond . . ."

Ennél a gondolatnál Stoklasa úr, kedvét lelve, elidőzött. Nincs kizárva, hogy Cornélie meztelen csípőjét képzelte el, nincs kizárva, hogy ennél is tovább ment. Az ilyen gyönyörűségeket nem tartotta elítélendőnek, mosolygott, s egyidejűleg zavarban volt, amiért ilyen élén-

ken átéli bizonyos jelenetek hangulatát. Már-már meg akarta kérdezni a herceget, hogy mi az igazság a tegnapi éjszakáról szóló hírekből, de észrevéve Michaelát, elharapta a szót. Túlságosan aggályoskodó szelleme könnyen irányt tévesztett. Egy pillanattal előbb még nevetett volna a kulcsárnő mókás esetén, most meg elvörösödik mérgében. „Te jó isten — gondolja —, Michaela túlságosan a közelében él ennek a züllött alaknak. Kiebrudalom innen! Menjen a pokolba!"

Ha Stoklasa határozottsága egyenes arányban volna érzéseivel, akkor a herceg (meg talán én is) már százszor kirepült volna az ajtón, és százszor visszahívták volna. Százszor visszatért volna, mert a jószágkormányzó mindig nyomban megbánja gonosz gondolatait.

„Michaela nem akármilyen lány!" — gyürkőzik gondolatban szorongásával Stoklasa. De amíg idáig eljut, újabb félelme támad: hallotta, hogy a kisasszony hogyan védelmezte a herceget, visszaidézi, mit tett, amikor megtaláltam Alekszej pénzét, hogyan ugrott fel, hogyan kapta fel a kezét, hogyan sóhajtott, nem bírva leplezni felindulását...

Míg gazdámat gondolatai foglalkoztatták, maradt egy szabad pillanatom, hogy megkérdezzem az ügyvédtől: mi újság van?

Muszáj hozzátennem, hogy eközben izgatott voltam? Muszáj beismernem minden gyengeséget? Inkább fussunk át mielőbb ezen a részen.

Megtudtam, hogy Cornélie-vel kapcsolatban az én nevemet senki ki nem ejtette, s hogy Jan meg az ügyvéd mindenekelőtt a herceget akarják bemártani.

Micsoda szerencse! Úgy éreztem, pompás este vár rám. Barátaimmal ültem, oldalamon a lányok, kitűnő emberekkel ültem egy asztalnál, és fennkölt beszélgetést hallgattam. Ha a beszélő halkította a hangját, az ajtók mö-

gül tányércsörgés hallatszott, közelgett ugyanis a vacsora ideje... Szavamra, hát nem a békés és tökéletes otthon képe ez?

Röviddel később átmentünk az ebédlőbe. Más körülmények között az ügyvéd már rég elment volna, de ma nem volt rá hajlandósága. Kereste az alkalmat, hogy valami jeleset, valami nagy igazságot mondjon, ami ráirányítaná Michaela figyelmét. Ó, mily tudatlan a mi jogtudósunk oly dolgokban, amelyek meggyorsítják a lányok szívverését. Micsoda erőfeszítéssel kereste azt a tételt, amellyel elkápráztathatná a kisasszonyt. Ma is látom zavarát, mert semmi ilyen nem jut az eszébe, s úgy rémlik nekem, hogy a szőlő után ugráló mesebeli rókára hasonlított akkor. Fél füllel hallgatta Alekszej beszédét, s azt mímelte, hogy tisztában van rejtett értelmével. Csupa előzékenység, csupa figyelem volt, s annyira szolgálatkész, hogy mindenkinek feltűnt. Susanne kisasszony (ne feledkezzenek meg róla, ha nem is említem) megkérdezte tőle, hogy milyen kellemes dolog történt vele.

— Semmit se becsülök oly sokra — válaszolta —, mint ezt a helyet, ahol ülök. Ezt pedig az ezredes igaz történetei követik a sorban.

— Kár, hogy olyan keveset értek csehül — mondta a francia kislány, és szerelmesen a herceghez fordult.

Beszélgetés közben az ezredes elejtette a nagyhercegek s a cári család tagjainak ismert nevét. Valami vigalmat emlegetett abból az időből, amikor ő meg én még gimnáziumba jártunk. Figyelmeztettem őt elszólására, megkérdezvén, nem fél-e, hogy a kellemesnél idősebbnek tartanak majd bennünket az urak és hölgyek.

— Á — válaszolta a herceg —, nincsenek hiú reményeim, hogy kisimulnának arcom ráncai, ha tíz évet le-

tagadnék. Különben is, úgy tapasztaltam, hogy mindig azok a legszebb évek, amelyekben éppen vagyunk Harmincéves koromban a harmincas, negyvenéves koromban a negyvenes évek — és így volt ez egészen a mai napig.

— Nos, ez — mondtam — kiváló módszer arra, hogy az ember fiatal és elégedett maradjon. De nem árulná el nekünk, kegyelmes uram (ha már erről beszélünk), hogy valójában hány éves?

— Negyvenöt vagyok — felelt a herceg.

Megörültem, hallván, hogy a herceg valamivel korosabb nálam, hiszen ha ő — az ötven felé közeledve — képes a lányok riogatására, akkor én is reménykedhetem, hogy meghallgatásra találok. S ha csak egy hónapnyit kullognék is e vén oroszlán mögött, akkor is van néhány nap előnyöm, s ez több, mint a sírgödör, feledés és nihil.

Alighogy az emberi vég szörnyű nevét a gondolatok elvont nyelvén kimondtam, magam is megrémültem, s nyomban a palackhoz nyúltam. Susanne-ból és Michaelából sugárzott a legtöbb élet, s hajuk gyönyörű gyíkok páncéljaként csillogott. Úgy éreztem, kétféle boldogság áramlik ki belőlük. Az egyik határozott és büszke, a másik egyszerű, kicsit kíváncsi, és minden lében kanál.

„Ej — mondtam magamnak —, ha ezeknél a tüzeknél sem tudsz megmelegedni, akkor semmit se érsz már. Jaj annak, aki a jövő reményében elszalasztja a pillanatot, amelyet barátaival átvigadhat."

Majd felálltam, és kenetteljesen köhintve, elmondtam a pohárköszöntőt. Aztán a másodikat! A harmadikat! Hogy mindenki megkapja, ami dukál, és senki se bánkódjék!

Gazdám elnézőn rám-rám pillantott, s ekkor észrevéve pillantásait, erre gondoltam. „No, Spera, ha nem

lát benned jó asztaltársat, akkor véged, hiszen a könyvtárban úgysem érsz semmit; régi történeteket olvasgatsz csak ott."

E fontolgatások közepette királyi hangulatom támadt, s míg vékony sugárban ömlött a bor a poharakba, lestem az alkalmat, hogy Susanne-hoz dörgölőzzem. Az asztalvégen ült. Oldalán azonban Ellen tornyosult.

Tornyosultat mondok, mert nagyon hosszú hölgy volt. El kell róla mondanom azt is, hogy szeplői voltak (szintén óriási méretűek), hogy testéhez szorított könyökkel ült, s merev arccal, mely szakadatlanul nevelői fajtájának valódiságáról beszélt, mint egy balszerencsés XV. századi festő képe, amelyen az évszámon kívül nem látszik semmi más; mint egy undorító kép, mely a szemétgödör mélyén is épen marad, és évek múltán (jó pénzért) a kontár gyűjtő szobájának falára került.

A két nevelő-hamupipőke közé nyomakodtam, és egyre mámorosabb fővel hol az egyiknek, hol a másiknak mondogattam bókjaimat. Úgy intéztem, hogy Ellenhez gentlemanként, Susanne-hoz pedig balga ifjonc módján beszéljek.

A herceg azalatt Michaelával kezdett beszélgetni, de közbe-közbe Stoklasához, majd hozzám fordult. Emellett Jan úrnak válaszolt, s megleckéztette az ügyvédet, mint a vívó, aki nem téveszti szem elől célját, mégis van ideje arra, hogy bal kezével közben legyeket fogdosson. Susanne-t szórakoztattam (mintha a falnak beszéltem volna), de fél füllel hallottam, amint a herceg „cárról, lobogókról, bárónőről" beszél, összehordva mindenféle badarságot.

Versenyezni akartam vele (ugyanis egyszeriben felfedeztem, hogy Susanne nem figyel rám).

Épp a szibériai hadjáratokról volt szó. Felálltam, és az elbeszéléshez kapcsolódva így szóltam:

— Tőlem akár két ménesnyi kancája és ménje s ugyanannyi katonája is lehetett, csak arra válaszoljon, de őszintén, hogy hol legeltek a lovai, és hol aludt az ezrede, s mit lehetett abban az országban egyáltalán enni? Mi azt hallottuk, hogy ott állandóan éhínség dúlt, s hogy vagy három könyök hó fedte azt a tájat.

Alighogy befejeztem, Pustina doktor nevetésre fakadt, s tüstént hullani kezdtek a herceg rovására az ilyesfajta csipkelődő megjegyzések:

— Tudják-e, hogy az orosz lovak havat esznek és utálják a zabot?

— Hát azt tudják-e, hogy arrafelé a kancáknak szép rózsás tőgyük van, s hogy e nemes állatok mindegyike abból táplálja a lovasát?

— Ostobaság, ez természetellenes volna.

— A maga megjegyzései teljesen megbolondítanak.

— Különben éhen pusztultak volna, mint ahogy Nagy Sándor indiai hadjáratában történt.

— Lehet — felelt a herceg —, de megfeledkeznek Habakukról, akit egy holló táplált.

— Hogyhogy, be akarja mesélni nekünk, hogy madártejben sem volt hiány? Maga lódít!

Amikor mi már megelégeltük az effajta sületlenségeket, a herceg következett:

— Maguk — mondta —, ügyvédek, könyvtárosok és földbirtokos-csemeték, maguk, akik villát tartanak a kezükben és a villán finom falatot, maguk, akik vidáman koccintgatnak, maguk örök ínyencmesterek nem tudnak másra gondolni, csak az ennivalóra. Jól van, megértem ízlésüket, nem először találkoztam vele. Azok, akik így beszéltek, tucatjával szöktek meg tőlünk a háborúban,

és aztán a saját szakállukra fosztogattak. Volt éhínség, hát persze hogy volt! Azt állítják, éléstár nélkül nincs háború, a kettő úgy tartozik össze, mint a menyasszony meg a vőlegény? Én meg azt mondom maguknak, hogy ez az igazságnak csak parányi része. Minket olyan éhség kísért, mely felkorbácsolja a lelket, vörösre izzítja az arcot, lázassá teszi a testet, olyan éhség, amely átviharzik rajtunk, s megvacogtatja fogainkat. Úgy kísért bennünket az éhség, mint az üres lábasán doboló, fazekát csörgető koldusasszony. Effajta játékot űzve, mind sebesebbre váltja lépteit, szoknyája lelóg derekáról, s véres az ínye. Havas hajjal, inkább holtan, mint élőn, de emelt fővel, harci kiáltást hallatva megy előre. Magával ragadja a katonát, pisztolyát csattogtatja, futás közben lő. Elesik, újra felkel, vérezve immár, de mégis felemeli botját, s teljes erővel ordít, rohamra indul, és nótára gyújt. Végül célhoz ér, megcsókolja a szent keresztet, s lerohan a dombról egyenesen az árokba, mely füstölög még a lőporfüsttől. Ütközet után néha szerez magának egy darab lóhúst, talán eszik is, talán meghal. Ki tudja?

— Mondhatom — szakítottam félbe a herceget —, pompás étlap, tetszik nekem. De egy árva szót se szólt, kegyelmes uram, arról, hogy mitől lelkesednek a lovak, mi ad erőt nekik, hogy az éhséget és a fagyot elviseljék?

— Nyughasson már — szólalt meg gazdám, aki időközben ismét hinni kezdett a hercegben —, a hercegnek igaza van. A hadviselés törvényei már régen igazolták, hogy az éhség — a hadsereg legnagyobb ellensége — segítőtárs is lehet. Higgye el, nincs szörnyűbb ellenség annál, amelyik azért megy rohamra, hogy teleegye és kialudhassa magát.

— Á, én lelövetném azt az embert — mondta erre Alekszej Nyikolajevics —, akinek csak ezen jár az esze.

Ha olyan rosszul beszéltem, ha annyira elhomályosítottam céljaink igaz értelmét, hogy maguk úgy magyarázzák, mintha az evésért s ivásért harcoltunk volna, akkor megérdemlem, hogy a cár megfosszon a rangomtól.

Láttam, a herceg pillantása bőszültté kezd válni, s hogy túlságosan beleélte magát a régi történetekbe. Bajusza remegett, szeme szikrázott, agyarszerű fogai villogtak, s arca olyan elragadtatással tükrözte hóbortos eszméjét, hogy ajánlatosabbnak tartottam másra fordítani a szót, abbahagyni ingerlését. Gazdám alighanem éppoly jól tudta, mint én, hogy ebben az ügyben a herceg nem érti a tréfát, eszébe jutott, hogy miként végződött a dolog Charousekkel, s ezért inkább azt javasolta a társaságnak, hogy menjenek aludni.

Ez bosszantott. Igyekeztem hát gyorsan kiengesztelni a herceget, s így szóltam hozzá:

— Hát mi van abban, ha böjtölt, az a fontos, hogy ép bőrrel megúszta a bajokat, s megőrizte egészségét és frisseségét. A jelenlegi körülmények között behozhatja, amit elmulasztott.

Tölteni akartam a pohárba, s lehajoltam, hogy elérjem, de Michaela és Susanne kisasszonyok mintegy parancsszóra elkapták az előttem álló palackot. Az egyik erre, a másik amarra húzta. Volt a viselkedésükben valami szerfölött gyerekes és együgyű, valami, ami első pillantásra elárulta, hogy rosszul áll a kisasszonyok szénája: a herceg elkápráztatta őket.

Nem adnék — isten a tanúm — egy lyukas garast se Alekszej beszédeinek értelméért, az eszéért meg egy krajcárt sem. Michaela és Susanne mégis el volt bűvölve tőle, mert az ezredes hóbortosságában, ámbár kissé régimódin, de volt erő, volt tűz.

Egyik hölgyről a másikra néztem, de Ellen folytatni

akarta a beszélgetést ott, ahol a vacsora elején abbahagytam. Nem sok kedvem volt hozzá, erre ő kezdett mesélni a skót rétek bájáról, amelyek a marhák kolompszava közepette zöldellnek. Gyötrelmesen hosszú idő után végre eljutott a szombatig.

— Ez az a nap, amikor mindenki a templomozásra készülődik — mondotta, megjegyezve, hogy a templomba járás az évek során az ő számára is nélkülözhetetlenné vált...

Én akkoriban csak Susanne-t láttam, s ördögöt érdekelt, hogy mit prédikálnak az anglikán papok. Ellen terhemre volt, s míg ő beszélt, én az asztal másik végéről próbáltam egy-egy szót elcsípni. Akkor még nem ismertem Ellen jóságos szívét, se ragaszkodását, amely még csúnya nőknél is páratlan, s amely sokszor többet ér, mint a csinos arc (erre a bölcsességre csak később tettem szert). Akkor még Susanne után koslattam: rájöttem, hogy távolodóban van tőlem. Ámbár akadtak még pillanatok, amikor úgy látszott, hogy a kisasszony élénksége már nem a herceg fecsegésének szól, s hogy Susanne csak a komoly, irodalmi tárgyú beszélgetést szereti. Így vélekedtem, valahányszor csak Susanne hozzám fordult valami idézetért. Szíves-örömest teljesítettem kívánságait (miután előzőleg kimentettem magam Ellennél). S valahányszor jelesebb szövegből idéztem, úgy intéztem, hogy gazdám is hallja, hadd tanulja meg becsülni a könyvtárosokat. A Stoklasa-féle embereknek szinte erőszakkal kell a fejébe verni a műveltség tiszteletét. Emelt hangon s mély átérzéssel beszéltem tehát mindaddig, amíg a herceg meg nem jegyezte, hogy — ha nem lennék oly nagyszerű könyvtáros — azon nyomban felcsaphatnék ministránsnak.

Közben fejembe szállt a bor. Éreztem, hogy ha el is

veszítem Susanne-t, a jó helyemet legalább megőrizhetem, még akkor is, ha kitudódnak a Cornélie kisasszonynál tett átkozott látogatások. Ó, istenem, hát mi egy nyomorult éjszaka az élő emberhez és annak halhatatlan lelkéhez képest? Százszor is kedvem szottyant, hogy a gondolatomat hangosan is közöljem, s csak üggyel-bajjal tudtam türtőztetni magam.

Közben az ügyvéd valami miatt újra Alekszejjel huzakodott.

A legtöbb emberhez hasonlóan természetes hajlamom van arra, hogy olyan emberekkel barátkozzam, akiknek kedvez a szerencse, akik a siker felé tartanak. S mivel világosan felismertem, mennyire uralja hercegünk a mezőnyt, igyekeztem a kedvében járni. Megkockáztattam néhány bókot: amikor a fegyverekről esett szó, közbevetettem, hogy a herceg hétszer egymás után eltalálta a piros hetest, s mindig ott, ahová piros szív volt festve a kártyára. — A lovakról beszélgetve viszont arról elmélkedtem, milyen kiváló lovas; egyszóval: megtettem, amit lehetett.

Jan úr és az ügyvéd józan maradt, én és a herceg azonban kissé mámorosak lettünk. Mégis ők kullogtak messze mögöttünk. Jólesően hallgattam, hogyan igyekszik az ügyvéd gúnyolódni. Megpróbálkozott egy részegességről szóló viccel, de az efféle szurkálódásokat a palackok durrogása közömbösítette.

Jan úr (aki mégiscsak jó ember volt) inkább sajnálkozást érzett, mint mérget, s ez megbékített vele egy kicsit. Menj, te ostoba, gondoltam, bár Michaela kisasszony most csak az ezredest látja, ez mégsem jelent semmit, hiszen derék ezredesünk egy szép napon úgyis olajra lép. Már annyit összehazudozott nekünk, hogy szörnyű, végül majd annyira belegabalyodik, hogy moccanni se bír. Voltaké-

pen örülnöd kellene, hogy a herceg kivetette a nyeregből az ügyvédet, aki sakkban tartja a jószágkormányzót. A hercegnél ilyenről szó sincs. Ő eltűnik, szétoszlik, elrepül, vagy pedig (ha eljött az ideje) elvezeti egy puskás, derékszíjas csendőr. Vigyen el az ördög, ha tévedek, és nem nyomja valami szélhámosság ennek az embernek a lelkiismeretét.

Bizonyos számú pohár után nagy gyöngédség önti el szívemet, s ezért kifejező pillantásokkal tudtára adtam Jan úrnak: elegendő, ha összehasonlítja friss arcbőrét a herceg ráncos és cserzett arcával, ívelt ajkát és apró fogait az ezredes szájával, amely szép ugyan, de csupa konokság, gunyorosság és farkastermészet. Sajnos, Jan úr elnézett mellettem, és akkor sem értett meg, amikor megszorítottam a karját. Gazdám viszont vidám volt, s újra nagyon kedvesen tárgyalgatott a herceggel, sőt még velem is. Amikor elváltunk, kezet nyújtott nekem, s azt mondta, hogy furfangos fickó vagyok.

Már elmenőben voltam, de ekkor (ahogy a gondolat eszembe ötlött) hirtelen visszafordultam, hogy néhány szót váltsak az ezredessel. Hátha kedve szottyan egy kis hideg halra és egy pohárka rozspálinkára? Megálltam tehát, és vártam; láttam, amint Lojzík (akit Fairbanksnak hívnak) kiissza a maradékot a kisasszonyok poharából, félrelöki az enyémet, noha több bor maradt benne. E látvány közben, melyet önök kissé ízléstelennek vélnének, azt a csodálatos kettősséget kezdtem érezni, amely egyesülésre sóvárog: ama dió második felének állandó kereséséről vagyon szó, melynek egyik felét a jóságos Úristen minden egyes férfiembernek a markába nyomta.

S amint a nyitott ajtókon kitekingetek, Michaela és Susanne kisasszonyt pillantom meg, amint a herceg oldalán lépkednek. Feléje emelték fejüket, szőke, illetve ében-

fekete fejüket. Mozdulatlan maradtam. A hölgyek elbúcsúztak. Az ezredes meghajtotta magát, s Michaela a hálószobába ment, ahol Kittyvel együtt alszik.

A herceg elindult, s Susanne kisasszonynak csak néhány lépést kellett megtennie szobája ajtajáig.

Kezét a kilincsre téve megállt.

S ekkor megpillantottam a herceget: farkasugrásokkal szökellt Susanne-ig. Átölelte, s a lány egy hangot sem szólt.

Éreztem, torkomban ver a szívem.

A herceg lassan kinyitotta az ajtót, és Susanne-nal egyszerre belépett a szobába.

Aztán megfordult mögöttük a zárban a kulcs.

Ezen az éjszakán nem tudtam aludni. Dühített a gondolat, hogy Susanne a herceggel hentereg. Hol a hideg rázott, hol melegem volt. Számtalanszor kiszaladtam a folyosóra, de mit tehettem? Csaptam volna lármát? Dörömböltem volna Susanne ajtaján?

Tanácstalanul, izgalomtól feldúlva és haragos szívvel tértem vissza ágyamba. A hajadonokra gondoltam, akik gazemberek karjában mennek tönkre, és Eliška húgom jutott eszembe, aki (mint már említettem) írnoka révén valami hasonlóba kóstolt.

Undor és gyűlölet töltött el a csábítókkal szemben, magamat pedig egy ma született báránynak éreztem. Hol a tenyerembe hajtottam a fejem, hol ökölbe szorítottam a kezem.

És a fejemen átsuhanó képek! Hallani véltem a szerelmespár egy ritmusú lélegzését, s láttam Susanne-t, amint karjával elfedve szemét, alvást mímel. Megjelent szemem előtt csupasz lábának pompás bokája, felcsúszó ruhája, meztelen teste és szemhéjának egymásba szövődő pillái.

Pirkadás előtt könnyű lépteket hallottam: a herceg távozott.

A következő nap, nem akarván embert látni, a könyvtárba húzódtam, s a LÉLEK VITÁJA A TESTTEL

című könyvet olvasgattam. Nagyon szeretem ezt a könyvet, de akkor figyelmetlenül olvastam, és nem nevettettek meg az ismert sorok. Tudatom mélyén Susanne izgatott. Bosszút akartam állni rajta. Gyűlöltem Alekszej Nyikolajevicset, és ehhez elég erkölcsi erőt is éreztem, amely sajnos, az öregedéssel párhuzamosan gyarapodik.

Fel-alá futkostam a könyvtárban, mint a vadállat ketrecének rácsa mögött. Nem találtam a helyemet, nem tudtam kifújni magam, a nyugtalanság és a világgámenés vágya ráncigált.

E bősz séta közben hirtelen eszembe jutott, hogy ki kellene menekítenem Susanne-t Párizsba. „Hát persze — mondtam magamnak —, visszamegy az anyjához a Szent Lajos utcába, megszabadul a hercegtől, és egy hónap múlva elfelejti..."

Keserűségem annyira elkábított, hogy e reményem ostobaságát nem ismertem fel.

Ó, ha abban a pillanatban tiszta lett volna a fejem! Ó, ha nem állt volna a hátam mögött az erkölcsregények vén és átkozott rossz tanácsadója, a lélekelemző szerzők ördöge, gonosz szelleme, sátánja!

A bennem feltörő hangtól megsüketítve fontolgatni kezdtem, honnan szerezhetnék pénzt Susanne számára. — És már helyben is vagyunk.

Mindeddig eltitkoltam (egy jelentéktelen megjegyzésen kívül) azokat a csúf gondolatokat, amelyek időről időre hatalmukba kerítettek, de képzeljék, én mégis vezekeltem, térden állva írom ezt az oldalt is, és bűnbánatomban vájkálok, hadd legyen még gyötrőbb, hadd eressze még mélyebbre karmait. — Hiába minden: éhes számból még egy sóhajt se bírok kicsikarni. Tudva tudom, hogy pokolra való vagyok, hogy ördögé a lelkem, hogy megtagadtatott tőlem az alázat hangja s a bárány bőre. Nyíltan

kell beszélnem, s ezért nyomban el is mondom, hogy lopni akartam Stoklasa könyveiből, hogy el akartam adni belőlük Huylidenn úrnak, aki Krumlovban tartózkodott akkoriban, és egy Steiner nevezetű amszterdami kereskedő ügynöke volt...

Már meglehetősen régen érlelődött bennem az ötlet, hogy a könyvtár rovására gazdagszom meg. Egész évben bódultan járkáltam e kincsesház körül, s ha nem volnék oly nagy tisztelője az írott szónak, egyik kötetünket a másik után küldözgettem volna a régiségkereskedőhöz. Ha ezt mégsem tettem, akkor annak részben az volt az oka, hogy minden tolvajlást olyan erőfölösleggel, olyan lendülettel kell végrehajtani, amely legalább két magyarázatot őriz tarsolyában a tényálladéknak nevezett dologhoz. Ez a könnyedség azonban nem adatott meg nekem.

Abban az időszakban, amelyről beszélek, vagyis, amikor Susanne kisasszony miatt szorongattak a gondok, ismét forgatni kezdtem fejemben a tolvajlási terveket. Pillanatnyi töprengés után a könyvtári lépcsőhöz rohantam, és mint a festő, aki a gyönyörű boltozat alatt befejezi a vigyorgó Júdás arcmását, egy utolsó mozdulattal, kezem egy utolsó rándulásával megpecsételtem sorsomat. Birtokomba vettem a DE CAPITIBUS SERVORUM könyvet.

Nyomorúságos az én életem, hasonlatos az átkozott emberek életéhez. Pirulva és szégyenkezve ugyan, de már történetem elején se tudtam ellenállni bukásom elítélésének, s most immár másodszor beszélek róla, mint a gyilkos, aki újra felkeresi a szörnyű tusa színhelyét...

Tudom jól, mohóságomat a testvéri szeretettel mentegettem, most azonban kénytelen vagyok bevallani az igazat: bár volt némi szerepe fivéri érzelmeimnek is ebben a dologban, de gazdám tulajdonát nem a nővérem és nem

is Susanne miatt loptam el. A lopás igazi oka: gyenge jellemem és pénzsóvár természetem. Ha azt akarnám, hogy önök szemet hunyjanak dolgaim felett, akkor azokra az erkölcsökre és szokásokra hivatkoznék, amelyek 1918 körül divatoztak. Viszont akkor hogyan magyarázhatnám azon évek pokoli izzását? — Mivel semmi okosabb nem jut eszembe, megismétlem a kérdéseket, melyeket, a könyvet szorongatva, feltettem magamnak.

Íme:

Kié ez a két könyv? Marcel hercegé?

Dehogyis!

Stoklasáé?

Dehogyis! Az államé. A nemzet tulajdona.

Nos, ha így van, akkor a sajátodhoz nyúlsz, Bernard, hiszen egy oldal belőle éppen a tiéd...

E gondolatoktól vezettetve elvettem a DE CAPITIBUS SERVORUM-ot, és bármennyire is vérzett érte a szívem (mint ezt már említettem egyszer), letéptem a DÉLCSEH KRÓNIKA kötéstábláit.

Majd írtam Huylidenn úrnak, hogy holnap keressen fel, s elrejtettem zsákmányomat.

Éppen ideje volt, mert abban a pillanatban kivágódott az ajtó, s Marcel meg Kitty rontott be a terembe. Hónuk alatt mindegyikük két vívótőrt hozott. Megkérdeztem tőlük (eltitkolva felindulásomat), mit akarnak vívófelszerelésükkel a könyvtárban?

— Mit? — válaszolták — hát csak azt, hogy a herceg megtanít bennünket a művészetére.

Nem értettem, milyen művészetre gondolnak, és valóban sokáig tartott, míg rájöttem, hogy a két gyermek nyelvtan, olvasás és írás helyett vívást akar tanulni.

Nem sokkal később megérkezett a herceg. Megpillantva őt, ismét Susanne jutott eszembe. „A te lelkeden szárad

— mondtam magamban, az ezredest mustrálgatva — az ő boldogtalansága, és az a bűn, amelyet éppen elkövettem."

Éreztem, hogy valami piszkál az ezredes ellen, nevetségessé akartam tenni, és csodálkozva nézegettem. Valóban olyan volt, mint egy madárijesztő. Lábán szűk nadrág feszült, mellkasát nyakig begombolt kazakjába zárta, amelyen mindenütt gombok ragyogtak, ahová csak nézett az ember. Nikkellel ékesített hollóra emlékeztetett. Hosszú volt a lába, keskeny a dereka, s oly széles a válla, oly szűk a cipője, hogy magamban azt gondoltam: „Öregem, te fűzőt hordasz." Beszélgetés közben aztán átöleltem a derekát, hogy meggyőződjem az igazságról, de be kell ismernem: tévedtem.

— Kegyelmes uram — mondtam, hogy eltereljem figyelmét viselkedésemről —, jöjjön Michaelához, és hagyja ezt az áldatlan tanítást. Kitty sohase fog fegyvert forgatni, ami pedig Marcelt illeti, neki talán kapóra jönne a maga tudománya, ha a varjakat hessegeti majd a szántóföldről, bár higgye el nekem, a kő alkalmasabb.

— Bernard, Bernard — válaszolt a herceg, miközben a tőr hegyét a padlónak feszítette, hogy megvizsgálja rugalmasságát —, nincs a világon olyan dolog, ami annyira nemesítene, mint a fegyver. Jegyezd meg magadnak, hogy soha emberi kéz tökéletesebb, szebb és hasznosabb eszközt nem alkotott.

— Ugyan — mondtam erre —, mese-bese! Halaszthatatlan dolgom van, s arra kérem, fáradjanak arrébb, ki a folyosóra, az udvarra, a mezőre!

— Azért választottuk a könyvtárt, mert szép sima a padlója s mert tágas, levegős és magas terem. Végül pedig azért, mert több kis szoba csatlakozik hozzá, amelyeket öltözőhelyiségnek használunk majd.

Miután befejezte mondatát, a herceg valami bolondos guggoló állásba helyezkedett, s bal kezét hátracsavarva, lapockájára illesztve, előadásba kezdett a térdek rugalmasságáról, a vívók ugrásairól és dobbantásairól. Marcel és Kitty tágra meresztett szemmel itta minden szavát.

— Hű — mondtam, látva, hogy a herceg kutyába se veszi megjegyzéseimet, s tovább bolondozik —, csillapodjék, kegyelmes uram, hagyja, hadd végezze Marcel a munkáját, amiért fizetik, hagyjon már föl ezzel az előretolt lábbal való ugrándozással, mert fellármázom egész Kratochvílét, hogy megnézzék magát. Bizony isten, nevetségesebb, mint egy bohóc, és ez egyáltalán nem illik önhöz.

De a herceg nem hallgatott rám, s csak foghegyről felelgetett.

Nagy dühösen elszaladtam Michaeláért és Jan úrért. Majd Susanne kisasszonyt hívtam oda.

Nem néztem Susanne-ra, amikor megszólítottam, mert attól tartottam, hogy könnyek nyomait találom az arcán. Szó se róla! A kisasszony szebb volt, mint valaha.

Vajon mitől nyeri báját és egyszerűségét a szerelem? A kisasszony epedt a vágytól, hogy vívás közben láthassa az ezredest, és úgy kacarászott, mint egy kislány.

Útközben megkértem a két hölgyet, hogy dorgálják meg a gyerekeket.

— Tudják, hogy Kitty semmi hasznos iránt nem érdeklődik, két összefüggő versszakot se tud fejből; ha a herceg éppúgy elbolondítja a vívással, mint a történeteivel, akkor semmire se viszi.

— Én viszont azon a véleményen vagyok — szólt közbe Michaela —, hogy a vívás nem is olyan haszontalan. Marcelre pedig ne legyen gondja.

Közben a könyvtárba értünk. A herceg ezalatt már be-

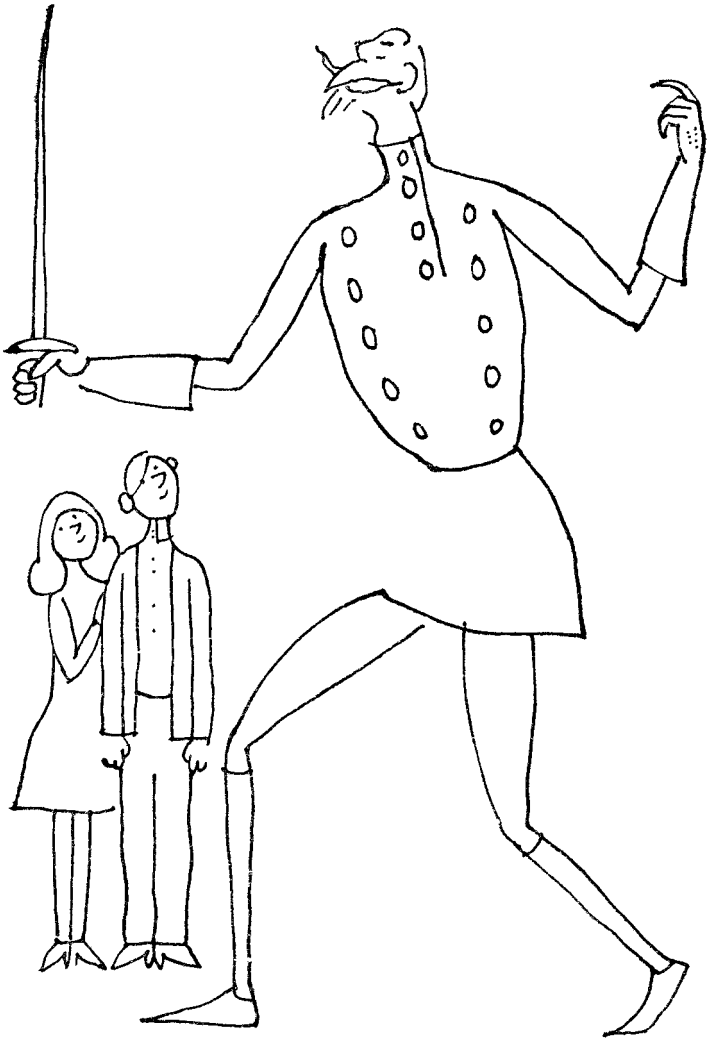

fejezte előadását a fegyverfogásról, s most a védekezés és támadás módjait mutatta be. Számomra ez mérhetetlen bolondság volt, mert a tárgyilagos és tartalmas szóváltáson kívül mindenfajta küzdelmet szívemből utálok. Michaela és Susanne kisasszonyok azonban nem osztották véleményemet. Sőt! Nevettek, és érdeklődéssel figyelték a vívógyakorlatokat. Jan úr azonban fejét csóválta a herceg láttán. Nem mintha helyeselte volna véleményemet. A herceg viselkedésén csodálkozott.

— Ahogy én tudom, amennyire én ehhez a mesterséghez értek — mondta Michaelának —, a herceg egyetlen mozdulata se szabályos.

— Milyen vívóiskola ez? — kérdezte a hercegtől. — Azt mondja, hogy olasz? Szó sincs róla! Szó sincs róla!

— Maga — mondta neki Michaela — mindig elégedetlen. Mi a kifogása? Szerintem élvezetesek ezek a mozdulatok.

E pillanatban Kitty elejtette a kardot, és a kis hölgy ettől úgy elpirult, mintha a vívósisakkal és kardmarkolattal együtt a vívóbüszkeség is ráragadt volna.

Nénje emelte fel a fegyvert, s ekkor jöttem rá, hogy rossz szövetségest hoztam: Michaela beállt a pástra, és kérte a herceget, hogy kezdje meg az ő tanítását is.

A szegény kis Marcel, aki már fente a fogát, hogy kis barátnője után ő következik, hoppon maradt, és szorosan a falhoz simult. Szeretett volna eltűnni, de ugyanakkor feltűnni is. Markában a tartalékkardokkal, piros arcával, sóvárgó szemével olyan apródra hasonlított, aki királynőjébe szerelmes.

Odasúgtam neki, hogy ne hagyja magát elbolondítani a hercegtől, aki mindig inkább a többiekkel törődik majd, mint vele, amikor azonban feszülten figyelő arcát s a kinőtt kabátujjból kinyúló gyerekes csuklóját láttam, ami-

kor észrevettem, mennyire szenved, megsajnáltam egy kicsit, s így gondolkoztam: „Kergessem el, és tiltsam el? Ez a kölyök úgyis keresztülviszi, amit akar, akárcsak Susanne."

Végül is úgy intéztem a dolgot, hogy a másik pár Kittyből és Marcelből álljon. Ezzel ugyan saját jobb meggyőződésem ellen vétettem, de hát az ember nem mindig következetes, és sokszor éppen azzal éri el célját, hogy eltér eredeti szándékától.

Marcel és Kitty valóban az én malmomra hajtották a vizet. Vívásuk még a legkonokabb vívókat is elfordította volna a vívástól. Teli torokkal nevettünk, én, Susanne s végül Michaela meg Jan is. Csak a herceg maradt komoly. Megdicsérte Kittyt és Marcelt, s azt mondta, hogy jól megy nekik.

— Uram — szólalt meg erre Jan —, egyszer azt hallottam öntől, hogy itt-ott megfordult néhány vívóterem környékén.

— Igen — felelt a herceg —, így van, ámbár azt hiszem, nem beszéltem erről, de így van.

— Nos, én nagyon keveset értek ehhez a művészethez, de azért vállalkoznék rá, hogy kiüssem a kezéből a kardot, és ott találjam el, ahol kívánja.

— Úgy — mosolygott a herceg —, milyen szerencse, hogy nem sértettem meg önt, s így nincs oka kihívni engem.

— Ez kis híján kibúvás — szólt Jan. — Meg kell mondanom: a maga vívása annyiból áll, hogy handabandázik. Hogyan kell a kardot tartani?

— Úgy, hogy üljön a vágás.

Jan úr az eszmecsere közben tűzbe jött. Láttuk, egyre vörösebb, és nehezen türtőzteti magát az összeszólalkozástól. Olyan énekesnőre emlékeztetett, aki fél az első

szerepléstől, mégis szívből áhítja, hogy valaki éneklésre kérje.

Amíg a herceg Marcellel és Jan úrral beszélt, a kisasszonyok többször összenéztek. Derengett nekik valami? Én és Jan úr bizonyosak voltunk benne, hogy az ezredes kutyaszorítóba került, s hogy valóban nem ért semmihez. Hazug volt és szélhámos. Mit keres nálunk? Honnan került hozzánk? Miféle bizonyítékai vannak nemességéről? Az talán, hogy hercegnek nevezi önmagát, és így szólíttatja magát a szolgájával?

Amikor hallottam Jan úr határozott állítását, hogy a herceg kontár vívó, valószínűnek látszott, hogy ez a kérkedő csak hencegett, egytől egyig hülyének tartva valamennyiünket. „Várj csak — mondtam magamban —, még nem végeztünk, még számolunk!" Kezemet dörzsöltem, hogy sikerült pácba juttatnom az ezredest, s hogy még jobban befűtsek neki, bekapcsolódtam a beszélgetésbe, felsorolva, hogy öt vívóiskolát ismerek:

— A flandriai iskolát, a francia iskolát (itt meghajoltam Susanne kisasszony felé), az olasz iskolát, az alnémet iskolát, ez az úgynevezett MEINE TANTE — DEINE TANTE, végül pedig a keleti iskolát, amely titkos törvényeiről és nehezen érthető szabályairól nevezetes. Olyan hamis, csalárd és durva, hogy csak ritkán s inkább csak bérgyilkosok használják.

— Mi — folytattam (magamra és Jan úrra gondolva) — súlyt vetünk a könnyed, kecses és elegáns mozgásra, a kegyelmes úr ezzel szemben verekszik, ahogy tud, és mindenkit a legrövidebb úton akar a túlvilágra küldeni.

— Kitűnő — válaszolt az ezredes, és még őszintébben kacagott —, kitűnő, barátom! Tovább is tudod? Rajta, csak folytasd!

Susanne és Michaela kisasszonyokat kissé meglepte ez a nem túl meggyőző válasz. A herceg mit sem törődött ezzel. Szégyenkezés nélkül beszélt tanítványaival, s azok lelkesen fogadták oktatását.

— Kár — mondta Susanne —, azt hittem, többet látunk annál, amit bemutatott.

A herceg vállat vont, és azt felelte, nem tartja szükségesnek, hogy bizonyítsa állításait.

Úgy láttam, a kisasszonyokra újabb megpróbáltatás vár, s hogy különös gondolatokkal távoznak.

Jan azonban maradt. Baljósan hallgatott, s várt, hátha mégiscsak alkalma adódik a kardforgatásra, s még idejében bemutathatja ragyogó képességeit. A herceg azonban észre sem vette őt.

Michaela kisasszony ettől kezdve kételkedni kezdett a hercegben, s mert bizalmatlanságában ellenszerre talált elhatalmasodó szerelmével szemben, eltúlozta kételyeit. „Hát hogyan — mondta magában —, én, aki azt tartom a hercegről, hogy hazudik, és rosszul bánik a karddal, én, aki arcába nevettem, én lennék szerelmes belé? Ostobaság! Ez egy kalandor, világcsavargó, aki olyan erényeket tulajdonít magának, amelyekkel egyáltalán nem rendelkezik."

Susanne fejében talán hasonló gondolatok gomolyogtak, de ha így volt, a francia lány még Michaelánál is nagyobb szorongást és bánatot érezhetett. Remegett, mint a rabul ejtett állat, de nem volt ura szívének, és annál jobban szerette a herceget, minél kevésbé akarta ezt.

Sok Michaelához és Susanne-hoz hasonló lányt csaltak már lépre szélhámosok, s amikor később tudomást szereztek árulásaikról és szennyes tréfáikról, mégsem vonták vissza szavukat, hűségesek maradtak. Nem hallottak talán arról, hogy az iszonyú sebek és az istenverte költők —

akiknek művészete az éj és bűn forrásaiból táplálkozik — jobban elkábítják az ártatlan lelkeket, mint a kristályos, átlátszó költészet? Miért csodálkoznak hát, hogy Michaela és Susanne a herceget, megtagadva bár, de éppúgy szerették, mint korábban? Úgy viselkedtek, mint Marcel és Kitty, mert nekik is megmozdult valami a szívükben, ők is érezték, hogy bálványozott hercegük távolabb került tőlük azáltal, hogy nem utasította vissza a gyanúsítást, amelyet Jan úr nyíltan a szemébe vágott.

A francia lány és az idősebb nővér felnőttként viselkedett, de Marcel és Kitty túlságosan gyermek volt még: a fenyegető veszélyre még nagyobb szeretettel, konoksággal, pirulással s a Jan úr elleni haraggal és gyűlölettel válaszoltak.

Ettől kezdve erről az esetről éppúgy beszéltek Kratochvile-szerte, mint Cornélie-nél tett látogatásaimról, s mindenfelé, ahol szó esett róla, két párt alakult ki. A fehérek, vagyis a herceg pártja és Jan pártja. Ez utóbbi élén Františka állt, aki nem szűnt meg hajtogatni, hogy ki volt Cornélie igazi szeretője.

— Hallgass! Hallgass, te rágalmazó! — torkolták le barátnői, s lángoló szemmel és felháborodástól hullámzó kebellel védelmezték az ezredest.

Akadtak persze egykedvű emberek is, aki kijelentették, elég nekik a maguk gondja, és mindazokat, akik a herceg ügyein veszekedtek, felszólították, hogy menjenek a jó fenébe.

A herceg eközben a legkisebb nyugtalanság jelét sem árulta el. Arcán nyoma sem volt a rosszkedvnek. Éppoly barátságosan szólt Jan úrhoz, mint azelőtt, és úgy csúfolódott vele, mintha joga volna rá. Türelmes volt hozzá, s ezzel megzavart engem.

Másnap elindultam a találkozóra, amelyre hollandusomat, Huylidennt kértem. Valamivel korábban értem a megjelölt helyre, s ott békésen, tölgytől tölgyig, fel s alá kezdtem járkálni. Közben mindenféle ostobaságot szavaltam, hogy elüssem az időt, zagyva, összefüggéstelen sorokat, amelyek azonban hosszuk és lejtésük szerint alekszandrínusok voltak. Belekevertem badar strófáimba összevissza mindent, ami a nyelvemre került, s boldog voltam, ha kijött a ritmus. Úgy szórakoztam, mint a břeźani bíboros, aki, azt mondják, sétái alkalmával ugyanezt teszi.

A találkára kiválasztott hely titkos, félreeső, rejtett s megközelíthetetlen volt... röviden olyan biztonságot nyújtott, mint — ahogy mondani szokás — a gyámi óvadék. Így hát egyre hangosabban és hangosabban szavaltam.

Amikor locsogásomban az ötvenedik vagy hetvenedik sorhoz értem, hirtelen nevetés hangzott a hátam mögül. — Jóságos Isten! Tökéletesen elképedtem, elállt a szívverésem, s lassuló dobbanásai mögül meghallottam, amint agyam egyik féltekéje így szól a másikhoz: „Megfogtak! Megfogtak! Íme, ez lett a vége könnyelműségének!"

Egyetlen szempillantás alatt, amely gyorsabban múlt el, mint ahogy önök egyet lapoznak, számtalan gondolat

villant fel bennem, s úgy szóltak, mint a rémület iszonyú akkordja. Az ördög vinné el az egészet! Azóta tudom, mi a félelem. Azóta tudom, mint retteg a tolvaj, amikor reszkető ujjakkal lopakodik a fal mentén. Amikor visszanyertem önuralmamat, Huylidenn urat pillantottam meg Marcel kíséretében.

— Elnézést kérek — szólított meg a kis huncut —, nem tudtam visszatartani a nevetést, amikor meghallottam, milyen viccesen tetszik színházat játszani...

— Idevezettem ezt az urat — folytatta, nem várva meg válaszomat —, azt mondja, írni tetszett neki, hogy jöjjön a tölgyesbe, s nem ismerte az utat.

Olyan borravalót adtam Marcelnek, mint soha azelőtt, mert valóban elvesztettem az uralmat önmagam fölött. Fejem és testem megtagadta az engedelmességet. Csak amikor már távolodni láttam a fiút, csak akkor sikerült lazítanom könyököm tartásán, mely önműködően szorította testemhez kabátom alatt a DÉLCSEH KRÓNIKA tábláját.

Ezután összekapartam néhány német szót, hogy megrójam óvatlanságáért Huylidenn urat.

— Ha ilyen feltűnően űzi zugügyleteit, akkor semmi közünk egymáshoz! — mondtam neki befejezésül. Ezzel távozni készültem, hogy visszategyem a táblát eredeti helyére.

Úgy látszott, Huylidenn úr nagyobb lopásokhoz szokott, mert igen közvetlenül beszélt róluk.

— A maga izgatottsága — közölte — száz koronával feljebb verheti az árat, de higgye el, ennél többet nem ér se az a jelenet, amit rendezett nekem, se a tábla.

Ezután leszurkolt nyolc darab százast, s megesküdött, hogy az amszterdami régiségkereskedőtől ki fog kapni.

Isten bizony reszkettem, mint a nyárfalevél, amikor

azt a ronda pénzt átvettem, de bármennyire is erőlködtem, nem bírtam makacs emberemből több pénzt kicsikarni. Átadtam hát neki a táblát, s gyorsan elbúcsúzva, hazasiettem.

Ó, az a hazatérés! Kémlelődtem minden irányba, és menekültem, mint egy kapucinus barát, aki az örömlányok utcájába tévedt.

Végre Kratochvíle udvarán álltam, végre becsületes emberként kifújhattam magam! „Adok még tíz koronát Marcelnek — gondoltam —, még egyszer körülnézek, és a dolog örök időkre elfelejtődik." Ebben a pillanatban azonban csak a hátrapillantás volt célszerű. Megkockáztattam hát erre a fél szememet — s mit láttam? A keleti feljárónál Stoklasa úr állt, s úgy bámult, mint egy börtönőr.

Úgy rémlett, hogy még a levegő is elszürkül. Nem láttam, nem hallottam, s nem ért a tudatomig semmi abból, ami előttem lejátszódott.

De bensőmben, a csontok, erek és inak csőrendszerében, a sejtek között, s mindenütt, ahol ritkul a szövet, hogy utat engedjen az erő, nyirokáram és hang részecskéinek vagy csupán a remegésnek, egyetlen kiáltás töltött el: Riadó! Riadó, különben elvesztünk!

Említettem már, mennyire megdöbbentem, amikor hátam mögött megjelent Marcel — nos, most segítségemre sietett testem minden nedve, szellemem minden tehetsége. Gazdámnak ugyan óvatosan, de oly bőbeszédűen válaszoltam, hogy megrémítettem.

— Nem érzi jól magát? — kérdezte Stoklasa, szemöldökét felvonva.

— Á, van egy kis sürgős munkám a könyvtárban, s nem szeretnék elkésni.

Ez a bárdolatlan befejezés — ugyebár — nagyon roszszul sült el.

Szobámba rontva, asztalomon találtam a napi postával érkezett leveleimet. Két fizetési felszólítás és egy brnói nyelvész levele között Anděla nővérem írása hevert.

Felindultan, bosszúsan olvastam. Drága jó nővérkém pénzt kért tőlem.

„Bernard — írta anyám tollvonására és jellemére emlékeztető kézírással —, Bernard, csak emlékezzél, menynyibe kerültél nekünk, amikor azokba az iskolákba jártál. Jó pár füzet és könyv kellett neked! Én akkor még fiatal lány voltam, és mi hasznom lett belőle? Ha hallgattál volna miránk, és valami tisztességesre adtad volna a fejed, most mind jólétben élhetnénk, és én is más házasságot köthettem volna. Nem kellene, hogy olyan gondjaim legyenek, mint most. De ha már megtörtént ez a butaság, és Eliška ilyesmit hozott a fejünkre, arra kérlek Téged, hogy legalább most légy méltányosabb. Mit csináljon szegényke? Neked is eszedbe juthatna, hogy az üres beszéd nem használ neki, hiszen már a harmadik hónapban van. A lánynak csak pár arany kellene, nem pénz az, amit Tőled akarunk! Csak jusson eszedbe, mi mindent tettem én érted, talán még Te is rájössz, hogy valami hálával tartozol. Szegény anyánk is mindig mondta, hogy Tőled semmi jót nem várhatunk, de talán mégse ilyen rossz a helyzet, hiszen tanult ember vagy, és tudod, mit jelent, hogy a húgocskád ilyen bajba jutott."

A következő oldalon nővérem arra kért, hogy küldjek neki ezer koronát.

Eljátszogattam gondolataimban a levéllel, és valami tisztességes kibúvót kerestem. A Huylidenntől kapott pénzen kívül volt még hetven koronám, amit kártyán nyertem, de ez kevés. Stoklasa úrtól húzott fizetésemet

krumlovi hitelezőim foglalták le. Egy keveset a zálogháznak, egy keveset a kocsmának szántam, a többi más hitelezőké volt. Feltettem hát magamnak a kérdést, hogy miként segíthetnék Susanne kisasszonyon, s emellett mivel nyugtathatnám meg nővéremet. „Tartózkodni fogok az apróbb kiadásoktól — mondtam magamban —, a megtakarított pénzen új kötéstáblát veszek, nővéremnek pedig küldök majd időnként egy százast." Ezután megfogadtam, hogy nem fogok inni, és megvizsgáltam a felöltőimet. Úgy találtam, hogy még nagyon csinosak. A nyitott szekrény előtt álltam, bundámat a magasba emelve, amikor kopogott valaki.

Cornélie volt, a kulcsárnő.

Szemrehányó arccal lépett be, s ágyam szélére ült, pontosan oda, ahol virrasztottam, amikor a herceg Susannenal aludt. Úgy terveztem, hogy gúnyosan kezet fogok Cornélie-vel, majd az ezredes úr egészsége után érdeklődöm, de barátnőm zokogni kezdett, és szemrehányások özönét zúdította rám.

— Bernard, drágám — zokogta —, mindig mondtam neked! Miért nem vettél el! Én nem tehetek róla. Ez biztos!

E szavakból nem tudhattam meg, hogy mi történt Cornélie-vel. Az eszére és a műveltségére hivatkoztam hát, egyre ismételgetve:

— Hagyd abba! Ne sírj!

De minden hiába, Cornélie csak zokogott tenyerébe hajtott fejjel. Csak amikor megsimogattam a fejét, és rákezdtem, hogy „Ugyan, ugyan, bogárkám, szegénykém" — törölte meg csuklójával szemét, és tömören így válaszolt:

— Ez a szélhámos azt hiszi, hogy az csak úgy megy! Először bolondítja az embert, aztán pedig meg se ismeri.

De hát erről még beszélünk! Én nem eresztem el. Ó, Bernard, lenne egy csuda jó helyem egy prágai hölgynél, ott szemmel tudnám tartani őt...

Ezzel nyakam köré fonta karját, és újabb könnyekkel áztatta arcomat.

Átöleltem a derekát, s magamhoz szorítottam. Olyan szép volt szomorúságában! Éreztem pompás mellét, s hajának ismerős illata a fejembe szállt. Erősebben szorítottam Cornélie-t, mint azt a szerencsétlen nők iránti részvét megengedné, és csókokkal borítottam el tarkóját. Kezem egyre lejjebb csúszott ovális csípőjén, jobbom pedig a gombokat kereste, amelyek engedtek.

Cornélie abbahagyta a sírást, és szaggatott lélegzése elkápráztatta fülemet. Elvittem barátnőmet az ágyhoz, mely úgy nyelt el bennünket, mint egykoron.

— Ne — sóhajtotta a szépséges, és eltolta a fejemet, de már késő volt. Kulcsárnői ruhája (amely egyébként is túlságosan hasonlít az apácákéra) ziláltan, rendetlenül hevert a földön, haja kibomlott, keze lankadtan lehanyatlott, s csak a hátamon összefonódva, a régi szeretőt ölelve, kaptak újólag erőre.

— Bernard — mondta barátnőm öltözködés közben —, látod, én egyáltalán nem szeretem ezt az embert, de meg akarom büntetni. Szeretnék Prágába kerülni, új helyre. Nem tudnál ezer koronát szerezni?

Csókokkal válaszoltam, Cornélie pedig kezemnél fogva magához húzott oly szorosan, hogy a térdeihez értem. Ezután egyik lábát a másikra vetve, s ruhája redői között a harisnyakötőjét igazgatva, s hízelkedve megismételte előbbi kérését.

Higgadtságom ilyen körülmények között fabatkát sem ér. Az átélt izgalom és boldogság felelt értelmem helyett, mégpedig olyan viharos egyetértéssel, hogy képtelen vol-

tam ellenállni neki. Egyszeriben a fióknál termettem, ahová Huylidenn pénzét dugtam, s leszámoltam belőle hat darab százast. Micsoda szerencse, hogy legalább a megmaradt százasokkal sikerült jótékonyságomat rászednem.

Amikor Cornélie elment, szomorúbb lettem, mint valaha. „Susanne — gondoltam magamban — Alekszej Nyikolajevics közelében marad, drága jó nővérem soha nem kapja meg a segítséget, amire szent joga volna, Cornélie viszont kalapot vagy pizsamát vesz a tőlem kapott pénzen."

Ekkor arra gondoltam, hogy Cornélie talán egy ledér teremtés. Ez fájt. De azért nem csökkent szerelmem Susanne iránt. együttéreztem Andělával, és tiszta szívből szántam unokahúgomat.

Az igazat megvallva, a Cornélie-ügy előtt se volt szándékomban, hogy teljesítsem nővérem kérését, de most szemrehányásokat tettem magamnak, amiért eltékozoltam a neki szánt pénzt. Szégyelltem magam. Gondolkoztam, mit kellene tennem, hogy tisztességesebb összeghez jussak: meg akartam gazdagodni mindenáron.

„Rendben van — mondtam magamnak —, adtál egy kis pénzt Cornélie-nek, de nem azért, mert könnyű erkölcsű hölgy, s nem azért, mert hülye vagy, hanem megfontolásból, szívjóságból. Indokaid a következők: meg akarod büntetni könnyelműségéért Alekszej Nyikolajevicset, s azt akarod, hogy Cornélie ne veszítse el helyét. Susanne és Eliška ügye majd csak elrendeződik. Édes istenem, idő van bőven, s majd valami kereset után nézel. Összeállíthatnál például egy új katalógust. Vagy mi lenne, ha megpróbálnád leközöltetni valamelyik régi szöveget?"

Morfondírozás közben be akartam menni a könyvtárba, ám útközben újra összefutottam Stoklasa úrral.

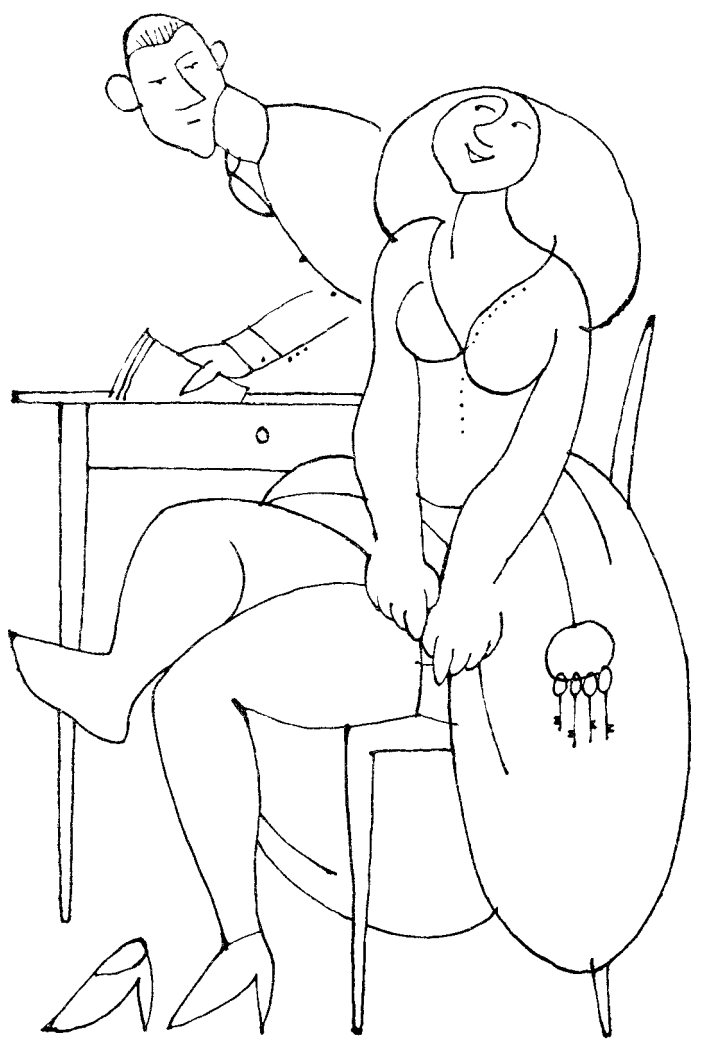

E ponton lazítok az elbeszélés szabályainak gyeplőjén, s nagylelkűségükhöz és ahhoz a büszkeségükhöz fordulok, amely akkor tölti el önöket, amikor pocakjuk mentén a cipőjükre néznek. Nem tűnik fel önöknek ilyenkor, hogy milyen fess emberek? Nos, anélkül, hogy belemélyednék a dolog vizsgálatába, elismerem: igazuk van.

Én azonban, tisztelt uraim, gyakorta gondoltam magamról ugyanazt, amit önök. „Csúnya vagy — mondogattam —, de van benned némi becsület, alapjában véve derék ember vagy!"

És most képzeljék el, hogyan érezhettem magam, amikor a TOLVAJ, RETTEGÉS, BÖRTÖN és ehhez hasonló szavakkal kell dicsekednem. Hiszen mindez nekem szól! Micsoda szégyen!

Valahol azt olvastam a szentírásban, hogy mindnyájan bűnösök vagyunk. Bárha úgy fordíthatnám ezt meg, hogy mindnyájan büntetlenek vagyunk! Bárha megszabadulhatnék a pokol szókincsétől! Oly erősen kívánom ezt, oly nagyon vágyakozom rá, hogy szerintem pribéklelkületű törtető mindenki, aki másként vélekedik.

Húzzuk át könyvünkben azokat a sorokat, amelyekből ez az erkölcs érzik ki, csukjuk be a kamrák ajtaját, melyekből undorítóan ez árad, s fordítsunk egy lapot. — Én a szentek szentjére fogadom: többé már nem ismételem, miként reszkettem az előtt a sekélyes lelkű és fogyatékos műveltségű ember előtt. Arról is hallgatok majd, miként verítékezem különböző helyzetekben, hogyan bonyolódtam hazugságaimba, és hogyan rágtam körmeimet. Tény és való, hogy félelemben éltem, és Stoklasa úrral találkozva, gyakorta hittem, hogy gazdám tud Huylidenn-féle ügyeskedéseimről. Tény és való, hogy volt időszak, amikor szorongva tértem ki az emberek elől, és volt olyan is, amikor kerestem a társaságukat, hogy puhatolózhas-

sam náluk. De most már szeretnék mielőbb átsiklani mindezen. Ha önmarcangolásom — akaratom ellenére — még mélyebben nyomja fejemet a sárba, akkor hát nem mérgesítem el belső sebeimet, nem szégyellem szegénységemet, nem fokozom az önök feszengését, nem erősítgetem saját feddhetetlenségemet, hanem megtérek szépen hibámhoz. Ezt ugyan sajnálkozva teszem, de ügyelek mindig a tárgyilagosságra, no meg arra, hogy botlásomat elködösítsem.

Nyolcszáz korona bizony nyomorúságos összeg, ha becsületünket, nyugalmunkat adjuk el érte, s nem merünk az emberek szemébe nézni miatta. Én egészen kivetkőztem magamból, mintha betegséggel fertőzött volna meg valaki, s mert tovább már nem bírtam, írtam Huylidenn úrnak, hogy azonnal juttassa hozzám vissza azt a szerencsétlen borítótáblát. Ettől megkönnyebbültem, ámbár valami újabb izgalom kerülgetett — feltehetőleg a pénz miatt, amit akkor elfogadtam ugyan, de most aligha tudok a hollandusnak visszaadni.

A tölgyerdei randevút követő második napon, délután három órakor, kellett Huylidenn-nek Kratochvíle ablakai alatt elsétálnia.

Elérkezik a kitűzött időpont, megpillantom a hollandus fák közt fehérlő kabátját, s már éppen oda akartam rohanni hozzá. Ekkor Alekszandr Nyikolajevics állja el az utamat, és ujjával az idegenre mutat:

— Ismeri maga ezt az embert?

— Á — mondom —, az ilyenféléből itt túlontúl sok is mászkál, de azt hallottam, hogy Koda gróf írt önnek.

A herceg csak folytatta a magáét:

— Megtudtam erről az emberről, hogy angol, s attól tartok, hogy az én ügyeim után kíváncsiskodik. Spera, én

ezt az ember nem tévesztem szem elől, és ha még egyszer az utamba kerül, tudni fogom, hogy mit gondoljak...

Egy pillanatig némán álltunk. Az ezredes feltűrte gallérját, s oly előkelőnek, megközelíthetetlennek látszott, mint egy király.

Huylidenn eközben fel s alá sétált, majd látva, hogy nem mozdulok, visszament a kocsijához, hogy távozzon.

Mit tehettem volna? Megértettem, Megalrogov arra gyanakszik, hogy kémekkel állok kapcsolatban. Ezredesünk ugyanis olyan őrült volt, aki minden zugban kémet látott.

„Lám — mondtam magamban —, ezt Marcelnek köszönhetem. Biztos vagyok benne, hogy mindent, amit tudott, elfecsegett a hercegnek."

Amint a herceg faképnél hagyott, Marcelhez siettem, hogy kikérdezzem. Az istállóban találtam rá. Azt rótta teljes hosszában, hogy megállapíthassa, miről feledkeztek meg s mivel foglalatoskodhatna. Eközben a kópé kiszemel magának egy lovat a szökéshez!

Ez a gondolat persze nem szövődött szavakká. Csak valami sejtelem, távoli ködkép volt, ami (a beszéd jelzőrendszerében) inkább a lovasok dicsőítéséhez áll közelebb, s nem azt jelenti, mintha Marcel rámutatott volna valamelyik kancára, mondván: „Majd erre a lóra ülök, ha elmegyek a herceggel."

Amikor rátaláltam, árulóm épp a pántot rakta fel a lóistálló kapujára.

— Az a gyanúm — szólítottam meg —, hogy bizonyos idő óta egyre hülyébbnek látszol!

— Én ugyan nem — válaszolt —, de azt hallaná csak. Bernard úr, amit magáról beszélnek!

— Most nem viccelünk! Mit hazudtál össze a hercegnek a fehér kabátos emberről?

Marcel szegény, ártatlan lélek volt, s beismerte, hogy egyszerűen képtelen bármit is eltitkolni a herceg elől.

— Az ezredest veszély fenyegeti — fejtegette —, s ezért kötelességemnek tartottam, hogy szóljak neki arról az idegenről. Nem mondtam én egyebet, csak azt, hogy levelet tetszett neki írni, s hogy a tölgyesben találkoztak.

— A herceg — válaszoltam — zavaros ember. Vigyázz, ne vedd készpénznek azt is, amit csak úgy a levegőbe beszél, s csak azért, hogy jártassa a száját. Nincs nagyobb butaság, mint meghallgatni minden füllentőt, és megesküdni a meséikre. Hiszen tudod, hogyan végződött a vívás!

Marcel hátratolta sapkáját, s arca komolyságot, olyan súlyos töprengést tükrözött, hogy nevethetnékem támadt.

— Na, na — mondtam —, talán nem lesz baj, talán lesz eszed.

Ezután másra akartam terelni a szót, s megkérdeztem Marceltől, mit fog most tenni.

— Megyek az ezredes után — jelentette ki a fiú.

— A fene egyen meg! — mondtam — ma már tizedszer hallom ezt. Menj a pokolba a hercegeddel együtt!

Röviddel ezután Stoklasával találkoztam. Üdvözöltem, s mert forrt az epém, rógtön a lényegre tértem.

— Uram — próbáltam, a valóságra hivatkozva, értelméhez apellálni —, észrevette már, hogy Marcel teljesen a herceg hatalmába került? És észrevette-e, hogy ez az Alekszej úr könnyelmű ember, aki édeskeveset törődik vele, hogy egy éretlen kölyköt elbolondít?

Azért beszéltem így, mert egyszer magam is megszöktem egy bábos után, aki értett egy keveset a kisfiúk szédítésének művészetéhez, azért beszéltem így, mert Marcel szeméből hasonló elhatározást láttam kicsillanni, s végül: mert gyarapítani akartam ismereteimet az emberi lélek-

ről, mert lőtávolra szerettem volna kapni a herceget, s mert elő akartam segíteni Marcel megtérését.

Egy úr számára (ha olyan, mint az én gazdám) mindig érdekesebb, ha olyan szavakból értesül szolgája tetteiről, melyek egy ilyen hibbant agyúnak csak a vágyáról, nem pedig arról tudósítják, hogy a kis buta valóban eltűnt, s vele együtt száz korona.

Amikor befejeztem, a jószágkormányzó kivette a szájából örökös pipáját, s köszönetet mondott.

— Attól tartok, valóban úgy van, ahogy mondja. Szerencsére csak Marcel bolondult meg. A többiek, véleményem szerint, ki nem állhatják a herceget, s majd hogy nem udvariatlanul bánnak vele.

— Engedje meg — vetettem közbe —, hogy ellentmondjak. Egyedül Pustina doktornak van rossz véleménye a hercegről.

Azt akartam, hogy Stoklasa elgondolkozzék egy kissé azon, ahogy kisasszonyaink a herceg iránt viselkednek. Ám mivel a jószágkormányzó öntelt ember volt, azt hitte, hogy az ő lányai nem botolhatnak; Marcel viszont, akinek az istálló küszöbén a helye, nem érdekelte.

— Nos — mondtam neki végül —, Kitty kisasszony e tekintetben semmivel se jobb Marcelnél!

Erre már gorombán válaszolt a jószágkormányzó, de rágalmazó vetésem mégiscsak jó talajra hullott. Még aznap beszélt kisebbik lányával, s alaposan megrémítette őt. Stoklasa hitt nekem! Örökre megtagadta a herceget.

Én azonban akkor még nem tudtam, mint vélekedik Stoklasa, s a beszélgetés után szentül hittem, hogy engem agyalágyultnak, a herceget pedig tisztességes embernek tartja. Ez még inkább felbőszített Alekszej ellen.

Visszatérőben a házba, számba vettem azokat, akiket a herceg elbolondított. Csinos sor volt: Marcel, Kitty,

Michaela és Susanne, az öreg Kotera, a főerdész, Cornélie és végül (ha már felesküdtem az igazságra, és nem bírok semmit eltitkolni), végül tehát: jómagam.

Ezért aztán kétszeresen gyűlöltem — de most nem volt még itt a harag ideje, hiszen azon voltam, hogy megbékítsem a herceget. Nem maradt más hátra, méltányosabb érzésekre kellett hangolnom magam. Elkezdtem tehát sajnálkozni a hercegen, és elmagyaráztam magamnak, hogy az élősködőnek nyomorúságos az élete, még ha úri dolga van is. — Tengődtem én is, kisdiákokat tanítva latinra, s nagyon jól tudom, milyen keserű kenyér ez. A könyörületfalat gyakran torkomon akadt, s néha bizony ma is fuldoklom a dühtől, persze gazdám háta mögött. Ilyenkor kárpótlásul elviszek egy palackot az éléskamrájából... Magatartásomban a büszkeségtől ment emberek bölcsessége bujkál, hiszen én igazán nem születtem hercegnek, és semmi sincs távolabb tőlem, mint az erénynek ez a fajtája.

A finom szimatú ezredesnek százszor több megaláztatás jutott, s habár úgy tett, mintha mi sem történt volna, mintha észre se venné az ilyesmit, soha nem adva jelét, hogy tud róluk, mégis emberfeletti önuralomra kényszerült. Valóban, némi együttérzést éreztem iránta.

De legyen a herceg nyomorult vagy szánnivaló, váltanom kellett vele néhány kedves szót, mert idegeimre ment érdeklődése a hollandus iránt. Azonkívül arra is meg akartam kérni, hogy hagyja békében Kittyt és Marcelt.

Hercegünket az ezrednapló fölé görnyedve találtam.

— Számolnivalóm van önnel — jelentettem be. — Öthat dologról van szó. Mindenekelőtt mit mível ön a gyerekekkel?

— Helyes — szólt a herceg —, csak sorold el rendjére

valamennyit, Bernard, majd a végén válaszolok az egészre.

Erre folytattam:

— Hallottam, amikor valami utazásra hívta Marcelt. Tudja, hogyan érti ő az effajta fecsegést? Valóban felszedi a horgonyt, s aztán az ön nyakán ragad.

Az utóbbi megjegyzésem láthatólag felbosszantotta a herceget.

— Nyakamon ragad — felelte —, mit akarsz ezzel mondani, Spera? Úgy érted, hogy eggyel többet kell élelmeznem? Pfuj, szégyelld magad!

Így szólván, a herceg felvetette fejét, mintha gyerekjáték volna a mai nehéz időkben akár egy ezred ellátásáról is gondoskodni, s megvetésével sújtott. Arra gondoltam, hogy mégiscsak inkább őrült, mint bajkeverő.

— Ha egy egész falu lenne az enyém, akkor se lennék több, mint most — tette hozzá. — Szegényen vagy gazdagon, gyalog vagy lovon, legénységgel vagy anélkül, mindenképpen cári ezredes vagyok!

— Jó, jó — szóltam —, igaza van, kegyelmes uram, de meg kell mondanom, hogy ön jó étvággyal eszik idegen tányérból, és olyan lányok után szaladgál, akik nem a maga fajta emberek számára serdülnek. Ördög és pokol! ne keressen örökké kibúvót, és ne hivatkozzék a cárra, amikor én magáról beszélek. Én csak akkor segíthetek, ha ismerem a szándékait.

— Úgy hát tudd meg — mondta a herceg —, hogy a világon semmi sincs kevésbé ínyemre, mint éppen az általad felajánlott segítség. Nem tartozom semmiért Stoklasának, feltéve, hogy nem fogadós, aki számlát vezet az ételekről, italokról és fekhelyekről. De amit mondtál, elég ahhoz, hogy elmenjek.

Ezzel behívta Ványát, s megparancsolta neki, hogy csomagoljon, és készülődjék az útra.

Erről a szerencsétlen fickóról el kell mondanom, hogyan remegett, s mennyire megijedt a herceg szavai hallatára. Valóban, nagy kedvem volna a tárgynál elidőzni és tüzetesen elsorolni, mint emelte Ványa összekulcsolt kezét álla alá, mint fordult könyörgő szemmel gazdájához, de egy másik dolog arra unszol, hogy minél sebesebben fussak át a történteken, s csak annyit mondjak, amennyit az érthetőség követel.

Ha már belemerültem, azt is megkérdeztem a hercegtől, hogy milyen szándékai vannak Michaelával, mit művel Cornélie-vel és Susanne-nal, hogy is áll a dolog a kártyázással, végül pedig Huylidennre készültem kitérni. A herceg azonban (hadd panaszkodjam itt erre az erőszakos fráterre) nyomban közölte velem, hogy csipetnyi haragot sem érez irántam, de kénytelen lekenni egy pofont. Ezután kiküldte a szobából Ványát, majd beváltotta ígéretét.

Mintha leforráztak volna. Máig sem értem, hogyan jutottunk idáig, máig is kutatom a nyilvánvaló sérelem okát.

Habzó szájjal hordtam le érte, ámbár a legtalálóbb neveket és szavakat csak azután leltem meg, hogy felocsúdtam első meglepetésemből.

Attól kezdve elhatároztam, hogy más módon egyenlítem ki számlámat. Valahogy ekként szóltam magamhoz: „Hát ez mi, Spera? Ilyen gyalázat a jutalmad azért, amit az ezredesért tettél, azért, hogy a hóna alá nyúltál, hogy jóformán kézen fogva vezetted sikerről sikerre? Torold meg! S ha félsz, hogy a herceg elárulhatja ismeretségedet Huylidenn-nel, fütyülj rá! Állj bosszút, s utána akár csukjanak be! Nem ez az első pofon, amit kaptál. —

Egykori gazdád, a průkazi herceg bottal vert meg, és számlálatlan pofont adott, csakhogy ő hirtelen felindulásában tette, sőt, természetes joga is volt hozzá (amit én ugyan tagadtam, de ő vallotta és ragaszkodott hozzá). Azt mondtad magadnak, hogy verésből túlontúl sokat is szedtél már össze — de ez a pofon sajog, és sajogni fog, ha száz évig élsz is, ha rektori rangot szerzel is. Ez a pofon nem dühből hullott, nem is kártyázás vagy féktelen ivászat közben, hanem egy fegyvertelen ember adta, egy félbolond, egy félnyomorult, aki kis híján olyan, mint te, hiszen te is tudsz valótlant mondani, hazudni, mintha könyvből olvasnád. Te is tudsz inni, lányok után járni s szépen a tányér fölé hajolni."

— Kegyelmes uram — szólítottam meg aztán az ezredest, és legszívesebben felpofoztam volna magam a KEGYELMES miatt (de bizonyos korban az ember nagyon nehezen mond le a huzamos használat közben megszokott dolgokról és szavakról): —, kegyelmes uram, más fogadtatást érdemeltem volna, mint amit kaptam. Ám legyen. Önnek jóformán semmi oka nem volt azt hinni, hogy én ellenségei pártján állok. Annál rosszabb, hogy megszégyenített, megütött. Úgy látom, ön csak a sebeket becsüli, s ezért majd ugyanolyan eszközökkel törlesztek, mint amilyenekkel ön szokott élni. Természetesen csak olyan fegyverekre gondolok, amelyek művelt emberek között használatosak. Fondorlatokkal fogom kínozni, és annyi csalárd cselt találok ki, hogy hamarosan melege lesz.

Így szólván, emelt fővel kivonultam, mert akár ellensége voltam a hercegnek, akár a pártjára álltam, viselkedése megfertőzött, és akarva-akaratlan utánoztam szokásait.

Alekszej szobájából egyenesen Jan úr után futottam. Ismertem már cselfogásait, s így könnyebben kiszámíthattam, hogy az ügyvéddel van. Vasárnap volt, és éppen elütötte a tízet. „Ilyen tájt — gondoltam — a mi jogtanácsosunk a dolgozószobájában tartózkodik, és úgy tesz, mintha dolgozna." Odamentem hát, ahová ez a gondolat vezérelt; jól számítottam. Doktorunk és Jan úr a kuckóban, a kályha mellett álldogált. Úgy viselkedtek, mint az összeesküvők, s hátukat melengetve alighanem valami kelepcéről tárgyaltak. Könnyen lehet, hogy rólam volt szó, mert alighogy benyitottam, elhallgattak. Jan nem fejezte be mondatát, az ügyvéd úr pedig meg se tudott mukkanni.

— Bocsássanak meg — mondtam, és közelebb léptem hozzájuk —, elmegyek, mihelyt tudtomra adják, hogy nincs kedvükre jelenlétem, de előbb hallgassák meg, amit mondani szeretnék.

Az ügyvéd és Jan úr kissé bizalmatlanul méregettek, de azért hajlandók voltak meghallgatni. S ekkor — inkább a dolog erkölcsi oldalát tekintve, mintsem a lapos valóságot — elmondtam nekik sérelmemet.

Meséltem volna el nekik, hogyan ütött meg a herceg? Mutattam volna meg nekik ujjai nyomát, tetéztem volna

fájdalmaimat? Súlyosbítanom kellett volna az ezredes szégyenletes vétkét azzal, hogy közhírré teszem?

Szép számmal láttam panaszost, aki nevetségnél egyebet nem sírt ki magának, és láttam erőszakos fickókat, akik önbizalmat, erőt merítettek azokból a csúfolódásokból, amelyekkel az emberek a magamfajta szánalomraméltókat részesítik. Ez a világ rendje! Fájdalom, mindnyájan örök gyötrelmek között élünk, s ezek felőrölnek bennünket, s nemegyszer porrá zúzzák az igazságot. Bűntársak között bűnről beszélni, a szó szerinti igazságot elmondani gyakran nem egyéb, mint ostobaság.

Tudva-tudván mindezt, fordítottam egyet a pofon történetén, s egy folyamatos előadásban megbecsülésre méltatlan embernek festettem le a herceget. Olyan embernek, aki sérteget, hazudozik, rágalmaz, ócsárol s a tetejébe még gyáva is.

— Ez egy vén gazember — fejeztem be végül —, rajta, jóemberek, fizessük meg neki, amit megérdemel!

— Úgy van! — válaszolta erre Jan. — A maga által elmondottakban egyetlen hazug szó sincs, de mi történt, Bernard úr, hogy ilyen hirtelen az ezredes ellensége lett? Miért állt a mi pártunkra, és hogyan is volt azzal a pofonnal? Azt mondja, hogy a herceg nem védekezett, és meghunyászkodott? Én sokkal inkább éppen az ellenkezőjét hinném el!

Azt feleltem, hogy kérdésére kérdéssel válaszolok, s rögtön bele is fogtam:

— Jan úr, tisztelt barátom, hát elfelejtette, hogy néhány nappal ezelőtt szinte ugyanazt tettem önért, mint ma? Elfelejtette, hogyan ajánlottam fel segítségemet? Kiszálltunk a szánból, és elindultunk föl a lépcsőn. Csak nem ment ki a fejéből mindez? Nem emlékszik már, hogy ország-világ előtt önhöz csatlakoztam, mégcsak nem is

palástolva megvetésemet a herceg előtt? Hiába emlékeztetem arra, amit akkor befejezésként mondtam: annál rosszabb a gyertyángyökérbe botlott nyúlnak?

Miután Jant elhalmoztam kérdéseimmel, az ügyvéddel kezdtem beszélgetni szintén hosszan. De ezt az embert ki nem állhatom. Mondókámba csupa átkozódás csúszott, mégse volt benne érzés.

— Nincs valami személyi ügye a herceggel? — kérdezte tőlem az ügyvéd, amikor befejeztem. — Ezt nem látnám szívesen, mert a mi küzdelmünknek (amelyet én és Jan úr vívunk) kizárólag az a célja, hogy megkíméljük Stoklasa úr nevét. Maga nem is olyan régen még túlságosan elfogult volt az ezredes iránt, s talán észre se vette, milyen szertelenül viselkedik. Attól tartok, hogy azok az urak, akik szemtanúi voltak a herceg hóbortos megérkezésének s akiknek alkalmuk van megfigyelni, hogyan lövi a varjakat, azt fogják mondani, hogy egy sült bolonddal érintkezünk. Ezek botrányos dolgok, de van ennél sokkal rosszabb is: a herceg olyan hatalomra tett szert, és úgy viselkedik, mintha Kratochvílének két jószágkormányzója volna. Parancsokat osztogat, és erőszakosságával kikényszeríti, hogy teljesüljön kívánsága. Stoklasa úr határtalanul jó házigazda volt, és most, hogy túl messzire mentek a dolgok, képtelen hirtelen változtatni a módszerein.

— Annál jobb — válaszoltam —, annál jobb, ha ilyen nemes ügyről van szó. Ha olyan emberrel szemben éreznék ellenségesen, aki az önök és az én uram bizalmát bírja, akkor ennek legfeljebb hallgatással adnék kifejezést. Ha azonban a herceg, az önök megítélése szerint, megérdemli visszautasításunkat, akkor mi sem akadályozhat meg abban, hogy sarokba ne szorítsam. Csinálok vele valami tréfát.

— Miféle tréfát? — kérdezte Jan.

— Olyat — feleltem —, amelytől belátja ostobaságát, és eltűnik.

— Elfelejti — szólalt meg erre az ügyvéd —, hogy a dolognak két szempontból is kifogástalannak kell lennie: jogi és társasági szempontból egyaránt. Nem vagyok híve semmiféle pofozkodásnak és verekedésnek.

— Talán hivatásos verekedőnek néz engem? — Folytatni akartam, de ekkor eszembe ötlött mindaz, amit a pofonról összehazudtam. Nem tehettem mást, eltereltem a szót valahogy így: — Tettlegességre hajlamos emberrel hogyan akar tettlegesség nélkül leszámolni? Látta már valaha is pisztoly és korbács nélkül a herceget? Nos, ismétlem, kitartok amellett, hogy csak a saját fegyvereivel taníthatjuk móresre.

— Szeretném tudni — kérdezte rövid gondolkodás után Jan úr —, hová akar kilyukadni. Párbajra akarja hívni?

Az igazságnak megfelelően megvallottam, hogy soha életemben se kardot, se lőfegyvert még nem fogtam a kezemben.

— De, ha legalább a markolatot a pengétől meg tudnám különböztetni, egy pillanatig se haboznék, hogy megdöfködjem a bőrét. Semmivel se nehezebb ez, mint Marcelt elpüfölni, sőt, azt hiszem, még ennél is könnyebb, hiszen láttam, hogy a herceg képtelen ellenállni neki.

Ennél a tárgynál elidőztünk egy keveset, és az ügyvéd bővebb magyarázatot kért.

— Emlékezzék csak vissza, kedves Jan úr, hogyan leptük meg a herceget a könyvtárban, amikor Kittyvel és Marcellel vívóleckét rendezett, emlékezzék vissza, milyen rosszul védekezett. Minduntalan elérte a kard hegye, s fokról fokra teret vesztett. Úgy elverték, mint a dobot!

— Tudom — fejeztem be mondanivalómat —, hogy a herceg csak münchhausenkedik, és semmivel sem ért többet a víváshoz, mint az irodalomhoz. Iszonyú hibákat vét, s nem tudja lefordítani a HORKION SYNCHISIS-t.

— Való igaz — toldotta meg Jan —, hogy az ezredes úr nem ment sokra a karddal. Csak néztem őt, mint egy bolond, és nagy kedvem lett volna, hogy megtanítsam kesztyűbe dudálni.

Így szólván, Jan úr eltolta magától jobbomat, mintha barátságunkat még nem tekintené megpecsételtnek.

— Ön ért a víváshoz? — kérdezte az ügyvéd.

— Egy kevéssé — felelte Jan —, öt évig jártam egy klubba, de nem vagyok biztos a dolgomban.

— Ugyan, ez csak játék az én szememben, nem érzi azonban nevetségesnek a kihívást?

— De igen — mondtam, mielőtt Jan megszólalhatott volna —, ha komolyan csinálnánk az egész dolgot, akkor talán nevetséges is lenne, de ha kissé csúfondárosan játsszuk végig, akkor csak a herceg veszíthet. A félcédulás csak félcédulás marad, komoly ember pedig nem veszít a méltóságából. Uram, nézzen előbb a tükörbe, utána pedig nézze meg a herceget, s aztán döntse el, hogy ki válhat nevetségessé. Párbajhősnek látszik-e ön vagy Jan úr? Nem? Rendben van! Viszont nem olyan pojáca-e a herceg, aki Anyegint játszik?

— Beszélgetésünk során szó esett valamiről — ragadta magához a szót az ügyvéd —, amire vissza szeretnék térni. Nem ugyanazt mondta maga is, mint amit egyszer már én is említettem? Nem mondta maga, hogy münchhausenkedik a herceg, s nem nevezte MÜNCHHAUSEN-nek? Lelki szememmel már látom azt a kaptafát, amelyre ráhúzhatjuk ezt az ügyet.

Ezután baráti egyetértésben kifőztük a tervet, és meg-

állapodtunk valamiben. Hogy miben, az majd később derül ki.

Kedvemet leltem szövetségeseimben. Azt hiszem azonban, hogy mihelyt elváltunk egymástól, a két úr újra tanácskozni kezdett, és kétségbe vonták szavahihetőségemet. Alighanem kielemezték, milyen messzire távolodtam régi barátomtól, s eközben nem sok önbizalomról tehettek tanúbizonyságot.

Én mindenesetre napnál világosabban láttam, hogy a hercegnek immár befellegzett. Elveszett ember volt. Magára maradt. Mindenki elpártolt tőle Marcelt, Kittyt és Susanne-t kivéve, ők azonban nem segíthettek rajta, nem figyelmeztethették, hiszen nem ismerték szándékainkat.

Boldog voltam, hogy teljes a győzelmünk, de egyidejűleg éreztem azt is, hogy tévedek. Hálátlan az ember, és semmi sincs a kedvére. Örömömet valami bánat homályosította el. Úgy rémlett nekem, hogy a herceggel együtt vereséget szenvedett az emberi jellem egyik oldala is: az, amelyik ügyet se vetve a múló dolgokra, eltökélten járja a maga útját. Az, amiből valamennyiünk szívében maradt egy kevés, és ami eszedbe juttatja, hogy egyszer, tizennégy éves korod körül, végighallgatva nevelőid hosszú prédikációját, elkószáltál a csűrökön túlra. Taníttatni akartak, de te mindenáron tengerész akartál lenni...

Vigye el az ördög, hiszen ez megint a jól ismert dalocska, és ha nem tévedek, hallottam már itt-ott a dallamát, amikor a herceg fütyörészett. Eddig lelkesített, most pedig áruljam el. Pfuj! Úgy éreztem, újra elvesztettem vitorlásomat és kapitányomat, aki a korlátba fogózva most végigballag a parancsnoki hídon, hogy meghallgassa a kincsről szóló történetet. Úgy éreztem, újra szögre akasztottam hajózási térképeimet.

Közreműködtem abban, hogy a herceg kutyaszorítóba

kerüljön, de legbensőbb énemben el akartam veszteni a csatát, mint hajadon a szüzességét. Csapdát állítottam a hercegnek, de csak azért, hogy próbát tegyek, kihívjam ellenállását, hadd tűnjék ki, mi ér többet: a módszer vagy a való élet. Titkon kívántam, hogy végül is a herceg győzedelmeskedjék, hogy tartson ki, s haragom ehhez mérten elenyésző volt. Az igazat megvallva: nagyobb hűhót csaptam a pofonnal, mint amennyit az egész ügy megérdemelt.

Közben azonban szorult a hurok, és légüres tér keletkezett a herceg körül. Alekszej Nyikolajevics jól látta, mi folyik, s a szokottnál is jobban kihúzva magát, a szokottnál is büszkébben megköszönte a kratochvílei kellemes vendéglátást, és közölte, hogy el kell utaznia. Arra a kérdésre, hogy miért siet ennyire, keresztülnézve a gúnyosan nevetőkön, így felelt:

— Párizsban összeül a fehérek tanácsa. Sajnálom, de hív a kötelesség: mennem kell.

— Hát — mondta gazdám, nem leplezve mosolyát —, ha ennyire fontos államügyről van szó, akkor nem tartóztathatjuk egy pillanatra se. Mikor utazik?

— Holnap — felelte a herceg fagyos arccal.

Mindez két órával azután történt, hogy Michaela kérőivel szövetséget kötöttem. „Annál jobb — gondoltam —, így legalább meglép ezek elől a tökfejűek elől, így legalább kifogja a szelet a vitorlájukból." Örömöm azonban nem tartott sokáig. A beszélgetésbe Jan és az ügyvéd is bekapcsolódott, és — győzelemre éhesen a már-már vert ellenség felett — azon tréfálóztak, hogy a herceg eltávozik, mielőtt a történeteit befejezhette volna.

— Látja, látja — mondta a jogtanácsos —, be akart minket avatni Oroszország megújításának módszereibe, és épp a legérdekesebb részeknél elmegy Párizsba. A ván-

dorszínészeket juttatja ez az eszembe. Ezek az emberek is különös módon élnek: plakátokat, nyomorúságos kosztümöket, cédulákat, rongyokat, csecsebecséket, dobokat, parókákat, angyalszárnyakat, fegyvereket aggatnak ki az utcákon, meg minden egyebet, ami a közönség figyelmét megragadhatja. Amikor azonban az előadásra kerülne sor, a színészek hátat fordítanak, és kereket oldanak, soha nem látja többé senki őket.

— Ezek szerint — válaszolta a herceg — én a színészekhez vagyok hasonlatos?

— Szó sincs róla — szólt közbe Jan úr —, barátunk csupán azt akarja mondani, hogy ön eltávozik, anélkül, hogy teljesítette volna kötelezettségeit.

— A hasonlat, amelyre még visszatérek — szólalt meg ismét a herceg —, kissé lapos. Megszokták, hogy úgy beszéljenek, hogy senki ne foghassa szavukon önöket. De félre a csűrés-csavarással. Tartozom maguknak valamivel, uraim?

— Tőlem kérdezi? — szólalt meg a jószágkormányzó, és homlokán kidagadtak az erek.

— Ezzel a kérdésemmel felelek sértegetéseikre és arra a hangra, ahogy velem beszélnek. Tartozom maguknak valamivel, uraim?

— Helyes — szólt Jan úr —, látom már, hogy meg tudunk egyezni. Hadd emlékeztessem egy kis játékra, amelyben ön is részt vett. Ön nyíltan vagy közvetve tudtunkra adta, hogy jeles kardvívó, én viszont barátaimmal együtt be akarom bizonyítani az ellenkezőjét. Ön szívesen kötött fogadásokat, nos, most éppen az ön fegyveréről van szó. Egyszerű tréfa az egész, de ha megnyeri, el kell hinnünk mindazt, amit nekünk elmondott. Megígérem a jelenlévő hölgyek és a többiek nevében is, hogy ebben az esetben minden egyes szavát készpénznek

vesszük. Ha azonban elveszti a fogadást, akkor elismeri azt, amiben önt elmarasztaltuk.

Michaela kisasszony az egész beszélgetés során egyetlen szót se szólt, de láttam, mennyire felzaklatja a dolog. Arckifejezéséből arra következtethettem, hogy valahogy úgy van vele, akárcsak én. Szívesen látta volna, ha megszűnnek kétségei, és a herceg lelepleződik, de százszor inkább és százszor őszintébben áhította, hogy Alekszej megleckéztessen bennünket.

Amikor Jan elhallgatott, csend lett egy pillanatra. Éreztem, hogy az ezredes engem néz, de túl nehezemre esett, hogy felemeljem a fejem. Zavaromban kabátgombjaimon találgattam: elfogadja, nem fogadja el — elfogadja, nem fogadja el.

Végül megszólalt Alekszandr Nyikolajevics:

— Nincs szükségem arra, hogy igazoljam magam.

Így szólván, a herceg úgy állt meg Jan úr fölé magasodva, mint a fennköltség megtestesült szobra. Könnyedén mosolygott, és bajusza alig észrevehető apró rándulásokkal meg-megrezdült. De ez az apró nyugtalanság is éppen eléggé elárulta, hogy a vén hazug megint nem mond igazat. Fontos volt számára, hogy úgy menjen el, mint aki nem tűri a sértegetést.

És ahogy így szemben álltak egymással, a herceg összefont karral, Jan úr meg cigarettát szorongatva ajkai között, közbeavatkozott Susanne. Eddig észre se vettem őt, de amint megláttam elszánt arcát, megértettem, hogy számára minden közömbös, és kereken megmondja a magáét. Tigrisként ugrott a herceghez, édeskeveset törődve azzal, hogy mit beszélnek majd róla a többiek. Alekszejhez lépett, és egyetlen lélegzettel, a teljes odaadást, a hű és nagy szerelmet tükröző arccal kérte, hogy fogadja el a kihívást.

— Miért utasítja vissza ezt a kis tréfát — mondta —, miért szégyeníti meg barátait?

Közben Michaela kisasszony lassan felállt a helyéről. Szájtartásából láttam, hogy ő is szeretne mondani valamit. Susanne-nak szánta szavát, amely azonban — sajnos — nem hangzott el.

A herceg, Jan és a kisasszonyok közös jelenete mindinkább nevetségessé vált. Aggódtam, hogy túlnő történetem keretén.

Üdvösségemre mondom, van miről beszélni, ha két hölgy felfedezi, hogy nem közömbös számukra egy és ugyanazon fickó! Van miről beszélni, ha manapság két felnőtt ember párbajra hívja egymást! Szégyenkeztem e dőre viselkedésük miatt, és rosszullét kerülgetett hőseinktől. Gondolják meg, kérem: Susanne szétkürtöli szerelmét, Stoklasa ajtót mutat Alekszejnek, Jan kirántja képzelt fegyverét, a herceg meg van rémülve, és Michaela levegő után kapkod.

Érzik-e, mennyire keresztezik, fedik egymást ezek a dolgok? Ó, istenem, istenem, hát nekünk sosem lesz érzékünk a háttérhez, maszkokhoz és a tematikai egységhez?

Ha józan ésszel nézem ezt a jelenetet, úgy tetszik nekem, hogy benne a VASGYÁROS saját körszakállába gubancolódott. Valóban, hol van itt a valamirevaló sorrend? Kié az utolsó szó? És ki borítja fel a széket?

Bárcsak adnának indulatot s erőteljes hangot a jó példák! Bárcsak ezek a kettősök szép sorjában megütköznének, bárcsak kiöntenék, ami a szívüket nyomja! Ám kapjanak csak hajba, ne nyeljenek le semmit, s végződjék minden jól: részint győzelemmel, részint kiszakadt nadrággal!

Ha tehetném, a herceget bevetném Jan ellen, és a kellő

pillanatban Susanne kisasszonyt tolnám előtérbe fenekének támasztott tenyeremmel, de bocsássanak meg: szégyellem az ilyen közbeavatkozásokat. Szégyenkezem, mint egy fráter kurta ingben. Egy belső hang azt súgja, hogy ne ingereljem az embereket meggondolatlan cselekedetekre. Hozzászoktam — csakúgy, mint Michaela —, hogy elnyomjam belső felindulásomat, és fütyülök Ohnet-re.

Ha úgy tetszik, képzeljék azt, hogy rendezett szobánk falát Madame Carlén vagy a már említett Ohnet, esetleg más hírneves író képe díszíti, de az én uraim és hölgyeim úgy viselkednek, ahogy a valóságban: köszörülik a torkukat, pislognak, kontárkodnak hangszerük egyetlen húrján, ám megengedhetetlen, hogy cincogásuk túl hangos legyen. Viszont egyszerre zendít rá valamennyi.

Én beérem ezzel, sőt — igazat szólva —, ez kedvesebb is nekem.

Miután Susanne és Michaela elcsilingelték lányos és mély megdöbbenésüket, s miután Jan nehezen összetákolta párbaját a herceggel, nagy megkönnyebbüléssel nekiveselkedtünk, hogy tettel koronázzuk meg a dolgot.

Gazdám úgy vélte, veszítene méltóságából, ha végignézné az effajta ostobaságokat. Ment hát a dolgára, mi viszont valamennyien egyenesen az ütközet színterére tódultunk.

A herceg mellett lépkedtem, s jelezni akartam neki, hogy milyen merénylet készül, de Alekszej nem figyelt rám. Az ügyvéddel beszélgetett az ügyvédi pályáról, s gúnyt űzött ebből a mesterségből.

— Ön, aki a jogtalanság védelmezésének neves művelője, azt véli, hogy ugyanezzel a módszerrel kell megvédeni az igazságot és a hírnevet is. Ilyen vonatkozásban

a dolog kifogástalannak látszik, csakhogy helytelen a kiindulási tétel, mert...

— Hallgasson, uram, most majd a maga ügyessége beszéljen!

— Ügyfele képviseletében vagy önmaga nevében nyúl kardhoz?

— Én két kézre fogom majd, az egyikkel saját magamért, a másikkal a többiekért, mert kevés olyan perem volt, amelyik ennyire közérdekű lett volna.

Ilyen fecsegés közben értünk a könyvtárba.

Fejemben ezalatt a legkülönbözőbb gondolatok váltogatták egymást, tudtam ugyanis, hogy mi vár a hercegre, ha veszít. Az egyik pillanatban így gondolkoztam: „Eh! Úgy kell neked, nem kellett volna annyira fölvágnod és fitymálnod a baráti tanácsot!"

A következő pillanatban azonban már másként gondolkoztam, és nem tudtam, mit adtam volna érte, ha a herceg legalább az ügyvéd baját ellátja. Susanne és Jan már jó ideje keresték a fegyvereket, de mintha a föld nyelte volna el az ezredes kardjait. Már-már azt hittük, az ezredes suvasztotta el őket valahová.

Néztünk egymásra, és akkor — mintegy hívásra — megjelenik Marcel hóna alatt a kardokkal. Később megtudtam, hogy Kitty hívta oda. Szegényke Marcel mögött sompolygott a könyvtárba, sápadt volt az izgalomtól, s boldog a mérkőzés eredménye miatt, hiszen ő és Marcel (akárcsak Susanne) egy pillanatig se kételkedett a kimenetelében. Gondolom, ezek a jámborok azt hitték: valódi párbajról van szó.

Szétoszlottunk a falak mentén, és a herceg kioldotta a kardköteget.

— Mielőtt megkezdődne a tulajdonképpeni viadal — szólalt meg ekkor az ügyvéd —, hallgassa meg, herceg,

a feltételeinket: ha tíz pontot veszít, tetszésünk szerinti jelmezt öltheetünk önre.

— Rendben van!

— Kezdjük!

E szavakra barátaink felálltak a küzdelemhez, és elkezdték csépelni, agyba-főbe verni egymást. A herceg alig mozdította a kezét, egész idő alatt Marcellel meg Kittyvel beszélgetett, arra tanítva őket, hogyan kell állni, hogy az ütések irányát kikerülhessük. Amíg azonban ezt magyarázgatta, egyetlenegyszer se támadt, és csak hátrált, hátrált.

Öröm volt nézni a dolgot. Jan úr megtette, amire erejéből tellett. Hallottam erős fújtatását, láttam feszülő izmait. Hol odaütött, hol kivédett egy csapást, hol visszavonult, hol őrültként rohamozott, neki egyenesen a herceg mellének, hol meg oldalról támadott. Egyszóval, láttam, hogy ez a furfangos fickó úgy tett, mintha járatlan volna a vívósportban, holott nyilvánvalóan tekintélyes időt tölthetett vívótermekben...

Derék hercegünk közben állandóan beszélt, de minél tovább tartott a küzdelem, annál rosszabbul állt a szénája. Hol visszaszorult egészen a könyvtárunk másik felébe, hol kis híján elesett, hol meg úgy remegett a kezében az a nyavalyás kard, mint egy gyíkleső.

Én már nézni se akartam. Michaela kisasszony ujjaival dobolt az ablakon, és elfordította a fejét. Susanne-nak tátva maradt a szája, Kitty és Marcel a körmüket rágták.

„A fene egye meg — mondtam magamban —, legalább befogná a száját ez az ember!"

Szó se volt róla. A herceg csak darálta a magáét:

— Ez a mozdulat, uram, nem ér semmit. Egy pillanattal korábban kellett volna határoznia, most már késő!

A régi időkben, még Oroszországban, hallottam egy kapitányról, az hadonászott így, amikor elküldte segédeit barátjához. És tudja, mi történt vele? Elvesztette szegény a fél kezét! De nem azért, mert a másik levágta, hanem annyira elgyengült az erős hadonászásban, hogy elfeketedett, mint az üszök.

Undorodva hallgattam ezt, hirtelen azonban csörömpölés hangzott! A kard kirepült a herceg kezéből, és földgömbjeim alá repült.

A küzdelem véget ért, az ügyvéd felkiáltott, és pengéje hegyénél fogva a kardot, teli tüdőből nevetett:

— Ez aztán a vereség! Ezt már szeretem! Szavamra, Michaela kisasszony, végre meg vagyunk bosszulva! Michaela kisasszony!

Állandóan ezt a nevet ismételgetve, és fuldokolva a röhögéstől, elfutott, hogy elhegedülje a herceg nótáját.

A herceg csak állt elernyedt kézzel, és hallgatott. Szegény, mit is mondhatott volna? Mit tehetett volna? Most már beszéde fonalát is elvesztette.

— Úgy — bökte ki Michaela —, tehát ez minden!

— Dehogy, dehogy! — szakította félbe az ügyvéd, aki nagyon eleven lett, és úgy viselkedett, mint egy őrült — dehogy! Most következik csak az igazi bosszú! Egy nagyszerű jelvényt tettem félre önnek. Egy gyönyörű sapkát találtunk, amelyet ön — úgy látszik — a múlt században felejtett.

Ezzel elszaladt, hogy megkeresse kalaptartó dobozát.

A nagy tolongásban egyikünk se törődött a kis Kittyvel és Marcellel. Fogalmam sincs, hogyan jutottak ki az ajtón. Csak akkor fordultam utánuk, amikor a herceg eredt a nyomukba . . .

A vén hazug most olyan szajhának látszott, aki pilla-

natok múlva az egész csárdát megríkatja. Most — jól megérdemelt jelmezére várva — megmutatta igazi arcát.

Azt mondtam, hogy pityergő utcalányra emlékeztetett, de talán igazságtalan vagyok, s arca csak egy közönséges emberi arc volt. Ki tehet arról, hogy bennem (aki csak bizonyos embereket láttam sírni) ilyen hasonlat tolul fel. Az igazság más! Olyan emberként viselkedett, aki semmit sem titkol, olyan férfiként, akinek bánata van, és minden izmát elernyeszti.

Láttam, hogyan rontott ki az ajtón a gyerekek után. A kis Kitty, tenyerével a szemén, keservesen sírt. Marcel lehajtott fejjel, arcát karjával eltakarva zokogott.

A herceg — így, zubbony nélkül — nevetséges, cingár, legyőzött és siralmas volt, egyetlen mentegetőző szó nélkül rohant utánuk, és karjába vette őket. Valamit súg nekik, de azok csak sírnak.

— Kitty! Marcel! Kitty! — kiabálta a herceg, és arcát a gyerekek felé fordítva indult vissza a könyvtár ajtajához. Közben odasietett az ügyvéd, háta mögé rejtve MÜNCHHAUSEN BÁRÓ parókáját és kalapját.

Túláradó jókedvében volt, s előbb a parókát, utána pedig a kalapot illesztette a herceg fejére oly erővel, hogy pattogott rajta a varrás. A herceg alig vette észre őt. Michaelát és Susanne-t is alig látta, s engem se látott. A gyermekeit hívogatta, mást észre sem vett.

Számomra még az a legelviselhetőbb, ha az effajta érzelmes jelenetet mókásra fordítom, s ezért — kissé zavarban a történtektől — nevetni kezdtem, és ujjammal a bárói kalapra mutattam:

— Hiába minden, ezt az ön méretére szabták, úgy ül a fején, mintha ráöntötték volna. Éljen MÜNCHHAUSEN BÁRÓ!

Az ügyvéd és Jan úr csatlakozott hozzám. Hármasban

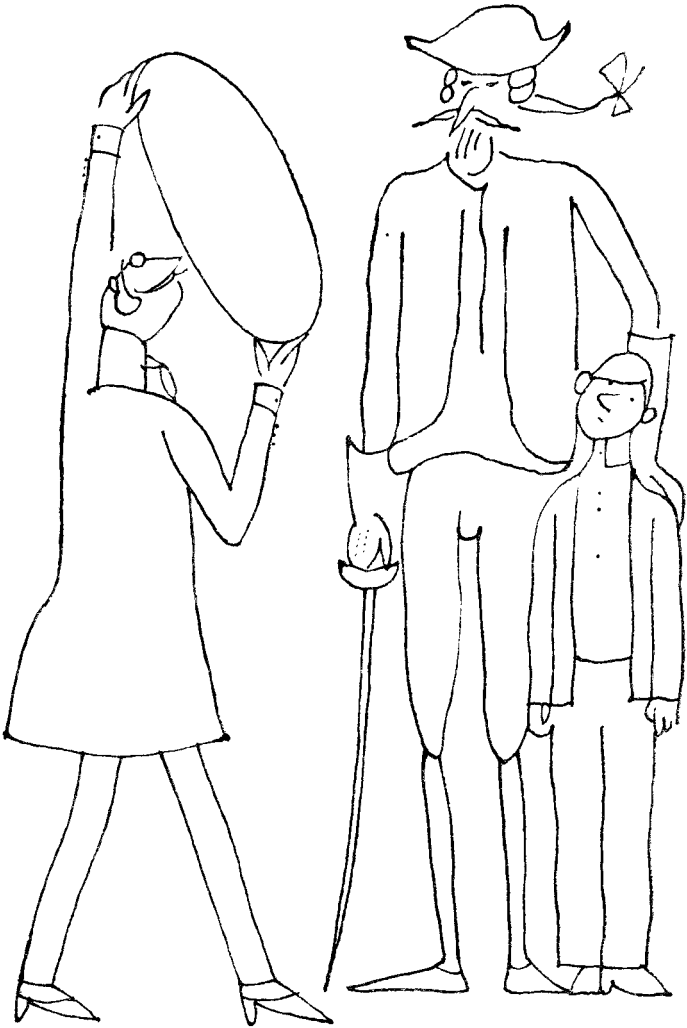

akkora zajt csaptunk, hogy egész Kratochvíle a könyvtárba futott.

Stoklasa az utolsók között érkezett. Becsuktuk az ajtót a hívatlan bámészkodók orra előtt, de egyikük se volt hajlandó elmenni. Az ajtó mögött hallgatóztak.

— Kitűnő — mondta gazdám a hercegnek —, ezt a rangot, melyet közfelkiáltással vívott ki magának, az isten se mossa le magáról. Mondhatom, remekül áll magának ez a kalap.

Az ügyvéd (aki mindent jól előkészített) tükröt hozott a hercegnek, és felajánlotta, hogy tekintse meg jelmezét.

A herceg éppen Marcel vállán nyugtatta kezét. Megpillantva tükörképét, önkéntelen mozdulatot tett, le akarván tépni a kalapot. De uralkodott magán, és legalább egy pillanatra újra azzá a régi pojácává lett, akinek önök is, én is ismerjük.

— Hálásan köszönöm — mondta —, megtartom, amit megszolgáltam. Ettől a perctől nem mondok mást, csak hazugságot. Élek a kalap és a név előnyeivel, és hazudni fogok.

— BÁRÓ úr — szólalt meg erre Jan —, úgy látom, még mindig markában tartja a kardot, talán bizony még egy asszóhoz volna kedve? Talán egy nadrágot is akar nyerni kalapjához?

— Miért ne — válaszolta a herceg. — Mi a tét?

— Minden! — mondta Jan. — Nos, ha véletlenül magának is sikerül az, ami nekem, akkor akár ketrecbe is dughat.

— Ostobaság — szólt közbe a jószágkormányzó —, jöjjenek, uraim, ideje, hogy ebédeljünk. Jöjjön, herceg, vége a játéknak, elég a tréfából.

— Alighanem igaza van, legyünk egy pillanatra komolyak. De három perc alatt végzünk.

Ezzel a herceg felszólította Jant, hogy foglalja el helyét, és oly erővel verte vissza első vágását, hogy a meglepetéstől tágra nyílt a szemem.

De — vinné el az ördög — nemcsak az enyém! Elnémultunk, mint csibék egy kiadós viharban. Elállt a lélegzetünk. Először láttam életemben, hogy mi az, ha egy igazi vívó *dobbant.* Először láttam életemben, hogy mi az a támadás!

A herceg — fura kalapjával a fején — kurta mozdulatokkal hajigálta a kardot jobb kezéből bal kezébe, bal kezéből jobb kezébe, olyan arccal, mint egy harapni készülő ragadozó.

Annyi ütést mért Janra, ahányat akart. Egyetlen támadását se verték vissza, egyetlen szúrását se kapta vissza!

És érthetett volna Jan úr tízszer vagy akár százszor is többet a víváshoz, akkor is tehetetlen lett volna ilyen villámlással, ilyen orkánnal szemben. Az ezredes pengéjének hegye oly sűrűn, oly erővel érte a vívómellény jobb oldalára varrott szívet, hogy kiszakította, és belefúródott.

Jan úr százszorosan halott, ha vérre ment volna a játék.

Mi többiek mind bambán álltunk, kiáltani se maradt időnk. Éreztem, hogy hajzatom verejtéktől harmatos, és egy szó nem sok, de annyit se bírtam kinyögni. Csak pillanatok múlva szedtem össze magam, és akkor olyan bolond öröm fogott el, hogy nem tudtam türtőztetni magam, és ordítozni kezdtem:

— Sózz oda neki! Szúrd meg! A bordái közé! Ahogy a nagykönyvben van megírva: Csak a szívébe! Az ötödik bordaközbe, egyet meg ráadásul akár a fenekébe!

Barátom megbűvölt. A legszívesebben a karjai közé es-

tem volna, s a pofonnak már nyoma se maradt bennem, teljesen megbocsátottam neki.

Hogyisne, egy ilyen vívóval civakodjak? Egy talpig férfival, aki nagy szellemekhez méltón eltitkolta bölcsességét az együgyűek előtt, aki elhallgatta, elrejtette művészetét? Igen, lekent egy pofont nekem, de ketté is vághatott volna, a kulcscsontomtól az utolsó csigolyámig.

Úgy éreztem: puszta félreértés volt nézeteltérésünk. Szerettem őt, szívvel-lélekkel hozzá szegődtem: boldog voltam, hogy ilyen jól tartja magát, hogy a meglepetéstől az ügyvéd leejti szemüvegét, és úgy nyúlik meg a képe, mint a végrehajtó szamaráé, ha olyan terhet raknak a hátára, amit nem lehet megenni.

Marcel, Kitty, Susanne és Michaela ugyanígy éreztek. A nyakamat tenném rá, mérget vennék rá! Apró lépésekkel mind közelebb húzódtak, eltátották szájukat, szaporán lihegtek és kiáltoztak.

Marcelnek vacogott a foga, Kitty sugárzott, Susanne izgatott volt, és Michaela? Bármennyire is titkolja felindulását, belelátok én a szívébe!

Gazdám a párharc közben Jan úr életéért aggódott. Azt hiszem, életében nem látott még így megtáncoltatni valakit, és azt gondolhatta: könnyen megeshet, hogy az egyébként is őrjöngő herceg még jobban belelovalja magát őrjöngésébe, s a játéktól, saját tudásától és tomboló dühétől elvakítva, a bőrből készített és vágásai nyomán szétszakadt szívidom helyett Jan úr bal felének valódi, lankadó, véres szívét döfi át. Ez a gondolat fölöttébb aggaszthatta. Megszólalt tehát — mintha mi sem történt volna —, és ebédelni hívta vendégeit:

— Hiába minden, Jan kikapott, de sebaj, mert, szerencsére, mestertől. Nincs oka tehát a szégyenkezésre. Az ezredes a legkiválóbbakat is megverné.

Mindezt nagy nyugalommal mondta, de az ezredes oda se nézett, és — mintha cafatokra akarná tépni — tovább porolta Jant.

Michaela sietett ekkor a jószágkormányzó segítségére, utána én következtem, röviddel később már hárman-négyen harsogtuk tele a könyvtárszobát:

— Ezredes úr, kegyelmes úr, herceg úr, ostobaságot csináltunk...

— Ó, istenem. uram, drága barátom, most már megkaptuk a magunkét, de hagyja már azt a szerencsétlent békében. Jöjjön ebédelni!

— Hurrá, éljen Alekszej herceg!

— Mondom, hogy asztalon a leves!

Alighogy a levest említettem, a herceg megállt, és még mindig vívóállásban (szinte rezzenés nélkül tartotta jobbjában a markolatot), jól érthetőn felkiáltott:

— Vigyázzon, uram, markolja erősen a kardját!

S amint kimondta, szemmel alig követhető kézmozdulata nyomán kirepült a kard a boldogtalan Jan kezéből. Nagyot csendülve az ablakig szállt, függőlegesen megpördült tengelye körül, és zengett-pengett, mint a tű, ha a kőpadlóra ejti a varrólány.

Jan úr a végsőkig kifulladva, sápadtan, tetőtől talpig verejtékezve, zilálton, szánalmasan, a gyászhírre elkészült ember színpadias szomorúságával mentegetőzni akart, kezét nyújtva a hercegnek, hebegni kezdett:

— Alaposan megleckéztetett engem...

De a herceg addigra már elfordult, nagyúrhoz illőn színét se akarta látni ellenfelének (nehogy megszégyenítse).

Marcellel beszélgetett, aki olyan szeretettel, olyan örömmel, olyan lelkes kiáltással fordította feléje kölyökfejét, hogy csoda, hogy bele nem bolondult.

A herceg kurtán elmosolyodott, s amikor elérkezettnek látta az időt, Jan úrhoz fordult ilyenformán:

— Uram, ami a párbajtőrt illeti, ön jó tanítványa annak az iskolának, amelyet Spera flandriainak nevez. Biztos a térde, fürge a keze. Majdnem örülnöm kell, hogy csak ma kezdtünk ehhez a sporthoz. Három-négy óra után tartanom kellene öntől.

— Na — szóltam közbe —, nem eszik olyan forrón a kását, mint ahogy főzik, de hát arra várunk, hogy egészen kihűljön az ebéd? Nem túlzás ez, kegyelmes uram? Vagy most az egész ebédlőasztalra fogadott? Rajta, itt az ideje, hogy együnk!

Gazdám belekarolt a hercegbe, és így vonultunk ki, a legkülönbözőbb bókokat zúdítva a hercegre. Olyan közkedvelt volt, hogy csak!

Amikor kinyitottuk az ajtót, fél Kratochvílét értük tetten: lábát nyaka közé szedve futott el a könyvtártól mindenki.

Röviddel ezelőtt még Kitty és Marcel állt ezeknek az embereknek a gyűrűjében. A kisasszony vívóállásban mutogatta nekik, hogy mit művelt a herceg, s tollseprővel rohamozva, mellbe szúrta az öreg Veronikát.

— Vigyázzon, uram, markolja erősen a kardját — kiáltotta a herceget utánozva. Játék közben kipirult a kisasszony arcocskája, és olyan bájos volt, hogy majd megbolondult mindenki. Inasok és szolgálók lesték a szavát, de amikor megláttak bennünket, elmenekültek.

A herceg és Jan úr ezután elment átöltözni. Mi — vagyis gazdám. Michaela, Susanne, Ellen és én — közben a herceg különcködését tárgyaltuk meg.

— Azt hiszem — mondta a kisasszony az ügyvédnek —, ön olyasmit tett, amit nem lett volna illő, ezért arra kérem, hogy engesztelje ki a herceget.

— Helyes — felelte a doktor —, ha úgy gondolja, megtehetjük, de szerintem a herceg érti a játékot. Éppúgy híve ennek a sportnak, mint mi. Csoda, hogy Jan úr — ha már ilyen kitűnő vívóval találkozott — tanulni szeretett volna tőle, és megkérte egy negyedórás gyakorlásra?

— Nem — szólalt meg a jószágkormányzó —, de mire való volt az a kalap? Meg az a francia urak idejéből való paróka? És maga, Spera úr, miért kezdett MÜNCHHAUSEN BÁRÓRÓL kiabálni?

— Ehhez — válaszolta az ügyvéd — nekem semmi közöm. Ha nem tévedek, ez a gondolat teljes egészében magától származott, Spera úr.

— No nézd csak! És ki szaladgált parókakészítők után? És ki hozta a kalapot? És kié volt a kalapdoboz? Nem a magáé? Az a doboz talán nem a magáé?

Susanne nevetett beszélgetésünk közben, és csak gazdám jelenléte gátolta abban, hogy örömében ne ugrálja át a székeket.

Kevéssel ezután bejött a herceg. Kezében MÜNCHHAUSEN BÁRÓ kalapját tartotta.

— Hát ez mire jó? — kérdeztem tőle.

— Arra — felelte —, hogy befejezzem a tréfájukat. Csak nem képzeli, hogy elrontok egy ilyen jó tréfát?

— Tréfa? — kérdezte Michaela. — Én inkább csak némi eszelősséget látok benne.

— No, ezt megkaptuk — mondtam kissé aggódva, nehogy megsértsem a herceget. — Miért néz épp rám, kisasszony?

— Uram — szólalt meg a jószágkormányzó —, attól tartok, hogy Spera úr és a mi fiatal barátaink túlzásba vitték a tréfát, és vállalkozásukban bizonyára volt valami, ami sértő lehetett önre. Fölöttébb sajnálom, és elnézését kérem az ő nevükben.

Csatlakozott hozzá — meglehetősen kelletlenül — az ügyvéd is, úgy látszott tehát, hogy minden jól végződik.

— Ej — mondta erre a herceg —, nekem éppen kapóra jött ez a dolog. Úgy hallottam, evés előtt nagyon egészséges egy kis testmozgás, ami pedig a kalapot illeti — nos, azt megtartom.

Ezzel fejébe nyomta a háromszögletű kalapot, és folytatta:

— A kalap alatt jó meleg van, és árnyékot is ad. Úgy érzem, derekasan költi majd a gondolatokat. Miért válnék hát meg tőle? A kalappal vagy a kalap alatt tetszetős sületlenségeket beszélhetek, szívem szerint fecseghetek össze mindent, anélkül, hogy megsértenék valakit, anélkül, hogy mérlegre tennék szavaimat, anélkül, hogy felháborodást okoznék. Higgyék el, uraim, e kalap alatt pompásan lehet ebédelni. Ismerik a bíborosi kalapot? Hát a bírák fejfedőjét? Nos, én úgy vélem, hogy fejékem hasonló előnyökkel kecsegtet, s nem is veszem le a fejemről még egy üveg borért sem. Sőt, egy egész pincéért se, mert ezek a bolondériák jobbak a maguk burgundijánál, pedig az is kitűnő.

— Én — mondta Michaela — a tűzbe dobnám ezt a kalapot. Mondja, herceg, maga miért alakoskodik örökösen előttünk? Az isten áldja meg, miért nem fogta azt a párbajtőrt rögtön úgy, ahogy kell?

— Miért? Mit akar megtudni? Melyik kérdésére válaszoljak? Hát nem látott engem? Nem állt ott? Nem tettem-e meg minden tőlem telhetőt már először, éppúgy, mint később? Tehetek én róla, hogy Jan úr ilyen kiváló vívó? Vagy azt képzeli, hogy szándékosan hagytam csúffá tenni magam, és elengedtem a markolatot, hogy egy semmirekellő, egy apjafia, aki ráadásul még ügyetlen is, ki-

üthesse a kezemből? Soha! Szerencsére, Jan úr merőben más, és buzgó tanulója a vívás művészetének.

— Nagyszerű — vetette közbe gazdám —, úgy látom, nem érez iránta gyűlöletet, s ennek igazán örülök. Mert nagyon bántana, ha valamelyikük sértve érezné magát a másik viselkedése miatt.

Beszélgetés közben a hercegre sandítottam, s láttam, hogy bohócot csinál mindannyiunkból. Michaela kisasszony szintén így érezte, és hosszan a hercegre nézett.

Amíg csevegtünk, megérkezett Jan úr, még mindig kissé szaporábban szedte a levegőt, de szóhoz akart jutni, mintha mi sem történt volna.

— Oktatóimtól — kezdte — ellestem néhány mozdulatot, és bár nem könnyen, de elsajátítottam e bonyolult és fárasztó mesterség alapelemeit. Járatos vagyok valamenynyire a szabályokban és a csörtézésben (hiszen tudják, hogy a párbajtőrben mindennek van szabálya és elnevezése), de arról sejtelmem se volt, hogy amit tanultam, nem ér semmit, ha egy szabad stílusú mesterrel akadok össze.

— Ohó, ohó — válaszolta erre a herceg —, csak ne hozakodjék elő ilyen dolgokkal. Mire céloz? El akarja hitetni a jelenlévő urakkal, hogy engedtem kiüttetni a kezemből a tőrt egy tökfilkótól? Köszönöm szépen az ilyen megtiszteltetést! Beszéljen velem úgy, ahogy megérdemlem: egyszer kikaptam, egyszer meg visszaadtam azt magának. Beszéljen velem egyenrangú emberként, különben, kedves uram, megsértődöm!

Jan úr úgy hallgatta mindezt végig, mintha az égből pottyant volna alá.

Ezalatt azonban — ahogy való, s ahogy illik — kibontakozott a beszélgetés:

— Vegyen a combból.

— Ez a sertéssült kitűnő!

— Ejnye, hát meddig tartsam még a tálat, herceg?

Addig mondogattunk ilyesmiket, mígnem sikerült tompítanunk az ezredes bolondos gúnyolódásának élét.

Az ebéd jó hangulatban telt.

Mellettem a skót lány ült. Említettem-e már, hogy ez a szépnek nem nevezhető teremtés hajlandó volt néhányszor figyelmével kitüntetni, amikor arcbőrét dicsértem? Ellen, sajnos, készpénznek vette mindazt, amit pedig csak azért mondtam neki, hogy ne szólhassanak meg: csak az egyik lánnyal foglalkozom, a másikat meg elhanyagolom. Úgy gondoltam, eléggé vénlány már ahhoz, hogy le tudja mérni az ilyen szavak értékét, abban bíztam, hogy ilyesmi nem billenti ki lelki egyensúlyából (hiszen, istenem, már harminchét is elmúlt). De alaposan pórul jártam. Epekedése épp mára virult ki.

Az asztal alatt megszorította a kezemet, és olyan pillantásokat vetett rám, hogy nem lehettek kétségeim: ez a szerencsétlen teremtés házasságra gondol! Házasságra — velem!

Amíg mi a vívásról és a hercegről beszélgettünk, addig ő arról ábrándozott, hogy valahol, egy skót kisváros peremén, építünk majd egy takaros, tisztaságtól ragyogó házacskát tanulószobával, amelyben én meg ő szépen váltakozó órákon tanítjuk majd diákjainkat latinra, élő nyelvekre és irodalmukra.

A magam ízes angolságával arról beszéltem, amiről a társaság most beszélt, s Michaela kisasszony is szerette volna ismertetni vele beszélgetésünk tárgyát, hogy ő is bekapcsolódhassék, s kivehesse részét közös szórakozásunkból, de a kedves Ellen csak bólintott, és folytatta a magáét. Elmondta nekem, hogy mit szeret a legjobban,

s hogy melyik szín és melyik anyag a legkedvesebb számára. A szín a sárga, az anyag a juta volt.

Ezt nagy örömmel hallottam.

Bizakodtam, hogy valamiképpen csak kievickélek ebből, de amikor lopva rápillantottam, s megláttam elszánt arcát, szárazon lobogó, mégis heves lelkesedését a tóparti skót családi házak iránt, szorongásaim támadtak, és így szóltam magamhoz: „Spera, itt a büntetésed elvesztegetett ifjúságodért. A hölgy szándékai mellett a szerencsétlen Cornélie kisasszony tervei puszta és silány légvárak. Cérnabolt Krumlovban? Ugyan kérem! Ez az édeskés galamb olyan kabátot varr neked, amelyből aligha fogsz kibújni."

S ekkor megláttam csontos száját, szeplőit, melyek arcán csillognak és egy mély úton vonulnak lapos mellecskéi közé. Dús Skócia sem teremhet olyan kakast, amely győzné felcsipegetni őket.

Régi barátom koccintott, felrakta az asztallécre a lábát, és nekiült a tálaknak, de én, a szerencsétlen, akinek sejtelmei később valóra váltak, sötét jövőmmel ismerkedtem, és meg-megborzongtam a skót kéz és skót láb érintésének hidegétől.

Susanne kisasszony csak a herceggel törődött, de rajtakaptam, amint rám villantotta szemét. Mintha ezt akarta volna mondani: Látod, ez a világ bosszúja!

Jan és a herceg viadala után Kitty, barátaival együtt, egyenest a konyhába szaladt.

Rohannak lefelé a lépcsőn, sivítanak, sivalkodnak, s Cornélie megfeddi őket, jelezve, hogy neki is köze van a dologhoz. Az események középpontjába szeretne kerülni, és meg is tesz mindent, amire csak erejéből telik. Még egy pillantás Susanne-ra, még egy diadalmas pillantás, és aztán marokra a szoknyát! — Utunk, sajnos, a vén rongyrázóhoz visz, de ma talán már utoljára.

Végre befutnak lélekszakadva a hölgyek és urak, Veronika ülőhelyet keres, a többiek meg visszatérnek félbehagyott munkájukhoz, a dézsákhoz, serpenyőkhöz és tálakhoz. Ilyenkor azonban nehezére esik az embernek, hogy bevizezze a kezét, hogy megragadja a seprűt, s hallgatagon napirendre térjen a nagy események felett. Meg aztán itt van Cornélie, aki nem bírja tartani a száját.

— Istenem, úgy féltem, hogy valami baja esik!

— Kinek?

— Alekszejnek!

Így kezdődött a beszélgetés, amelyet Cornélie háborgó kebellel figyelt. Úgy ágaskodott a melle, mint a gazdája hívására fülelő állat.

Bárcsak láthattam volna Cornélie-t ezekben a pillanatokban!

Belépett a körbe, amelyben Marcel és Kitty viszi a szót, s egymás szavába vágva ecsetelik a mérkőzés menetét.

— Ah, ezt ismerem, ezt el tudom képzelni! — szólt Cornélie.

— Ugyan — pattan fel a kisebbik Stoklasa kisasszony —, aki nem látta, és nem találkozik naponta a herceggel, mint én vagy Marcel, az semmit se tud!

— Nem egészen — védekezett Cornélie —, nekem is volt vele dolgom, kisasszonykám, nem is egyszer! Nagyon jól tudom, milyen férfi! Én mesélhetnék csak róla igazán!

— Kérem, hagyjon a maga történetével békében!

— Nézzék már, hogy ez az asszony milyen pofátlan! Még jó, hogy rosszabbat nem mond!

— Várjunk, várjunk csak, hiszen a végén majd kiderül minden!

— Hadd derüljön ki, nincs szégyellnivalóm...

Kitty tűzbe jön a szóváltástól, de az ördög épp akkor arra hozta az angol nőt, és a kisasszonynak — akár tetszett, akár nem — vele kellett mennie.

Veronika kivárja, amíg becsapódik az ajtó, majd nyomban folytatja:

— Hisz tudjuk, miért van ez, hisz tudjuk, mennyire fut az úr után.

— Ki? Én?

— Persze hogy te!

— Minek veszekszik egy ilyennel...

— Még azt mondja, hogy a herceggel aludt. A lelkem üdvösségére mondom, ez képes arra, hogy ilyet is kitaláljon. A herceget képzeli Spera helyébe.

— Uram, irgalmazz, micsoda kecske!

— Miféle kecske?

— No, no, no; tán nem is olyan borzasztó, csak azt akarom mondani, hogy hányszor férjhez mehettél volna már.

— Azt meghiszem!

— Mert az afféle csak akadna, de, de...

— Mi az, hogy de?

— De hol akad egy vőlegény?

— És még milyen, csak ámulnál!

Ha a mi szépségeink egyszer civakodni kezdenek, csak a jóisten tudja, mikor hagyják abba. Végül Ványának kellett szétválasztania őket. Elkezdte ölelgetni a kisasszonyokat, hízelgett nekik, és addig viccelődött velük, míg csak kacajra nem fakadtak. Áldja meg az isten a jó ötletéért.

Mikor a kedélyek kissé lecsillapodtak, Ványa újra a hercegről kezdett beszélni, és az egekig magasztalta.

Beszélgetés közben azonban hozzá settenkedett Marcel, és a fülébe súgta, hogy a herceg már útra kész, és elutazik. Mihelyt meghallotta ezt, nyomban odalett a jókedve.

„Nahát — gondolta —, mi ütött belé? El akarna menni ilyen siker után is?"

Ványa arca felderült, amikor odáig ért gondolataiban, hogy a búcsú aligha valószínű, de az utazás említése mégse hagyta nyugton.

— Igaz, ami igaz — mondta rövid hallgatás után, inkább saját tépelődésére, mint Marcel hírére válaszolva —, képes rá, hiszen eléggé bolond, eléggé hibbant! Tulajdonképpen hülye, akinek elment az esze jó dolgában. Ez az ember sehol sem bír nyugton maradni...

— És most hová készül?

— Párizsba.

— Párizsba — ismételte Ványa. — Ott már jártunk!

A D'Orient szálló előcsarnokában aludtam. Zöldségen és halon éltünk. A hal büdös volt...

Marcel az ajkára szorította ujját, arra kérve az őrmestert, hogy legalább a hangját halkítsa... Merőben tanácstalan volt. Azt hitte, Ványa örülni fog a hírnek, nem számított semmiféle ellenvetésre.

— Micsoda? — kérdezte Cornélie. — Alekszej nem megy Prágába?

Ez a kérdés mindannyiunkat elnémított, még a víz csepegése is hallatszott.

— Nem, Párizsba megy.

— Micsoda ötlet, télvíz idején Párizsba! Mit akar ott? — folytatta kisvártatva a kulcsárnő.

— Te csak tudhatnád — válaszolta neki Veronika, majd Ványához fordulva hozzátette: — Hanem finom kis szolgája van annak a hercegnek, mi? Csupa kifogás, mihelyt csinálnia kell valamit! Barátocskám, én meghajszolnám magát, ha én lennék a gazdája...

Á, ez csak szócséplés. Így csak vánszorgunk! Türelmetlen vagyok, mint a spanyol inkvizítorok, s inkább arra fordítom a kormányrudat, ahol széllé serdül a fuvallat, és háborog a hullám.

Előre, a herceg után!

Ugyanakkor, ugyanabban az időpontban, ugyanabban a szempillantásban Alekszandr Nyikolajevics Megalrogov felállt az ebédlőben a helyéről, és Münchhausen-kalappal a fején belefogott, hogy megköszönje Stoklasa és a jelenlévő urak (a kisasszonyok közben már lepihentek) három hónapig élvezett barátságát.

Döbbenten hallgattuk.

— Pokolba a régimódi udvariasság szóvirágaival — mondta —, pokolba velük! Éppen most szövődnek beszédembe, amikor pedig hazudnom kell!

Amint ezt kimondta, elharapta a szót, majd gazdámhoz fordult:

— Köd előttem, köd utánam. Isten velük! Isten önnel, jószágkormányzó, isten önnel, kis kakukkfiókám, szarkácskám, perselyecském! Jó egészséget, és fenébe a kíméletességgel!

— Mit beszél? — kérdezte Stoklasa.

— Mit? Semmit! Mindent, mégis semmit! — rikácsolta a herceg. — Nemes, nem nemes, mindenkinek viszkethet néha a tenyere, húzzon le hát egyet Charouseknek, aztán csörgesse meg zsebében aranyait. Értelmezze szó szerint, amit saját belső hangja és a költő mond:

Ha érdemed ebek harmincadján,
Táncoltasd meg botod — rágalmazód hátán.

Rajta! Ne hagyja magát! Rúgjon bele az ügyvédbe, húzzon egyet Rychtera hátára, és toldja meg, saját gyönyörűségére, eggyel a farába. Egyetlen barátom, kívánok önnek sok sikert, nyugalmat, állhatatosságot, békességet és nyomatékul: csattanó tenyeret. Csak magas kamatlábra kölcsönözzön, tartsa melegen a máját és jégen a fehér borát. Vásároljon az ég szerelmére földeket, és igazodjék Jakub úrhoz! Továbbá, hogy el ne feledjem: évente kétszer hajtasson ki az erdőbe, és — jó vadászatot! Hah, most pedig úgy érzem, sírva kellene fakadnom, s megjósolnom az ügyvéd jövőjét. Látom, hogy a fickó nem nősül meg. Látom, hogy elhájasodik, és híg sört vedel. Igaz is, uraim! Ki lesz hajlandó mához egy évre egy fityinget is adni neki? Maga nem, én sem, hát Bernard?

— Nem értem — szólalt meg Pustina doktor.

— Azt mondom magának — felelt az ezredes —, hogy pórul fog járni, azt mondom magának, hogy le fog égni,

azt mondom magának, hogy Stoklasa más természetűvé válik, azt mondom magának, hogy itt torkig vannak magával.

— Hallgasson! — kiáltott fel az ügyvéd (éppúgy, mint kevéssel korábban én), az ezredes szokásait utánozva.

— Ellenkezőleg — szólalt meg ismét az ezredes —, fecsegjünk, duhajkodjunk, rúgjunk ki a hámból, játsszuk meg azt a nyavalyás MÜNCHHAUSENT, ahogy illik!

Ezzel a herceg ugrándozni kezdett, és átvetette magát az asztal másik oldalára. Majd, kezét kinyújtva, tovább darálta a magáét, és egyebek között pofaszakállas kuruzslóhoz meg olyan vőlegényhez hasonlította az ügyvédet, aki menyasszony híján Charousekkel adta össze magát.

Amikor befejezte, Jan úrhoz fordult, és őt is legorombítva, ekként végezte:

— Pusztuljak el, ha maga tetszik nekem. Az a bronz alapzat, az a jól fésült hajzat és az a szórakozottság! Hű, a maga végzetét is közeledni érzem. Bele fog keveredni a politikába.

Amikor a herceg idáig ért, gazdám közbevágott, és megveregette a vállát, közölte vele, hogy ennél szellemesebbet, mulatságosabbat még életében nem hallott.

— Bizonyos vagyok benne — folytatta —, tudna verset is, prózát is írni, de lám, még mindig nem nyúlt a poharához. Igya csak ki, hadd töltsek utána!

— Köszönöm — felelte a herceg —, egy idő óta elment a kedvem az ivástól, mint ahogy undorodom attól a fecsegéstől is, amit az imént hallottak. Elég! Szó se essék többé ilyesmiről!

Ezzel komolyra fordította a szót, s végül meghajtotta magát előttünk, oly előkelőn, mint egy gyakorló király.

— Utána kell néznem a poggyászomnak — jelentette be, és magasra emelt fővel távozott.

Egyenesen a szobájába ment, s kulcsra zárta maga mögött az ajtót. Egy pillanattal később a földre repültek iratai, térképei, katonai táskáinak teljes tartalmával. Az ezredes lobogó hajjal a lomok mellé térdelt, s hol dúdolt, hol pedig, asztalához ülve, írni kezdett...

Elhatározásai olyan megszállottá tették a herceget, hogy se nem látott, se nem hallott semmit abból, ami körülötte folyt. Ha úgy határozott, hogy utazik, akkor mérget vehetünk rá, hogy meg is teszi.

Történetünk évében, március elején, amolyan tucatszámra tartott összejövetelre készülődtek az oroszok Párizsban, hercegünk pedig a fejébe vette, hogy részt vesz rajta. Fel akarta olvasni ott az ezrednaplóját?

Vagy talán újabb tervet eszelt ki, hogy megnyerje idegen országok kormányainak támogatását a fehérek törekvéseihez? Ki tudja! Talán csak el akart tűnni Kratochvíléből.

Három óra körül (ahogy később megtudtam) valaki kopogott Alekszej ajtaján...

A herceg nem felelt, de a könnyű kéz addig folytatja, amíg a herceg meg nem mozdul, és meg nem kérdezi, hogy ki az.

— Én — szól Kitty —, én meg Marcel.

Alekszej beengedi a gyerekeket, szelíden megdorgálva őket, hogy miért nem szóltak hamarabb, és Marcel, angyalokéhoz hasonló boldogságában, a karjaiba veti magát.

— Én és Kitty mindent előkészítettünk, hogy magával menjünk — mondja.

— Van egy öreg pokrócom — folytatja rövid hallgatás után —, abba kötöttem bele mindent, ami kell.

— És én se leszek a terhére — mondja Kitty.

Mindkettő oly biztos volt a dolgában, hogy egyikük se kérdezte, hajlandó-e a herceg őket magával vinni. Ez teljesen nyilvánvaló volt számukra!

Önök s közülünk bárki kinevetné az ilyen útitársakat, de a herceg (minden értelmes és tisztességes emberrel ellentétben) egyetlen szóval se intette le őket, semmit se szólt, hogy eltérítse őket szándékuktól. — Egyetlen szót se ejtett Kitty atyjauráról, aki, feltehetőleg bánkódni fog, nem emlékeztette Marcelt a cselédi szabályzatra, amely előírja, hogy a fiúk (miként a férfiak) szabályszerűen jelenteni kötelesek eltávozásukat; valószínűleg nem gondolt arra sem, hogy Susanne és Ellen elveszítik tanulóikat, és — amilyen semmirekellő volt — könnyen túltette magát Michaela bánkódásán. Nem figyelmeztette őket, nem parancsolt nekik semmit, nem ígért nekik semmit, és a gyermekek a hallgatását beleegyezésnek tekintették.

Én, aki ismerem kissé az eszelős észjárás buktatóit, kitaláltam akkor, hogy Marcellel és Kittyvel nincs minden rendjén. és hol Alekszej ajtaja, hol pedig kisasszonyaink szobája előtt mászkáltam szüntelenül.

„Igen — mondtam magamban, amikor észrevettem, hogy a gyerekek az ezredeshez mennek —, igen, szökésre gondolnak. Ismerem boldog rettegésüket s azt a bánattal keveredő boldogságot." — Néha elfogott a kétség: vajon valóban jogos-e aggodalmam? De nem tudtam semmiképp választ találni arra a kérdésre: miért tértek ki előlem a gyerekek, és miért nézett Kitty félre, amikor megszólítottam . . .

Kis barátaim nem időztek sokat Alekszej Nyikolajevicsnál. Kevéssel később már láttam őket kijönni hökkenten és hallgatagon. Marcel az ablaktáblákat számolgatva bandukolt, Kitty lehorgasztotta fejét. Tán gyanús volt neki a csend, amely e pillanatokban eluralkodott a házon, mert

elhaladva mellettem — mintha mi sem történt volna —, valami dalocskát kezdett dúdolni. Ám homlokára volt írva, csakúgy, mint Marcelnek, hogy rosszban sántikál.

Faggassam ki őket? Ezt ügyetlennek tartottam, s ezért, könyvembe bújva, kérdés nélkül mentem el mellettük. Néhány lépés után azonban úgy álltam meg, hogy a nyitott ablak üvege tükrözze a távozó két kis együgyűt. Ekkor láttam, meggyorsítják lépteiket, utánam néznek, és mutogatnak.

Mindez megerősítette gyanúmat, hogy megállapodtak valamiben. De miben? Ezen törtem a fejem, s míg töprengtem, valaki hátulról befogta a szemem. Ellen volt, s engem szorongás fogott el, amikor meghallottam fojtott hangját. És Ellen, le nem szedve ujjait szemhéjamról, tudtomra adta, hogy szíve mélyéről viszonozza szerelmemet, s hogy ma tizenkettőkor a könyvtárban várni fog.

Azzal elfutott, válaszra se várva.

Csodálkozva láttam, hogy szégyelli magát, s ez olyan különös volt számomra, mintha repülő oroszlánnal (vagy találóbb hasonlattal: repülő skóttal) akadtam volna össze.

Legalább a gyerekek ügyére találtam volna megoldást! De mit tehettem? Fordultam volna Michaelához vagy Stoklasa úrhoz? Mit mondhattam volna nekik? Hogy Kitty ma nem tetszik nekem, akárcsak az egyik darabban Salome hercegnő a szíriai ifjúnak? Ez egy kissé kevés.

Susanne-t túlságosan szerelmesnek véltem, ami pedig Ellent illeti, őróla mondtam már, hogy nem lehetett vele okosan beszélni. Súlyos gondokban voltam miatta, mindig veszélyes ugyanis, ha az érzések fellázadnak, s lassan lángra lobbantják az embert. És ha csúf nőt száll meg a megfontolt szerelem, bizonyosra veheted, hogy már a varkocsait cibálja, mire elveszti az eszét. Ellen részéről olyan eszelős jelenetekre számítottam, amilyenek a kilencvenes

évek irodalmának sajátjai. Az ördög vigye, ki nem állhatom az ebből a korszakból származó regényeket: valami természetes szégyenérzés fog el a hivalkodó érzések nyomán. Persze, szép dolog, ha szeretik az embert, csakhogy az ilyen szeplős gerjedelem — különösen, ha ekkora késéssel érkezik — túl határozottan számol az esküvővel.

Mielőtt felocsúdtam volna, Ellen már a küszöbön volt, Kitty pedig eközben Michaela kisasszonyhoz futott.

Fél négyre jár az idő, a nővérek beszélgetnek.

— A papa kisgyereknek tart engem — mondta Kitty —, és úgy beszél velem, mintha nem volna eszem.

— A papa — válaszolta Michaela —, a papa meg én, éppen úgy, mint Susanne és Ellen, csak azt akarjuk, hogy azt csináld, amit a te korodban lévő többi gyerek.

— És azok mit csinálnak? Azt hiszed, hogy éjjel-nappal franciát tanulnak? Azt hiszed, hogy tíz és tizennégy év között semmi sem változik? Én azt szeretném csinálni, amihez kedvem van — tette hozzá kis szünet után. — Szeretnék látni valamit abból, amit hallottam.

— Mit?

— A hercegtől hallottam, ő mesélte, hogy...

— Á — felelte Michaela, és először használta azt a nevet, amely őt is bántotta —, á, a MÜNCHHAUSEN BÁRÓ!

— Ezt nem kellett volna mondanod — válaszolta Kitty. — Amióta azok a hülyék azt a csúnya viccet csinálták a herceggel. azóta sokkal jobban szeretem őt. Észrevetted, hogy nem védekezett?

— Igen, te is, én is nagyszerű embernek tartjuk, de tudod, mit beszélnek róla a többiek? Azt, hogy szélhámos!

— Ez nem igaz!

— Hát igen — válaszolta erre Michaela, majd rövid szünet után, mialatt a megfelelő kifejezést keresté, meg-

toldotta: — ha nagyobb volnál, jobban megértenél; így is meg kell mondanom neked, hogy mindenféle pletyka kering a hercegről. Éppen most mesélt nekem Susanne Cornélie-ről. Állítólag elsírta magát, amikor meghallotta, hogy az ezredes menni készül.

— Mit hallott meg? Mikor megy el? — tört ki Kitty, és egyre halványabb lett az arca.

— Azt hiszem — felelte Michaela, aki saját gondolatát szövögette, és e döntő pillanatban nem ügyelt húgára —, azt hiszem, holnap megy el... De Susanne is bánkódni fog utána... Amikor Cornélie-ről beszélt nekem, teljesen elváltozott a hangja, és kinézett közben az ablakon...

— Én már régen gondoltam — szólalt meg újra Kitty —, hogy szereti őt.

E beszélgetéssel a kisebbik nővér felvételt nyert a bakfisok céhébe és a lányok társaságába, amelyben szerelemről beszélgetnek, amelyben szép szavak hullanak, és a szerelmesek csillagai ragyognak.

A két nővér oly közel került egymáshoz, mint a szerelmesek. Egyforma volt a hangjuk. Két tükör közé állított lámpához hasonlított szerelmük. Tükörkép felelt tükörképnek, és a tűnő kép a tér végtelenjében foszlott szét.

Kitty lánnyá érett.

Tán megcsókolták egymást, tán csak annyit mondtak: testvérkém, talán őket is visszatartotta valami attól, hogy kinyissák a szájukat. Az emberek túlságosan elmerülnek önmagukban, ha felindulnak, egyikük se értette meg tehát a másikat. És mégis oly közel voltak egymáshoz. Forró részvétet és rokonságot éreztek. Azt a hullámzást érezték, amely egy part, egyetlen fej, egyetlen szó felé áramlik. Majd szétváltak, a béke és megnyugvás érzésével, amely a kisebbik nővérnek ezt súgta: Még ma éjjel elmegyek, Michaela megért engem... Ha eljön az éjfél,

kocsiba ülök, és reggel elkezdődik a hajsza, kiabálják majd a nevemet, de Michaela megmondja nekik, hogy ne butáskodjanak, s hagyjanak engem békében. Felnőtt lány vagyok már, és van egy nővérem, aki jól ismer...

A Stoklasa nővérek alakja elmosódik az esti fényben, s újra az ezredest látom. Befejezte az írást, s beereszti Ványát, aki három lépésre tőle megáll, s katonás testtartásban várja a felszólítást, hogy adja elő kérdéseit. A herceg, szokása szerint, ügyet se vet rá, s táskájának szíjait húzkodja. Végre int. „Beszélj — mondja mozdulata. — Mi ütött beléd? Mit akarsz, és mit keresel itt?"

— Azt hallottam, kegyelmes uram, hogy ma éjfélkor el tetszik utazni.

— Igen.

— Ezredes úr — folytatja Ványa —, Marcellel találkoztam. Kitty kisasszony motyóját cipelte. Kislány az még! Kegyelmes uram, lehet, hogy valahol Oroszországban vagy Párizsban, vagy másutt a világon kegyelmes uramnak is van egy ekkora lánya!

— Erről most nem beszélünk.

Alighogy a herceg kimondta ezt, Ványa álla remegni kezdett. Hideglelést kapott. Szelleme, amelyet a herceg oly könnyen elbódított, és úgy gyúrt, mint fazekas az anyagot, most kiszabadult palackjából. Ványa felemelte a fejét, emberünk most messzebbre látott, mint máskor, s a harag azt a bátorságot öntötte belé, amellyel a parasztok uraik mellére borulnak. Ványa letörli verejtékét, és így folytatja:

— Uram, ha meg is tiltja, ha engedetlenségemért meg is fenyít (olyan büntetéssel, amely holtomban is sújt), akkor se engedelmeskedem, akkor is beszélni fogok, akkor is elmondom mindenkinek! Tudom, hogy kisasszonyokat szöktetett. Tudom én ezt! Azt is tudom, hogy az-

tán mind sírdogált, és küldözgette a leveleket. Igen jól emlékszem az egyikre. Olgának hívták. Maga elhagyta, ő pedig még most is írogat magának. És tudok egy másikról is. Akinek egy álló hétig nem lehetett a szavát venni. A szülei egészen Csernovicig jöttek utánunk. A kisasszony apja a folyosón ácsorgott (maga akkor a szobájába zárkózott), és nekem kellett tudatnom vele, hogy nincs semmi keresnivalója nálunk. Azóta kétszer láttam ezt az embert. Nem árultam el neki soha semmit, pedig kérdezősködött, és úgy kérlelt, mint egy gyerek.

Amikor Ványára így rájött, Alekszej Nyikolajevics nem szokott szigorúan bánni vele. Emlékszem, annak idején a Větrníken az ezredes vette fel a batyut, amelyet Ványa a földhöz csapott, s korbácsát is óvatosan lóbálta, nehogy egyetlen ütés is érje szolgája hátát. Az ezredes most is így akarta megfegyelmezni őrmesterét. De most csődöt mondott módszere. Ványa nem akarta abbahagyni, könyörgött, fenyegetőzött, úgy viselkedett, mintha elment volna az esze. Az ezredes végül felüvöltött, és kidobta szolgáját az ajtón.

Ványával akkor találkoztam, amikor éppen visszatérőben volt a kamrájába. Lógatta a fejét, s valami átkot morgott a szakállába.

Öt óra felé járt. Kratochvílében ilyenkor nyugalom és békesség honol. Az inasok valami kuckóba húzódnak, gazdánk újságaiba temetkezve szunyókál, Michaela kisasszony leveleket ír, vagy könyvében lapozgat. Kitty és Marcel nyomtalanul eltűnik, én pedig valami verseskötetbe dugom az orrom, s mialatt valami gyönyörűségeset álmodom, odalent a konyhában a mosogatólányok leborítják a tányérokat, melyek karimáján cseppekben csordogál a víz... Ma mindez odalett. Őrhelyemen mászkálva hallom, hogy valahol a szöglet mögött Marcel lopózik

lábujjhegyen, hallom Ványa zsémbelődését, hallom a sugdolózást, nyugtalanságot, forrongást, háborgást, s végül kirohanok, mintha tűt szúrtak volna belém. Esküszöm, ezt nem lehet kibírni! Idegeimben érzem, hogy valami készülődik. Ezer gyanúm van, nem érzem magam a legjobban, kínoz a rettegés. Egy darabig hallgatózom, egy darabig kinézek az ablakon, majd elindulok, végig a folyosón. „Butaság — mondom magamban immár tizedszer —, ne bolondozz, Bernard, a herceg egy vén róka, eszébe se jut, hogy elmozduljon innen! Miért is menne? A Cornélie körüli pletykák miatt? Ugyan, öregem, hisz ezekért neked kellett tartanod a hátad, az ezredes szénája pedig újra rendbe jött, rossz pontjainak legalább a felét ledolgozta már. És még mi lehet? Micsoda? A MÜNCHHAUSEN-kalap? Hiszen ezért a tréfáért Stoklasa úr, az ügyvéd, Michaela és Jan előtted kértek a hercegtől bocsánatot. Alekszej bizony boldog lehet, hogy a dolog így alakult, pompás lehetőséget adtunk neki, hogy csilloghasson. Mit akarhat még? Kevesli mindezt? Még mindig meg van sértve? Félsz, hogy bosszút áll rajtad, s hogy befűt neked azzal az ütődött hollandussal? Vagy hogy megszökik a gyerekekkel, komolyan gondolva az elutazásról szóló beszédeket? Ugyan dehogy, szó sincs róla! Nem is gondol ilyesmire, hisz ismerjük egymást! Kibírta nálunk kis híján három hónapig, szépen kihízott, megszedte magát a kártyán, lefeküdt a lányokkal, arany élete van itt, és eltökélte, hogy inkább lenyel minden sértést, csak eliszkolhasson. Hiszen voltaképpen egy kalandor, egy vén szélhámos. Lehet persze, hogy bujkál benne valami jobb is, de mindent összevetve, mégsincs oka a sértődésre."

Ez a fontolgatás valamennyire megnyugtatott. Megálltam az ablaknál, elnéztem a földekre húzó varjak röp-

tét. A hó éppen tűnőfélben volt tájunkról. Olvadt és nedves szél fújt. Ablakom előtt lassan ringtak a bükk ágai, s ez a mozgás, vagy a szép nap talán, nyugalmat és reményt öntött belém, hogy minden jól végződik. Említettem már, hogy szellemem nem szenvedheti a jajveszékelést, azt a torz rikoltozást, amelynek során a regényírók teljes szótárát kikotkodácsoljuk, ismétlem: torkig vagyok ezzel. Szeretem viszont azokat az embereket, akik szépen, kertelés nélkül szólnak lányokról, örömükről, vállalkozásaikról, arról, hogy mekkora a világ nyomorúsága, és hogyan kellene segíteni rajta, a jogokról és sérelmekről, az evő, ivó vagy éhező emberről. Ezt érdemes meghallgatni, viszont semmi sem undorít annyira, mint az apró érzelmekben való turkálás, mint a bűzhödött egetdöngetés. Ez ugyanis épp annyira elkoptatott, ostoba és rikító, mint a tőr a színpadon. Ne kényszerítsenek, kérem, hogy bizonygassam: azért én még ízig-vérig jó ember vagyok. Hagyjanak békében. S ha mindemellett mégis észreveszik, hogy az ablaküvegen dobolva, akaratlanul és szándékom ellenére, Kittyre gondoltam, hát hunyjanak szemet felette.

Tűnődésem közben az útra esett tekintetem, és ekkor, legnagyobb rémületemre, hollandusomat láttam közeledni. Hogy is feledkezhettem meg róla!

Szörnyen megijedtem. Egy pillanatig tanácstalanul álltam, majd sarkon fordultam, és lerohantam. Mint a nyúl, úgy futottam, és zavaromban ajkamba haraptam. Sikerült átjutnom a folyosón, és már majdnem a belső udvarra értem, amikor hátam mögül az enyémhez hasonlóan sietős léptek zaját hallottam. A herceg futott utánam kabát nélkül, de korbáccsal a kezében (és bizonyára pisztollyal a zsebében).

— Spera — lihegte, megragadva kabátom ujját —, itt van! Visszajött!

— Kicsoda? — kérdeztem közömbösséget tettetve. — Mi van magával már megint, mi baja megint, mi rontotta el a kedvét?

— Ez az alak, az angol! — felelte, és megelőzött.

— Uram — kiáltottam, és egyetlen ugrással az oldalánál termettem —, ha így áll a dolog, magával tartok!

Futottunk, mint két vizsla, de az én döcögő ügetésem nem tarthatott lépést a herceggel. Növekedett a távolság közöttünk. Erre megálltam, és kezemet a szám elé tartva, odakiáltottam a hercegnek, hogy elveszett ember.

— Hé, maga ott! — ordítottam aztán a hollandusra angolul, mintha (akárcsak a herceg) én is angolnak tartanám — hé, uram, félre az útból!

E szavakra a herceg megállt, és várta, hogy odaérjek. Láttam, ismét tettlegességre akar vetemedni. Megfogtam ezért a kezét, és beszélni kezdtem neki:

— Tegyük fel, kegyelmes uram, hogy az az ember, akit ön üldöz, valóban az önök szabadságára tör, vagy valami titkot akar elrabolni. Ám legyen, de gondolt-e ön arra, hogy úgy szalad utána, mint egy szalonnát lopott macska nyomában? Ugyan, hagyjuk ezt, hát így szokás államügyeket intézni? Mire menne a korbácsával, ha ez az ember valóban az angol követ?

A herceg erre megdermedt. Majd kézelőit kezdte igazgatni, és rám nézett, mintha ezt akarná mondani: „Te tökkelütött, azt hiszed, nem tudom, miféle jómadár vagy? Te áruló! Te Júdás!"

S hogy mégse mondta, főként annak köszönhető, hogy nagyon sietős volt a dolga.

Eközben Huylidenn úr döbbenten nézett bennünket. Azt hiszem, először megrémült, amikor meglátta az ezre-

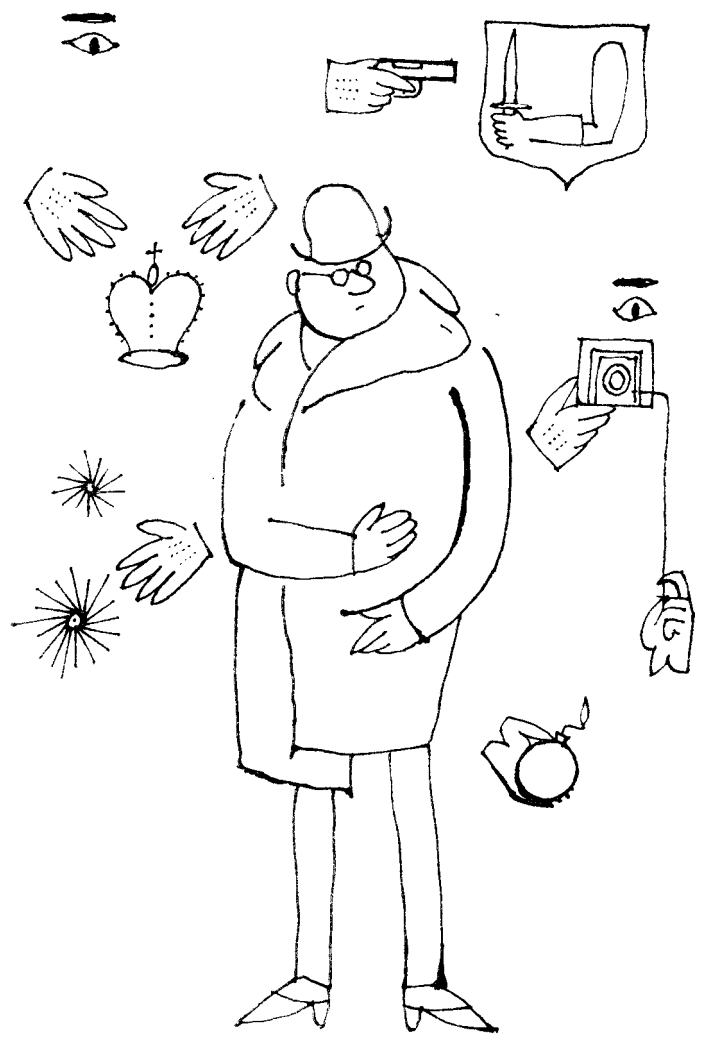

dest, aki futás közben korbácsát suhogtatta, de amikor körülnézve megpillantotta a kanyarban az én alakomat is, leemelte fejéről a kalapot, és művelt ember módján meghajtotta magát. Aggodalom fogott el, amikor meglátam, hogy bal karját újra melléhez szorítja, tehát elhozta nekem a KRÓNIKA tábláját. Esetlen és feltűnő mozdulata egy cipőtolvajra emlékeztetett engem. „Pfuj — mondtam magamban —, micsoda otromba kezekbe kerültem!" Valóban, már csak az hiányzott, hogy kiejtse hóna alól Stoklasa kötéstábláját (mint a közismert vígjátékok harmadik felvonásában szokás).

Látom már, még nem lakoltam meg eléggé ocsmány tettemért, látom már, hogy felszínes volt bűnbánatom, s inkább balszerencsémen, mint tettemen bánkódtam. Amikor ugyanis Huylidennhez léptem, képtelen voltam megszólalni. Még manapság is érzem, milyen nevetséges volt az a viszontlátás. Szemben álltunk egymással, és én abban a szent pillanatban nem tudtam, mitévő legyek: kezet rázzak-e vele, vagy inkább ráförmedjek, nehogy a herceg gyanút fogjon. A hercegről a hollandusra, a hollandusról a hercegre néztem, és hangtalanul tátogtam.

Ó, istenem, mennyire mást hozott volna hasonló körülmények között a hathatós megbánás! Alekszej mindenesetre túl hosszúnak tarthatta habozásomat, mert rákezdte a maga módján:

— Hé, maga madárijesztő, mit bámészkodik itt? Ki küldte utánam? Vigyázzon magára, mert el találom náspángolni, mégpedig az egész pereputtya helyett is!

— Uram — felelte a hollandus —, ha önnek mindegy, beszéljen inkább németül. Látom, ön orosz, s én szívesen válaszolnék az ön anyanyelvén, de éppoly keveset értek hozzá, mint ön az enyémhez. Hollandus vagyok, uram, Hágából.

— Pusztuljon arrébb egy házzal — förmedt rá a herceg németül —, söpörjön a saját háza előtt!

Huylidenn úr meg akarta jegyezni, hogy egy árva kukkot sem ért a herceg mondókájából, de a herceg nem engedte szóhoz jutni.

— Rögtön világos lesz neked minden, mint a nap — közölte. — Ismered Lustigot? Nem! Szívesebben láttam volna, ha nem adnád az ostobát, de hát, ahogy akarod.

— Könyvtáros úr — nyögte újra a hollandus —, könyörgöm, mondja el, amit rólam tud.

Észrevettem, hogy a hollandus hangjába rimánkodás vegyül, és tudtam, hogy rögtön vallani fog, mint boszorkány a kínzókamrában. Ettől még melegebbem lett, és lázasan kutattam valami kifogás után, hogy eltűnhessek.

— Kegyelmes uram — mondtam a hercegnek —, ez az úr, akivel ön cseveg, Huylidenn névre hallgat, és egyáltalában nem gazember, sőt: tudós. Jó néhány hónapja szívja már országunk levegőjét. Az Aranykorona freskóit tanulmányozza, és tökéletesen közömbös neki, hogy ön mit csinál. Biztosíthatom, helytelenül jár el, ha ilyen paprikásan beszél vele.

— Te fattyú — ordított rám a herceg —, azt hiszed, nem tudok azokról a levelekről, amelyeket firkáltál neki?

Huylidenn úr megigazította kabátja alatt a csomagot, amely már leeséssel fenyegetett, és az úristent hívta tisztessége tanújául. A herceg eközben tetőtől talpig végigmérte, és láttam, pillantása megállapodik ott, ahol az a szerencsétlen paksaméta kidomborította Huylidenn köpenyét, s láttam még, hogy kezével megkocogtatja a végzetes táblákat...

Két barátom ekkor mintegy vezényszóra ízetlen, közönséges és kényszeredett dolgokról kezdett beszélni olyan módon, ahogy tiszta lelkiismeretű emberek között

semmi értelme sincs. Ki tudja, vajon miféle rendezetlen dolgai voltak a hercegnek Angliában, ki tudja, miféle szerzet volt valójában? Szegény hollandusom! Feltehetőleg mit se ártott Alekszandr Nyikolajevicsnak, de ez nem segített rajta. A köpenye alatt rejtegetett tábla és a roszszul palástolt félelem gyanúsabbá tette, mint lólába a sátánt. Vérzett a szívem, hogy nem segíthetek rajta. A herceg kézen fogta, és elvezette, mondván, kettecskén majd eldiskurálnak közös ismerőseikről.

— Én tudok valamit — mondta ronda mosollyal —, ami majd felfrissíti az emlékezetedet!

Nem maradt más hátra, mint hogy visszamenjek. Mentem is boldogan.

Az urak — görbén méregetve egymást — eltávolodtak, én pedig, hátratekergetve fejemet, hazabotorkáltam.

Kratochvíle kapujában gazdámmal futottam össze. Eszem ágában se volt társalgást kezdeni vele, de a jószágkormányzó megszólított. Egymás mellett mendegéltünk, és Stoklasa kerülte tekintetemet, nyugtalannak és szórakozottnak látszott. Úgy rémlett nekem, hogy másképpen beszél, mint máskor, hogy küzd magával, hogy forral valamit... Röviden: azt hittem, elkapja a galléromat, és már hallani véltem azt a szót, amelynek el kell hangzania. Hevesen vert a szívem, és a tolvajok izgalmának nyála tapadt a nyelvem tövére. Megint nem bírtam megmozdítani a kezemet, mázsás súly nyomta tagjaimat, és szemem sarkában olyan valaki képe villant fel, akit nem is láttam.

Csendőr volt?

Nagyon szerettem volna megtudni, mi ugrál a szemem előtt, mégse tudtam körülnézni...

— Mindannyiunknak vannak gyenge pillanatai, uram — mondta a jószágkormányzó, és én helyeseltem. —

Érthetőbben is beszélhetnék, de úgy tartják, kevésből is ért az okos.

Ezzel a könyvtárba vezetett, és míg megállás nélkül járkált fel s alá a polcok mentén, elkerülve, majd ismét megközelítve azt a pontot, ahol az a nyomorult kötet állt egykor, fejtegetni kezdte, mi a véleménye a hercegről. Nagyon lassan beszélt, gondolatainak nyája nyelvének szűk pallóján tolongott át. Fel nem foghatom, mint történhetett, hogy még e beszélgetés során se tudtam visszanyerni régi fesztelenségemet. Továbbra is kényelmetlenül éreztem magam, és arra számítottam, hogy minden pillanatban megjelenhet az ajtóban a hollandus vagy egy csendőrsisak.

— Alekszej herceg kevés híján három hónapot töltött nálunk — folytatta gazdám —, és mondhatom, szívesen láttam őt.

— A gondtalanság és a világcsavargás a legjellegzetesebb tulajdonsága — feleltem.

— Igen — szólalt meg ismét a jószágkományzó —, de súlyt helyeznék arra, hogy úgy távozzon, ahogy szokás, s hogy ne szöktesse meg Susanne kisasszonyt. Szeretném magát egy kis szívességre kérni.

Megkönnyebbülten felsóhajtottam, és tüstént nagyobb kedvvel figyeltem. „Ezt már szeretem — mondtam magamban —, ez már merőben más, vadonatúj ügy, csak nyúlna a zsebébe is ez a csavargó!" És valóban, Stoklasa előszedte nevezetes pénztárcáját, és a gabonatőzsérek édes mozdulatával szemem láttára kezdte rakosgatni a százasait. Beszélgetésünk hirtelen megélénkült.

— Ellen kisasszony említett valamit bizonyos kapcsolatokról francia barátnője és az ezredes között.

— Jobban tette volna, ha nem jár el a szája. Az ezredes, mint ön is tudja, elmegy.

— Helyben vagyunk, Bernard úr. A skót nő nem tudja, hogy egyedül megy-e a herceg. Sejtése szerint Susanne felmondásra célozgatott...

Szegény szívem e szavakra újra nekiiramodott. Megértettem, hogy Stoklasa kerítési manőverre akar felhasználni, és egy pillanatra elveszítve önuralmamat, remegő hangon rátámadtam:

— Eltalálta! Susanne kisasszony szereti az ezredest, és Párizsban hozzámegy feleségül.

— Bízom magában — válaszolta a jószágkormányzó —, bízom a maga segítségében. Adja át a hercegnek ezt a pénzt.

Ezzel Stoklasa néhány bankjegyet nyújtott át. Én azonban, lelkem legmélyéig felháborodva, e pillanatban a legkevésbé gondoltam arra a tiszteletre, amelyet az urak megkövetelnek szolgáiktól. Beszélni kezdtem tehát, mégpedig úgy, mintha Stoklasának egy krajcárja se volna:

— Ember, miből gondolja, hogy a herceg a maga pár fillérjéért hajlandó megváltoztatni szándékát? Vagy Susanne kisasszony markába akarja gyömöszöltetni a pénzét? Hagyjon nekem békét az effajta megbízásokkal.

Ohó, úgy látom, valami istenes szándék mégiscsak úgy csavarja tollamat, hogy talpig férfinak tűnjek. Ha meggondolom a dolgot, úgy dereng, hogy kissé másként nyilatkoztam, de — higgyék el nekem — a tartalma ugyanez volt.

— Csak ne olyan hevesen — felelte a jószágkormányzó (s észrevettem, hogy az a kevés szó, amit elejtettem, az is sok volt): — Csak ne olyan hevesen. Két dolgot szeretnék magától: vegye rá a herceget, hogy még ma utazzon el, és ajánljon fel neki kölcsönt.

— Biztos vagyok benne, hogy nem fogadja el, bármennyire is üres a zsebe.

— Épp ezért szeretném, hogy maga ajánlja fel a kölcsönt. Azt hiszem, magától inkább elfogadja.

Miért viselkedett így a gazdám? E kérdésre csak közelítő válasszal felelhetek: ez a kopasz kakas talán nem bírta elviselni a gondolatot, hogy a herceg kivárja azt az időt, amely Susanne kisasszonyt Kratochvíléhez köti, s ennek lejárta után együtt mennek Franciaországba. Arra számított, hogy a herceg a kisasszony megtakarított pénzére feni a fogát, és az ő költségén akar utazni. Stoklasa tehát elhatározta, hogy Susanne-t — szerződése alapján — egy hónappal visszatartja, és markomba nyomva a pénzét, lehetőséget akart adni a hercegnek, hogy a saját költségén utazhassék. „Ha az ezredes pénzt érez a zsebében — mondta magában Stoklasa —, akkor nincs Susanne-hoz kötve, elutazik, és valahol a Casino de Paris-ban szerez magának néhány gondtalan percet."

Szavamra, hát nem ért meg az ügy néhány fillért?

Gazdám szándékai — akár nemes, akár szennyes indítékból származtak — most egészen előnyösnek látszottak számomra. Kijelentettem tehát, hogy kész vagyok mindent megtenni, amit a jószágkormányzó kíván.

— Jó — felelte erre Stoklasa —, de mielőtt pénzt kínálnánk MÜNCHHAUSEN-nek, arra kérem magát, legyen szíves, hívja ide Ellen Mardent, és kérdezze ki alaposan. Nem vagyok biztos benne, hogy jól értettem, amit mondott.

Elmentem hát keresni a skótot, s amikor szobájában rátaláltam, ekként szóltam hozzá:

— Maga szerencsétlen, miféle elővigyázatlanságot követett el? Micsoda szokásokat hoz ide? Miért nem gondolta meg, hogy mit okozhat az árulkodásával?

Mondhattam volna többet is, de az árulkodásnál meg kellett állnom, mert angol nyelvtudásom meglehetősen

szűkre szabott, és ez a kifejezés — bármennyire is erőlködtem — nem jutott eszembe.

Ellen lesütötte a szemét, úgy fogadva dorgálásomat, mint egy kislány.

— Drágám, mindent elkövetek, hogy helyrehozzam a hibámat — mondta, és csókra nyújtotta a száját —, nem lett volna szabad bíznom Susanne-ban? Gondolod, hogy nevetségessé tettem magam?

Nem azért tanultam angolul, hogy ilyen locsogásokat hallgassak, s megmondtam Ellennek, ne adja az értetlent.

— Hát nem érti — mondtam olyan nyomatékkal, amelyet csak a harag kölcsönöz szavainknak —, nem érti, hogy mit művelt? Susanne magára bízza a titkát, maga meg szétkürtöli? Ez, aranyom, ocsmányság!

— Ó — mondta Ellen, s arcán megkönnyebbülés suhant át —, milyen szerencse, milyen boldog vagyok, hogy nincs okod haragudni rám. Susanne kisasszony kért meg, hogy mondjam el: hazakészül. Felolvasott valami levelet, és ismételten kérte, említsem meg a dolgot Stoklasa úr előtt.

Megcsókoltam Ellent, bocsánatát kérve. Erre ő skót mellére vont, megismételve, hogy szeret. Hangja olyan háziasszonyokéra emlékeztetett, akik törlőruhával a kezükben így hívnak ebédelni: „Hahó, kész az ebéd, asztalon a leves!"

Ezután visszatértem Stoklasa úrhoz.

— Uram — mondtam neki, miután leültem egy olyan ember magatartásával, akinek nincs mitől tartania —, igaza volt, Susanne még ma közli önnel, hogy elmegy, és elbocsátását kéri tanítónői állásából. Levelet kapott.

— Meggondoltam magam — felelte Stoklasa, és közben valami táskaszerű tárggyal játszogatott. Némi rejtett rész-

véttel néztem gazdámat, mert azt tartottam róla, hogy kissé beleszeretett Susanne-ba.

„Lám — mondtam magamban, elnézve arckifejezését, amely a soha meg nem hallgatott szerelmes gyötrődését látszott tükrözni —, ha ismerném az ügyecskéidet, ha egyszer istenigazában kibeszélhetnénk magunkat, ki tudja, talán még barátság is szövődne köztünk." Elmosolyodtam, mert részvétet éreztem e pénzeszsák iránt, s nagy kedvem lett volna megbátorítani, valahogy így: „Na, na, na, sebaj, majd csak jóra fordul minden!"

De ekkor, ebben az átkozott pillanatban észrevettem, hogy gazdám a DÉLCSEH KRÓNIKA leszakított kötéstáblájával játszadozik. Mosolyom megfagyott. Nyelvem szájpadlásomhoz tapadt, mellemben nagyot dördült valami.

Ezt az esetet — összefüggéseiből kiragadva — leírtam már könyvem előszavában. Szó esett arról is, hogy akkor a combomba csíptem, és hamisítványokról mekegtem valamit. Kérem azonban önöket, felejtsék el! Felejtsék el, kérem, azt a pillanatot, amely a legsúlyosabb és leggyászosabb a hozzám hasonló emberek életében. Azt hittem, kiderült a lopásom, és ráncos homlokkal, görbült ujjakkal belebonyolódtam valami magyarázatfélébe a hamisítványokról.

Stoklasa úr ferdén méregetett, és azzal zárta le beszélgetésünket, hogy szeretné egyszer leltárral a kezében végignézni a könyvtárat. Ezután elhajította a kötéstáblát, s elment, anélkül, hogy a hercegnek szánt pénzt rám bízta volna.

Alig csukódott be gazdám mögött az ajtó, a kötéstáblához rohantam, s megláttam rajta az ezredes késének nyomait: a fa és a bőrréteg között ellenségeinek levelét vagy talán titkos parancsát kereste.

Megpróbáltam magyarázatot találni arra, milyen úton kerülhetett ez a szerencsétlen tábla a jószágkormányzó kezébe. Hollandusom árult volna el? Örömest végignéztem volna, ami történt, s mellemhez szorítva szenvedésem tárgyát, az ablakhoz ugrottam. Huylidennek nyoma se volt. Tanácstalan voltam, készen arra, hogy bármibe megfogózkodjam... A teremből ekkor léptek közeledése hallatszott. Csengésükről felismertem az ezredes sarkantyúit. Bizonyosan Marcel kíséri, gondoltam. Utánuk siettem, hogy magyarázatot követeljek, de az ezredes átkot sziszegett az arcomba. Szerencsémre nagyon sietett, s nem volt ideje, hogy kifizessen. Annyit láttam még, hogy sebbel-lobbal eltűnik a folyosókanyarban, és hogy Marcel felém fordul. Bágyadtan nyúltam a kilincs után, amikor a fiú ajtómhoz futott.

— Bernard úr — súgta a fülembe —, nem tudtam a herceget megakadályozni abban, hogy át ne adja azt a dolgot Stoklasa úrnak. Sejtelme sincs...

— Miről beszélsz, te gyerek? — kérdeztem, s megfordult velem a világ — mit halandzsázol?

— A herceg elvette attól az idegen embertől a maga könyvét.

— Te tudod, milyen könyv az? Tudod, honnan való? — nyögtem ki két hideglelés között.

— Tudom — válaszolta annak a lakájnak az enyhe zavarával, aki rajtakapott, amint éppen a bajuszodat fested.

Uram segíts! Önök egy kikent-kifent elbeszélést szeretnének hallani, tudják, hogy mi dukál, s ragaszkodnak hozzá, hogy a szél suttogásától kísérve olyan történetet ecseteljek, amely patakként kanyarog, átszökik az útjába került köveken, s végül a tengerbe ömlik. Önök látni szeretnék habjai csillogását, ama cselekedetek fodrozódását, amelyekre az idő derít fényt, terít hallgatást. Önök követni szeretnék a hullámok vonulását és az események sorjázását, mégpedig adott-szabott rendben, az én elbeszélésemben azonban gyorsan változik a helyszín, az idő, és összekavarodik benne minden. És mégis, szánjanak nekem, kérem, még egy kurta pillanatot, hadd csapongjak megszállottságom nyergében ide-oda, egyszerre kapva el több ember szavát. Adassék meg nekem, hogy visszatérjek, kavarogjak a széllel, és apró jelenségekből rakjam össze a képet. S míg tart e lengés, amely oly jól vág gondolataimmal, míg változnak a jelenetek, míg a lopás okozta rettegés szerelemmel váltakozik, míg hirtelen módosulnak tárgyalásaink a kalandorokkal (akiket a gyermekek végtelen hiszékenysége miatt magukra hagyunk), míg kiáltoznak a kalózok, és zeng az együgyű báj, ezalatt kísérjék figyelemmel egyetlen szálunk négy ágát. Hogy ez bonyolultnak látszik? Hát persze!

Elegem van az udvariaskodásból, a „jó reggelt" és „jó napot" mondogatásából. A herceg aludt, mint a bunda, s most kakaskukorékolást hallván, ébredezik.

Elég már Michaela követéséből, jobb ügyhöz méltó ismételgetéséből annak, hogy mit tart bal kezében, s milyen rovar után nyúl jobbjával. Mi már eleget töltögettük az önök poharát, eljött az ideje, hogy tenyerükből szürcsöljenek.

Elérkezett a MÜNCHHAUSEN BÁRÓ futása előtti este, s szorongásom nőttön-nő. Hallom Cornélie kisasszony sietős tipegését, a vén Veronika széles sarkának csattogását, Marcel lábujjhegyen való futkosását, könnyű topánkáinak neszét. A zörejek közül Susanne kisasszony lépteinek zaját igyekszem kilesni, de százszor is eltévesztem. A francia lány a szobájában maradt. De hiába zárta magára ajtaját, lelkem vele van. Őreá meg Marcelre gondolok... s hirtelen ráébredek, hogy alighanem kitudódott a lopásom... Talán igen... Talán nem. Bizonytalanságom arra sarkall, hogy megkérdezzem Ellent. Megyek hozzá.

Lámcsak Skóciába ír, mégpedig azt, hogy eljegyeztük egymást. Föláll, felém fordul, buta kis mosoly nyiladozik arcán. Gondtalan, csendes, szerény, és pettyes bőre alatt elönti a pír, amely képtelen napvilágra jönni... Ellen elfeketült a boldogságtól, nem szerezhetvén meg annak színeit. Rátettem kezemet a levélre, és közöltem vele, hogy ezer mérföld választ el szándékától. Nagy kedvem lett volna összetépni a papirost, és ráborítani a tintatartót, de olyan kuszált és kedvetlen voltam, hogy semmire se tudtam elszánni magam.

Ellen megragadta a kezemet, és kijelentette, hogy nincs

titka az édesanyja előtt, s példásan egyenes hátát a karosszék támlájának feszítve így folytatta:

— Ennek ellenére, mondjuk, egy hét múlva küldöm el a levelet, és kívánságod szerint keltezem majd.

Ezzel megigazította hálószövésű kendőjét, amely lecsúszott válláról, és megnedvesítve fogacskáit, csak mosolyog tovább.

Vagy öt hasonlat rémlik, amely akkor átviharzott a fejemen, s legalább ennyi ellenvetés is, de ezek nem találtak kellő megértésre. Mindez azonban történetem mellékágához tartozik. Most csupán szemléletessé akarom tenni az önök számára az alázatos kisasszonyt, aki elhatározta, hogy akaratát ma vagy holnap keresztülviszi... Magamat a legszívesebben úgy mutatnám be, mint aki fel van paprikázva, minden neszezésre felfigyel, félőrült, ki van kelve önmagából, röviden: aki képtelen valamit végiggondolni, egyetlen aggodalomra, félelemre koncentrálni. Susanne, Kitty és Marcel, a herceg, a hollandus és a csendőr kergette egymást a fejemben. Képzeljenek, ó, engem maguk elé; halántékomra szorított kézzel, összeráncolt homlokkal állok a skót mosoly árnyékában, képzeljék el, hogy fogainak hézagai közül kedveskedő lehelet árad felém, s akkor én a következőképpen válaszolok:

— Te kis buta, nem tudsz valamit a DÉLCSEH KRÓNIKÁRÓL? Nem tudsz valamit arról az amszterdami gazfickóról vagy a hercegről? Beszéltél Stoklasával?

Ha szemben álltak már olyan emberrel, akivel semmiképpen sem tudják megértetni magukat, ha érezték már valaha nyelvük tehetetlenségét, akkor könnyűszerrel megsajnálhatnak engem.

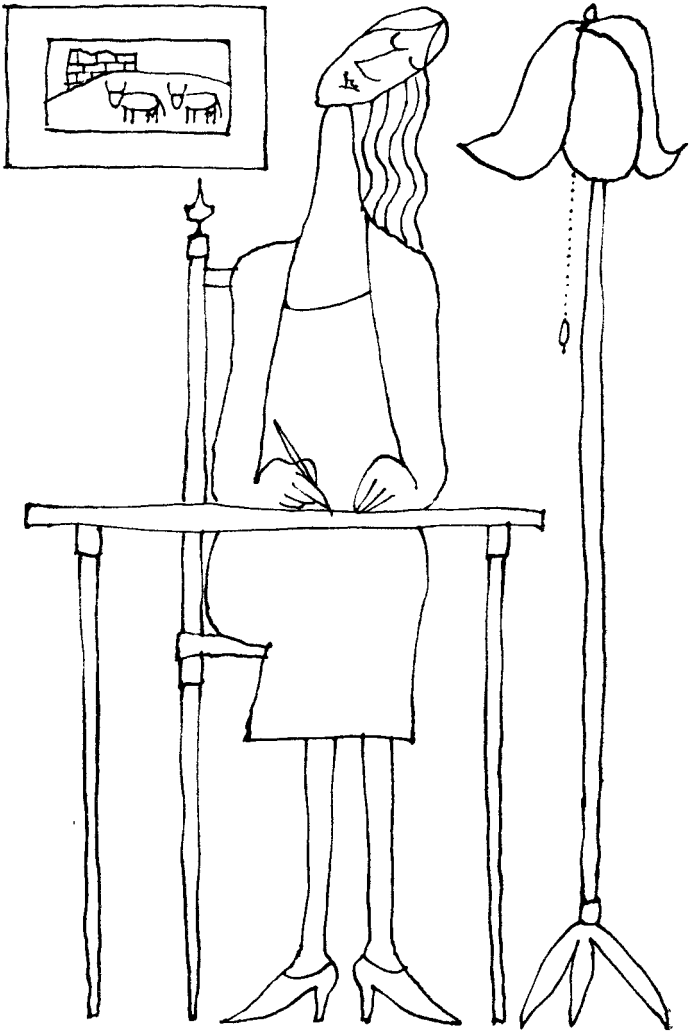

Jaj a boldogtalan szeretőknek, jaj ennek a szemérmes mozdulatú Vénuszként felmerülő nemzetségnek, jaj nekik, ezeknek az unalmas embereknek, legyenek akár őrmesterek, akár ügyvédek. Jaj nekik, de ezerszer jaj nekünk, akik végighallgatjuk, hogyan fütyüli el egyikük szerelmi dalocskája finináléját.

Az ügyvéd ő! A mi jogtanácsosunk ő, vállába húzott fejjel. Tenyerét a szája elé tartja, szemét a földre süti. Majd elsüllyed zavarában, öklét harapdálja, és Michaelát hallgatja. Kinyilvánította páratlan érzelmeit, és kosarat kapott. Ó, hol az a száj, amely elmondhatná, miként égeti e sértés ügyvédünket.

Michaelát elérzékenyítette saját nemeslelkűsége, s most sírással küszködik. Mit kezdjünk velük? És ha elsírják magukat? De nem! Az ügyvéd megtörli verejtékes homlokát, és változtat testhelyzetén. Megmenekültünk, mert amint megmozdította lábát, erősen megroppantak ízületei (a köszvény gyakori gócai). A reccsenés visszaadja férfiúi bátorságunkat. Az ügyvéd meghajol, pofaszakálla siralmasan szétzilálódott, és elkotródik szegényke egyenesen Stoklasához.

Ezalatt én, a szánalomraméltó Bernard Spera, száguldozom a lépcsőkön, és rohangálok a folyosókon. A herceggel akarok beszélni, és fütyülök már az óvatosságra. Kerestem az irodán, megjártam a konyhát, most sorra döngetem az ajtókat, Alekszej Nyikolajevics nevét ordítozva.

Végre-valahára elcsípem, végre rázúdíthatom kérdéseimet. Beszélek, beszélek és beszélek, s ujjaimmal törlöm az orromat.

Ha tekintetem áthatolna a mennyezeten, az ügyvédet

látnám hasonló helyzetben a fölöttem lévő emeleten: Stoklasa előtt áll, s arról szónokol, hogy hálátlanok hozzá e házban. Különös véletlen, hogy ugyanakkor én az isten szerelmére kérem a herceget: ne viszonozza rosszal, amit érte tettem.

— Vége már köztünk mindennek — feleli a herceg —, te tudtad, Bernard, hogy ez a fickó Kratochvíle körül cselleng, nevét is ismerted, és egy árva szót se szóltál nekem. Sőt, feltartottál, amikor számolni akartam vele, s mindent elkövettél, hogy ne találkozzam őkelmével.

Mielőtt befejezhetné, mielőtt válaszolhatnék, a fejünk fölötti emeleten Stoklasa kinyitja a száját, és teli torokkal ordítani kezd. De jó volna legalább egyetlen szót elcsípni belőle. Ám itt meg a herceg kiabál a fülembe.

— Hallod? — mondja — szeretnék elbúcsúzni tőled, ki tudja, lesz-e még alkalmunk, hogy kezet szorítsunk. Ég veled, Spera!

— Csak egy pillanatra — feleltem, miközben cipőmet a küszöb és az ajtó közé csúsztattam. — Miért adta Stoklasának azt a könyvet? Le akart vele buktatni?

— Ahá! — válaszolta Alekszej — kezdem érteni a dolgot. Ezzel fizettem meg neked, hogy lemásoltad az angolnak az ezrednaplómat!

Úgy érzem, ettől a félreértéstől meglágyul az agyam, s hígan kotyog a fejemben, mint félig üres hordóban a cefre. Érzem, hogy megőrültem. Besötétedett, az udvaron valahol új hangok kelnek, Marcelt is hallom, aztán hirtelen összeroppanok, s így szólok:

— Herceg, én azokat a táblákat a könyvtárból loptam! Ennyi keserűség egy semmiségért, szavamra, nyolc százast kaptam érte, és mindet elvitte már az ördög!

Barátom azonban kacag, és így nyugtat:

— Jól van, közöld angoloddal, hogy reggel tízkor Bu-

dějovicébe, onnan pedig Bécsbe megyek. Ez minden, amit tehetek érted, talán fizet még neked valamit.

Elhallgat, s bezárná az ajtót, de a lábam megakadályozza benne.

— Csak kémkedj, te áruló — szól a herceg —, csak őrizd a küszöbömet, tégy, amit akarsz, végül úgyis eltűnök neked. Eltűnök nektek! Eltűnök nektek!

Már nem tudok uralkodni magamon. Felordítok, az ajtót verem, és kérem a herceget, hogy térjen magához...

Figyelem! Kezdődik a piperkőcködő, pénzzel és karórákkal bőven eleresztett fiatal osztály élete. Elválik, hogyan boldogulnak. Hogy kiről van szó? Akinek van magához való esze, kitalálja: a jószágkormányzóról és az ügyvédről. De térjünk a tárgyra, a tárgyra! Ni csak, 785 szikrát vet Stoklasa úr nyakkendőtűje, és ni csak, hogyan terpeszkedik. Az ügyvéd előtte téblából, és elfúló hangon beszél.

Jól tudta a szerencsétlen, hogy az az átkozott bánat tönkreteszi beszédkészségét, s nem lesz oly ékesszóló, mint szeretné.

Köhécsel, mutatóujjára tekergeti zsebkendőjét... Figyeljék meg, kérem, komor arcát a becsületesség visszfényével, s figyeljék meg a kettőnket összekötő hasonlóságot.

— Hagyjon már békében — mondja a jószágkormányzó —, én nem tehetek Michaela dolgáról, ne keverje össze a két dolgot. Miért uszított engem Jakub úr ellen? Miért veszített össze Charousekkel? He? Miféle terveket főzött ki? Mi baja volt a nagybirtokosokkal? Jól megjártam azzal, hogy éppen maga vállalta az ügyemet.

— Kíváncsi vagyok, hogyan evickél ki a dologból!

— Hogyan? Összehoztuk a szövetkezetet! Már jóvá is hagyták!

— Ez a törvény megkerülése!

— Nem, ez a törvény végrehajtása. Úgy látom, maga csak sértegetni tud. Ez minden, amit közölni akart?

— Csak egy mondatot még. Beadom a lemondásomat. Most jártam utoljára önnél.

Röviddel ezután elhangzik az első szitok, de gazdám már emeli zsebkendőjét, és visszavonulót fúj.

E váratlan és síri hangtól én (a magából kikelt ember) életre kelek. Eddig Alekszej ajtajának kilincsén csüngtem, de most felállok, s barátom behív a szobájába.

— Kratochvíle nem a világ — mondta, amikor már megbocsátottuk, amit egymás ellen vétettünk —, gyere velem. Indulás! Indulás! — ismételgette, a karosszékbe vetve magát. — Indulás! — ismételte harmadszor is, majd a szabad ég alatti életet kezdte dicsérni: — Erős szélben az erdőszélen állni, tölgyerdőben csavarogni, megszikkadni, kifagyni, bolyongani, éhezni, reménykedni és bízni a világban! Egyik se megvetendő! Mi vár itt rád? Bírósági hercehurcák!

— Mire gondol?

— Mire? — kérdezte a herceg. — Hiszen magad mondtad, hogy valami nyomja a lelkiismeretedet.

— Ez nem volt igaz!

Alekszej Nyikolajevics három lépésre eltávolodott tőlem. Vajon még mindig árulónak tart? Elismeri, hogy semmivel se vagyok rosszabb a többieknél, hiszi-e, hogy eltulajdonítottam a könyvet, vagy továbbra is inkább a kémkedési sületlenséghez ragaszkodik? Vajon lemond-e rólam? Megismétli-e felhívását, hogy kövessem? Vagy

megvet? Ő talán jobb? Voltaképpen miért nézek fel rá? Igaz, volt benne valami kábító, de ennek már vége. A régi szemfényvesztést sem ő, sem én nem folytathatjuk. A saját szájából szeretném hallani, hogy vesztett. Hallani szeretném, hogy fél, éppúgy mint én, hogy a vereségek elől menekül, hogy túlzásba vitte játékát, hogy ellopta Marcelt és Susanne-t, s vissza akarja adni őket, hiszen kóborlása csak újabb hazugságokkal és szélhámosságokkal végződhet. Szerettem volna megtudni, miféle ember ez, hová megy, mire vetemedik, milyen szemrehányások gyűrik le, mi rémíti meg, hiszen ép ésszel alig hihető, hogy a kémek vagy Stoklasa elől menekül. Rájöttem, hogy megijedt. Fél. Jóságos isten, hogy megkönnyebbül majd, ha háta mögött tudhatja kies tájunkat s a gyermekek rajongását.

Látom ezt a mókamestert, amint fülét-farkát behúzva, magányosan menekül, látom, elveszíti majd vakmerőségét, elhallgatja majd maradék tudását, hogy végül valamelyik külvárosban érje utol a vég... Egyedül kell maradnia, mert azok a túl élénk ostobácskák, akikre hálóját kivetette, szó szerint értik lelkesedését, és olyasmibe sodornák, amibe esze ágában sincs kerülni. Nem, vége a régi időknek, barátom. Vége az utaknak, vége a kereséseknek, vége a titkoknak. Itt már csak a bűnözési statisztika következhet.

Egyformán állunk. Ha azonban választhatok, inkább saját sorsomat vállalom, mert — lévén nyúlszívű — csak egyet tehetek: beismerem, hogy közönséges tolvaj vagyok! Leülhetem a büntetésemet, és azután, valahol a kertek alatt, kiölthetem a nyelvemet gazdámra.

És mi vár rád? Semmi, ostobaságok, új Kratochvíle, új Stoklasa úr, új Marcel. És amikor már hozzád csatlakozik, amikor már veled kíván élni, amikor a szeretőd

foga az ágyon és a nászszobán kívül is beléd vájódik, akkor felkötöd a nyúlcipőt, te fűzfapoéta...

Nem állhattam meg, hogy ki ne kotyogjak valamit tűnődéseimből.

— Jól van — felelte rájuk a herceg —, tehát meg akarod tagadni, amiben hiszel, be akarsz csapni olyan bizonyosságokkal, amelyekkel nem rendelkezel, s amelyeket hiába is keresel. Annál rosszabb neked, te hazudozó. Nem mondasz igazat, s szívesen visszatérnél oda, ahol vagyok.

Ezzel a herceg nekiállt, hogy meghúzza táskái szíjait.

— Hagyjuk ezt — feleltem, jelezni kívánván, hogy e beszélgetések soha sem érnek véget —, hagyjuk ezt, hercegem, inkább árulja el nekem, hol van Ványa, és miért nem segít önnek?

— Ványa be van csukva — felelte erre az ezredes —, megbüntettem, s most tölti ki a büntetését.

— Ahá, nem akarózik itthagynia a húsosfazekat.

— Csakúgy, mint neked — tette hozzá a herceg. — Az a gyanúm, sokkal nagyobb a hasonlóság köztetek, mint ahogy az ember első látásra hinné.

Az ablak alatt motor pöfög. Az ügyvéd készül távozni. Fejébe nyomta a kalapot, állig begombolta köpenyét. Lenyomja a gázt, Michaela kisasszony ablakára tekint, és: „Nyugalom, nyugalom, nyugalom" — inti önmagát. Az a vágya, hogy harmonikus jellemhez méltón, rendezetten vonuljon vissza, de csak kizökken szerepéből. Fáradt, és ágyba szeretne bújni. Ó, örvendezzetek, emberek, szerte környékünkön: elmegy Kratochvíléből. S újra a kisgazdák igazának szenteli életét...

Elindul kocsija, dudál, s a légörvény egy papírlapot kap fel hathengeresének csonkagúla formájú fara mögött. Vezéreljen az ég! Nincs mondanivalónk egymásnak, uram... Az útkanyarban majd megjelenik előtte Kra-

tochvíle kigyúló ablakaival. A sötétség mélyén, a kastély hátterében saját képmását pillantja meg. Ez a tükröződés megérdemel egy csöppnyi figyelmet: néhány helyiségben ablakaink fénye úgy töri meg tükörképét, hogy úgy tetszik, mintha az egész épület az ő fejében volna. Nem nagyszerű játék ez? De siessünk tovább!

Nyolc óra van. Pustina doktor szakállát simogatja, és a sebességváltóhoz nyúl.

Most hangzott el a nyolcadik kongatás. Kitty összekötözte batyucskáját, az órára néz, habozik. Ideje, sőt legfőbb ideje volna, hogy beszéljen Marcellel, miért ül mégis ölbe tett kézzel? Eldöntötte, hogy elmegy a herceggel, de könnyebb a dologról beszélni, mint megtenni...

Nehéz szívvel nézte a tárgyakat, búcsúznia kellett tőlük. Elnézte az ablakból a nyárfák lengő csúcsait, és az éj párát lehelt szemére. Mire gondolhatott? Az út nehézsége, a rejtély, az éj, a színből félig kigördített kocsi, a félelem, s mindaz, ami megóvja a felnőttet attól, hogy nekivágjon, az a bizonyos értelmesség, mely azt súgja, hogy minden lázongásnak büntetés a vége — Kittyt inkább bátorította. „Igen! Igen! Igen — mondta kételyeinek —, megyek."

És Michaela? És az apja? És a barátai, akik kislánynak tekintették?

Mindig nehezen viselte gondoskodásukat. Úgy érzi, valami nógatja, parancsolja, hogy becsapja maga mögött az ajtót.

„Holnap — hajtogatja magában — érintetlenül találják ágyamat, és az ablakon egy Michaelának szóló levél hever. Arról, hogy mi volt, mielőtt felnőtté lettem, keveset mondok. Szétosztom minden holmimat, ennek kap-

csán apáról is megemlékezem, hiszen ő mindig csak arról beszélgetett velem, hogy mit vesz nekem, hogy mire van szükségem. És boldogságot és jó egészséget is kívánok majd neki, nehogy hálátlannak higgyen... A levél végére Susanne kisasszonynak írok egy pár sort... Tudom, hogy szerelmes Alekszej Nyikolajevicsba, s hogy fájni fog neki..."

Ezután Kitty azon kezdett töprengeni, hogyan szólítsa meg Susanne-t, és mit mondjon neki úgy, hogy ne okozzon bánatot vele. „Azt írom majd — gondolta —, hogy: *kedves barátnőm,* és megmondom, hogy a herceg titokban akart elmenni, nehogy megszomorítsa..."

Kitty még egy pillanatig gondolkozik, aztán írni kezd: „Kedves barátnőm, ne haragudjon rám, ma éjszaka elmegyek..."

— Marcel! Marcel! — kiabáltam, amikor a kis Kitty barátját a konyhába láttam befutni. — Miért bujkálsz?

Nem felelt, erre, torkig lévén már a titkolózásokkal, karon ragadtam, és a könyvtárba vezettem.

— Ülj le — kínáltam neki azt a karosszéket, amelyben oly szívesen üldögélt a herceg —, ülj le, és az igazat feleld. Az ezredes akarja, hogy vele menj? Igen vagy nem?

— Igen vagy nem? — ismételtem, amikor észrevettem, hogy Marcelnek nincs kedve válaszolni.

— Nem — felelt a fiú ijedt pillantással. — Semmi ilyesmit nem mondott.

Fellélegeztem, de egyúttal megállapítottam, hogy kívánságom meghasonlott, hogy nincs már egyéb mondanivalóm, s hogy Marcel becsapott. „Lehet, hogy nem mond igazat" — jutott eszembe, de Marcel arca annyira nyílt volt, annyi fájdalmat tükrözött, hogy el kellett hinnem

neki. „Ej — szóltam magamban —, az a mondás járja, hogy az út végén veszett meglepetések érhetik az embert, de akik ma mennek világgá, azokat még elindulásuk előtt érik a csalódások. Tizenhat évesek ugyan, de ványadtabbak és fáradtabbak, mint te, ötvenéves létedre. Nincs okod a nyugtalanságra, Bernard. Marcel nem megy el. Gondolatban csupa elszánás, de a tett — odalett."

Ekkor elfogott a búbánat, úgy éreztem, hogy megöregedett a világ. Odakint eleredt az eső. Csúf csapadékként zúdult le a terjengős, vizenyős bánatfelhő, s a nyitott ablakon köd ömlött a könyvtárba. Kratochvíle álmatag, békés és hülyítő nyugalma (régen ismerem, és szívből utálom) úgy áradt szét, mint a szürkeség örökös hullámverése. Megrázkódtam, és cipőmre fordítottam a szót, megérett már egy pár foltra. Megkértem Marcelt, vigye el másnap a cipészhez.

— Ezt nem ígérhetem meg — felelte Marcel.

— Mi az, fiú — mondtam, szükségét érezve, hogy megsértsem Marcelt —, megtagadod a köteles szolgálatot? Nem szégyelled magad?

— Bernard úr — válaszolta Marcel —, ki tudja, hol ér engem a holnap este. Én már nem bírom tovább, nem bírok itt maradni, gyűlölöm ezt a helyet! Szégyellem bevallani: én megszököm.

Tátva maradt a szám, és Marcel — fulladozva, mint egy énekes — arról kezdett beszélni, hogy elmegy arra, amerre lát.

— S miért, barátom? — kérdeztem, úgy nézve a fiúra, mint egy szerencsés véletlenre, amely randevúra vezet minket.

— Azért — felelte —, mert szépek a nappalok, mert esték követik őket, mert mindenfelé van út, s mert kez-

denem kell valamihez... Olyan szeretnék lenni, mint a herceg.

— Tehát elmégy — mondtam —, és az ezredesed nem is tud róla? Eltitkoltad előle?

— Nem — felelte Marcel rövid hallgatás után —, kértem a hercegtől, hogy vele mehessek, de sohase válaszolt.

Ezt hallván, banditákra szabott kifejezésekkel ripakodtam Marcelre. Hogyan titkolhattam volna másképp örömömet? Be kell ismernem: vagyok annyira dőre, hogy néha lelkesedjek ezért a haszontalanért, s ezt el akartam kerülni.

E terefere meghittségétől felvidultam.

Kintről facipők kopogása hallatszott, valamelyik szolga szaladt el ablakunk alatt. Amikor messzebbre kerult, amikor elült a zaj, és újra csönd lett, mindketten éreztük, hogy a mi kedves barátságunk megszilárdult.

— Igen — mondtam a szeretethullám ringatásában —, menj, amerre menned kell, te semmirekellő, de vigyázz, nehogy néhány nap múlva csendőrök hozzanak vissza. Van valami pénzed?

— Ötven koronám.

Hamarosan hatvanat sikerült összeszámolnunk.

— Több mondanivalóm nincs — szóltam —, csupán egy, szerintem nem mellékes megjegyzés: jó hangosan jelentsd be, hogy elmégy, s vigyél magaddal minden papírt, amire szükséged lehet, mert — kedvesem — a legkevésbé se lenne ínyemre, ha a hátsó kapun mennél el, mint egy tolvaj. Ennek ocsmány, kalandíze lenne. Ez helytelen. Nincs senkinek joga, hogy visszatartson, de ha meglépsz, gazdánk kidoboltat a krumlovi piactéren.

— Tudom én azt — felelte Marcel —, de szégyellem megmondani, hogy elmegyek, s hogy másképp gondolko-

dom, mint a többiek. Kérem, szóljon a hercegnek, hogy vigyen magával.

— Hogy én beavatkozzak a te hülye dolgaidba? Hát mit képzelsz, te csacsi gyerek! Az ellenkezőjét fogom tenni, és azt is megmondom, hol keressenek!

— Ezt úgyse teszi meg — jelentette ki Marcel, majd hozzátette, hogy meg kell keresnie a herceget. Nem tehettem mást, követtem.

Valamennyien a konyhában futottunk össze. Az ezredes úr szepen kinyalta magát, és éppen megköszöni Františkának a teát, amelyet a kisasszony oly nagy szakértelemmel készít.

— Maga pedig — fordult aztán újra Veronikához — a poggyászomról gondoskodott. Nagyon sajnálom, ha kényelmetlenséget okoztam.

— Dehogyis — felelte Veronika, és olyan mosoly fénylett csúnya arcán, amilyet soha többé nem látok rajta.

Ó, csakhogy egyetlen mosoly átkozottul kevés. Konyhánk ma inkább kiégett kamrára emlékeztet: sötét a tűztér, nincs a tűzhelyekben egy árva szikra se.

— Nyolc óra van — szóltam Františkához —, kíváncsi vagyok, mi lesz ma vacsorára.

— Ne legyen rá gondja, ne legyen rá gondja — felelte a régi erélyével. Vállat vontam.

— Ma mindenki jóllakik — mondta Veronika, kulcsait csörgetve. — Mindenki megeszi, amit főzött magának, Bernard úr.

Megértettem, hogy a régi esetre — menekülésemre Cornélie szobájából — céloz, s úgy válaszoltam neki, amint megérdemelte.

— De — tettem hozzá —, ha már Cornélie kisasszonyról van szó: mi történt, hogy sehol sem látható?

— Felmondott nekem — mondta Františka —, maga nem is tud róla?

— Most hallok először erről — feleltem.

Meglepődésem valóban őszinte volt, de az ezredesé még természetesebben hangzott. Amikor a herceg elhallgatott, kinyitotta táskáját, és gyűrűket, csatokat és a jóisten tudná felsorolni, miféle egyéb holmikat osztogatott szét, amiket Oroszországban az örmények árusítanak. Kiürítette táskáját, és mindenfelől hálálkodás hallatszott, mintha legalábbis színaranyat ajándékozgatott volna.

— Köszönöm szépen!

— Ezt elteszem, majd a kék ruhámhoz fogom hordani, amit most varratok.

— Nem, ezt nem szabad, kegyelmes uram, olyan szép holmik ezek, hogy kár megfosztania magát tőlük! Úgy éljek, nem is fogom tudni feltenni!

Őszinte öröm csendült a felkiáltásokból, bár az ajándékok együttes értéke nem ért fel egy pohár borral.

— És csakugyan el kell utaznia? Mikor? Holnap? Ki tudja, hogy lesz, talán az úr még visszatartja magát.

— Borzasztó, ilyen pocsék időben én nem mennék. Csak amíg eljut a vasútig, az is jó darab út!

— Eredj, te buta — szólal meg erre Františka, aki nem képes levenni szemét nyakdíszéről —, a herceg tán vonattal utazik, mi?!

— Hát hogyan? Talán gyalog? Tudjátok, asszonyok, milyen messze van az?

— Ó, istenem — veti közbe Veronika, hogy zavarát leplezze, hiszen mindeddig azt hitte, hogy a herceg lovon, valami ezred élén indul útjára —, ó, istenem, hiszen most már sohasem fogjuk megtudni, hogy is volt azzal a vadásszal. Az a Ványa annyi mindent összehazudozott,

és amikor szaván csíptük, mindig azt mondta: kérdezzék csak meg az ezredes urat. Most már késő...

— Szegény Ványa, mit csinálhat! Nem kellene egy kis hideg húst vinni a kamrájába?

— Miért nem bocsát meg neki, kegyelmes úr?

A herceg elnevette magát, de mert minden kívánságot nem teljesíthetett, és valamiben mégiscsak engednie kellett, belefogott a vadász történetébe. Kezdetben Marcel kontrázott neki, és ütemesen nevetett hozzá, olyan volt az egész, mint egy cselszövéses operajelenet.

— A most kezdődő történet — kezdte az ezredes — több, mint százéves. Volt egyszer egy buta emberke, aki a keresztségben a Péter nevet kapta...

— Ez nem az — szólt közbe Marcel —, Ványa Eugént mondott.

— Ez a Péter, Eugén vagy Pál — folytatta a herceg —, amikor felnőtt, felcsapott vadásznak, és a szultán szolgálatába állt. Egy szép napon, amikor már beesteledett, felhúzta a papucsát...

— Lalala — kiáltott közbe nevetve Marcel, de a herceg folytatta:

— Kecskebőrből volt a papucs, amire aztán felhúzta bagaria-csizmáját. Közben arra gondolt, hogy elmegy vadászni. Kacsára fájt a foga, és — úgy, ahogy volt — elindult a halastóhoz. Kicsit gondolkozott, aztán bement a vízbe, sörétes puskáját a feje fölé tartva. Alkonyodott már, s a víz hullámzott...

„Jóságos úristen — mondtam magamban —, én vén tökéletlen, képes vagyok végighallgatni ezt a locsogást, mintha tízéves volnék, mintha nem volna más dolgom. Hiszen ez a történet átkozottul ismerős: az Ezeregyéjszaka egyik meséje."

Legyintettem, és az apró termetű Júlia segítségével hozzáláttam a begyújtáshoz.

Susanne-on járt buzgón az eszem, és csak néha vetődött tekintetem az ezredesre. Ráesik a tűz fénye, újra elemében van, hallgatói nevetnek. Az én fejemben mindenesetre más gondolatok kóvályognak, szórakozott vagyok, s mind kevésbé értem MÜNCHHAUSENT. Hangja egybevegyül a konyhai lármával.

„Íme — gondolom —, ez az ember itt előtted: bohóc. Miféle hazug játékban leli örömét? Mit akar elérni, miért játssza meg magát, milyen tisztes nevet keres csavargására? Biztosan tudom, hogy kereket old, mielőtt hajnalodnék. Ugrásra készen áll, színlelt nyugalma csak a szolgálóknak szól, hogy félrevezesse őket."

Megpróbáltam leolvasni arcáról a zavar nyomait, s kíváncsian lestem, mikor áll meg tanácstalanul Alekszej Nyikolajevics keze. „Most majd — gondoltam, az ezredes mozdulatait figyelve —, most majd végigsimítja homlokát, most majd a zavarba került ember vak tekintetével néz föl, most majd elfordul Františka arcától, most majd verejtékezni kezd kínjában." De nem, a herceg még győzi erővel, még uralkodik magán, s inkább Františkával esik meg mindez. Valóban rosszul érezheti magát. Izzad az orra, túl közel áll a herceghez, tenyerét kötényébe törölgeti, s bambán nevet, torzan, kényszeredetten, mint amikor kínos viccet hall az ember. Nem tudja, mit válaszoljon, a kellő szót keresi, és keze a megfelelő irányt kutatva, állandóan ugyanazt a mozdulatot ismétli.

Csoportunk többi kisasszonyára siklott a pillantásom, minden ujjrezdülésüket, minden szavukat mérlegre tettem. S ekkor valami eddig ismeretlent fedeztem fel: a

lányok szánakozva nézték az ezredest. Micsoda különbség, szavamra mondom! Szorongás volt az arcukra írva!

És a herceg? Öregnek és dermedt arcúnak láttam, merőben más bőrben volt, mint amikor még csüngtünk a szaván.

Elérte a vég. Legyőzték, megverték, nincs már titka. Tudom, mit fog tenni, tudom, mit fog mondani, s már csak szégyentelensége lep meg, elszántsága, hogy végigdalolja szerepét. Fájdalommal látom, hogy kalandor, csak egy csirkefogó, aki képtelen idejében felhagyni játékával. Istenem, részvéttel teljes vonzalmat érzek iránta. Akár a többiek. Vonzalmam hajszálnyira se hasonlít a csodálathoz. A legszívesebben befognám a száját tenyeremmel, és virslivel tömném tele a táskáját...

Marcel lép most hozzám. Megérinti karomat, és leül. Kissé tátva a szája, mintha ámulna, szólni szeretne, de egy hang nem sok, annyit se bír kinyögni. Hallgat. Münchhausentől ellesett mozdulattal simogatja homlokát. Fogolynak érzi magát ragaszkodásának, elhatározásának és hitének ketrecében. Semmiről sem akar tudni. Semmiről se akar hallani. Lehorgasztja a fejét.

Mit érezhet? Azt hiszem, tudom, s szívesen mondanék valamit, de hallgatása legyűr. Megszorítanám a kezét, de Marcel már feláll. Münchhausenre néz, ajkába harap, és beszélni kezd, most már minden elfogódottság nélkül:

— Visz magával ennivalót? A szakácsnő útravalóul tojást és öt csomag rakott húst készített magának...

Most pedig kövessük a fiút. Fölszalad a lépcsőn, benyit Kitty szobácskájába.

— Mit keresel itt, mi jut eszedbe, minden pillanatban bejöhet Michaela...

— El kell mondanom neked. A herceg nem törődik velünk!

— Miért? Miből gondolod?

— A szolgálókkal viccelődik. Azt hiszem, tetszeleg nekik, azt hiszem, nem mond igazat.

— Az nem lehet — nyögi Kitty.

— De mondom, hogy így van. Emlékszel a vadász történetére? Most megint elmondta, de úgy, mintha a *szultán* vadászáról volna szó, és *Filomenát venné el.*

— Ki az a *Filomena?*

— Senki. A herceg találta ki, vagy...

— Mit akartál mondani? — kérdi Kitty. De Marcel most a másik végéről fog a dologhoz.

— Másodszorra egész másként mesél el mindent.

— Azt hiszed, hazugság volt?

— Igen!

A két gyermek ekkor közelebb lép egymáshoz, mintha egyetlen csalódás ölelő karja mozgatná őket. Kitty a szájába veszi egy szíj végét, ahelyett, hogy a csuklójára tekerné. Morzsolgatja a fogai között, s közben rángatja a kezével.

— Elmész? — kérdezi Marcel.

— Már hogyne mennék! Hogy maradhatnék itt?

— Azt hiszem, nem visz minket magával. Azt hiszem, máshová megy, mint mondja. Koda grófhoz szökik!

— Nem igaz!

— De — mondja Marcel csöndesen. — Tudom. Cornélie holmija az istállóban van, ő megy vele!

Kitty egy darabig habozik a válasszal, elpirul, s ránt egyet a szíjon. Végre abbahagyja kétségbeesett játékát, s megszólal:

— Akkor hát vége mindennek? Nem! — felel rá önmagának egy pillanatnyi csönd után. — Cornélie buta.

— Az lehet — vágja rá Marcel —, de tudom, hogy számít rá.

— Mire?

— Hogy elmegy a herceggel. Láttam a herceget, amikor Cornélie batyujának súlyát próbálgatta, most pedig tagadja, hogy tud Cornélie felmondásáról. Összebeszéltek!

— Én akkor is elmegyek — mondja Kitty —, elmegyek, szabadulni akarok innen.

— Hogyan — szűri foga közt a szót Marcel —, hogyan, Cornélie-val fogsz menni?

Kitty kisasszonynak újra eláll a szava. Tanácstalan, Michaelára gondol, az ő nevét kiáltaná, őhozzá szaladna, de csak tétovázva hallgatja az ablaküvegre hulló esőcseppek dobogását.

— Kitty! Kitty! Kitty! — szólongatja Marcel, de az aprócska kisasszony nem emeli fel a fejét. Össze van törve. Keze zsibbadt, túl feszesre húzta csuklóján a hurkot, s most szinte jóleső ez a fájdalom. Letépi a szíjat, és Michaela helyett most Susanne-ról kezd beszélni.

— A párizsi, a párizsi nő! — mondja a komornák csipkelődő hangján, és a sárga földig leszólja a szegény nevelőnőt, mintha ő maga is gonosz volna.

— Szerelmes a hercegbe, szerelmes belé — mondja végül —, szerelmes belé, éppúgy mint Cornélie meg Michaela.

Hát Marcel? Zsebében kotorászik, és hatvan koronáját számolgatja.

— Sebaj — jelenti ki, az utolsó pénzdarabot eresztve ki ujjai közül —, elmegyünk egyedül. Hála istennek, legalább nem kell senkinek kunyerálnunk.

Vacsora közben a francia lány bejelentette Stoklasa úrnak, hogy valaki megbetegedett a családjában, és kénytelen hazautazni Párizsba. Ürügye fölöttébb átlátszó volt,

s bár egyikünk se akart kényelmetlenséget okozni a kisasszonynak, s bár egyikünk se akart hosszabban időzni e tárgynál, mint amennyit az illendőség megkövetel, valamennyi kérdésünket mégse nyelhettük le. Együttérzésünk azonban feszélyezett volt. Susanne csak kurtán válaszolt. Nem kívánt nyugtalanságot színlelni, amely másnap esetleg hiábavalónak bizonyul, s tartózkodásával azt igyekezett kifejezni, hogy amit tesz, saját kockázatára, saját felelősségére teszi.

— Örülök — mondta Stoklasa —, hogy nem olyan sietős az útja. Hátha négy hét alatt magától elintéződik párizsi ügye, olyannyira, hogy tán nem is kell elutaznia.

— Négy hét alatt? — ismételte szavait Susanne.

— Nagyon lekötelezne, kisasszony — folytatta gazdám —, ha nem változtatná meg ideérkezésekor közölt elhatározását.

Susanne lehajtja a fejét, és a herceg háborús történeteket mesél Jan úrnak. Beszél, egyre csak mondja a magáét, mintha egy szót se értene franciául. Még mindig beszél, majd hirtelen félbeszakítja magát, s megjegyzi:

— És én már örültem, kisasszony, hogy együtt utazunk Krumlovig. Milyen kár, hogy marad!

Közönyös hangjának hallatára nem állhattam meg, hogy ne irigykedjem Stoklasára. Micsoda szerencséje van ennek az embernek, hogy nem dobta ki a már előkészített pénzt! Hiszen Alekszej így vagy úgy, de elmegy! Álmában se jut eszébe, hogy megvárja Susanne-t.

— Párizs nem olyan nagy — szólal meg rövid hallgatás után Michaela —, hogy ne találhassák meg egymást az emberek . . .

Hangjában épp annyi irónia, mint szomorúság van. Felkel, kimenti magát, s távozni akar, de Alekszej visszatartja.

— Kora reggel indulok — mondja. Majd búcsúzkodni kezd, s köszönetet mond Michaelának néhány kétértelmű szóval.

Éjfél előtt húsz perccel lehetett, amikor arra lettem figyelmes, hogy valaki lovat vezet elő és befog.

„Vigyázat — mondtam magamban —, a herceg felőlem elhordhatja az irháját, de rajta kívül senki sem megy el!"

Gondoltam, még egyszer szemügyre veszem a kijáratok zárait, s vizsgálódásom közben egészen a pincéig vetődtem. Amíg a soha senkitől nem taposott folyosón lépkedtem, Ványa jutott eszembe.

— Mi lenne, ha kiszabadítanám fogságából? Nem segíthetne nekem?

Jónak találván ötletemet, kiabálni kezdtem az őrmester nevét. Ajtódöngetéssel válaszolt. A hang irányában haladva néhány lépéssel ahhoz a kamrához értem, melyet az ezredes börtönként használt. Kinyitottam, Ványa meg, mint az eszeveszett, kirohant belőle.

— Hé, fickó, hé! — ordítottam utána — azt hiszed, ingyen engedtelek ki? Gyere vissza, gyere vissza!

Kiabáltam, hivatkoztam mindenre a világon, de a gazfickó loholt, ahogy csak erejéből telt.

Utána eredtem, de ott, ahol megtörik a folyosó, hirtelen kicsúszik a talaj a lábam alól, röpülni kezdek, és valami mélységbe zuhanok. Mélységbe? Öt lépcsőfok magasságból estem fejjel egy dézsába. Mégis úgy éreztem, hogy meghalok. Közben a dézsa pokoli zajjal gurult lefelé a két folyosót összekötő lépcsőkön...

Tudja az ördög, mire magyarázhatta Ványa a zuhanásommal okozott zajt. Azt hitte talán, hogy lőfegyvert

használok? Lehet. Rohant, mint az őrült, fölfelé, az előcsarnok irányába. Üvöltött, káromkodott, kurjongatott.

Te jó isten! Kratochvíle ébredezik: gyors ajtócsapkodás, kiáltozás, majd Alekszej Nyikolajevics Megalrogov hatalmas hangja hallatszik, szolgája hívására válaszol.

Vérben úszó szemmel bicegek a magasföldszintre. Mi történik itt? Még három lépcső, még kettő, még egy és Kratochvíle előcsarnoka előtt állok.

Ki futkos, ki birkózik itt, miféle árnyak kavarognak előttem?

Az egyetlen lámpa fényénél lassan kiveszem, hogyan viaskodik a köpenyes herceg Ványával, s dobálja szét rajongói poggyászait. Felismerem Marcelt és Kittyt, felismerem a közeledő Cornélie-t, aki akkorát sikolt, hogy majd megsüketülök... Mit jelentsen ez? Cornélie megállt az útiköpenybe burkolózott hölgy előtt, és felismerte benne Susanne kisasszonyt.

A herceg eközben átveti vállán egyetlen iszákját, felugrik az erdőre néző ablakba, és azon nyomban eltűnik az éji sötétben.

Hát a barátai? Senki se hívja vissza? Senki sem mozdul a helyéről?

Senki?

De mégis! Marcel!

Az ablakhoz furakodik, csak nehezen éri el, de már a párkányba kapaszkodik, már csúszik is lefelé. Már földet is ért, aligha horzsolások nélkül.

Az ajtóhoz vetem magam, kitárom, ordítok, de hiába: az ablak alatt nincs senki. Ekkor félretaszít Ványa őrmester, s átkozódva ura után iramodik.

Néhány nappal Alekszej távozása után azt mondta nekem a főerdész, hogy a herceg a VĚTRNÍK erdőiben tanyázik.

— Nem a vadászkastélyban? — kérdeztem tőle.

— Nem — válaszolt Rychtera —, a herceg tábort ütött, és tábori konyhát állított fel azon a részen, amit NA STRUHÁCH-nak hívunk.

— Micsoda változás, micsoda megalázás! — kiáltottam, az ezredes úr finomkodó szavajárását, emelkedett stílusát idézve — örömest átengedném neked meleg ágyam, s mindent, ami szem-szájnak ingere.

— Úgy veszem észre — szólalt meg Rychtera —, hogy tegeződik a herceggel.

— Igen — feleltem —, tudom, hogy tévedek, mégis úgy tetszik, mintha mindig tegeztem volna.

— Attól félek — mondta kis hallgatás után Rychtera —, kénytelen leszek felkérni a herceget, kotródjék arrébb a határunkból...

Ezt hallván, kiabálva félbeszakítottam, s biztosítottam róla, hogy sötét ügyekbe keveredik.

— Hát nem tudja, hogy a hercegnek különleges megbízatása van, s hogy el akarja tüntetni a nyomokat, mielőtt Párizsba utazik?

— Már megint kezdi? — torkollt le a főerdész. — Épp elég ilyen marhaságot hallottam már!

— Nem kezdem, végzem — válaszoltam. — Búcsúlevelet írok a hercegnek, valamelyik erdőkerülő majd adja át neki.

A főerdész beleegyezett, majd a dolga után ment, én viszont letelepedtem, s kezembe hajtva fejemet, nekiláttam, hogy megkomponáljam levelemet MÜNCHHAUSEN BÁRÓ-nak.

Kerge mind, s ordít, akár a sakál,
Cornélie-d, a kecses, és sok buta nőd,
mind könnyet hint. Nincs vigaszuk, sőt
fájdalmuk festésére sincs ecset. Akár ül, akár áll,

kendővel kezében orrát törli a bakfis,
rázendít és bőg. Hiába itt minden szó,
jöjj hát, isten nevében, hisz sorsunk aggasztó.
Rád vágynak ők! Vigasztald őket s engem is.

Futnod innen, ó, agg fajtalan,
miért kellett? Festett, ráncos lelked
még merre repít el? Emlékezz: idebent
búsak a szívek és gyászunk parttalan.

Legalább egy tucat szerfölött tiszta rím volt még a tarsolyomban, de a sors úgy rendelte, hogy ne fejezhessem be a levelet. Alighogy leírtam azt a szót, hogy „lelked", szobámba toppant Kitty, és semmivel se törődve követelte, hogy kísérjem el őt a vadaskertbe.

— Miért? — kérdeztem. — Miért a vadaskertbe?

A fiatalabbik Stoklasa kisasszony erre arcát elfordítva, szemét lesütve, Susanne-ról kezdett mesélni, aki azt hiszi,

hogy az ezredes nem ment el, és itt van valahol a közelben.

— Szeretnék még egyszer találkozni vele — tette hozzá Kitty —, ezer kérdésem lenne, szeretnék beszélni Marcellel...

— Gyerünk — mondtam —, essünk túl az utókúrán. Megkérem Susanne-t, jöjjön ő is velünk.

— Én mindennap beszélek vele — felelte Kitty —, ismerem az észjárását. Tudom, hogy nem jön... Ne említse neki a herceget...

— És Cornélie? — kérdeztem kertelés nélkül.

— Kineveti — mondta Kitty.

Eszembe ötlött befejezetlen levelem, s elfogott a szomorúság. „Íme — mondtam magamnak — lehet, hogy agyafúrt vagy, lehet, hogy minden hájjal megkent vagy, de elsősorban téged illet meg a hülyeség koronája. Hibát hibára halmozol, s az emberi jellemek megismerése és a a dolgok értelme elillan előled."

Már útra készen álltunk, de nem tudtam átlépni a küszöböt, mielőtt Michaela felől nem érdeklődöm.

Kitty sokáig adós maradt a válasszal, én meg folytattam tűnődésemet: „Ezúttal hajszálnyit se tévedek. Michaela csinos kislány, de ilyenből tizenkettő egy tucat. Mit érezhet most? Önteltséggel elegy bánatot, némi sértett büszkeséget, egy kis szégyent — más semmit! Árnyalak csupán, nincs vér az ereiben, s ami tetszett nekem rajta, az is csak a húszévesek bája volt. Remélhetőleg, Kitty nem ütött a nővérére..."

Vagy háromórás kemény gyaloglás után MÜNCHHAUSEN BÁRÓ táborának közelébe értünk. Amikor messziről megláttam barátomat, hozzá akartam sietni, hogy megöleljem, de Kitty visszatartott, s arra kért, hogy várjunk még. Beleegyeztem, abban a hitben, hogy valami jó tréfa

szemtanúi leszünk. Elrejtőztünk hát a lejtő peremét szegélyező bokrok sűrűjében. MÜNCHHAUSEN tábora a lábunk előtt hevert. Kedvtelve nézegettem a sátrat, a tábori konyhát, a csuprokat meg az ócska bádogból kalapált, hajlított füstfogót. Úgy éreztem, van valami e tárgyakban a gyermekjátékok varázsából.

A táborhely közelében patak csörgedezett. Gyönyörűséggel néztem a három pallót rajta. MÜNCHHAUSEN eszkábálta őket, hogy ármádiája mosni tudjon, s könynyebben ihasson. El voltam ragadtatva, amikor megpillantottam a patakparton egy sulykolófát és a hótól letakarított gyepen száradó három-négy fehérneműt. Fintorogva, öklömet fenyegetőn rázva kísérőim felé és térdemet csapkodva, csak nehezen titkolhattam el a boldog nevetést, ekkor azonban meghallottam, amint Kitty félhangosan felsóhajt:

— Szegények!

Áhá, tehát mindaz, ami engem fellelkesített, a kisasszonyt csalódással, undorral töltötte el... A patakhoz futó, ingét öblítő hercegre, aztán a tűz mellett a hátán hentergő Ványára mutatott.

— Ez nem jelent semmit — mentegettem az őrmestert —, még nem billent helyre, még Kratochvile után sóvárog, de holnap már megint szófogadó lesz.

Kitty nem felelt, Marcelt falta szemével. Mivel foglalkozik barátunk? Sokáig nem jöttem rá, de amikor megmozdult a szél, rájöttem, hogy tyúktoll volt a lábainál imént szerteszállt kupac. Marcel kakast kopasztott, majd a csőréből lógó zsinegnél fogva felemelte. Megértettem, miről van szó. Marcel, az én ártatlan Marcelem, horoggal fogta ezt az öreg, nyomorúságos jószágot. Elképzeltem, hogyan történhetett. Hogyan áll lesben valahol a kertek mögött, hogyan veti ki a csalétket, s a vén kakas bekapja,

és a rémült Marcel behúzza a zsinórt. Láttam, hogyan kapkod Marcelünk, hogyan igyekszik, hogyan gyöngyözik az izzadságtól a homloka. Gyorsan, gyorsabban! Dugd hamar a kabátod alá, tekerd ki a nyakát, nehogy kukorékolni, rikácsolni, verdesni kezdjen.

Eközben Kitty odébbment. Látva, hogy vissza akar térni, anélkül, hogy megszorítaná barátai kezét, nagyon dühös lettem rá.

— Tegyen, amit akar — mondtam —, de én lemegyek a táborba, és elhallgatom, hogy velem jött. Nem találnék mentséget a tartózkodására, hazudnom kell tehát.

Hangsúlyozom, e jelenetnél elragadott a harag Stoklasa kisasszony ellen, s ha ez nem egyeztethető össze azzal, amit afölötti örömömről és megkönnyebbülésemről szóltam, hogy Kitty baj nélkül úszta meg Alekszej Nyikolajevics kalandjait, akkor tudják meg, hogy most nem hazudok. Csak csalétkül voltam az elején nemes lelkű, hogy az IMPRIMATURT a könyvtárigazgató és iskolaigazgató uraktól elnyerhessem. A szívem másutt van. A szívem Marcel oldalán van.

Az igazat, sajnos, még ebben a pillanatban sem — az utolsó sorok írásakor sem — mondhatom meg. Minden erőmmel ezen voltam, de rájöttem, hogy sem az IGEN, sem a NEM szóval nem fejezhetem ki. Elutasítom Kitty viselkedését, de szeretem őt. Megkönnyebbülést, sajnálkozást és haragot érzek egyszerre. Megkönnyebbültem, mert Kitty biztonságban marad, s okoskodik, és sajnálkozom, mert elárulja barátait, s megfeledkezett a varázsról, melyet pedig élesztgetni akartam benne. Megkönnyebbülést érzek, mert MÜNCHHAUSEN — tudom — semmirekellő, mert az ő világa gyalázatos, ócska és ellenséges mindennel szemben, ami fiatalnak nevezhető; megkönnyebbülést ér-

zek, hogy elmegy a pokolba — és mégis! Mitől ez a sajgó nyugtalanság? Nem tudok eligazodni rajta!

Jó ideje már, hogy gondolataimba merülten bámulom MÜNCHHAUSEN táborát. A herceg közben már felszedte a horgonyt. Megparancsolta Marcelnek, hogy csavarja össze a sátrat, és kösse össze a batyukat. A csuprokat már elrakták, a kakas megsütve lóg Ványa botján. A herceg szájához emeli kezét, és indulást fúj...

Az idő sürget. Még egy pillanat, még egy pillantás Kittyre — még egyszer hívom, s már futok, már repülök MÜNCHHAUSEN-hez...

— Megbocsátom neked azt az angol lányt — mondja a herceg —, de hidd el, ha ő nincs, akkor én már Párizsban ülök...

Szeretném megtudakolni, merre veszik vándoraink útjukat, de a válasz elhal Marcel kérdésözönében, s az idő túlságosan rohan.

— Mennünk kell — jelenti ki az ezredes, és hadát hívja: — Indulás!

Így szólván, köszöntőn int a bozót felé, ahol Kitty áll, és elindul.

Utánuk néztem, s ekkor arra figyeltem fel, hogy Kitty szalad lefelé a dombon. A herceg nevét kiabálta.

— Isten vele! — ismételgette MÜNCHHAUSEN mind távolabbról.

Mielőtt barátaink a kanyarba értek, ahol eltűnik szemünk elől az út, Marcel kivált a csoportból. Fut, repül Kittyhez, hogy néhány szót váltsanak. Nem hallatszik hozzám, amit beszélnek.

Már be is fejezték. Marcel felemeli a nehéz batyut, melyen (a gyöngédség helyett) osztozni fog urával, és útnak ered. Rohan MÜNCHHAUSEN után.

Kittyvel együtt egy darabig még ott maradtunk a le-

bontott tábor helyén, hallgatva a vadászkürtre vagy trombitára emlékeztető, egyre gyengülő kürtszót.

Két évvel ezután, amikor már régen kitették a szűrömet Kratochvíléből, egy prágai kávéházban (ahol Ellennel tejeskávét szoktunk ebédelni) összetalálkoztam Jan Lhota úrral.

Nagy örömmel láttam, hogy megerősödött, megférfiasodott, levetkezte határozatlanságát. Elbeszélgettünk a régi időkről, s közben MÜNCHHAUSEN BÁRÓRÓL is említést tett a fiatal nagybirtokos.

— Párizsban, július 14-én láttam Alekszejt — mondta. — Egy katonazenekar élén lépkedett. A csoportba verődött külvárosi párizsiak előtt masírozott a Szent Magdaléna-templom mellett. Szakadt az eső, de hódgalléros köpenyt viselt. Kesztyűsen, kevély fejtartással, sastekintettel vonult. Az emberek ujjal mutogattak utána, és azt mondták, hogy bolondság béleli a bundáját.

TARTALOM

Bernard Spera előszava 5
Néhány lap történelem 18
Előkészületek a téli vadászatra 22
Kratochvíle teljes fényben 31
A Větrníken 42
Társaság a vadászlakban 57
Alekszej herceg 72
Nyárson sült csirke 92
Az ügyvéd és a gazdám 111
Éji események 121
Egy orosz frontkarácsony története 131
Szerelmesek dőresége 139
A csere 169
Kártyaparti 188
Susanne 216
A vívólecke 231
A pofon 244
Párbaj 262
Úti előkészületek 289
Menekülés 316
Utószó 341

A kiadásért felel az Európa Könyvkiadó igazgatója — Felelős szerkesztő: Hosszú Ferenc — A szöveget az eredetivel egybevetette: Dobossy László — Képszerkesztő: Láng Pálné — Tipográfia: Horváth Tibor — Műszaki vezető: Siklós Béla — Készült 4900 példányban, 17,6 (A/5) ív terjedelemben, az MSZ 5601—59 sz. szabvány szerint — EU 54 — i — 6769

66-2968 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső